

AR

SI

quo

m

CVM

qu

Omnia ne

in

Ap

TOMVS I.

ARTIS NOTARIATVS,

SIVE TABELLIONATVS

EIVS IVRIS COGNITIONEM,

quod circa Tabellionis officium uersatur, miro compendio, summaq; ordinis luce complectens,

CVM *alijs nonnullis eiusdem argumenti Tractatibus, quorum catalogus proxima recensetur pagella.*

Omnia nunc denuò diligentius emendata, innumerisq; propemodum in locis, quæ partim corrupta, partim mutila & hiulca legebantur, integritati suæ restituta.

Adiecto Capitulorum Indice.

VENETIIS,
Apud Franciscum Laurentinum, de Turino,
M D L X I I.

TESTAMENTVM.

INDEX EORVM QVAE TOMO SECVNDO, QVI PRAXIM ARTIS NOTARIAE SOLAM habet, ordine continetur.

Y Con-

CANDIDO LECTORI.

VO rectius omnem uoluminis huius rationem, Lector, accipias, pauca de me institutiq; mei consilio mihi præfanda esse duco. Et quidem in primis hoc uerè profiteri possum, nulla me neque gloriæ cupiditate, neque scribendi (ut fere fit) libidine, sed boni tantum publici studio ad hunc qualemcunque Artificij Tabellionatus componendi laborum accessisse. Non ignorabam enim humiliorem hanc esse materiam, quàm ut aliquam dignam ex ea laudem sibi quis polliceri posset: cum non obscura sit ea suspicio, quid causæ fuerit, quòd præter ueteres illos Odofredum, Aegidium, Fuscarum, & Rolandinum Bononienses, & Stephanum Marcilettum ex recentioribus, nullius nomen in hoc scripti genere extare uidemus. Ego uerò, quòd animaduerterem Tabellionum artificium summè necessarium ac utile semper fuisse, his autem nostris temporibus magis etiam atque magis increbrescere, quanto illud ab alijs scriptoribus desertius esse comperi, tanto maiori studio ad id excolendum subueniri debere uindicaui. Cæterum huiusmodi opera Notariorum professionē planè opus habere, notius esse arbitror, quàm quòd ullis uerbis indigeat: quandoquidem negari non potest, tam Rolandinū quàm Marcilettum (quorum de hac re scripta sola nunc extant) nonnunquam parum utilia prosecutos esse, nonnunquam uerò necessaria etiam prætermisisse, quanquam uterque, ne quem sua laude fraudemus, bene de Tabellionatus arte promeritus sit. Nos igitur hanc candem, ad pleniorem ali

quam perfectionem producere cupientes, ab ipso inde initio repetitam eam, & per singulas suas partes iurium ratione explicatam formulis tandem ipsis demonstrauimus.

PRIMO *nanque Tomo quicquid ad scientiam Tabellionatus, & cognitionem eorum iurium pertinet, quæ circa officium atque exercitium eiusdem consistunt, quanta pro angustia temporis potuimus diligentia, collegimus. In qua quidem tractatione etsi multa ex multis sumpta à nobis sunt, atque huc relata, factum tamen id est liberaliter, cum nomenclatura nempe eorum authorum quorum sententijs, aut aliquando etiam uerbis sumus usi. Quanquam eò iam deuentum sit in tanta commentatorum iuris ciuilis hubertate, ut nescias ferè quæ quibus authoribus accepta feras: cum eadem sæpe dicta sint à multis, repetita à pluribus, ut porrò illud quoque Comicum in nostrorum hominum scriptis rectißimè locum habeat, Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius. Quòd enim quidam, dum egregiè uarieq; multa interpolant, latere se opinantur, eos ego longe spe sua frustrari, doctorumq; & studiosorum iudicia minimè fallere posse sentio. Prætereà, & ipsa legum authorumq; loca singulis doctrinis adiecimus, non ad ostentationem hoc quidem, ut aliquando fit, sed fidem maiorem: inde etiam in amplius inuestigandi ansam si qui uellent, haberent. Quæ uerò in nostris libellis (de quibus hactenus sumus locuti) uel non commodum habuere locum, uel ab alijs abundè iam antea conscripta erant, ad Tabellionum autem notitiam nihilominus pertinebant, ea separatim nostris subiecimus, quales sunt Diuorum Imperatorum Iustiniani & Maximilliani de Tabellionibus Constitutiones, quibus omne illorum officium quàm exactißimè præscribitur, tum quoque uariarum Quæstionum,*

num, quæ circa Tabellionatus exercitium incidere solent & possunt, Consuetarum item Clausularum, quibus Tabelliones quotidie in Instrumentis utuntur Libelli.

ALTERO *autem Tomo totam Instrumentorum uim, naturam, atque formam circa qualescunque tā ciuiles, quàm Ecclesiasticos actus, diligenter explicuimus. Formulas porrò ipsas non ex uno aliquo authore hausimus, uerum ex multis non sine delectu collegimus, potissimum uerò Rolandino, Speculatore, Marciletto, tum Romano Florentinoq; perfectioribus formularijs. Cæterum de illis hic breuiter admonendi Tabelliones sunt, quanquam bona pars earum formularum Italiæ magis quàm Germaniæ nostræ conuenire uideatur, tamen ob id eas minimè reijciendas esse. Cum enim illæ rerum serie, uerborum proprietate ac copia necessariarum denique clausularum uarietate commodissimè omnium cautissimeq; conceptæ sint, sumet ex his Notarius proposito suo conuenientia, in reliquis uerò communem regionis stylum retinebit. Sic enim & in uniuersum omnes formulæ, qualescunque tandem sint, præscribuntur Tabellionibus: ut ex illis conuenientia tantum sibi sumant, non ut ad uerbum eas in Instrumenta sua describant.*

Quod igitur reliquum est, à te, candide Lector, maiorem in modum peto, ut hoc studium me, quo Tabellionibus, nulla prorsus nominis mei habita ratione, gratificari commodareq; uolui, bonam in partem & benigniter accipias. talem porrò te mihi censorem præbeas, ut & primæ æditioni nonnihil condones, & posteriora meliora speres: aut si minus hoc possis, ita præsentia corrigas, ut eruditionem candore coniunctam in te laudare, non autem insectandi libidinem in re improbare queamus. Tantum est.

Index eorum quæ hoc primo artis notariatus tomo continentur.

Iuris

FINIS.

TOMI PRIMI CONTENTA.

THEORICAE ARTIS NOTARIATVS

TOMVS PRIMVS.

Notariatus definitio, quid ſit Notarius, a quo creari, & qualis creari poſsit. CAP. I.

VONIAM prima cuiuſq; tractationis pars, eſt earum rerum, que explicandæ ſumuntur, definitio, recte atq; ordine faciemus, ſi ab ipſis Notariatus & Notarij definitionibus præſentem de Arte Notariatus tractatum exordiamur. eſt igitur Notariatus, officium publicum, quo uaria hominum negotia, diuerſique actus in ſolennem, publicā & authenticam ſcripti formam rediguntur, atque ita digna plenaque fide ad perpetuam poſterorum memoriam, referuntur. Notarius uerò dicitur is, qui eiuſmodi officium exercet, & ab ijs qui contrahunt, rerumq; ſuarum ſatagunt. eo nomine requiritur, ut ſuper eorum negotia ipſis ad perpetuam fidē publicam autenticamq; ſcripturam cōficiat, habens eius officii ſui autoritatem a Papa, Imperatore, Rege. vel iis, quibus illi ſuam ad eam rem poteſtatē ſunt inpartiti, puta Comitibus vel Vicecomitibus palatii Lateranenſis. Cæterum hic admonēdi ſunt imperitiores, Notarii vocabulum non ſatis intellectum hactenus, & huic officio abuſiue improprieq; attributū fuiſſe. Notarii nanque olim dicebantur illi, qui notis ut plurimum inter ſcribendum ſcite celeriterq; utebantur, erantq; plerique librarii. Notæ uero certæ ſunt quædam literæ, quibus ſingulis ſingula verba ſignificantur. Exempli gratia, C.R.C.P. Iſtæ notæ ſignificant, Cuius rei cauſa promittit. Et, I.T.C. Intra tempus conſtitutum. Et, Q.S.S.S. Quæ ſupra ſcripta ſunt. Et, Q.N.Q.A.N.Q.N. Quando neq; ais, ne que negas. QVAE VE E.C.P.D.L Significant hæc uerba, Quæ ue eius cauſa parata, do, lego. Et ſimiles infinitæ,

quas discere est apud Valerium Probum,& Petrũ Diaconum,quorũ de Notis libelli ex cõpluribus olim ea de re scriptis soli hodie extant. Librarii itaq; & amanuenses ueterum Romanorũ nobiliũ utiq;, prædiuitumq; hominũ, quòd vt plurimum eiusmodi notis vterentur, Notarii dicebãtur, tantùmq; abfuit ut eo tempore in dignitate authoritateq; publica tales essent, vt maxima ex parte seruuli hanc notandi artem exercerent,& æstimabatur seruus Notarius Iustiniani Imperatoris tempore,50.soldis, hoc est aureis. Vnde etiam eueniebat,ut Romani plerũque plures numero seruos Notarios in famulitio suo, prout cuiusq; facultas ferebat, aut dignitas usúsque exposcebat,apud se alerent. Verum collapsa tandem Imperii Romani maiestate,cum omnis splendor publicarũ, priuatarumque rerum iam obsoleuisset,quamuis Notariorum quoque vsus conquiesceret, ipsum tamen nomẽ in memoria remansit, & a recentioribus iis tantum tributum est,qui publica instrumenta conficiunt,idq; eam ob causam puto,quòd & ipsi certis notis uterẽtur,ut videre licet infra in Libello,de instrumentis cæteratis.Tabellionis autem vel Tabularii nomen huic officio peculiarius olim fuit, atque ita Iustiniani Imperatoris tẽporibus dicebantur,cuius extat etiam elegans Authẽticum de Tabellionum officio. Hæc breuiter de intellectu horum vocabulorum dixisse sufficit, nam altius Tabellionũ prima initia, vel uaria eorundem nomina hic repetere operæpretium sane non est.

NOTARII autem,siue Tabelliones creantur,autoritatẽq; publici officii sui recipiunt tantum a Papa,vel Imperatore. Sed & ab illis quibus Papa Imperatorve eã potestatẽ speciali priuilegio impartiti sunt, vt Tabelliones creare possent. Quales hodie sunt sacri Lateranẽsis,Palatii Aulæque,& imperialis consistorii Comites atq; uicecomites,quorũ sane haud quaquã mediocris est dignitas,cum illi & inter Spectabiles referantur, & Proconsulibus Imp. Gratiani cõstitutione adæquẽtur, tũ omnibus quoque in agendo & excipiendo priuilegiis decorentur, quibus Principes scholarum agentiũ in rebus, erant ornati

nati. Verũ uero & reliqui Principes, Comi., Ciui. & vniuersitates creare propria autoritate Notarios possint? Et receptũ est id posse. Cæterũ inter vtrosque hæc est differẽtia, ꝙ a Papa, Imperatore Comitibusve Palatinis creati, ubique omnino locorum, etiã in Gallia, Anglia, ipsisq; Hispaniis officio suo uti, instrumẽtaque fide digna cõficere possunt, modo si a comite Palatino creati sunt, is priuilegium creandi generale, non restricti habuerit. verum qui ab inferiori Principe, Episcopo. Comite. Ciuitate aut Vniuersitate creati sunt, tales etiam si simpliciter essent constituti, tamen extra iurisd. ipsorum constituentiũ seu creantiũ instrumenta conficere nõ possunt. Neque enim eã autoritas, quæ quantũ ad iurisd. constituentis publica receptaque est, mox etiam quantum ad aliorum iurisdictiones publica & recepta est. Nam Comes aut ciuitas subditis ciuibusque suis qualem uellet tãquã fide dignũ cõstituere posset, aliis nõ suis, illius fidem autoritatẽque inuitis obtrudere non posset. De forma autem creandi Notari. inde Spec. in alle. loc. ORDINARI porrò crearique Tabelliones nõ promiscue indifferẽterque omnes possunt, quum officium ipsorũ publicã adeo fidem & authoritatẽ, proindeque quandã etiã dignitatẽ habeat coniunctã, quã vtranque sane a contẽptu, calumniaque hominũ tueri, publice interest. Sunt igitur nõ paucæ ꝑsonæ, quæ ad tale officiũ propter sui uel uilitatẽ, vel inhõestatẽ uel insufficiẽtiã aliasq; ob causas nõ recipiũt, Primo enim nemo seruus Tabellio ordinari potest. l. generali. C. de Tabel. lib. 12. Libertũ tamẽ posse tradũt, per l. fi. C. de ser. Reip man. Itẽ, Fœminini sexus personæ excludũtur. Cũ enim publicũ & uirile sit Tabellio. officiũ, cõstat a publicis virilibusque officiis mulieres repelli. l. cũ pretor. ff. de iudic. Itẽ, Decuriones Notarii esse nõ possũt. l. uniuersos, C. de decurio. Vnde alii dicunt, ꝙ Cõsiliarii ciuitatũ, alii quòd aduocati a Notariatu excludãtur. Ego tñ eius legis intellectũ aliis disceptãdũ relinquo, postquã id obscurissimũ est, quos hodie in Germania nostra Decurionũ ordini cõparare possimus. Itẽ, ĩfames aut falsarii ad hoc officiũ aspirare nõ possunt, est enim, ut supra dictũ est, dignitas

& authoritas officium Tabellionatus,& à dignitatibus in fames repelli,uulgo notum eſt.l.2.C.de dign. Item,Monachi,& religioni dediti,ad hoc officium aſpirare nec debent,nec poſſunt,cũ pro mortuis habeantur.arg.l.;generali. Quod adeo uerum eſt,ut ſi quis etiam Notarius fuerit, monaſteriũq; poſtea ingrediatur,nihilo magis Inſtrumenta cõficere poſſit, cum expreſſe ſancitum ſit, in ſacris conſtitutos Tabellionatus officium exercere non poſſe.c.ſicut te.extra, Ne clerici vel Monachi ſecularibus negotiis ſe immiſceãt. Hoc tamen illi cõceditur,ut ſi aliquem actũ inſtrumẽtandũ in ſe recepiſſet, aut inſtrumentare iam cœpiſſet,eũ poſt ingreſſum quoq; monaſterii abſoluere poſſit, noua autẽ negotia nõ recipiet. Eadẽ igitur ratione neq; Clerici in ſacris ordinibus cõſtituti, Tabelliones eſſe poſſunt. Quamuis in hoc uariæ ſint Doctorũ ſententiæ, dũ alii hoc preciſe negant alii diſtinguãt inter negotia ſpiritualia, & ſecularia,& in illis quidẽ Notariatu fungi poſſint, in his vero non poſsint. alii diſtinguũt,an ſit ipſis interdictũ publice & ſolẽniter,& tũc inſtrumẽta eorũ nõ recipiũtur,an vero occulte, & recipiũtur. Veteres tamen pleriq; oẽs, q.nimirũ ut ex multis colligere poſſumus,lõge fuerunt & ſanctiores,& incorruptiore iudicio prædití,quã recẽtes(qui ueteri catholicæ Eccleſiæ ſeuera diſciplina penitus emarceſcente,iamque in dies magis atq; magis Romanæ curiæ auara uafriq; Practica cõtra inualeſcẽte,ſuo ſeculo blãdiri,quã odio ſe uerum dicere maluerunt) illi ueteres,inquã,pleriq; omnes hoc aſſeuerauerũt,Cleri.Tabelliones eſſe nõ poſſe. Ita se ferũt Innocẽtius,Goffredus,Roffredus,Odofredus,Speculator. Et ne dubitemus de ipſorũ,ſententia, expreſſam & in terminis(ut dicunt) legimus deciſionẽ in decretali. d.ca.ſicut te.vbi Innocentius PP.3.ita mandat Aeſtulẽſi Epiſcopo,Mãdamus Fraternitati tuæ,quatenus Clericis in ſacris ordinibus cõſtitutis. Tabellionatus officiũ, per beneficiorum ſubſtractionẽ;appellatione poſtpoſita, interdicas.cuius decretalis ratio reddi poteſt ex l.repetita. C.de Epiſc.& cler.ubi honeſtiſsime inter cætera,his uerbis reſcribitur,Abſurdũ etenim eſt.imo etiã opprobrium

Cle-

Clericis, si peritos se velint disceptationũ esse foresium ostẽdere. Quæ grauissima verba nõ temere repetũtur in l. consulto diualia. C. de testã. Cæterũ quã hoc hodie passim negligatur, dũ versutissimi & astutissimi quiq; Notarii iidem sunt & Clerici, nemo nõ nouit. Verum enimuero dũ ipsi Clerici & in hoc & aliis multis peccant, cõsequitur id, ꝙ sepe dicere solitus sum, vt ipsi sacras constitutiones, ex quibus adeo omnis eorum dignitas depẽdet, negligendo, nos vulgares, easdem contenere etiam doceãt, & Sacerdotalem suum honorẽ istis quæstuariis operis prophanando prostituendoq; eundẽ nobis deridendũ, porro propinent, idq; ut faciamus ultro nos adeo assuefaciant. Vnde quãta tandem (o Deus bone) rerum sacrarum prophanorũq; hoc infelici tempore cõfusio, & contemptio. Sed iam ad reliqua. Item Hæretici Notarii creari non possunt, cum & infames illi habeantur, & omnes actus legitimi sint iisdem interdicti. l. quoniã. C. de hæret. Quod tamen intellige de Hæreticis notoriis, eoq; nomine cõdennatis. Item ad hoc officium recipi non debent, qui ob aliorum sensuum defectum, integrum non habeant percipiendarum rerum, quæ coram ipsis geri debẽt, iudiciũ. Quales sunt furiosi, stulti, cæci, surdi. Eadem ratione nec illi sunt admittendi, qui quãuis sensibus exterioribus nullum patiantur defectum, interioribus tamen aliquo modo orbi sunt, puta mediocri prudentia, intelligentia, iudicio. Quantũ enim interest quæso, oculis non uideas quæ agantur, an animo non uideas? auribus nõ percipias quæ dicuntur, an intellectu iudicioque non percipias? Debet igitur uir cordatus & intelligens esse Notarius, qui sciat lepram a lepra iudicare, dignoscere quid agatur a partibus, quid simuletur, quos actus coram se admittere, quos item tãquam uir bonus reiicere debeat. Solet autem hoc loco illud etiam quæri, vtrum ipse Tabellio Iura quoq; & leges scire debeat. Et Accursius quidem in d. l. generali. & post eum Speculator loco prænllegato, sentiunt ꝙ scire debeat, Ne, inquit, facientes illicitos cõtractus pœnam subeant. l. iubemus. C. de sacr. sanct. Ecc. l. fi. C. de eunuch. &c. Quod ego tamen non ita intelligo, ac si necesse

cesse sit magna ipsum Iuris scientia præditum esse. Aliud est, inquit Antonius apud Ciceronem, artificem cuiusdã artis esse, aliud nõ rudem. Nam perinde ut illi qui rustica habent prædia, eademq; interdum inuisunt procurant que, non necesse habent propterea omnes veterum de agricultura libros perdidicisse, sed satis habẽt earum rerum mediocrem aliquam tenere notitiã, quæ postea ipsa per se usu temporeq; augetur, ita non protinus necesse est artificem esse eius artis, quæ non propter se, sed propter aliam addiscitur, alteriq; adhibetur. Tabellioni igitur, etsi perutile sit, quantam possit maximam iuris scientiam sibi comparet, tamen satis fuerit, si mediocrem quandam notitiam eorum iurium, quæ de Cõtractibus hominum, de vltimis voluntatibus, & de iudicalibus obseruationibus statuta sunt, consequatur & habeat. Ad quam adeo cõsequẽdũ, ut præsenti opere ipsũ adiuuẽ, sane studebo.

De officio Notarij in genere. CAP. II.

QVAE ad officium Tabellionũ pertineãt, ex Authentico Imperatoris Iustiniani, de Tabellio. collatione 4. & ex nouissima Diui Cæsaris Maximiliani ordinatione Notariorum, in Comitiis Coloniens. Anno M.D.X.II. edita, colligere discereq; Notarii possunt. Et eam sane ordinationẽ, quia plenissime Notarios officii sui admonet & instruit, Latine versam huic operi adiũxi, in gratiam eorum, qui superioris Germaniæ linguã, qua ea conscripta est, non bonum intelligunt, aut Germanice omnino nesciunt. Verũ nos quoq; hic summatim, & per capita rem eam totam percurremus. Primum igitur Tabellionis officium est, vt post comparatam artis huius, quã exercere instituit, notitiam, paret sibi Protocollũ, in quod oẽs illos siue contractus siue actus, qui coram ipso fiunt, protinus inscribat, inde solẽni debitaq; forma extendendos. Curabit autẽ, ut tale Protocollũ quàm maxime sit fide dignũ, quod fiet si illud cõpetenti in fronte titulo inscribat, quo tempore, & ad quid confecerit, & in eius fidem nomẽ cognomenq; suum subscribat, & signum quo usurus est, vel vtitur, apponat. Item, si in reliquis quoq; per totũ librũ obseruet bonũ ordinem, legibiliter & scribat in eo, & de-

ſcripta cancellet. Neq; fruſtratoria otioſaq; hæc eſt obſeruatio, quando quidem ſæpe accidit ut caſu aliquo deperdito inſtrumento, ad Protocollum ſeu Imbreuiaturã fiat recurſus, & tunc perinde probat Protocollum atque ipſum Extractum. Imo ſi dubium eſſet ſeu controuerſia inter Protocollũ & Extractum, tunc magis ſtatur Protocollo, modo illud ſufficienter omnia ſubſtantialia illius negotii contineat. De quo uide Lanfran. in rep. ca. quia contra. verſ. Inſtrumentorũ productiones. verſ. Quæro vlterius. cum ibi apoſtil. vbi & idem Lanfrancus ex uerbis Baldi tradit, Si Notarius non cõficeret Imbreuiaturam, cum ſit cõſuetudinis Imbreuiaturam confici, quòd tanquam tranſgreſſor conſuetudinis poterit puniri. Et ſi de fide inſtruméti dubietas oriretur, q^d Notarius poſſet poni ad torturam, ſi non reperiatur Imbreuiatura. Ex quibus facile liquet, quantam curam Tabellio Protocolli ſui habere debeat. Proximũ eius officium erit, quòd partes coram ſe uenientes, ad aliquem actum celebrandũ, ipſe per ſe diligenter auſcultet, eorum intentionem & mentẽ probe pericipiat. Super dubiis obſcuriſq; eorum dictis latius interroget. Atque hic notandũ eſt, quòd hæc auſcultatio uſque adeo eſt de officio ipſius Notarii, vt eam alteri, etiam Notario, delegare non poſſit, puta ſi diceret, Ego equidẽ hac hora aliis ſum occupatus, tibi igitur Marce Notarie, rogationem de lego, vt ipſe Partes audias, & Poſtmodo ad me referas, vt deinceps ego de illis quas tu audiueris conficiam Inſtrumentum. Hoc enim eſſet mera nullitas. Vide Lanfran. in d. §. verſ. Vlterius quæro. Tertium eius officium eſt, ut in omni ſeu contractu, ſeu actu illius ſubſtantie, qnalitates, ſolennitateſque cõſideret, quæ neceſſaria ſunt interuenire ſedulò faciat, & ipſe tanquam peritior atque in his excercitatior, in omnem partem proſpiciat, ne actus coram ſe celebratus, ex aliquo defectu aliquãndo tanquam nullus, & fruſtratorius impugnari annihilarique poſſit. Vbi igitur certo numero teſtium opus erit, curabit vt illum Partes integrum adhibeant. Si renuntiatione, curabit vt fiat. Si cautione, ſi fideiuſsione, ſi iuramẽto ſi Pro-

pinquorũ, Liberorum, Tutorum, & ſimilium interuentu uel asſiſtentia opus erit, admonebit ut adhibeantur, & ita de ſimilibus. Quæ autẽ circa ſingulos contractus illi ſpecialiter prouidenda & obſeruanda ſint, proximo capite latius explicabo. Quartum officiũ eſt, ut his omnibus ita ſedulo ornatis, totum Actum ipſe manu in Protocollum referat & inſcribat, Imbreuiaturamq; conficiat. Vbi rurſum notandum eſt, quòd Notarius perinde non põt iſtã in Protocollũ inſcriptionẽ, vel imbreuiaturæ confectionem alteri ẽt Notario, cõmittere, atque ipſam rogationẽ non potuit. Exempli gratia. Si ego Notarius partes quidem auſcultaſſem, nomina, locum, tempus, contractũ &c vt moris eſt, in charta annotaſſem, deinde ad Titium Notarium dicerem. Quæſo Titi, accipe hanc chartam, & ex Imbreuiaturã tute conficito, & ſignum in fine meum apponito, &c. Hoc enim non poſſunt. Vide Lanfrancum in dicto. §. Vlterius quæro. Quintum Notarii officium eſt, vt antequam diſcedant Partes, illis pacta, facta, renuntiationes, ceſsiones, & clauſulas incertas intelligibiliter prælegat, de illis ſufficiẽter admoneat, & ſi minus intelligãt, etiam inſtruat & plene edoceat. Maxime verò ſi Partes in ſcriptis contrahere intendunt, non ante Inſtrumenti Extractionem conficiat, quam Partibus in præſentia Teſtium Imbreuiaturam de verbo ad verbum prælegerit, vt ſi addere quid demereue uelint, ante abſolutionem ipſius ſcripturæ faciant. Barto. in l. ſi quis ex argentariis. §. initium. ff. de eden. Felin. cap. primo, de fid. inſtr. Scriptura enim ipſa abſoluta, deinceps mutare Partes, etiam ex mutuo conſenſu, nõ poſſent. De nouo tamen alioqui Inſtrumento, ex voluntate eorum conficiendo, Notarium requirere poſſent proprie in Protocollo, ut eſt inſcriptum, remanente. Poſtremum officium Tabellionis eſt, ipſam Imbreuiaturam ſecundum formam debitam extendere, & ex ipſo Inſtrumentum extrahere, deſcriptumq; manu ſua in membrana ex more & per ſe ſubſcriptum, ſolitoque ſigno ſignatum, partibus impartiri. Eam autem ſola inſtrumenti deſcriptionem, ſiue ut uocant ingroſſationem, ſi Notarius ipſe præ occupationibus forte tẽpus

ad id non haberet, alii committere posset, etiam non Notario, ita tamen vt ipse manu sua semper ponat subscriptionem, & signum suum, in qua subscriptione, caute faciat, si dicat & attestetur dedisse se præsens Instrumentum ad scribendum tali, quia iusto impedimento ipse fuerit in eo impeditus. Et ita in Practica semper obseruatur. Sed quæritur quomodo facienda erit illa extensio ex Imbreuiatura. Lanfrancus in d. §. uer. Attendite tamen uerbis Bald. in d. Rubr. de fid. instrum. dicit, quòd Notarius posit facere extensionem circa circunstantias negotii, & ea quæ sunt de consuetudine Instrumenti extendedi, non tamen poterit extendere circa substantiam negotii, unde ut instrumento extensionis extrahendo nō posset, quo ad principale negotium, aliquid immutare in tali instrumento, aliter quàm in Imbreuiatura inueniretur. Et addit dictum (quod ipse reputat pulcherrimum) Barto. in l. Gallus. §. ff. de liber. & posth. quod positum in Imbreuiatura denotat & exigit extensionem secundū consuetudinem aliorum instrumentorum extensorum in simili materia. Itaq; si fienda esset extensio Imbreuiaturæ in causa Depositi, tunc fieret secundum consuetudinem aliarum Imbreuiaturarū in causa Depositi, secundū consuetudinem notariorum. Quòd si de tali cōsuetudine minus constaret, fiat secundum consuetudinem generalē.

Cæterum hic notandum est, si talis Imbreuiaturæ extensio nō per ipsum Notarium, sed aliquem alium fieret, ille alius etiam si esset Notarius, nō posset eodem modo extendere, quo ipse author, nec uel in uno minimo uerbo Imbreuiaturam immutare. Sed teneretur præcise stare iuxta uerba imbreuiaturæ. Idem dicit Bald. in d. Rub. ut allegat eum Lanfrancus in. §. uers. hic est notandum. Si tamen iste cui committetur, forte amplius extēdisset, reliqua per id in instrumento non uitiarentur, sed ea tantū, quæ per extensionem superaddita fuissent, ut per Lanfranc. & allegata per eum in iam d. uersic. Vtile enim per inutile non uitiatur. Postremo, quia moris est, vt notarii post factam extractionem, Imbreuiaturam causa cellent, vel alias notent, ut dignoscere posint extractum ex ea

factum,

factum,partibusque cõmunicatum,admonendi sunt Notarii, ne vnquam ita cancellent Imbreuiaturam, vt in posterum legi, recognosci, & reuideri non possit, sed vt semper ad illã regressus esse possit, maxime si essent ipsa instrumenta talia,quæ venirent aliquando reficienda. De quo ãplius uide apud Bal.in d.Rub.C.de fide instrumen.

De officio Notarij, iuxta diuersas species. CAP. 3.

ATQVE hæc quidem in communi ita habent, & Tabellioni iuxta quamuis instrumenti confectionem pariter sunt obseruanda. Specialiter autem ille in celebratione eorum Actuũ,qui coram ipso fiunt,hæc porro cõsiderabit. Primo siquidem ad contractum aliquem celebrandũ Partes coram ipso uenient, considerabit ante omnia ipsius contractus, quem gerere intendunt,naturam, quid illa exposcat,quid uicissim non admittat,vtrum talis contractus per se sit legitimus,fierique & subsistere iure possit. Et si de mutuo agatur,utrum ab vsuraria prauitate purus sit. Considerabit personas cõtrahentium, utrũ ratione patriæ potestatis,ætatis,sexus,sani integrique intellectus:item,ratione seruitutis,subiectionis (ut monachi) statutorum.consuetudinis,firmiter contrahere, & quatenus posint.Considerabit res,super quibus contrahitur,vtrum in commercium.hominum uenire.alienari,oppignerari, grauari &c. possint, & quatenus possint. Item si cõsuetudo loci haberet, vt certæ quædam clausulæ insererẽtur, illas nullo modo omittere debet,alioqui enim ob defectum talium clausularum, communiter apponi consuetarum,ipsum Instrumentum suspectum atque fictitium,reputari posset. secundum Bart. in l. generali.C. de tab. lib. decimo. Item considerabit si Contractus ille vel actus plures forte testes requiret quam duos, ut tot faciat adhiberi, & si necesse sit etiam rogatos esse, faciat rogari,quot opus fuerit.Vt in renuntiatione Senatusconsulti Velleiani,tres testes adhiberi debent.l.antiquam.§. fi. C. ad s.c. Velleia.Item in confessione creditoris cõfitentis se recepisse tale debitum,cuius obligatio præcesserat

ſerat in ſcriptis. Item in cóſeſſione debitoris abſentis, ſibi ſolutum eſſe tale debitum confitentis, in vtroque caſu requiruntur quinque teſtes. auth. rogati. C. de teſtib. Itẽ, in repudio requiruntur 8. teſtes. Et in poſterioribus tribus caſibus neceſſe eſt teſtes etiã rogatos eſſe. Circa ultimas voluntates, ſiue illæ in inſtrumento ſcripto, ſiue nũcupatiuo fiant, conſiderabit Notarius. Primum perſonã teſtatoris, vtrũ ille ſani ſit ſenſus, & intilligibiliter vel loqui, vel ſcribere posſit. Si enim ab intellectu illum alienum eſſe videat, aut impeditæ linguæ, quæ voluntatem illius referri exprimereque non queat, non debet illius nomine, qui mortui loco habetur, ullam ultimam uoluntatem conſcribendã ſucipere. Deinde conſiderabit an adſint 7. Teſtes, qui ad hoc ſint rogati. Item, conſiderabit an ipſi Teſtes idonei ſint. Multi enim in teſtamentis pro teſtibus non admittuntur, qui tamen alias idonei eſſent. quod infra ſuo loco latius declarabitur. Item, probe notas habere debet & inſtitutionis, & cuiuſuis ſubſtituti onis, ſiue ea Vulgaris, Pupillaris, Exemplaris, ſiue Breuiloqua, aut Compendioſa fuerit, ſimiliterque Fideicommiſſorum diuerſorum, Legatorum, Conditionum, & ſimilium propria uerba, peculiareſque formulas. Verborum quoque directorum, communium & obliquorum uim ac differentiam ſcire debet, cum permultum in illis ſitum ſit. Quotidie enim uidemus magnas exoriri de ultimis voluntatibus quæſtiones, dubitationes, controuerſias, ſola imperitorum Notariorum culpa, qui vulgares formulas ſequentes, ſæpenumero totam defuncti uoluntatem peruertunt, interdum & ſubuertunt. In iudicialibus quæ obſeruare conſiderareque debeant, non eſt quòd hic pluribus admoneam: ipſorum Conſiſtorium uſus id illos ad monebit, qui quoniam diuerſus variusque eſt, ad certam conſiderationem adduci non poteſt. Porrò quæ in Executione Literarum omnis generis a Conſiſtorio Imperiali emiſſarum, item, in conſtitutione Procuratorum, coram ipſis factorum, in Fidimatione Literarum aut Priuilegiorum, in inſtrumentis Appellationũ & ſimilibus obſeruare debeant, ſatis in ſubſequẽti

Cæſaria

Cæſaris Maximiliani Ordinatione expoſitum eſt. Quare cũ iſtic ea omnia, qui volet, inuenire poſsit, nihil opus eſt hic ea pluribus attexere.

De partibus artis Notariatus. *Cap.* 4.

OFFICIVM & totum Artis Notariatus exercitium circa tria potiſſimum uerſatur, Contractus, Vltimas voluntates, Iudicialia. Quòd enim quidam in partes Notariatus & inſtrumentorum confectionem annumerant, tam communis illa eſt, adeoque ſingulis prædictis generibus inhæret, ut per ſeipſa partem non conſtituat, ſed ſaltem in conſequentiam iſtorum generum vltro ueniat. Quanquam igitur, ut ſupra diximus, optabile ſane & per quàm utile ſit, Notarium in uniuerſo adeo iure ciuili, quãtum poteſt fieri maximam ſcientiam aut notitiam comparere, tamẽ ille officio ſuo ſatisfacere omnino poterit, ſi ſaltem ea iura, quæ ad prædicta tria genera pertinent, diligenter didicerit. Quæ quidem ego breuiter, & quantum fieri poteſt dilucide, illis præſenti opere exponam.

DE CONTRACTIBVS.

Generalium uocabulorum definitiones, qualia ſunt Conuentio, Pactum, Tranſactio, Actus, Contractus Obligatio, Diſtractus. *Cap.* 5.

QVOD ſupra dixi, ad explicationem quaruncũq; rerum plurimum conferre, ſi principio ſtatim res ipſæ clare definiantur, hic quoque obſeruabo. Vt igitur illa generalia nomina, quæ in contractuum materia verſantur, cognoſcantur, & diſtinctum internoſcantur, hæc notanda ſunt. Conuentionis verbum generale eſt, inquit Iureconſultus Vlpianus, ad omnia pertinens de quibus negotii contrahendi tranſigendique cauſa conſentiunt qui inter ſe agunt. Nam ſicuti conuenire dicuntur qui ex diuerſis locis in unum locum colliguntur & ueniunt, ita qui ex diuerſis animi motibus in unũ conſentiunt, id eſt,

in unam sententiam decurrunt. Et adeo generale est nomen Conuentionis, ut eleganter dicit Pædius, Nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionem. Pactum a pactione dicitur. Est autem pactio duorum pluriumve in idem placitum & consensus, dicit idem Vlpianus in d.l.i. Hoc quoque generale nomen est, strictius tamen, quàm Conuentio. Transactio est de re dubia liteque incerta, nequedum finita, non gratuita pactio, id est aliquo dato, & aliquo retēto. Actus generale est uerbum, ut Labeo definiuit, siue uerbis quid agatur, ut in stipulatione, siue re, vt in pecuniæ numeratione.l. Labeo.ff.de uerbo.signifi. Contractus autem, ut idem Labeo definiuit, est vltro citroque obligatio, quod Græci synallagma uocant, ueluti emptio, uenditio, locatio, conductio, societas.d.l. Labeo. ubi Bart. post glossam ibi dicit, Contractum proprie esse, quando ultro citroq; oritur obligatio, ut l.ab eo definiuerat. Improprie vero quando ex altera tantum parte oritur obligatio, uel altera pars tantum obligatur, ut in contractu mutui, ubi recipiens solus obligatur.l.ii.ff si cer. pe. & in contractu donationis, ubi donans solus ad traditionem obligatur rei donatæ.l.si quis argentum.§.fin autem.C.de do. Quidam (ex quibus & Rolandinus fuit) adiiciebant improprissime esse contractum, quando neutra pars obligatur, ut in solutione, & liberatione. Sed certe hoc ultimū dictum nihil ualet, & est reuera impropriissimum. Soluẽre enim non est contrahere, sed distrahere. Sequitur ergo Distractus, quando partes hinc inde mutuo consensu a contractu ante inito discedunt, contractumque ipsum resoluunt. Vt in solutione, Acceptilatione, Aquiliana Stipulatione, Nouatione. Et generaliter quacūque contraria uoluntate utriusque partis, in omnibus obligationibus quæ consensu contrahuntur. Vt si Titius & Seius inter se consenserint, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis, deinde re nondum secuta, id est, neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab ea emptione, & uenditione, inuicem liberantur. Idem in conductione & loca-

tione,& in omnibus contractibus ex consensu descedentibus,ut iam dictum est. Instituti. quibus modis tollit. ob li. per totum.

Quid obligatio, quotuplex ea quæ Naturalis,*quæ* Ciuilis *sit, deq; effectu utriusque.* Cap. 6.

OBLIGATIO est iuris uinculum, quo necessitate astringimur alicuius soluendæ rei, secundum nostræ ciuitatis iura. Instit. de oblig. in prin. Eius diuisiones potissimum tres sunt. Omnium obligationum (inquit tex. in iam alleg. titu.) summa diuisio in duo genera deducitur,nāque aut ciuiles sunt, aut prætoria. Ciuiles sunt, quæ aut legibus constitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ sunt quas Prætor ex sua iurisdictione constituit. Sequens diuisio in quatuor genera deducitur. Aut enim ex contractu sunt,aut ex quasi contractu,aut ex maleficio,aut ex quasi maleficio.Tertia diuisio est. Obligatio aut est naturalis,aut ciuilis.Nos igitur omissa hoc loco priorum diuisionum declaratione, de postrema solum, quæ obscurior est,neque vulgo tam expedita,tractabimus.Sciendum igitur est,Obligationis duas esse qualitates, ueluti & Possessionis. Naturalis altera, Ciuilis altera. Naturalis est ea,qua contrahentes mutuo consensu iurisgentium, id est, naturalem ob æquitatem, bonamque fidem, quam alter in altero sequitur inuicem sibi in aliquid obligantur. Ita enim Lex dicit. Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus, l.non amplius.in fin. ff.de uerbor. significa. Et alibi dicitur, uinculo æquitatis solo hanc sustineri. l.Stichum.§.naturalis.ff. de solu.Quæ quia ex communi naturalique tantum ęquitate consideratur, etiam in iis personis agnoscitur, conceditur que, inter quas alioqui nullum est cōmercium,nullaque obligatio iure ciuili.Contrahitur igitur etiam inter patrem & filium, fratrem & fratrem in iisdem sacris constitutos. l. fratre a fratre.ff.de con. in deb. Item, inter dominum

&

& seruum. l. si id quod. ff. eo Qui idem seruus eodem modo naturaliter obligatur omnibus alliis secum contrahentibus. Ciuiliter enim nemini obligatur. Item inutilis. Instrumento de inutil. stipulatione Et generaliter, quicquid omnino ex bona fide tantum debere nos agnoscimus, in hanc natutalem obligationem uenit, vt ea legata, vel fideicommissa, quæ in minus solenni testamento a nobis relicta sunt. l. fideicomnissum. ff. de condi. indebi. Et secundum hunc sensum intelligo verba in lege sed si lege. §. consuluit. ff. de petitionem hæred. quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerint (loquitur I. C. de donatibus) licet glo. ibi intelligat de naturali obligatione, que venit ex instinctu naturæ, & alia sit ab hac naturali, non tam fortis. Similiter intelligo, quòd in l. si pignore. ff. de fur. dicitur, Species enim quædam furti est, ex alieno largiri, & beneficii debitorem sibi acquirere. Cæterum ex hac obligatione naturali, nisi quatenus lege vel Senatusconsulto confirmatur adiuuaturue, actio nulla generatur lege legitima. ff. de pactis Nam iuris ciuilis consideratione, taliter obligati, naturales debitores, & improprie debitores dicuntur, & ita per abusionem intelliguntur lege fideiussor. §. fideiussor. ff. de fideiussor. Hanc tamen virtutem habet ista naturalis obligatio, vt si quid ob eam solutum fuerit, eius non côncedatur repetitio. d. §. fideius. etiam si enim tale debitum improprie intelligatur (vt dictum est) debitũ tamen videtur. vt in d. §. fideius. cũ allegat. ibi in glo. Et proinde si quid eius respectu in stipulationẽ deductum fuerit. præstãdũ est, nec cõdictione indebiti recuperatur. d. l fidei cõmissum. Talis autem naturalis obligatio, quia mutuo potissimum consensu inducitur, rursus mutuo dissensu dissoluitur & tollitur. & quidẽ ipso iure, quum nihil sit tan naturale quàm ununquodque eodem genere dissoluere, quo colligatum est, &c. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iu. Itaq; & solutione, & pacto de non petendo, & iureiurando ipso iure tollitur. d. §. naturalis. quia ut ibi tex. ait, vinculum æquitatis, quo solo sustinebatur, conuentionis æquitate dissoluitur. Quemadmodũ enim antea

tea æquum erat naturaliter iureq; gentium, pactis placitisq; ex bona fide stare, ita rursum æquum est eadē ratione, his secundis conuentis insistere. Et quemadmodum æquitas naturalis & ius gentium approbat contractum obligatorium ex bona fide, ita & liberatorium ex bona fide.

Civilis autem obligatio est, quæ ex legibus, Senatusconsultis, iureq; ciuili tantùm descendit, ut obligatio literarum. Hæc per se sola perinde non potest actionem producere, vt naturalis. Inst. de li. obl. Et quidem multo ĩbecillioris naturę est, quàm naturalis. Quod enim ex ea sola debitum est, recte indebitum videtur. quare neque in constitutum venire potest. l. j. §. fi. & l. 3. §. j. ff. de consti. pec. Vtrum igitur solutum condictioni indebiti subiaceat? Et interest vtrum quis per ignorātiam facti, an iuris soluerit, hoc enim vltimo casu repetitio locum non habet. l. cum quis. C. de Iu. & fact. igno. Quia igitur hæc ex ciuili tantum iure descendit, nō cadit in eas personas, inter quas neque commercium, neque Iudicium est iure ciuili, ut inter patrem & filium. l. lis nulla. ff. de Iudiciis. d. l. frater a fratre. neq; cadit in seruos, cum respectu iuris ciuilis illi nihil sint, & pro mortuis habeantur. l. quod attinet. de reg. iur. & d. §. inutilis. Tollitur autem ciuilis obligatio cōtrario ciuili actu, vt acceptilatione. vt Inst. quib. mod. obl. §. Item per acceptilationem. Item per sententiam, remanente naturali. l. Iulian. ff. de cond. indeb. Sententia enim Iuris ciuilis est. An & solutione? Et quidam dixerunt, quòd non tollatur, propter l. qui hominem. §. fin. de solu. vbi dicitur, Qui perpetua exceptione tueri se potest, solutum reperit, & ideo non liberatur (quòd vltimum intellige, & nihilominus manet obligatus, ne una solutio duos diuersos effectus generet, liberationem repetitionem.) Sed glo. Insti. quib. mod. tol. obl. tenet quòd etiam solutione ipsa ciuili tollatur, per d. l. fideicommissum. Cui tamen respōderi posset. malam esse consequentiam de natutali obligatione ad ciuilem Nam debitum naturale adeò debitum est, vt constitui possit. l. prima §. natura. ff. de const. pen. quod

non

non est in ciuili. Quare hactenus cum priore sententia stare malo. Ex his itaque sequitur, Omuem eam obligationem ex qua actio oriri debet, has ambas qualitates naturalem & ciuilẽ integras in se continere debere. Naturalis enim substantiam, Ciuilis autem faciem, foram & robur confert & tribuit, vt per glo. in verbo, obligatio. & verbo necessitate. Institu. de obligat. lege legitima. ff. de pact.

Accidit autem nonnunqnum, ut ex integrali illa & effectuali (vt Accursius uocat) obligatione, altera tantum tollatur, & altera remaneat, ut per pactum de non Petendo. Et per iuramentum tollitur naturalis, remanente ciuili. d. l. Stichum. §. naturalis. ff. de sol. §. cum præterea. cum seq. Inst. de excep. Item ciuilis tolitur, remanente naturali. per sententiam. d. l. Iulia. ff. de condict. indeb. Et quomodo istud? Consideratione vtriusque obligationis. Substantiæ naturalis obligationis est consensus, qui cõtrario consensu facile extinguitur. Et ita est si paciscar ne petas, uel te volente & deferente, iure me non debere. Nam de uoluntario tantum hoc iuramentum intelligendum est. §. æque si creditor, Insti. de exce. Sed interim ciuili obligationi nondum est satisfactum, quæ, ut supra dictum est, non intelligitur nisi per contrarium actum ciuilem, non naturalem, ut dixit glo. in uerb. necessitate. Instiu. de obl. in princ. puta per Acceptilationem, Stipulationem nouantem sententiam. Econtra cum ciuilis obligatio tollitur remanente naturali, ut in d. l. Iulian. hic ciuili quidem obligationi satisfit, sed non naturali. neque enim mutuo consensu contrario ab obligatione discedit, qui inuitus propter sententiam succubuit, itaque illa naturalis adhuc manet. Et quidem regula est quòd quicũq; perpetua exceptione tueri se potest, hic solutum repetere possit, ideo tamen non liberetur. l. qui hominem. §. si. ff. de solutione lege qui exceptionem ff. de condictione indeb. quam ex prædictis intelligi posse puto. Et pro his videatur §. præterea. cum duobus sequentibus, Institu. de excep.

PACTVM est duorum pluriumue in idem cõsensus. l. prima ff. de pact. Hoc quia mutuo consensui & bonæ fidei tantum innititur, ex naturali æquitate, cui nihil tam congruum uidetur quam ea. quæ placuerunt, seruare. d. l. i. iure gentium naturalem obligationẽ inducebat, quæ tamen, quòd priscis temporibus adhuc nullæ essent actiones, executioni mandari non poterat, ad solam uero retentionem: quæ defensionis species quædam est, proficiebat. Cæterum constitutis deinde actionibus ex iure ciuili cum Legislatoribus Pactorum usus retinendus esse uideretur, ipsa uero pacta inter se multum plerunque differre comperissent, certa quadam in his distinctione usi sunt, ut illa quidem quæ iustiora, integriora, plenioraque essent, ipsi etiam in iure ciuili agnoscerent, & priori naturali, ciuilem quoque obligationem contribuerent, atque ita confirmarent, adiuuarẽt, & legis actione instruerent. l. legitima. ff. de pac. reliqua uero quæ aridiora nudioraque viderent, in sua natura relinquerent, quam olim habuissent, ut obligationem, scilicet naturale, parerent, & ad tuitionem siue exceptionem tantum prodessent. Nam ad Prætorem quod attinet, nihil ille amplius Pactorum naturã auxit. Sed ea in sua tantũ vetere ui reliquit. Sic enim accipienda sunt illa verba. PACTA CONVENTA SERVABO. Atque ita Alciatus quoque Iure consultus hac ætate eminentissimus intelligit. Iure consultorum igitur distinctio inter pacta, quo ad Legis actionem tribuendã hæc fuit. Primum quæ pacta in suo nomine non starent, sed in proprium alicuius contractus specialeque nomen transierent, vt Emptionis, Venditionis, Conductionis, Locationis, Societatis, Commodati, Depositi, Pignoris, Mandati, Stipulationis, & similium, non naturalem solum, sed & ciuilem obligationem, & consequenter Actionem quoque parerent l. i. l. iurisgentium. in princ. ff. de pact. Item quibuscunque pactis subesset vera aliqua solidaque causa, quamuis illa in generali conuentionis pactique nomine consisterent, neque in specificum aliquod

quod

quod contractus nomen transierent, nihilominus propter illam causæ subsistentiam etiam ipsi omni iure approbarentur. Talia sunt illi contractus, DO VT DES, VE FACIAS FACIO VT FACIAS. FACIO VT DES Ita que in tribus prioribus actio ciuilis præscriptis uerbis,in posteriori actio prætoria de dolo datur, si conuentioni non stetur. d.l. iuregentium. Ea vero pacta quæ extra prędictorum naturam conditionemque essent, NVDA vocauerunt. Et nulla actione dignati sunt. Sed pristinam tantum exceptionem, quam Iuregentium pariebant, illis reliquerunt.d.l.iuregentium.§.igitur nuda. Exceptis paucis speciebus, in quibus singulariter concessum est, vt parerent actionem,vt in Dote, Constituta pecunia, Donatione, Nautico fœnore, Pollicitatione Reipublicæ facta,& similibus per Azonem in titu.de pac.in glo. & d.§. igitur annotatis. quas tamen species recetiores uocant species recentiores vocant vestitos legis autoritate.] Itaque cum nulla subesset causa propter conuentionem, nõ poterat constitui obligati.d.l.iure gentiũ.§. sed cũ nulla. Quod intelligo, nisi stipulatio subiecta ex verborũ obli. quæsierit partibus actionẽ.vt d.l.ex placito. C.de rer.per mut.ꝙ non mirandũ est de stipulatione,quæ omniũ obligationum est perfectissima,& firmissima.l.cum de certo. C. si cer. pet. Nihilominus tamen hæc actio exceptione doli eliditur. l.2. §. circa primam. ff de excep.dol. Item, Pacta quæ vocantur Adiecta, ipsa quoq; ad actionẽ pariendam sufficiẽtia indicabant. Sed hac distictione. Si quidem ea pacta contractui in continenti adiicerentur,tũ ea ad actionẽ proficere,eamq; informare uoluerunt, id est, ampliori quadam forma instruere.d.l.iure gentiũ.§. quinimo.l.in bonæ fidei.& Bart.in l.ex placito.C. locat. ubi cõfutat Vltramontanos qui ibi dabant præscri.verb. ut si in ẽptione aliqua specialiter cõuẽta fuerint, ageretur ad illa conuenta seu pacta adiecta ex empto.& ita in similibus. Sin autẽ ex interuallo adiicerentur, Actionẽ illis denegarũt,& solã Exceptionem reliquerunt,quia tunc non inesse cõtractui,aut illi cohærere,sed separata,& ita nuda uidẽtur,ex quo genere certũ ẽ actionẽ nõ oriri.d. §.quin

imo. Quæ quidem eo amplius declaranda sunt, ut dicamus quoties re adhuc integra in contractibus aliquid ex interuallo adiiciatur substantiæ Contractus non alienũ, tunc inesse potius contractui, & propterea ad Actionem proficere. Si vero ex interuallo aliquid alienum a Substantia, vel extra naturam Contractus, ut dicit Lex, conueniat, tunc illud ad exceptionem tantum admittatur. §. idem responsum cum. §. seq. in d. l. iure gentium.

Porrò mentionem faciunt Iure consulti & tacitorum Pactorum, de quibus in l. seconda & quarta ff. eo. quæ & ipsa exceptionem pariunt, ut in d. l. 2. & similiter l. 2. C. eod. Sed quæ in his obligatio oritur? Do. Alex. Imol. in l. si unus. §. pactus ne peteret. nu. 7. ff. eod. titu. de Pact. dicit, quod ex ipso pacto tacito non oriatur naturalis, sed tamen propter ipsum pactum ex æquitate naturali oriatur naturalis obligatio, qua quis teneatur &c. Vbi latius vide.

Præterea distinxerunt Pacta in realia, & Personalia. In rem sunt, quoties generaliter paciscor ne rem petam. In personam sunt, quoties ne a Persona petam, id est, ne a Lucio Titio petam. Ita declarat Vlpianus in l. Iuris gentium. §. pactorum autem. ff. eo & addit. Vtrum autem in rem vel in personam Pactum sit, non minus ex uerbis, quam ex mente conuenientium æstimandum est. Plerumque enim (ut & Pædius ait) persona pacto inseritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum est factum. Personalia sane pacta ad aliam non pertinent, quemadmodum nec ad hæredem. l. idem in duobus. ff. eod. Et hæc quidem Veteres.

Recentiores Iureconsulti Pacta uarie diuiserunt, & primo, in Vestita & Nuda. Et dixerunt uestimentum pactis excedere ex sex materiis. Re, Consensu, Literis. Verbis, (quibus quatuor complectuntur Contractus nominatos) Interuentu rei, (quo inominatos complectũtur, ubi Iureconsulti ueteres dicunt causam subsistere) Cohærentia Contractus, sub quo intelligunt pacta adiecta. Nuda vero Pacta appellabant, cum partes hoc ita uoluissent, Sponsio facta non sit, nulla præcedente interrogatione,

stipulatio

ſtipulatio inutilis fuerit,nullum veſtimentum interuenerit. glo. in §. igitur.in verb. quinimo. d. l. Iure gentium. Item, diuiſerunt in gratuita, & non gratuita: Gratuita, qualia ſunt ubi nullo dato uel promiſſo debitum remittitur.Non gratuita,qualis eſt Tranſactio quæ fit aliquo dato & retento. Item diuiſerunt in Tacita & expreſſa, de quibus & ſupra dictum eſt. Expreſſa ſunt, de quibus expresſis clarisque uerbis conuenit. Tacita uerò,quæ uerbis quidem expreſſa non ſunt, ex tacito tamen quodam conſenſu ueriſimiliterque præſumpta animi uoluntate, deſcendunt. Vt ſi quis debitori ſuo cautionem reddat,videtur inter eos conueniſſe,ne debitum petatur.l.3. ff.de pact. item,vrbanis habitationibus locatis,tacite conuentumuidetur, ut illata & inuecta, pignori ſint locatori. Et ſecundum hoc mutus quoque paciſci poteſt.l.4. ff.eo.

Poſtremo notandum eſt, quod pacta ad alias res, ſeu perſonas extendi non ſolent. Ita enim dicit lex in lege ſi unus.§.ante omnia. Ante omnia enim aduertendum eſt, ne conuentio in alia re facta, aut cum alia perſona facta, in alia re,aliiue perſonæ noceat. Sunt tamen caſus,in quibus pactum vel Tranſactio inter certas perſonas facta,ad alias quoque perſonas extenditur, illisque prodeſt. Vt paſtum factum cum venditore, uel donatore prodeſt emptori domum emerat ſub certis induciis,ut ſolueret,alteri eandem domum reuendidit.Certe huic tertio proderit illud pactum induciarum, licet ſecum non fuerit factum. Item pactum filii vel ſerui,prodeſt patri uel domino. itē, pactum Procuratoris, domino prodeſt, econtra tamen non præiudicat, niſi in tribus caſibus,ſi, uidelicet, ille ad hoc ſpeciale mandatum habuerit, ſi in rem ſuam conſtitutus ſit, ſi generalem domini habeat adminiſtratiouem, ſimiliter pactū Tutoris uel curatoris prodeſt pupillo vel adulto. item pactum de non petendo factum reo Principali,prodeſt eius Fideiuſſori. itē regulariter quotieſcunque principalirer intereſt paciſcentis, hoc pactum tertio ad exeptionem proficere, item quotieſcunque una perſona reputetur. vt l. ſi cum emptore.ff. eod. Et vide de his Gloſſas in D.§. pactorū. & §.ante omnia ſupra allegatis.

De contractibus nominatis.

Cap. VIII.

CONTRACTUS nominati dicuntur qui excedentes communia & generalia illa nomina conuentionis, Pacti, contractus, proprium ipsi specificumque nomen habent, per ꝙ a reliquis contractibus discernuntur, quodq; adeo ipsis peculiare est, ut nulli alteri contractui attribui possit. Vt cùm aliquid emo, licet propter consensum nosterum mutũ, de re & pretio conuentio sit in genere. Specifice tamen Emptio dicitur, hocque proprium eiusmodi contractus nomen est, quod de nullo alio prædicari potest, non Locato, non Mandato, non Societate, & similibus. Sunt autem potissimi contractuum nominatorum, Mutuum, Commodatum, Precarium, Depositum, Pignoratio, Stipulatio, Emptio, Venditio, Locatio, Conductio, Emphyteusis, Feudum, Societas, Mandatum, & alii plures, de quibus in sequenti cap. disputabitur. Sed ex his quidam breuiter explicandi sunt. Mutuum est creditũ consistens in rebus fungibilibus tantùm ubi non eadem, species, sed idem genus recipitur. Dicũtur autem res Fungibiles omines illæ quæ pondere, numero & mensura consistunt, vt sunt oleum, vinum, frumentum, aromaticæ species, pecunia, & similia, quia talia in genere suo functionem recipiunt per solutionem magis quàm per speciem, dicit I. C. in l. 2. ff. si cer. pet. Omnes igitur aliæ res, dicuntur non fungibiles. Comodatũ autem est, quando ea ipsa res quam gratis utenda data est, siue mobilis sit, restituenda uenit in specie, non genere, ut libri, arma, vestes &c. atque eo interest inter Mutuum & Commodatum. Precarium, uero ab utroque ita differt, quod qui precario dat, quandocunque eã rem repetere potest. Est enim precarium, vt diffinit I. C. j. ff. eod. ti. quod precibus petendi utendum conceditur, tandiũ quandiu is qui cõconcessit, patitur. Stipulatio est verborum cõceptio, qua aliquid nobis dari fierive stipulamur. præcedente interrogatione, & subsequente consentiente responsione. vt, Promittis soluturum te mihi decem ad Calendas Martias?

tias? Promitto. Huius autem tractatus diffusissimus est, & non præsentis loci, quare iam ad alia progrediamur.

De Contractibus innominatis, & Iuribus eorumquibusque modis a nominatis differant. *Cap.* IX.

CONTRACTVS innominati illi dicuntur, qui in nomine suo generico consistunt, neque in aliquod specificum aut proprium nomen transeunt. l. iuris gentium. in prin. ff. de pact. Eorum autẽ potissimum quatuor sunt genera (species appellat I.C. Paulus) uidelicet, Do, ut Des. Do, ut facias. Facio, ut facias. Facio, ut Des. l. naturalis. ff. de præscriptionibus verborum Vbi Paulus Iureconsul. hæc singula diligenter declarat. Possunt autem hæc uerba etiam in futurum concipi, ut Dabo ut des. Faciam vt Des. Item sub simplicibus misti comprænhenduntur, puta, Do ut facias & des. Ita docet Bart. in d. l. naturalis. §. sed si facio. Est autem ad substantiam horum contractuum diligenter respiciendum. Fit enim nonnunquã vt nominati sub illis comprænhendãtur. ut si do pecuniam ut des mihi equum, hic uenditionem eum contractum nominabimus, & ita erit iam nominatus. Si autem do rem ut des aliam rem, erit permutatio, & innominatus contractus. Permutatio enim non habetur quo ad hoc pro nomine specifico, de quo miratur, & rationem reddit gloss. in d. l. iuris gentium. in princ. in uerb. facias. Item si do pecuniam ut pingas mihi tabulam, erit locatio, & ita Contractus nominatus. Et sic de similibus. Sic in Facio ut facias, nonnunquam mandatum interuenisse videtur, &c. d. l. naturalis. per totum. Verum uero isti contractus innominati a modo in eundi uel a modo complendi iudicari debeant, apud Iuris interpretes controuersum est. Glossæ (quæ allegantur per Bart. in d. l. naturalis. §. sed si facio) ubique tenet, quod a modo ineundi, & non a modo implendi. Quare si contractum fuit Do ut facias, etiã si tum in faciendo præueneris, tamen contra me morantẽ

non detur Actio de dolo,sed præscriptis verbis. Ergo iudicatur tantum esse Do ut facias.Text.clarus pro hoc in l.mota.C.de transact. Vltramontani dissenserunt, voluerúntque quod etiam a modo implendi cognoscerentur, quorum opinionem Bar. ubique sequitur & asserit in d. §. sed si facio. in l. ex placito. in fin. C.loca.& pluribus locis allegatis per Alex. in d.l.mota in princ. ubi ad argumẽta Bartol. respondet quidem, ipse tamen nihil firmat aut concludit. Inter alia autem Alexa. ibi refert, quoniam innominati contractus ad naturam nominatorum regulentur, quod quemadmodum in uenditione & locatione, ab una parte uenditio & locatio, ~~ab una parte uenditio & locatio,~~ ab alia emptio & conductio sit, ita hic ab vna parte, do ut facias, ab alia, facio ut des. Et cum hac opinione Pau. de Cast. vt Ale. in præallegato loco dicit, transii, ipse tamen motis hinc inde disputatiue dubiis, in suspenso eam quæstionem relinquit. Cum glossis tamen senserunt Iacob. Butr. Bald. Ric. Bart. Salic. vt refert eos Alexan. in d. loco. Et mihi uidetur d.l. mota. multum urgere contra Bart. & l. iure gentium in princi. iuncta l. naturalis. §. at cũ do. uersic. si dedi, quamquam illam Alexan. pro Bar. allegat, sed non citra cauillationem. Apparenter tamen Bar. opinionem suam tuetur, & est dubium disputabile.

Consequenter quæri potest, cum varia inueniantur & in Iuribus scriptis & municipalibus Conuentionum uocabula, ut, Permutatio, Diuisio, Donatio, Constitutum, Feudum, Fictum, Cottimum, Emphyteusis, Dos, & similia, vtrum in iure ciuili hoc nomen contractum nominatum faciat, vel innominatum? Et Bart. quidem in d.l. iure gentium §. quinimo. de his quæ ex consuetudine uel statuto nomina habent, doctrinam dedit, quam D. Alexan. simpliciter repetit, & cum ea ibidem transit, & est talis. Quod statutum uel consuetudo dedit non solũ nomen, sed etiam formam, secundum quam debeat contractus ille celebrari, puta in scriptis, coram actis &c. tunc erit nominatus, vt in Feudo, in quo introductum est, vt interueniat Inuestitura & iuramentum. Aut est solum nomen contractui datum, tunc non habetur pro nomina-

to,

to, nisi statutum expresse uelit eum nominatum esse. Sicut dicitur in Sponsalitia largitate, quæ primum ex Autentica eo decursum. C. de donat. ante nup. cœpit esse specificus & nominatus contractus, cum dudũ antea nomen ipsum fuerit. In legalibus autem nominibus obseruatur, quod a principio dictum est, ut ea tantum quæ specifica sunt contractuum nomina (moderni elegantia nomina vocant, Alex. in d.l. iuris gentium. col. 2.) nominatos faciant contractus, quæ vero generica sunt, & ad plura diuersaque trahi possunt, non faciant nominatos, vt Diuisio. Bar. in l. diuisionis. ff. de pact. & permutatio. glo. in d.l. iure gentiũ. in princ. in verb. facias. vbi glossa miratur, & rationem reddit. Sed meliorem & veram (vt dixit Alexan. in. d.l. iure gentium. columna prima) reddit, in Rub. C. de permuta. videlicet, quod permutatio sit nomen generale, extẽdens se ad emptionem, venditionem, locationem, & omnem contractum vbi hinc inde aliquid accipitur, & inde dici innominatum contractum, cum retineat nomen generale, & careat nomine speciali. De Donatione dubitatum fuit, nam innominatum contractum, & olim & nunc esse voluit Iacob. Bart. & auxit eam dubietatem Fulgosius. Sed præualuit ut & olim & hodie sit nominatus. secundum Bart. & Alex. in d.l. iure gentium. Et respondet ibi Bart. ad obiectum, quare cum olim nominatus esset, actionem tamen non pepererit, distinguens inter contractus, quorum alii denominantur a quæstione, seu ab actu paciscendi, qua conuentione facta statim nomen accipiunt, & actionem generant, vt Emptio, Venditio, Locatio, Conductio. Alii uero ab actu exequẽdi. qui facta demum executione nomen suum accipiunt, vt in his obligationibus quæ re contrahuntur. puta depositum, commodatum, mutuum, donatio, quæ per traditionem olim quoque perfecta fuerit, ipsum vero pactum de donando olim nudum fuisse, & propterea actionem parare non potuisse. Itaque voluit Bart. aliud esse donationem. idoni donationem, & pactum de donando. Similiter respondet & de Dote, in l. legitima. ff. de pact. Dos est elegans nomen & validatur iure gentiũ per se, Dotis autem

tem promissio, lege robur accipit. Itē in pignore, pignus, id est, pignoris datio, est contractus nominatus & ualidus per se. Sed pignoris promissio nuda est, ergo iure præto rio roboranda fuit. l. si tibi §. de pignore. ff. de pact. Dotis igitur contractus nominatus est. Bart. in d. l. legitima. Item constitutum, idem in d. l. iure gentium. §. igitur. Itē Feudum, & Emphiteusis, Bartol. & Alex. in d. §. quinimo.

Sed quærat aliquis, quem in finem hæc omnia disputentur, aut quid referat utrum Nominatus siue Innominatus ipse contractus sit & dicatur? Sciendum igitur est nobiles esse inter hæc duo contractuum genera differentias, quarum potissimas saltem, hic breuiter ascribam,

PRIMA, quòd in contractibus innominatis licet pœnitere. l. pecuniam. ff. de con. ob cau. In Nominatis autem pœnitere non licet. sicut C. de action. & obligati. Quod utrunque dictum tamen limitabis secundum sequentes regulas. Nam primum in Innominatis non licet pœnitere, re non amplius integra. Item accipienti pœnitere non licet, cum alter impleuerit iam contractum ex sua parte. vt. per gl. in d. l. si pecuniam. Item nisi contractus Innominatus ordinaretur ad nomitatum, ut si promitto vendere ob certam causam vel conditionme. Nam licet hæc promissio sit contractus innominatus, cum pariat actionem præscriptis uerbis, tamen non habet locum pœnitentia. Ista est limitatio Bal. in l. quamuis. C. de transact. per l. Labeo scribit, si mihi bibliothecam alias incipit, si mihi. ff. de contrah. emp. & ide in d. l. quāuis plures casus ponit, in quibus nō habet locū pœnitētia in conttactibus innominatis. Econtra in nominatis pœnitere licet in qua tuor casibus. Primo, in Mādato. instit. manda. §. recte. Secundo in Societate. l. sed & socius. §. fi. j. ff. pro socio. Tertio, in Deposito. l. j. §. pen. ff. depositi. Quarto in omnibus omnino contractibus re adhuc integra, ex mutuo partiū consensu a contractu recedere & pœnitere licet. l. ab emp tionib. ff. de pact. & de his habes gl. in d. l. si pecuniam.

SECVNDA differentia est, quod in Nominatus non est opus oblatione, quo ad producendā actionem, quia contractus nominatus incontinenti parit actionē. dict. l. iure

gentium.

gentiũ. ff. de pact.& l.ex placito.C. de permut. quamuis verum sit, quòd agenti obstaret exceptio, si non præstitis set id ad quod ex sua parte tenebatur.l. Iulianus.§.offerre.ff.de ad stupr.In Innominatis autem opus est oblatio ne & præstatione, nisi enim in effectum impleti fuerint contractus innominati, non producunt obligationem ciuilem,& sic neque actionem.d.l.ex placito.Bart.in d.l.si secum. col.2. Alex. in l.iurisgentium.col.3. Nota tamen quòd ipsa oblatio sola nõ habet uim implementi, ut pœnitentiam in altera parte prohibere possit, vel efficere, quominus alteri pœnitere liceat, ut per glos. in d.l. iuris gentium in uerb. facias. in fi. & d. Alex.in d. col.3.

TERTIA, quòd debitor in Innominatis contractibus non potest præcise cogi ad rem dandam, imo si magis ex re sua esset dare interesse, tunc perinde liberaretur.l. cum precibus. iuncta glo.C.de permut. Sed in Nominatis qui ad dandum tenetur, precise dare compellitur, nec liberaretur per oblationẽ interesse. l. ubi autem.§.fi.j. ff. de verb. oblig. Hic tamen considera uerbum dandi, alias enim qui ad tradendum, vel præstandum, vel faciendum teneretur, potest se præstando inter esse liberare. Iura habes allegata in gloss. in d.l.vbi autem. & Bart.in l. stipulationes non diuiduntur. col.v. de verbo. obligation.

QVARTA, quod in Innominatis contractibus Interesse est in obligatione, secus in aliis Nominatis. Igitur principaliter in contractibus Innominatis ad interesse agi potest, si Actoris interest, potius interesse petere quàm rem.l. naturalis.§. sin autem do. & per totam lege. ff. præscriptionem verborum. Potest tamen & rem petere, si hoc mauult, omisso interesse.

QVINTA, quòd alii contractus Nominati, habent sibi consimulia & consonantia actionum nomina, ut ex Empto, Vendito, Locato, Mandato &c. Innominati autem tantum actionem præscriptis verbis, quæ quidem omnibus adeo petitionibus, ubi propriũ actionis nomen deficit, comunis est. l. 2. ff. præscriptionem ver.

Quærat porrò aliquis, quæ Actiones pro his Innominatis contractibus concedantur. Et traditur, ꝙ in tribus priori-

prioribus, Do vt Des, Do vt Facias, Facio vt Facias, detur Actio Ciuilis præscriptis verbis. d. l. naturalis. per totum. In vltimo autem contractu, scilicet, Facio vt Des, de dolo prætoria. d. l. naturalis. §. quòd si faciam. Vnde uerò hæc differentia? Azo (vt allegat eum glo. quæ eius opinionem retinet in d. §. quòd si faciam.) dixit quòd imo in hac etiam specie (cum ratio diuersitatis reddi non possit) detur præscriptis verbis, nisi in casu quando scilicet mihi abesset, & tibi nihil adesset per hoc factum. vt in l. propo nas. C. de dolo. Quam opinionem dicit Bar. veram & ab omnibus teneri. in d. §. Sed si faciam. & ita ipse declarat. Quando facio, vt Des. ex quo facto nihil tibi adsit, vel accedat, cessat æquitas, quæ habet producere actionem præscriptis verbis. Cæterum quia tu decepisti me, inducendo vt aliquid facerem, & tu deinde non uis dare id quod promisisti, & cuius causa ego feci, recurritur ad actionē de dolo. Et ideo si ex facto meo aliquid tibi adesset, perinde daretur actio præscriptis verbis, atque ex cōtractu, Do vt facias, vel Do vt Des. Et quòd dicitur dari actionē de Dolo, quando ex facto meo mihi abest, & alteri nihil adest, extendit Bart. etiam ad contractū, Facio vt facias. in d. §. quòd si faciam. num. 3. Ergo in summa, pro his contractibus datur actio præscriptis verbis, vel ad contractum implendum, uel ad interesse præstandum, tota l. naturalis, vel datur condictio ad rem repetendam, quasi ob rem datam re non secuta. d. l. naturalis & glo. in ver. præscriptis. ibidem. Postremo tene menti, quòd Contractus Innominati regulantur secundum naturam nominatorum, eis similium. Et actio quæ ex eis oritur, datur ad similitudinem nominatorum, quibus comparantur. Et ideo in eis uenit culpa leuis & lata &c. Bart. in. d. §. Sed si faciam. vbi allegat plures leges. & idem Bart. in. l. mota. C. de transactione & alis pluribus locis. Idem quoque Bartolus refert casum, quem dicit neque Nominatum, neque Innominatum esse, scilicet, Posuisti librum tuum apud bibliopolam ad vendendum, nihil fuit dictum, quid ipsi uenditori deberes dare aut soluere. Quo casu, inquit, ageretur nihilominus præscriptis verbis.

bis. Ita docet in lege ex placito. Codice de locatione quod nota,

De personis quæ contrahere possunt. CAP. X.

MVLTIPLEX est personarum in Iure ciuili diuisio, breuitatis autem gratia potissimas tantum & nostro proposito conuenientes explicabo. Prima igitur Personarum diuisio est, quòd omnes homines, aut Liberi sunt, aut serui. Liberi autem sunt, qui uel nati sunt liberi (hoc est ex matre libera, cum de patre non curetur. l. & seruorum. §. ingenui. ff. de statu hominum.) qui ingenui proprie dicuntur, vel ex seruitute manumissi sunt, qui proprie Libertini uel Liberti appellantur. Similiter, serui sunt, qui uel nascuntur serui, puta ex parentibus seruis, vel facti sunt serui, ex captiuitate, aut spontanea sui ipsius uenditione, alias in seruorum condictione nulla est differentia. §. fin. institu. de iure pers. Secunda diuisio est, quòd omnes personę uel sui iuris sunt, uel alieni, hoc est, uel in sua ipsorum sunt potestate, aut aliorum potestati subiectæ. Itaque seruis, cum dominis sui subditi sint, item filij familias, cum in potestate sui patris sint, alieni Iuris esse dicuntur.. Reliqui uerò omnes, qui neque sub dominis, ne que sub parentibus, patre, puta, vel auo agunt, sui Iuris appellãtur. Tertia diuisio est, quòd omnes aut Maiores, aut Minores sunt. Maiores in iure Ciuili dicuntur, qui legitimam habent, & iam perfectam ætatem, quæ 25. anno exacto incipit, præsumuntur enim eius ætatis homines ipsi iam ex sese, quantum satis est, sapere, suisq́ue rebus utiliter præesse posse. Minores uero dicuntur, qui 25. annum nondũ egressi, sed intra illum adhuc sunt constituti, qui & ipsi secundum ætatis interualla, aliis atque aliis nominibus appellantur. Infantes enim dicuntur, antequam 8. annum attigerint. l. si infanti. C. de iure delib. Impuberes ante 14. annum, qui & Pupilli nominãtur, si desierunt in potestate patris esse vel morte, uel emancipatione. l. Pupillus. ff. de ver. significa. Puberes. 14. anno copleto ũocantur. §. nostra autem. Institut. quibus mod.

tut.fi. Adulti vero reliquo tempore usquedum maiores sunt facti, hoc est xxv. annum egressi, appellantur.l. si prædium.in princ.C.de præd.& aliis reb.immob. Generaliter autem omnes isti Minores dicuntur. His præmissis pro euidentia, sciendum est quasdam personas ætate, quasdam natura, quasdam lege, quasdam denique more prohiberi a contrahendo.

Aetate prohibentur contrahere, qui adhuc intellectu carent, quales infantes sunt, & infantiæ proximi, qui neque naturaliter, neque ciuiliter obligantur, cum ut dicit text. non multum à furioso distent, nullumq; habeant intellectum, l.i.§.Pupillus. Instit.de inut. stip.

Natura prohibentur, surdi, muti, perpetuò furiosi, aut alioqui dementes, quia illi partim consentire non possunt, cùm sensum non habeant: partim cum sensum quem habent, expromere respondendo aut promittendo nequeunt, nec eiusdmodi homines aliorũ fraudibus sunt exponẽdi. Lege prohibentur. Prodigi, quibus bonorum suorum interdicta est administratio, quia non obligãtur. Item, Apostatæ, & Hæretici, qui contrahere omnino, in pœnam adeo prohibentur, dicente constitutione, Huic hominũ generi nihil ex moribus, nihil ex legibus cõmune sit cũ cæteris. l.Manichæos.in prin.& §.præterea non donãdi.C.de hæret.l. hi qui sanctã. cum l. sequenti. C.de aposta. Similiter prohibẽtur & Perduelliones, hoc est, rei læsę reipublicæ, aut maiestatis. Nam offensione supremi numinis, nullũ crimen grauius cẽsetur atq; punitur, maiestatis perduellionisve crimine.l.i. ĩ pr.ff. ad Iuliã maiest.

More autem non contrahunt qui sub tutela siue cura sunt, non quòd lege prohibeantur illi, cùm permissum sit illis quocunque modo possint conditionem suam meliorem facere, etiam sine tutoris autoritate, & propterea qui cum illis contrahunt, obligenter, licet econtrà pupilli non obligentur illis. Instit.de autorit.tut.§.nanque. cũ seq. sed quia communiter sibi quisq; ab illis cauet, cùm, vt dictum est, eiusmodi contractus cum illis initi claudicent, & pro pupillis tantum, non autẽ contra eos valeãt atque stringãt. Obligãtur tamen ipsi pupilli naturaliter,

inquantum

inquantum locupletiores sunt facti.l.pupillus.post prin. ff.de aut.tut. Aliud est in Filiis familias,qui etiam si in patris aut aui potestate sint, tamē perinde vt cum patribus familias agi potest,& ex omnib.causis obligantur,excepto mutuo & voto.l. filius familiàs. cum gl.ff. de act. & oblig.quod intellige,si cum extraneis contrahunt. Cæterùm si cū ipso patre aut auo suo, in cuius potestate sunt, contrahant,ciuiliter,& ita efficaciter,non obligantur,cū vna censeantur persona cum patre vel auo.§.ei qui. Inst. de inut.stipul.& l.fi.C. de impub.subst.nisi fortè hoc fuerit de peculio castrensi, in quo censentur patres familias l.ii.ff.ad Maced.Eadem quę de pupillis diximus,& de seruis iustæ seruitutis,dicta sint, qui similiter & ipsi nō obligantur ex contractu,quanquam dominis suis (ex quorū persona stipulandi ius & facultatem habent) alios obligent.§.item inutilis. Institu.eod.tit.Quātum enim ad Ius ciuile attinet, serui pro mortuis habentur.l.quod attinet ff.de reg.iur. Si tamen ipse seruus aut peculium haberet, aut in rem domini,quod accepit,cōuertisset,aut illius iussu gessisset, in his casibus teneretur ipse dominus, & ex contractu serui obligaretur. Quid autem de Monachis? Certè idem de illis respondemus, quod proximè de seruis diximus,vt sibi nihil acquirant stipulando aut contrahendo,sed monasterio,vel Abbati,eosdem verò non amplius obligant quàm in quantum eos locupletiores fecerint. Innoc.in cap.cùm olim.de priuilegiis.Par enim esse videtur seruorum & monachorum conditio, cum & Canon dicat, Certum est eos nihil habere, possidere, dare, vel accipere sine superioris licentia debere.xii. quæst.i. non dicatis. Vnde Bart.in l.cum fundus.§. finali in fi.ff. si certum petatur. Et Bald.in l.seruus.C.commu.de successio.hanc quasi regulam collegerunt,quòd omnia iura loquentia in seruo, locum habeāt etiam in monacho, in his quæ possunt monacho adaptari. Dicit tamen idem Bal.in l. prima in x.quęst.C.qui admitt. quòd monachus æquiparetur vel seruo vel filio, prout magis expediuerit monasterio. Adde quòd monachus ęquiparetur infanti, quia consensu caret. Alex.in l.si cùm dicatur.ff.de condi. fur. & est text.in d.capitulo non dicatis. Omnes igi-

tur isti more, quòd imparitatem obligationis fugere sole mus, nec tam cum ipsis quàm eorum dominis, vel superioribus contrahimus, a contractu excluduntur, non lege aut iure.

Mulieres autem tametsi in contractibus ipse tanquam testes ex more non adhibeantur, tamen contrahere, post eaquàm maioris ætatis sunt, obligare & obligari possũt, sola fideiussione excepta, quam pro alijs suscipiunt, in qua beneficio Senatusconsulti Velleiani, quo minus eis satisfaciant, adiuuantur, in hoc igitur casu obligari non possunt.

De rebus quæ in contractum uenire possunt, et quæ non possunt. Cap. 11.

PROXIMVM est vt de rebus etiam quæ in contractũ & commercium venire possunt: aut non possunt, breuiter annotemus. Illarum autem cum quædam communes sint, vt mare, litoraq; maris, quædam publicæ, vt flumina & portus, quædam Vniuersitatis, vt theatra, stadia, prætoria, quædam sacræ, ut ædes sacræ, & reliquæ res Deo dedicatæ, quædam religiosæ, veluti sunt ea loca, in quibus corpora defunctorum funerantur, & ipsa sepulchra, quia religionis interest (dicit I. C. in l. i. ff. de mor. infe.) monumẽta extrui, & exornari, quædam sanctæ, veluti portæ & muri ciuitatis, quædam denique singulorum, videlicet, quæ a singulis personis possidentur, Sciẽdum est in prioribus illis generibus, prohibitum esse earũ rerum inter priuatos vulgaresq; homines commercium, & omnem super illis contractum, cum in nullis esse bonis dicantur. l. 1. ff. de rer. diuis. Res tamen sacræ vel ecclesiasticæ certis ex causis, & sub forma data legitimæ solennitatis, in commercium venire, & alienari possunt, vt puta si alienentur causa redimendorum captiuorum, & fame publica oppressorum. l. sancimus. C. de sacrosanct. eccles. Item propter alia pauperum alimenta. 12. q 2. aurũ habet ecclesia. Item, propter æs alienum, quod ecclesia debet, exoluendum. §. & hoc etiam. Authen. de reb. eccle. non alien.

non alien. aut permut. Item propter quancunque aliam meliorem utilitatem ipsius ecclesiæ. cap. sine exceptione. d.12.q.2. vbi & forma præscribitur Episcopis, quod aliter alienare res ecclesiasticas non possunt, nisi tractatu cum clericis habito, & illis consentientibus atque subscribentibus. Alia forma datur in d. Authen. de non alienan. aut permut. &c. Et legitur in Authen. Ius porrectum. C. de sacrosanct. eccles. quæ tamen non obseruatur. In omni itaque ecclesiasticarum rerum alienatione requiritur, primo causæ cognitio, secundo diligentis magneque deliberationis, cum capitulo tractatus, tertio consensus unanimis ipsius capituli, postremo autoritas superioris. Alioqui adeo interdicta est ecclesiasticarum rerum alienatio, vt ne ipsi quidem Papæ liceat prædium ecclesiæ quoquo modo alienare, etiam pro aliqua necessitate, vt dicit Canon in cap. nõ liceat Pape. 12. q. 2. qui tamen Canon perinde seruatur ut reliqui. Priuatarum quoque rerum multæ a lege prohibẽtur alienari, ut ecce, Fundus dotalis per legem Iuliam prohibitus est alienari, etiam si vxor in alienationem consentire uellet. Instit. quib. alien. lic. nisi in quibusdam casibus, uidelicet, quando ipse Fundus æstimatus ipsi marito datus esset. l. i. §. & cũ Lex. C. de rei uxor. action. Item ex necessitate contingente, ut si Fundi indiuisi & inestimati portio data sit in dotem, & maritus postea a socio ad diuisionem prouocatur. l. fin. C. de Fund. dotal. Item quia ex necessitate. l. i. C. de liber. caus. Item quia conuertitur in aliam utilitatem vxoris. l. fin. ff. de Iure do. Similiter prohibita est a lege alienatio prædiorum minoris, alienarumque rerum ipsius, quæ seruando seruari possunt, ut auri, argenti, gemmarum &c. nisi fiat ipsa alienatio, cum debitis, legitimisque solennitatibus, vtpote, quòd fiat ob æs alienum Minoris. Item vt fiat cũ autoritate Tutoris, & decreto Iudicis. l. lex quæ prohibet. C. de administrat. tut. Cæteræ autem res quæ seruando seruari non possunt, & tempore corrumpuntur, sine decreto Iudicis, a Tutore alienari possunt. d. l. lex. non tamen ab ipso pupillo, qui nullam rem alienare potest. §. nunc admonendi. Institut. quib. alien. lic. Item lege prohi-

fundus dotalis

fundus minoris

bita est alienatio rei litigiosæ, hoc est, res de qua iam controuersia mota est possess. Neque enim litigiosa statim res fit, postquam simpliciter possessori denunciatum est a petitore, ut non uendat, nec pignoret, ut sibi restituat, & c.l.1.ff.de litigios.& l.1.ff.eo. Sed postquam petitor in iudicio contra possessorem actionem instituit, & libellũ obtulit. Auth.litigiosa res C.eod. Et pæna est inscienter contrahentibus rem litigiosam esse, quod uterquem eam amittit.& tantundẽ, quãti distracta est, fisco soluit.l.censemus.C.eod. Hæc tamen fallunt.in his casibus, quando dotis uel ante nuptias donationis uel transactionis, uel diuisionis hæreditatis, uel legati aut fideicommissi nomine res litigiosa alienata est, d.l.censemus. Sed & funeris gratia, & solutionis æris alieni defuncti, & alendæ familiæ eius causa, & quia tales res de facili perituræ essent, alienatio talium rerum procedit, & a prætore (causa tamen cognita) primittitur.l.diuus Pius.ff. de peti. hære. Item alienari non possunt, nec obligari res quæ a testatore in ultima uoluntate cum causa prohibitæ sunt alienari.l.filius familias.§.Diui.de legatis i. uel quæ restitutioni sub iacent, nisi forte talis alienatio dotis, aut donationis propter nuptias gratia fiat. Auth.res quæ.C.communia de legat. Denique prohibita est omnis rei alienæ alienatio uel obligatio, sine consensu illius est, regula enim iuris est, Id quod nostrum est.ad alium sine facto nostro trãsferri non posse.l.id quod. ff.de reg.iur. & neminem plus iuris in alium transferre quam ipse habeat. Et quanuis in prædictis rebus contractus factus non ualeat ipso iure, si tamen altera pars ignorans, & consequenter decepta fuerit, integrum est illi ad id, quod ipsius interest, contra partem decipientem agere, & id quidem diuersis actionibus, pro ipsius contractus conditione & qualitate.

De inutilibus Pactis, Stipulationibus, & Contractibus. CAP. XIII.

EX prædictis colligi potest quæ pacta uel stipulationes de iure non ualeant, & propterea per Notarium

publico

publico Instrumento minime sint comprobandi. Quãdo cumque enim uel illæ personæ, uel res in contractu ueniunt, quæ obligationis incapaces, & supra partim enumeratæ sunt, tũc inutilẽ uel Cõtractũ uel pactũ, vel stipulationẽ dicemus. Neq; uero ex prædictis tantum causis inutiles redduntur cõuentiones & pacta, sed & aliis multis rationibus. Generaliter enim quotiescunq; pacta, uel contra leges, uel contra constitutiones, uel cõtra bonos omnino mores facta sunt, inutilia sunt. l. iurisgentium. §. pacta cõuenta. ff. de pact. Itaq; pactũ ne liceat creditori pignus distrahere, uel ut illud ipsius creditoris sit, si mutuum statuto termino non soluatur, uel ne dolus præstetur, uel ne precarium reuocetur, uel ut in societate apud alium lucrum, apud aliũ damnũ sit, & similia infinita, quæ passim in Iure ciuili colliguntur, non ualent, tanquam legibus, bonis moribus, & substantiæ contractus cõtraria. Stipulatio autẽ, quia singulare Iuris ciuilis inuentum est, eò pluribus etiã modis inutilis redditur. ultra namq; prædicta omnia, si uel rem quæ in rerũ natura nõ est, uel rem nostrã, uel impossibilem, aut impossibili saltem cõditione adiecta, uel turpi ex causa stipulemur, Stipulatio non ualet. Similiter si diuerso sensu stipulemur, puta, Ego de auro intellexi, tu de argento, aut si ad interrogationem, non consentanea subsecuta fuerit responsio, ut si ego purè stipulabar, tu uero sub cõditione respondebas. Item, si inter absentes stipulatio erat concepta. Item quia stipulati sumus alteri, aut factum alienum, non adiecta pœna. Ex his & similibus causis inutilis redditur stipulatio, prout hæc habentur & declarantur Inst. de inutil. stipul. per totum tit. Itaq; Notarius qui adhibetur, ubi aliquod prædictorũ impedimentorum animaduerterit intercurrere, fideliter eò cõtrahentes admonere debet, modisq; omnibus studere, ut eiusmodi nullitates caueãtur.

De Pactis uel Cõtractibus in fraudem factis. CAP. XIIII.

FRAVS siue dolus in cõtractibus dupliciter fieri potest, aut in fraudem hominis, aut uero in fraudem legis.

In fraudem hominis tunc adhibetur dolus, quando hoc agimus, ut alterum subdola uafrique calliditate decipiamus, quod quidem & ipsum bifariam accidere potest, siue quòd consulto studioseque alterū decipimus, siue quòd re ipsa (etiā si propositum defraudandi absit) alterum decipimus, puta, vltra dimidium iusti pretii. Et isti duo doli, videlicet dolus ex proposito, & dolus re ipsa, etsi in quibusdam differant, utpote quòd propter dolum ex proposito in contractibus strictis iuris datur actio, propter dolum vero re ipsa, tantū exceptio, ut uult Alex. consi. 53. vol. 3. in plerisque tamen æquiparantur, per eundē Alex. in consil. 42. vol. 1. & d. consil. 53. & ad rescissionem Contractus idem operantur. l. 2. ff. de excep. dol. l. si quis cum aliter. ff. de verb. obli. Petrus Anchoni. consil. 39. Cæterū in fraudem legis, tunc dolus adhiberi dicitur, quādo neuter contrahentium hoc agit, aut intendit, ut alterum decipiat, sed ut magis ipse sese inuicem adiuuent. Legem uerò siue statutum quod ipsorum uoluntati & instituto aduersatur, impedimentoque est, defraudent. Circunuenitur autem lex multis modis, quorum septem colligit Stephanus de Phedericis in Commentario 1. de Interpretatione iuris. Primus est, si fraus fiat Legi de re ad rem. Exemplum, Senatus C. Macedoniano prohibitum est filiosfamilias mutuare pecuniam. Fœnerator igitur ut hāc legem circunueniat, mutuat uinum, oleum, aut pannos, quibus diuenditis habere potest pecuniam. l. Iulianus. §. mutui. ff. ad Maced. Secundus, si de personam fraus fiat, vt prohibitum est Magistratui subditis impressionem facere, Magistratus ipse per suam personā hanc non facit, sed per amicos, aut alios. l. pen. C. quòd met. cau. Tertius, de contractu ad contractum, vt prohibita est donatio inter coniuges constante matrimonio, sed coniuges nō donat sibi, sed donandi animo vendunt inuicē quæ uolunt. Similiter, mulier ex mutuo obligatur, sed non ex fideiussione, aliquis intendens Titio mutuare, & fideiussionem in muliere certam habere, mutuat ipsi mulieri, & Titium in fideiussorem recepit. Quartus de nomine ad nomen, vt sacerdotibus interdicta est cohabitatio mulierum, auia

matre, sorore & similibus exceptis, ipsi concubinas suas iisdem nominibus uppellatas secũ alunt. de quo est tex. in l. cum qui probabilè. in princ. C. de epi. & cler. Sic etiã uulgò sub nomine interest, usuras stipulantur. Quintus per additionem, ut si statutum uetet, mensurã uendi ultra vi. denarios, & caupo tribus nucibus adiectis, uẽdat pro x. Sextus, de modo ad modum. Nam prohibita disponi, non possunt sub conditione vel pœna poni. l. stipulatio, hoc modo concepta. ff. de uerb. oblig. Septimus, de quantitate ad quantitatẽ. Finge. Statuto prohibetur, ne pœna exigatur. Quidam promisit centum cum hoc pacto, ut si intra annũ soluat xl. tunc a reliquo sit liberatus. Hic satis relucet, illa xl. reliqua, pœnã, non sortem fuisse. Eiusmodi fraudes infinite excogitatæ sunt ab usurariis, ut ait Bal. in l. i. C. de his quæ pœn. not. ut alleg. Stephan. in allegato loco. Omnes igitur tales defraudationes, cũ depræhensæ subuertant contractum, minimè scriptis suis informare Notarius, sed indignas omninò fidei atque existimationi suæ iudicare debet.

De contractibus Vsurarijs, et Vsuris. *Cap.* 15.

QVANDO quidem Iure cautum est, ut Notarius qui conficit instrumenta usuraria, periurus habeatur, & propterea ab officio. Tabellionatus remouendus sit, & infamia notãdus. Hostien. in summa de usuris. §. an aliquo. Bald. in cap. Imperialem. §. callidis. in fin. & ibi in aditionibus Andr. Barbat. de prohibit. feud. alien. per Freder. Vt talem pœnam non incurrat, noticiam habere & iudicium Notarius debet, qui contractus Vsurarii censeantur. Ad quod declarandum, sciendum est, Vsuram esse omne illud lucrum siue commodum, quòd propter mutuum ex pactione vltra sortem percipitur. Si enim aliquid vltro nobis a gratis hominibus, qui ex nostra pecunia ipsis mutuata rem fecerunt, obtruandatur, certe non vsura dici meretur. Sed antidoron potius ex gratitudine profectum. Qualecunque autem sit illud commodum, quod

propter mutuum percipio, siue sit species aliqua, vt pecunia, vinum, oleum, & similia, siue factum, puta si mutuaui, vt commodes mihi equum tuum, ut patiaris vti me horto tuo, Vsurarium censetur. Quod Canonistæ adeo affirmant, vt & illud esse Vsurariũ putent, si mutuo tibi cũ hoc pacto, vt tu vicissim mihi mutues. Illi enim simpliciter iudicant de vsura, ex illo dicto CHRISTI, Mutuum dantes, & nihil inde sperantes.

Cæterum hæc opinio nunquam mihi placuit. Neque enim sententiæ CHRISTI aduersum est, si quis necessitati suæ in futurum prospiciat, gratitudinemque fratris sui speret, nam si verbis illis solis inhæreamus, nec ipsum quidem mutuum exigendum foret, quod absurdum est. Puto igitur tale pactum ualere. Nam & sine pacto naturaliter ad remunerandum alios obligant, qui de ipsis bene merentur. l. sed & si lego. §. Consuluit. ff. de petit. hæred. l. si pignore. ff. de furt. & in hac quæstione cum versetur incertitudo, an uidelicet tantum temporis super victurus sim, ut ex tuo mutuo vel aliquod lucrum facere, uel illo omnino indigere possim, non video quid mihi interim accedat. Regula est enim in vsuræ materia, quod ratione incertitudinis, pactum alias vsurarium toleratur, & admittitur. tex. sunt in cap. in ciuitate. & c. fi. in fi. extra de Vsur. l. si ea pactione. l. si ea lege. l. si oleum. C. eo. tit. Exemplum, Vendidi tibi hoc mense Iulio dolium uini, quod communiter ualuisset x. cum eo pacto, ut Calendis Octobris, pro eo mihi soluas 12. aut 13. Hic cum incertum sit, an vinum dictis Calendis minus aut amplius valiturum sit. certe illa duo uel 3. quæ amplius in præsenti paciscor, ratione huius incertitudinis Vsuraria non censentur, dictis textibus. His adde aliam singularem limitationem in materia Vsurarum, quã docet Iason post Salyc. in l. petens ex stipulatione. C. de pact. ubi dicit, quòd licet Vsuræ omni Iure sint, prohibitæ, tamen illud procedit, quando Vsuræ simpliciter promittuntur. Sed quando creditor earum gratia per pactũ se onerat ad aliquid æquale faciendum, hic enim non erit Vsura, nisi nomine, & ista est licita, quia uim habet permutationis, &c.

Quam-

Quamquám, vt verum fatear, ego pro ſimplicitate mea hanc limitationem non intelligo, quam puto manifeſte Vſuram olere.

Vſura porrò ſoli mutuo accedit, & non aliis Contractibus, quare ſi commodo tibi equum meum, vt pingas mihi tabulam, non erit hoc Vſurarium. Hoſt. in d. ſumma. de vſur. §. quid ſit Vſura. Sed quomodo diſcernendi ſunt Contractus Vſurarii, cũ ſæpe lateat dolus & vſura, prout communiter fœneratores ſolent palliare & tegere pacta Vſuraria? Et ſatis dici poteſt, hoc in iudicio & prudentia Notarii potiſsimum eſſe ſitum, qui ex circunſtantiis perſonarum, rerum, & Contractus colligere poteſt, utrũ Vſuraria ſubſit intentio. Nam alioqui Contractus Vſurarius eſſe probatur, ex præſumptionibus, argumentis, indiciis. & coniecturis (ſicut & dolus) propter occultas fraudes Vſurariorum, dicit Bal. in Rub. extra, de offic. iudic. Iaſon, & ibi allegata in l. prætor ait. §. prætor ait. colum. 3. ff. de eden. & idem in l. licet Imperator. in 2. colum. de leg. j. vt ſi fiat emptio, pro modico pretio, cum pacto de retrouendendo, a perſona ſolita Vſurari, hic facile coniecturare poteſt Notarius hunc Contractum eſſe Vſurarium, & non hoc agi, vt conſiſtat emptio, ſed vt ſub inuolucro pacti de retrouendendo, lateat ipſa vſura. De quo per Iaſ. in l. quoties. C. de iudic. Attamen cum non ſunt perſpicua indicia, aut argumenta, contractus non præſumitur, aut iudicatur Vſurarius, ſed talis qualis ex ſua forma apparet, etiam ſi ſubeſſet ſuſpcio Vſurarum. Canoniſtæ in cap. in ciuitate. extra, de vſu. & c. illo vos. vbi maxime Imola, in prima not. & columna tertia ſeq. de pigno, qui textus melior eſt ad hoc de Iure Canonico.

De pœnis in contractibus appoſitis, et intereſſe.
CAP. XVI.

SAEPE fit vt callidi fœneratores in fraudem uſurarũ interdum pœnam, interdum intereſſe ſtipulentur, atq;

paciscantur, ita dicentes, si illa ducenta mihi hoc anno non persolueris, volo quòd obligatus mihi sis ad pœnam 20. aureorum, vel, quòd obligatus mihi sis ad x. pro interesse meo, & illis nominibus pœnæ vel interesse, ipsas usuras palliat. Quare de vtroque separatim paucula dicamus, non quidem quando comittantur (nam hoc ad iure consultos proprie attinet, latioremque tractatum habet) sed quando apposita ualeant, quod Notariorum interest non ignorare. Et quidem si in contractu mutui apponantur pœnæ, non leuis suspicio est, eas in fraudem vsurarũ apponi. l. cum allegas. C. de vsur. Bal in repet. l. iusiurandum. col. 3. & 4 ff de Iureiuran. maxime si creditor ille solitus fuerit alias fœnerari. l semisses. ff. de vsu. l. item Iulianus. §. Iulianus. ff. de actio. empt. quare ex circunstantiis personarum & negotii, Notarius mentem cõtrahentium coniectare potest. Consultius autem facerent contrahentes, si propter prauã hanc suspicionem, ab huiusmodi pacto pænarum in contractu mutui abstinerent. At tamen si paciscuntur pœnas intentione recta, scilicet vt pareatur placitis, & non ad vsuras, ualet pactum, & exigi talis pœna licite potest, etiam si Interesse excederet. secundum Innoc. in cap. suam. in si. extra, de pænis. Secundum legem autem talis pœnam vltra legitimarum vsurarum modum in hoc Contractu extendi non potest. d. l. cũ allegas Cæterum in aliis contractibus citra suspicionem pœna apponitur Cum autem pactorum quædam sint secundum leges, quædam præter leges, quædam contra leges, sciendum est quod quando promittitur pœna in pacto, quod est secuudum leges (id est, quod lex permittit) tunc potest aut res, aut pœna peti, s. alterutrum ex illis, nisi conuenisset quod pœna soluta vel nõ, ratum maneat pactum, qui tunc vtrunque peti posset. l. cũ proponas. C. de pact. Si autem sit præter Leges ipsum pactum (id est, quod directe & omnimodo a lege non prohibetur. (vt si promitto factum alienum, & si nõ fiat, promitto pœnam, tunc etiam si principale non valeat, cum factum alienum promittere non possim, tamen ipsa pænæ promissio valet. instit. de verb. oblig. in fin.

Denique si fiat pactum contra leges (scilicet cum lex expresse & omnimodo prohibet) vt si promittatur res sacra, religiosa, aut similis, tunc nec principalis, nec pœnæ promissio valeat. Contra legem enim facta non solum inutilia, verum etiam infecta habentur. l. non dubium. C. de legibus. Et notandum est, quòd huiusmodi pœnę conuentionales nunquam applicantur fisco, nisi hoc expressum esset in contractu, sed parti seruanti, etiam si hoc expressum non esset. Bald. in. l. si maior. C. de pact.

Porro interesse (quod est æstimatio damni dati uel lucri cessantis, vt Fumæus diffinit, uel, lucrum cessans, aut damnum datum, vt communiter Doctores diffiniunt) similiter in solo mutui Contractu suspectum est, si apponatur. Et sane si uel propter futurum interesse fieret promissio annuæ præstationis vltra quantitatem debiti, aut si ipsum interesse, quod in stipulationem propter mutuum venit, a principio statim ad certam summam definiretur, tunc Contractus ille censeretur manifeste usurarius. Ratio est, quia non potest certum interesse taxari in principio. vt per Felin in cap. cum venerabilis. col. 2. extra, de probat. Similiter tamen Interesse in contractu mutui stipulari possumus, idemque postea licite quoque exigere, videlicet si de illo constat, hoc est, probare possumus tantum interfuisse nostra quod pecunia nostra tandium caruimus. Interesse enim certum & indubitatum, licite petitur & soluitur, vt not. in l. i. C. de sum. trinit. Si autem incertum est, licite neque petitur, neque soluitur, quia vsura est. In dubio autem considerandæ sunt qualitates personarum. Nam si Miles si aut Doctor legum, qui pecuniam mutuauit, qui non consueuerunt negotiari cũ suis pecuniis, verisimile est ipsos cum illa pecunia nihil lucreturos fuisse, quapropter, neque Interesse nomine quincquam petere possent citra vsuram. Siu vero mercator aliquis diligens & industrius mutuasset, ve risimile est eum cum ea pecunia lucraturum fore, quapropter etiam contra rationem non est, si eisdem hoc interesse promittatur, & soluatur ex quo promissum est, eatenus tamen quatenus interest. Ita dicit Bald. in dicta repetit.

l. iusu-

usiurandum. colum. 34. ff. de Iureiuran. Nota tamen si alias soleret ille mercator fœnerari, & ita ex illa pecunia certum fœnus habere potuisset, quod hoc non consideratur. Inhonesti enim lucri siue Interesse non est habenda ratio. Bald. in alleg. loco per not. in l. si quis vxori. §. fin. ff. de furt. Et scias quod etiam de Iure Canonico licite petitur Interesse lucri cessantis, vt per Felin. & ibi allegata in d. cap. cum venerabilis. colum. 2. quod tamen intelligendum est de lucro cessante post moram debitoris, & non antea: quia tunc vsura esset manifesta, ut ibidē Felin. in aliis autem Contractibus licite stipulamur Interesse, & a principio quoque, ne postea dubiū sit, quanti nostra interfuerit, id taxare, adque certam summam deducere possumus. l. fin. ff. de præt. stipul. & tale interesse Conuentum vocatur. Quomodo autem probetur Interesse, tractant Doct. comiter in l. j. C. de senten. quæ pro eo quod interest. Postremo quæri posset, an vtrunq; simul & pœnam & interesse in contractu stipulari liceat. videtur enim quod qui pœnam recepit, interesse petere non possit, cum electione unius, tollatur aliud, & eo minus intersit, quo plus ex pœna perceptum fuit, Bart. in l. Lucius. ff. de actio. empt. dicit, si petatur pœna, non posse peti interesse, nisi quatenus est vltra concurrentem quantitatem, alias non nisi ad concurrentem quantitatem. Et quod in illa l. habetur, pœnam & interesse peti posse, dicit intelligendum esse in eo, in quo interesse pœnā excederet, Vide plenius Imol. in l. si insulam. 31. colum. de verborum obligat.

Quæ sint substantialia, et naturalia in Contractibus, et quid dicatur Substantia, Natura, Forma, Solennitas.

CAP. XVII.

PLENIVS rogo quę ad hæc spectant attingas, quotidiana enim sunt, scribit ille ad Paulum Iureconsultum, in l. legaui. ff. de lib. leg. Itaque cum hæc vocabula quotidiana sint vsitata, nec tamen perinde intellecta omnibus, ut sunt vsitata, minime præteriri debent. Ego verò

rò etiam operam dabo, vt ultra alios hæc capita ex ordidine quid dilucidissime declarem.

Substantia igitur est, ut Bal. in l. etiam. C. de execut. rei iudic. diffinit, quę primam rei essentiam præstat, sine qua res esse subsistereque non potest. Quare substantialia contractus ea sunt, ut alibi idem Bald. declarat, quæ naturam eius immutabiliter & necessario amplectantur, quæ vero immutari vel detrahi possunt, ea qualitatis sũt. Dominus meus Zasius in Intellectibus suis sic declarauit, Substantialia sunt quæ dant esse contractui ex seipsis & absolute, vt pretium in emptione, communio in societate, facultas reuocandi in precario. Vnde autem cognoscantur ipsa Substantialia, Bal. in l. cum quis. in 4. colu. C. de iur. & fact. ign. tali regula docuit, vt ea quæ in definitione dicuntur, eius dictionis, Substãtialia esse putētur. quã sentētiã Aret. & Iason approbauerũt. Alciatus tamē ꝓbabiliter tãtũ hoc dictũ nõ necessario cõcludere existimat. His substãtialibus accedũt Naturalia, & Accidētalia.

Naturala sunt, vt diffinit Zasius, quæ ad contractum naturalem quadam habitudine accedunt, & ex contractu velut concomitanter dependent, nec Cõtractus ex ipsis, sed ipsa ex Contractibus consistunt, Vt, euictio vltro accedit & concomitatur Emptionem: Participatio, lucri & damni Societatem. Item naturale stipulationis est, vt aliã alia tollat. Bal. in l. pacta. ff. de contrah. empt. Naturalia diffiniuit esse, quæ etsi non exprimantur a partibus, tamen sui natura insunt contractui, vt euictio in emptione. Hæc autem Naturalia dupliciter considerantur, secundũ Zasimum. Quædam enim sunt quæ natura ita cohærent, vt ex visceribus ipsius conttactus dependeant, & intrinseca quadam inseparabiliq; qualitate ei insint, quare Naturalia inseparata illi vocantur. Quædã rursũ sunt quæ tantum ex consuetudine contractibus assunt, & ideo tantum Naturalia dicuntur, quod frequentiori & assidua consuetudine (quæ in naturam transit) contractibus accedunt. de quibus glos. est in l. pacta conuenta. ff. de contra hen. emp. Et illius distinctionis magnus est effectus. Cũ enim regulariter Naturalia cõtractus tolli per pacta possũt, tamen

men id in Naturalibus inseparatis non procedit. Quare pacto fieri non posset, ut in contractu Emptionis dominium actu uel habitu in Emptorem non transiret. Item, in contractu Societatis, ut ad alterum ex sociis lucrum tantùm, ad alterum damnum ueniret, esset enim hæc leonina societas. Item in contractu depositi, ut Dominium rei depositæ in depositarium transiret. Sunt enim ea singula, intrinseca naturalia, & ab ipso contractu inseparabilia, quare pacta nihil cōtra ea proficiunt. Monet tamen Zasius aduertendum esse, ne in hoc tractatu inseparabilia Naturalia cum Substantialibus confundantur.

ACCIDENTALIA porrò sunt, quæ vel post contractum adiiciunt, uel præter naturam contractus inducuntur. ut per Bald. in d. l. pacta. Ego pono exemplum in pacto retrouenditionis, id est, & si emptor rem aliquādo uendere uelit, mihi aut meæ familiæ ante omnes primo offerre, uel etiam pro eodem pretio (meliorationibus saluis) tunc reuendere teneantur, quæ pacta crebre sunt in Germania nostra. Hæc enim abesse uel adesse possunt, cō tractu inter se nihilominus semper saluo & integro.

FORMA est ordinata series &c. ad substantiam deducens. Bal. in cap. j. de not. for. fidel. Vnde Alciatus quandam Ioannis Andreæ distinctionem non approbat, quum, ut inquit, secundum hanc Bald. diffinitionem, illud tantum de forma sit, quod seriem quandam ordinemq; denotat. Quæ tantæ est efficaciæ. ut si in aliquo actu requiratur, & non interueniat actus, ipso iure deficiat, quod extenditur, secundum Alciatum, etiam si contractus alioqui fauorabilis esset. In quo tamē distinguendum est. Alia enim Substantialis, alia Accidentalis, uel leuis forma est. Substantialis est illa, quæ est de substantia, simulq; producit rem, productam sustentat & alit. Vt uoluntas defuncta est forma substantialis testamenti. Barto. in l. 1. ff. de condictione indeb. colum. ij. hæc Forma abesse non potest citra rei ipsius aut actus corruptionem. Accidentalis uel leuis est, quæ abesse potest, re ipsa salua. Bal. in Rub. procemij Decretal. leuem formam nominat, que etiam alteri actui, quam illi cui

adhibetur, conuenire poteſt. Alciatus hoc exemplo declarat. In doctorum declarationem, libri datio iuſte formæ eſt, oſculum, & annuli datio, leuis formę.

Poſtremo ſolennitas ita diffinitur a Bal. in d.l. etiam. C. de execu. rei iud. Eſt modus ſeu qualitas quædam rei accidens, qua actus fit ſolennis. Ea ſimiliter in duas ſpecies diuiditur, Subſtantialem & leuem. Subſtantialis eſt, quæ omiſſa facit mutationem circa ſubſtantiam eius, de quo agitur. Leuis autem quæ id non habet mutare, exemplum habetur in l.i.ff. de uentr.inſp.& in ſigno crucis, quod hæredis manu Inuentario conſcribendo præponi debet.l. ſcimus.§.ſubſcriptionem.C.de iure delib. Ita Bar.in l.i.§.ſi plures.ff.de exer.& in l.cum hi.§.ſi pretor. ff. de tranſact. Bal.autē in l.ad exactionem.circa fi.C.de dotis promiſſ. ita declarat, Quandocunq; requiritur aliqua ſolennitas, qua non adhibita, obligatio naturalis nō oritur, illa ſolennitas dicitur de ſubſtantia. Si uerò eſt aliqua ſolennitas, qua circumſcripta, id eſt, non interueniente, nihilominus oritur obligatio naturalis, illa ſolennitas non debet dici de ſubſtantia, ſicut eſt ſolennitas numeri teſtiū, & ſicut eſt ſolennitas extrinſeca circa autoritatem Tutoris, ſicut etiam eſſet, ſi ex forma ſtatuti requireretur præſentia coniunctorum, ubi ſtatutū annullaret utranq; obligationē. Hactenus Baldus, qui tamen ſanè in duobus poſterioribus exēplis eſt intelligēdus, alioqui enim aliter docemur per Bartol.in l. cum lex.col.i.ff.de Fideiuſſ.

Item Bar.in l. ſciendum.ff. de uerb. oblig.amplius diſtinguit inter ſolēnitatē intrinſecam, & extrinſecā. Intrinſeca, inquit, eſt, quæ ſine prolatorū uerborū natura non poteſt uerificari, ut Fideiuſſor non poteſt intelligi niſi cum ſtipulatione. Extrinſeco, quam uerborum probatio nō comprehendit. ut emptio & uenditio eſſe poteſt ſine tutoris autoritate. Quanquam autem ſolennitas interdum cum Subſtantia, interdum cum Forma ſummā habeāt cōiunctionē, ut egre diſcerni poſsint (ſicut uidemus etiam Bar. & Bal. quaſi æquiuocare, dum hic numerū 7. teſtium Solennitatis leuis eſſe dicit, in d. l.ad exactionē. ille uero Formæ leuis, in d.l.i.ff.de conditionibus) pro-

priam tamen separatamq; naturam habet, quæ ex effectu cognoscitur. Defectus enim substantialis etiam solennitatis ad naturalem obligationem producendam non impedit, ut uidemus in pupillo, qui sine autoritate tutoris contrahit, quod secus est in Substantia & Forma. Item solemnia indistinctę possunt iure ciuili tolli, secus de substantialibus. Innoc. in c. cum dilectus. de consuetudine. His summatim dictis Regulas aliquot colligemus, & subiiciemus de singulis Capitibus.

SVBSTANTIA.

Deficiente Substantia, deficit omne accidens, & totus effectus. l. i. C. de condict. ob caus. Alias dicitur, Nõ entis nullæ sunt qualitates. l. eius qui. §. fin. ff si cert. pet.

Substantialia pactis tolli non possunt. l. iuris gentium. §. adeò. l. ab emptione. ff. de pact. Sed ne consuetudine quidem. gloss. in c. nõ putamus. de consuetud. in 6. neque lege. per nota. in l. ii. ff. de usufr. ea rer.

Naturalia pactis tolli possunt, constante ualentiq; nihilominus ipso contractu. l. pacta conuenta. cum gl. ff. de contr. empt. quod tamen intellige de Inseparabilibus Naturalibus.

FORMA.

Forma dat esse rei. l. Iulianus. §. sed & si quis. ff. ad exhibend. Ex forma quælibet dispositio essentiam capit, quæ cum in eadem materia diuersa est, diuersum quoq; actum constituit. Bald. in c. i. de no. form. fid.

Forma non potest impleri in æquipollenti. per not. in l. i. ff. de liber. & posth. Latè Mod. in c. rescripta. de rescript. quare communiter dicitur, quod Forma data a lege uel statuto non est arbitraria, sed ad unguem obseruari debet, per Scrib. in allega. locis. Similiter dixit Bal. in l. si institorem. ff. si cert. pet. quod ubi est defectus formæ, nõ sufficit effectus, quia ibi refert quid fiat ex æquipollentibus. Hoc tamen Decius in l. si mater. in princ. de uulg. limitat, nisi illa forma respiceret certum effectum, quia tũc posset per æquipollens impleri. per l. illam. & l. iubemus. C. de Test. ubi de forma est ut nomẽ exprimatur a Testatore, & tamen sufficit, si quomodocũq; illud declaretur.

Formæ nihil addi uel detrahi poteſt. Bald. in l. fin. col. ii. C. de ſuis & legit.

Quicqd Prīcipi placuit, ut ſit Ordo, eſt Ordo Subſtā tialis. Bald. in l. prolatum. col. penult. C. de ſenten. Dec. n l. hac conſultiſsima. C. qui teſtam. facere poſſ.

Forma ſubſtantialis omiſſa, ne quidem naturalem obligationem producit, quare ex teſtamento pupilli ſeu furioſi nequem naturaliter quidquam debetur Bar. in l. i. ff. de condict. inde.

Forma a lege data in dubio pro Subſtantiali habenda eſt. Aretin. & Iaſon in l. ii. §. ſi prius ff de uulg.

SOLENNITAS.

Solennitas obſeruari debet in forma, & omiſſa uitiat. no. in l. i. ff. de uentr. inſpic. quod intellige de ſolennitate Subſtantiali, non de leui, ut per Bart. in l. cum hi. §. cum prætor. ff. de tranſactio. Felin. c. ii. col. iii. in fi. extra, de Sponſal.

Solennitas nō præſumitur. l. quæcunq;. §. fi. i. ff. de pu bl. quod intellige de intrinſeca, non extrinſeca. Bar. in l. ſciendum. ff. de uerb. obl. & declarat etiam Cyn. in l. i. C. de commit. uel contrah. ſtipul.

Solennitas extrinſeca ex diuturnitate temporis præſu mitur. Felin. in c. i. de lit. conteſt.

Solennitas requiſita in actu conficiendo, requiritur ſimiliter in eo reficiendo. l. ſi ut proponis animi concord. C. de nupt. & per Felin. in c. accedens. i. extra, ut lite non conteſta. Adde, in Actu etiam reuocando. Auth. e cōtra. C. de repud. Bar. in l. quod iuſsit. ff. de re iudic.

Solennitas (propriè accepta) omiſſa, naturalem tamen obligationem non impedit, quocirca pupillus ſine tutoris autoritate obligatur. l. obligati. §. Tutor. ff. de auto. tuto. ubi Doct.

Solennitati Subſtantiali renuntiari a partibus nō poteſt. quod limita ſecundum Alciatum in c. 16. lib. 5. Para dox. id eſt. niſi in fauorem renuntiationis eſſet introducta. Ergo filii conſenſus ut exhæredetur. Item remiſsio iuramenti teſtium ab eo facta contra quem producuntur faciunt actum non irritum ſiue nullum.

De

De renuntiationibus quæ fiunt in contractibus, et quibus renutiari posint, uel non posiit. Cap. 18.

LATISSIMA est Renuntiationum materia, & a Doctoribus cum aliis multis in locis, tum in c. si diligenti. extra, de foro competenti. & l. si quis in conscribendo. C. de pact. ordinarie diligenterque explicata, Ad quos quidem locos qui harum vim atque naturam cognoscere satagunt, remittere possem, nisi hoc iam inde ab initio propositum mihi fuisset, in hoc commentario, non tam indicare Iurium loca, quàm exponere atque reserare, maxime in vulgarium Notariorum gratiam, quibus neq; librorum copia, neque inquirendarum Decisionum otiũ est. Eo sane consilio multa ex receptis Autoribus (minime tamen dissimulatis illis) integra nonnunquam retuli. quæ alioqui satis fuisset saltem suis locis indicasse. Corpus enim hoc Notariatus si non perfectum, saltem plenũ exiberi Lectori studui. Itaq; ex scriptis Doctorũ in hac materia, more meo, breuiter ea colligam atque hic referam, quæ & instituto nostro conuenientissima sunt, & vsu suo frequentiora. Et principio sciendum est veterem esse Iuris regulam, Omnes licentiã habere, his quæ pro se introducta sunt, renuntiare. l. si quis in conscribendo. C. de episco. & cler. & eadem l. C. de pactis. Quam quidem regulam Paulus Castrensis & post eum Iason, in d. l. si quis in conscribendo quatuor concurrentibus seu Requisitis declararunt. Primo, quòd Ius cui renũtiatur, sit positiuum, & sic non naturæ vel sanguinis. Secundo, quòd sit inductum mero fauore renuntiantis. Tertio, ꝙ renuntiatio non inducat aliquid contra bonos mores, vel ad delinquendum. Quarto quòd persona quæ renuntiat, talis sit quæ libere possit renuntiare, puta quòd non sit minor, aut mulier. Dominus Alciatus in eadem l. ad supra dictam regulam, Omnes Licentiam &c. colligit sex fallentias, in quibus non locum habet neque valet renũtiatio. Prima, si ius cui renuntiatur, respiciat bonos mores, & futura delicta excludat. Secunda, si renuntiatio

aduersus

aduersus Ius publicū fiat,siue naturale. Item.contra Ius ciuile, quod formam aliquam inducat uel solennitatem, uel aliud quod priuatæ facultatis non sit. Tertia, quum Lex propter uarias subditorum utilitates aliquid constituit,quod ad publicum Ius aliquo modo pertineat.Quarta,quando Lex pactum prohibet fauore priuato renuntiantis, cuius fragilitati uult esse succursum,ut in minore,aut muliere. Quinta,quum propter odium certæ per sonæ Lex exceptionem introduxit,non ualebit renuntiatio,ut in S.C. Macedoniano. Sexta,quum renuntiatio ex re,materia, uel præsumpta uoluntate deficit,id est, si renuntiatio aduersaretur substantiæ uel naturæ Contractus. His generalibus locis præmissis,referā potissimas species,in quibus renuntiatio Iure non ualet,idque promiscuè faciam,ut liberum cuiquem sit sub quem prædictorum uelit locum colligere.1.Non renuntiatur cessioni.bonorum.2.Beneficio,ne quis amplius condemnetur quam facere potest.3.Iuri alimentorum.4. Defensionibus in causa criminali,nisi esset defensio statutaria,& modici præiudiciis.5. Doti non renuntiatur. 6. Reductioni ad arbitrium boni uiri.7.Vt dolus non præstetur.l. contractus.§.1.ff de regul. iur.8.Solennitatibus Iudici,quia non sunt in potestate partium. 9. Solennitati statutoriæ circa contractum mulieris, 10.Solennitati Insinuationis nisi iuraretur, licet aliqui dissentiant. 11. S.C.Velleiano, nisi mulier iurasset, aut certificata esset de hoc beneficio, quod tamen in dubio non præsumitur. 12. Beneficio restitutionis a minore,non renuntiatur.quia qua facilitate decipi potest, eadem & ad hanc renuntiationem induci potest. 13. Priuilegio fori a clerico non potest renuntiari. 14. Facultati præscribendi renunciari non potest. 15. Statutis factis pro bono publico principaliter. 16. S.C. Macedoniano non renuntiare potest filius familias. 17. Libertati prouocandæ diuisionis non renuntiatur, quod intellige si fiat ad perpetuum, non si ad tempus tantum.18.Regressui de euictione contra uenditorem. 19. Iuri reuerentiali debito a persona personæ, secus si ex contractu. 20. Exceptioni simulationis.

 21.Exce-

21. Exceptioni non numeratæ pecuniæ, quod intellige si renuntiatio fieret in ipso contractu, secus si ex interuallo, uel si Iuraretur. 22. Priuilegio apto prodesse tertio eo inuito non renuntiari potest. 23. Facultati reuocandi Procuratorem, est enim contra naturam mandati. 24. Vbi Lex disponit aliquid pro solennitate uel forma actus. 25. Feriis repentinis, uel in honorem Dei. 26. Legi habenti clausulam annullatiuam, non potest renuntiari. 27. Legi, scripturas. C. qui potio. in pigno. hab. quāuis in hoc contrarium quidam tenuerint. 28. L. apertissimi. C. de Iudic. 29. Titulo, Ne fideiuss. dotium dentur. 30. L. si unquam. C. de reuoc. donat. de quo uide Ias. in dicta l. si quis. col. 3. in princ. 31. L. de his. ff. de Transact. 32. Iuri disponenti, Ne quis ex duabus causis lucratiuis eandem rem consequatur. uide Ias. in allega. loco. col. 7. in fin. 33. L. fin. C. de pact. pig. uidelicet ut legis commissoriæ pactum in pignore locum habeat. 34. L. fin. C. de reuocan. donat. 35. Omni legi quæ est inductiua facultatis publicæ, ut testandi, testificandi, eundi per uiam publicam, &c.

His igitur & similibus exceptis, omni præterea Iuri uel beneficio, quod solo priuato fauore inductum est, aut cuius priuata uilitas a publica saltē separari potest, renuntiari licet, ut Iuri Appellationis, Iuri dicendi nullum, Beneficio purgandæ moræ, Constitutioni nouæ, de duobus reis debendi. Beneficio nouæ Constitutionis, de fideiussoribus, Epistolæ diui Hadriani, de fideiussoribus, Beneficio cedendarum actionum, Exceptioni non solutæ dotis, Exceptioni non solutæ pecuniæ, Condictioni indebiti, Condictioni incerti, Condictioni sine causa, Actioni in factum, Beneficio Iuris hypothecarum, quod competit uxori in bonis mariti, Beneficio hypothecarum, quod competit creditori, Dilationibus, Interrogationibus, Ferijs messium, Iuramento testium, Beneficio quadrimestri, Exceptione doli uel metus de Præterito, Exceptioni non sic celebrati contractus, Rei non sic gestæ, & aliis similibus.

Declarationes

Declarationes Summariæ Beneficiorum & Priuilegiorum Iuris. Cap. XIX.

Post enumeratas Iurium & Beneficiorum species, quibus renuntiari non potest, & quibus potest, in gratiam rudiorum breuiter Summarias quasdam obscuriorum Iurium & beneficiorum declarationes, hoc capite subiiciemus. quare ut hinc exordiamur.

Beneficium Cessionis, Est quo subuenitur obæratis, & qui soluendo non sunt. Illi enim quamprimum omnibus bonis suis cesserunt creditoribus. hoc beneficio tueri se deinceps possunt, non in hunc quidem finem, ut si postea ad meliorem fortunam peruenerint, reliquia non soluant, sed ne iudicati in carcerem detrahantur lege. 1. C. qui bon. ced. pos. Item, ne deinceps singulis temporibus amplius persoluere cogantur, quam quatenus facere possunt. Itaque etiam si postea rursum tantum acquisiuissent, quo creditores soluere omni modo possent, non coguntur id omne expendere, sed solummodo tantum, quantum commode facere possunt, id est, habita ratione ne egeant. Hoc beneficium renuntiabile non est, secundum communiorem opinionem Bart. in l. aliam. §. eleganter. ff. solut. matr. Bald. Instit. de Actio. in fin. & ibid. Iason remissiue.

Beneficium c. Odoardus. de Solution. Simile Beneficicium concessum est personis ecclesiasticis, in hoc cap. Odoardus. ut si ære alieno grauati, soluendo non sint, & iuratoriam præbeant cautionem, si ad pinguiorem uenerint fortunam, quod creditoribus suis satisfacere uelint, ab iisdem interea neque excommunicationibus, neque allis cēsuris uexari possint. Huic beneficio, cum nō tam singulis personis quam ipsi ordini cōcessum sit, renuntiari nō posse arbitror, quemadmodum neque superiori beneficio, secundum communem opinionem, renuntiari potest.

Beneficium, Ne quis amplius quam facere potest condemnetur, subuenit, & cōpetit sequentibus personis, hære-

redibusque eorum, Donatori contra donatarium, Parentibus, contra liberos, Marito, contra vxorē. Socero, contra generum, Patrono, contra liberto, Socio, contra socium. Et cedenti bonis. Si enim quis temere donauit plusquam præstare potest, donatario non amplius tenetur, beneficio hoc, quam facere potest, id est, habita ratione ne egeat, aut exulet. Idem dicemus, si pater conuenitur a liberis, Maritus de dote ab vxore, Socer de donatione propter nuptias, a genero, Patronus a liberto suo, Socius a socio suo, &c. quòd scilicet non possunt conueniri neque damnari, nisi in quantum facere possunt. l. sunt qui. cum 3. ll. sequentibus. ff. de re iudicata.

Beneficium S. C. Velleiani, introductum est in fauorem mulierum, propter sexus illius imbecillitatem, ne videlicet blandimentis & subdolis persuasionibus inducatur, vt se pro aliis obligent, intercedant, aut fideiubeant. Quoties igitur alieno nomine fideiusserint, aut intercesserint, hoc beneficio indemnes constituuntur, & obligatæ non sunt, cuius beneficij exceptio etiam hæredibus earum competit. Excipiuntur tamen aliquot casus, in quibus mulieres hoc S. C. non adiuuantur, vt cum mulier expresse huic beneficio renuntiauit, in qua tamen renuntiatione certiorata esse debet, qui priuilegij competat ipsi ex dicto S. C. alioqui si ignara huius renuntiaret, nihil impediretur, quin quandocunque rursum ad hoc beneficium confugere posset. Item, si intercessit in rem suam, puta pro eo qui mādato suo obligationē susceperat. Item, si accepit pretium, vel aliquid loco pretii pro intercessione. Item, si pro dote alicuius mulieris intercessit. Item cessat, si ex interuallo biennii rursum sese obligatur, quia sibi imputari debet quod vltro firmauit, quod sæpe cogitare & euitare poterat. Si heres ex post facto fieret eius personæ, pro qua fideiussit. Item quot escunq; fraudē & dolū in tali intercessione cōmittunt, cum infirmitati, non mulierū calliditati hoc S.C. cōsultū sit. l. si sine. C. eod. tit.

Beneficium S.C. Macedoniani. competit filiusfamilias, parentibusque eorum, qui pecuniam mutuam accipiunt, patribus inuitis vel inscijs. Hoc olim constitutum fuit in

odium

odium Macedonis cuiusdam fœneratoris,qui Romanam iuuentutem perdite mutuis suis pecuniis & fœnore, in perniciem suam & parentũ ipsorum exhauriebat. Habet autẽ locum in sola pecunia, non etiam aliis rebus fungibilibus,nisi forte in fraudem huiusmodi aliæ res fungibiles essent filiis mutuatæ,vt diuenditis illis corraderent pecuniam. Hoc S.C. similiter in aliquibus casibus non subuenit. i. Si filiusfamilias per mendacium se patrem familias dixerit.l.i. C.eod.II.Si credebatur filius esse paterfamilias puta quod fungebatur publicis muneribus.l.Zenodorus.ff.eod.III.Si a pupillo filiusfamil. recepit mutuũ, non interueniente Tutoris ipsius autoritate.IIII.Si mutuam illam pecuniam conuertit in usus vtilitatemq; patris. v. Si accepit mutuum causa legationis vel studii.l. Macedoniani.C.eod. VI.Si pater ratum habet, vel consentit postea,aut præsens fuit,& non contradixit.VII.Si filiusfamilia factus paterfam.soluit partem debiti.Et quæ de filiofam.dicta sunt,intellige similiter de nepotibus Cũ semper in fauorabilibus, nomine filiorum,etiam nepotes cõprehendãtur.l.liberorũ.§.sed & Papyrius.ff.de uer.si.

BENEFICIVM Restitutionis in integrum, duplex est,Alterum minoribus 25. annis, alterum Maioribus ex Clausula,SI QVA IVSTA MIHI CAVSA VIDEBITVR, competit. Minores autem hoc beneficio non adiuuantur,nisi de his quæ intra minorẽ ætatem, hoc est 25.annum gesta sunt,nec aliter quàm si dolo alterius,aut sua facilitate (de quorum altero saltem constare debet) decepti,& magno cõmodo fuerint affecti.l.quod si.§.nõ semper.& l.nõ omnia.ff.de mino. Sed & si iuramẽto cõtractum firmauerint,similiter hoc beneficio non adiuuantur.Constit.sacramenta puberum.C.si aduer.vend. Cęterum Maiores hoc beneficio ex d. Clausula tunc demum vtuntur,si iustã habẽt petendæ restitutionis causã,quales aliquot recensentur in l.i.ff.ex quib.ma.Hoc tamen inter dictũ vt dicit I.C.in l.2.ff.eod. minus in vsu frequẽtatur.

EXCEPTIO non numeratę pecuniæ, cõpetit illi qui cum crederet se mutuam pecuniam recepturum,ei a quo rogauit mutuum, syngraphum seu chirographum suum

dedit,quaſi accepiſſet,poſtea uero non accepit. Quapropter infrà bienniũ opponere põt hanc exceptionem, ne condemnetur ad ſolutionẽ. Et huic exceptioni renuntiari non põt. Ad quid igitur apponitur illa quotidie Inſtrumentis? Reſponderi poteſt ex ſententia Speculatoris & quorundã aliorũ, quod ſaltẽ illũ effectum operabitur enũtiatio huius exceptionis,quod trãsfert onus probãdi in ipſum renũtiantẽ,quę reſponſio & ſequentibus duabus exceptionibus cõueniet,quæ & ipſæ cũ nõ renũtiabiles ſint,tamen Inſtrumentis nonunquã apponi ſolent.

Exceptio non ſolutæ pecuniæ, cõpetit è cõuerſo illi, qui cũ crederet ſe mutũ ſuũ recepturũ eſſe, debitori apochã aut quittantiã,vt uocãt, dedit,cũ tamẽ mutuũ nõ receperit. Quare intra.3.dies debitũ repetere,& hac exceptione ſe tueri põt.l.in Cõtractibus. C.de.nõ.num. pec.

Exceptio non numeratæ Dotis. Similiter ſi quiſpiam Chirographum ſuum ſpe futuræ numerationis Socero ſuo dederit,in quo numeratam ab eo dotem ſibi fuiſſe cõfiteretur,cũ tamẽ numerata nõ eſſet, hãc habet exceptionem,limitato tamen tempore. Si enim ſolutum fuerit matrimonium ante biennium,tunc infra annum cõpetit genero hæc exceptio. Sin uero ſolutũ fuerit poſt bienniũ, intra tamen decennium, tunc infra tres menſes tantum proponi poteſt.l.fi.C.de dote cauta,& non nume.

Beneficium Epiſtolæ diui Adriani, competit fideiuſſoribus. Et quamuis huius Epiſtolæ tenor integer hoc tempore deſideretur,ſententia tamen eius habetur in l.fi.C. de cõſt.pec.§.ſi plures. Inſt. de fideiuſ. Summa eſt,quod quanuis aliqui in ſolidum ſeſe fideiubendo alio, obligauerint, tamen huius epiſtolæ beneficio nihilominus poſtulare poſſunt (dũmodo preſentes oẽs & ſoluendo ſint tempore litis conteſtatæ)ut diuidatur actio inter eos, ita unuſquiſq; pro uirili tantũ parte conueniatur, alio qui.n. niſi hoc beneficiũ eſſet,quilibet in ſolidũ cõueniri poſſet, nõ conſiderato an haberet plure condeiuſſores, nécne.

Beneficium Nouæ conſtitutionis de Fideiuſſoribus, de quo habetur in Auth. de fideiuſ. ſimiliter fideiuſſoribus conceſſum eſt,hoc modo, vt ſi aliquis pro altero fideiuſsit,

deiusſit,& poſtea fideiuſſorio nomine conueniatur,petere poſsit principalem ſuũ prius excuti,& conueniri, qui tamen principalis tunc temporis preſens & ſoluendo eſſe debet. Olim vero ante hanc cõſtitutionem editam, liberum erat creditori utrum mallet principalem an fideiuſſorem in ſolidum prima actione conuenire.

Beneficium Cedendarum Actionum,de quo in l. Fideiuſſoribus.ff. de fideiuſſ. hoc tertium beneficium eſt quod conceſſum eſt fideiuſſoribus, quo petere poſſunt vt creditor(a quo ad ſolutionem compelluntur) cedat ipſis actiones ſuas tam aduerſus principalem debitorem, quàm reliquos fideiuſſores eius, quod ſi creditor facere recuſaret,& cedere actiones nollet,poteſt ipſe fideiuſſor ſolutionẽ quoq; recuſare. Et ſcias hãc ceſsionẽ fieri debere, uel ante ſolutionem, uel ſtatim poſt ſolutionem. Sin autem ex interuallo fieret, non ualeret. l. Modeſtinus. ff. de ſolu.

Beneficium Nouæ conſtitutionis,De duobus reis,de quo in autent. De duobus reis. competit duobus aut pluribus reis debendi,id eſt, qui ſeſe in ſolidum obligauerunt ad ſolutionem.Si enim unus cõueniatur in ſolidum a creditore, & alii correi præſentes ſint & ſoluendo, põt ipſe petere vt pro ſua tantum parte conueniatur, & pro reliquo correi ſui,cum ante hanc conſtitutionem in ſolidum citra exceptionem conueniri poterat. Iſtis igitur quatuor beneficiis ſi expreſſe renuntiatur,cõſtituitur renũciãs in eo iure, qd ante edicta hæc beneficia obtinuit.

Beneficium Quadrimeſtre. hoc beneficium a lege indultum eſt illis, qui in actione perſonali ad ſolutionem condemnati ſunt, vt ad ipſam ſolutionem quatuor habeant menſium dilationem, quod tempus etiam ſi a Iudice breuius ſtatutũ eſſet, tamẽ ex hoc beneficio legis, condẽnato repletur.l.4. §. ſi qs cõdemnatus.ff.de re iud. Cæterũ ſi renuntiatum ſit huic beneficio, cogitur præciſe & ſtatim lapſis appellandi diebus,rei iudicatæ parere.

Beneficiũ Iuris hypothecarum,quod competit uxori in bonis mariti:eſt, ꝙ ipſi uxori ſtatim dote tradita marito, omnia illius bona tacite obligata ſunt, quodque

ipsa omnibus creditoribus, etiam anterioribus, & expressas hypotecas habentibus, præfertur. l. fi. cum gl. magist. ibi. C. qui potio. in pign. Huic beneficio renunciare potest, dummodo sit plene de eo certificata. Et competit pro dote. tantum, nō autem pro donatione quoq; propter nuptias. d. l. fi.

BENEFICIVM Iuris Hipothecarum cōpetens creditoribus, tacitas vel expressas hypothecas in bonis sui debitoribus habentibus, vt ipsi omnibus aliis debitoribus ante ferantur. l. 2. C. qui potior. in pignor. hab.

CONDICTIO Indebiti, competit illis qui soluerūt quod non debuerunt, quapropter etiam hac condictione repetere possunt. Quale autē indebitum solutum repeti possit, & quibus in casibus, omnino non repetatur, cum ampliorem habeat dist nctionem, breuitatis gratia omitto. Hoc tamen notandum est, quod Barto. in l. fin. §. item quæsiit. ff. eod. titu. dicit se per illum text. putare, quòd huiusmodi renuntiationū clausulæ quales sunt Condictioni indebiti, Exceptioni non numeratæ pecuniæ &c. nihil aut parum prosint, cum qui indebite promisit, indebite renuntiauit.

CONDICTIO sine causa. Ex iniusta causa. Ob turpem causam. Si res tua tibi absit, & apud alium sine causa, id est, ex nullo contractu vel quasi, retineatur, competit Condictio siue causa, vt si debito soluto Creditor syngrapham restiturere nolit, quoniam causa iam finita est propter quam accepit, hac condictione tenetur debitori eam restituere. Similiter si ex iniusta aut turpi causa, quid ab altero posside atur quod nostrum est, pro repetendo eo prædictæ condictiones dantur, quæ tamen & ipsæ latiorem tractatum habent.

LEX, apertissimi. C. de Iudic. ciuilibet permittit suspectum Iudicem, maxime delegatum, ante litis contestationem recusare, & porrecto ei recusationis libello ad alium recurrere. Cui propterea non renuntiatur, quòd naturalem continet defensionis æquitatem.

LEX, de his. ff. de Transact. verat de iis controuersiis quæ ex testamento proficuntur transigere, nisi inspectis

prius,

prius, cognitisque verbis testamenti.

TIT. ne fideiussores dotium dentur, (intellige a marito vel patre eius vxori pro dote ipsius seruanda) ratione absurdi, & quòd contra bonos mores esset, renuntiabilis non est. Si enim, inquit, l.fi. eod.tit. credendam sese suamque dotem patri mariti existimauit, quare fideiussor vel alius intercessor exigitur. vt causa perfidiæ in connubio eorum generetur?

LEX, si vnquam. C. de reuoc.donat. hoc beneficium tribuit Donatoribus, vt ille susceptis liberis factam a se donationem, siue ea omnium bonorum, siue aliquorum tantum fuerit, reuocari possit. Huic igitur legi generaliter non renuntiatur. Semper enim durat præsumptio legis patrem de prole non cogitasse, & si cogitasset, aut extiturā sibi sperasset, nō tanta facilitate res suas in alios profusurum fuisse. Cæterum si specialiter huic legi renuantiatum esset, quia iam cessaret talis præsumptio, valeret etiam renuntiatio, Iason & Alciatus in d.l.si quis.& allegata ibi per eos.

LEX. fin. C. eo. tit. similiter tribuit donatoribus reuocandæ donationis potestatem, si ingratus erga ipsum Donatarius existat. Recesentur autem quinque causæ ingratitudinis, in ea l. ex quibus solis huiusmodi reuocatio fieri potest. I. Si Donatarius in donatorem iniurias atroces effundat. II. Si manus impias illi inferat. III. Si donatorem in insignem aliquam substantiæ suæ iacturam inducat. IIII. Si vitæ illius periculum struxerit. V. Si cōuentiones, propter quas donatio in eum collata fuit, implere nolit. Huic igitur lege renuntiari non potest, ne aperiatur fenestra ingratitudini, & consequenter delicto.

LEX fin. de pactis pignorum. Hac l. reprobatur pactum legis Commissoriæ in pignoribus, hoc est vt nisi intra certum diem pignus luatur, creditoris fiat, quod pactum quia in pignoribus contra bonos mores *est*, merito reprobatur, & adeo, vt ne quidem sanctioni huius lege renuntiari possit, vt superiori capite dictum est.

De

De renuntiatione generali, et speciali. Item, quæ fit Iuri de futuro. Cap. 20.

HIS summatie declaratis, vlterius sciendum est, Renuntiationum aliam esse Generalem, aliam Specialem. Generalis est quæ verbis fit generalibus, vt quando renuntiatur omnibus Iuribus, Exceptionibus, Beneficiis, Omni legum auxilio &c. Specialis vero est, quando certis & expressis quibusdam Iuribus, aut Beneficiis renuntiatur. Inter vtrumque autem magna est differentia. Generalis enim renuntiatio in hisce casibus facta, vbi Specialis a lege requiritur, nihil præiudicat, & id propterea, ne quis verborum inuolucro seu tectorio decipiatur, aut propter talem generalitatem ad ea postmodum cogatur, quæ verisimiliter non fuerant in intentione aut cogitatione renuntiantis. Quemadmodum enim alias Generalis dispositio vel obligatio nõ compræhendit eam quæ Specialiter non præsumitur. l. obbligatione. ff. de pign. & quemadmodum transactio generaliter ad non cogitata, vel ea quæ verisimiliter quis nõ esset remissurus non trahitur. l. cum Aquiliana. ff. de transact. Sic neque renuntiatio generalis ad ea trahitur, quibus consideratis verisimiliter quis non erat renuntiaturus. l. scire oportet. §. sufficit. de excus. tu. Liberalitatem enim captiosam interpretatio prudentum fregit. dicit Papinianus, in d. l. cũ Aquiliana. Specialis autem renuntiatio omnino præiudicat, & animum renuntiantis clare indicat talem fuisse, qualem ipsa verba exprimunt. Quare etiam regula Iuris est, expressa nocere, non expressa non nocere. Exemplũ vtriusque intelligentissime poni potest (quod & Alciatus affert in. d. l. si quis.) in l. si vnquam. de qua supra. C. de reuoc. donat. Si enim quispiam qui maximã partem substantiæ suæ donauit, promisisset talem se donationem nunquam reuocaturum, & in eo generaliter omni legum auxilio renuntiasset, per hoc non videretur renuntiasse. d. l. si vnquam. nec prohibetur quominus renocare possit. Hoc enim reuocandi beneficium cum potissimum in fauorem patris concessum sit, qui verisimiliter non donaturus

naturus erat, si sciuisset aut existimasset prolem sibi nascituram, præsumitur eum tamen generali renuntiatione non magis de prole cogitasse, quàm si renuntiationem non adiecisset. Cæterũ si expresse huic legi renuntiasset, quia iam plane de animo ipsius constat, & manifestum est de filiis eum cogitasse, valet omni modo huiusmodi donatio & renuntiatio, secundum comunem opin. vt per Ias. in d.l. si quis in conscribendo. C. de pact. & ibi post eum Alcia. Ex quibus patet maioris efficaciæ specialem esse renuntiationem quam generalem, & hoc intellige de renuntiationibus beneficiorum quæ fiunt in consequentiã alterius contractus, non autem aliis, vt iam dicetur. Altero modo differt Generalis & specialis renuntiatio, Aliquando enim principaliter & cum pacto fit renuntiatio, vt cum iuri alicui competenti nobis aut competituro renuntiamus, puta succesfioni aut hæreditati. Et hoc similiter aut generalibus verbis fit, aut specialibus. Sed in hoc genere tutior est Specialis renuntiatio generali, vel simplic. Hanc est quod Ang. in l. suum. C. de Iur. delib. dixit. Si quis hæreditatis simpliciter renuntiauit, tunc si ex mille capitibus posfibile esset eum succedere, omnibus renuntiatum intelligeretur. Quod & Decius consil. 266. latius firmauit, vbi allegat Bal. in l. pactum quod dotali. q. 16. C. de collat. admonentem Renuntiantes ne utantur verbis generalibus. & Alex. consi. 11. col. 2. vol. 2. Ad hæc tamen ponderabis ea quæ inferius dicam. Sed quæritur, an simpliciter omni Iuri renuntiari posfit, etiam futuro. cum multis in ore sit illud. Ius futurum remitti nõ potest &, Renuntiatio Iuris nondum competentis, non nalet. vt & Decius dixit consil. 31.. allegando l. si ita scriptum. §. si sub conditione. de legatis 2. & l. qui superstitis. ff. de acq. hæred. Et eleganter mihi discernere videtur Dn. Alcia. in l. 1. tit. fi. C. de pact. inter Renuntiationẽ quæ pacto fit, & Repudiationem, vt Renuntiatio quidem futuri Iuris fieri posfit, non autem repudiatio, nisi quibusdam in casibus ibi recitatis, nam & leges a Decio, & cõmuniter allegatæ in repudiatione tantũ loquuntur. In renunciatione igitur cũ pacto facta, dicit, pro regula traditum esse, omnẽ

ius

Ius seu sola spe,seu re competens renuntiari posse. Renuntiationem porrò eatenus intelligi factam, quatenus uerba actum fuisse indicant, uel quatenus causa ipsa renunciationis declarat. Quare si quis renuntiaret omini iuri sibi competenti, non intelligeretur ei renuntiare, quod ex noua causa acquiri posset, etiam si dixisset omne Ius se remittere quod habet,uel habere sperat. intelligitur enim ex præsenti causa. In huiusmodi enim generali renuntiatione sempter subaudiuntur istæ clausulæ, Ex præsenti causa,Rebus sic se habentibus,sic stantibus & remanentibus &c. Noua autem causa superueniens,aut Ius postea uel dispositione legis, uel ex contractu quæsitum, renunciationi non compræhensum censetur. Itaque si pater filios habens, eorum consideratione faciat filiam renunciare, & illi se uiuo omnes præmoriantur, filia non obstante renunciatione succedet. intelligitur enim, rebus sic remanentibus, id est, quod successio possit ad filios masculos peruenire, saltem ad unum. Pau.Castr.in l. pactum dotali. C.de collat.l.Paulo Callimacho.§.i.de leg.3.text.& ibi Barto.in l.cum tutoribus.ff.de transact. Postremo notandum est, Renunciationem stricti iuris esse,& in ea nō uenire nisi expressa Ro. Consil.clxviii.Deci. Consil.ccclxxix. Quare renuncians hæreditati paternæ, non uidetur renunciasse hæreditati fraternæ,si ille postea adeat hæreditatem patris,vt idem Consil. ccccxix. & Consil.cccccli. Vbi quidam renunciauerat auiæ,patris,& patrui hæreditati, sed non aui,quare concludit,quod illi, non obstante tali renunciatione,poterat succedere.

De Cessionibus actionum. *Cap.* XXI.

RESTAT ut Cessionis actionum materiam breuiter percurramus, quoniam & ipsa Notariis non rarò usu uenire solet. Atq; ut ordine illud aliquo faciamus,primo sciendū est,omnes illos cedere actiones suas & trāsferre posse, qui obligare se cōtrahendo possunt.cum omnia censeantur iuris permissione esse concessa, quæ non

reperiuntur

reperiuntur prohibita. uulgata l.necnon. §. quam eis ff. ex quibus cauſ. maio. Ex quo colligitur, quod obligari non poſſunt,neque cedere poſſunt, quales ſunt Infans, Furioſus, Pupillus ſine tutoris autoritate, Adultus ſine curatoris,Surdus,Mutus.l.i.in prin.ff.de verb.obl. Iſtorum tamen Tutores vel Curatores cedere poſſunt. Filius familias autem cum ex omni contractu obligetur, præterquam mutui & uoti.l.filius familias. ff. de actio.& oblig. cedere poſſet, cum conſenſu tamen parenti ſui. Quid autem econtra,an pater tanquam legitimus administrator filiis,poſsit actionem ei acquiſitam cedere?Reſpondetur quod non, niſi filius infans aut abſens ſit, aut conſentiat.arg.l.fin.§. ubi autem. C.de bonis quæ liber. De Bannito uerò uariæ fuerunt Doctorum diſtinctiones.Ioan. de Graſsis in tract.ſuo ceſsionum,tenuit,indiſtincte poſſe cedere iura & actiones Bannitum, ex cauſa ex qua bona non ueniunt publicanda,nec exceptionem Banniti autoris obſtare ceſsionario, cum ſit perſonalis, nec perſonam egredi debere. Et quia nulla lege cedere prohibiti inueniantur Banniti per ſtatutum. Porrò cedi poteſt omnibus perſonis,exceptis quæ acquirere nō poſſunt,ut infanti,furioſo,muto,ſurdo. Tutoribns autem & Curatoribus eorum cedi poſſet. Exceptis item potentioribus,quia lege prohibentur.C.ne lice.potentio. ſiue illi ratione officii(puta quia in magiſtrati ſunt) potentiores ſint,ſiue alias,quanquam Speculator in hoc Tit.intellexerit tantum de potentioribus ratione offici terribilis,nō aliis Sed utraque Lex d.Tit.ne lice.poten.indiſtincte loquitur,quare neque nos diſtinguemus. Et ratio conſtitutionis ita ſibi locum uendicat in uno potentiore ut in altero,eſt autem ne liceat quoquomodo duriorem aduerſarii cōditionem facere.l.fin.ff.de litigio.Pupillis autē & adultis cedi poteſt etiam ſine Tutorum autoritate, citra quam illis alias permiſſum eſt rem ſuā meliorem facere. Cedi autē poſſunt oēs actiones tam ciuiles quam reales, cum quantum ad ceſsionem inter eas nulla ſit differentia. l. fi. C. de hæred. uel actio. uendit. Simiter & partis debiti ceſsio fieri poteſt.l.quæſitū.§.ſed cum ex parte.ff.

de

de pecul. Sed criminalis aut publica, aut popularis, in quibus simplex Procurator interuenire nequiret, cedi non posset, nisi quantum ad priuatum cõmodum pertineret. Actio quoque iniuriarum cedi non potest ante litem cõtestatam, secundum. Io. Grass. postea autem efficitur litigiosa. vt not. C. de hæred. vel actio. ven. l. fin. Prçterea litigiosæ actiones, id est, in iudicium iam deductæ cedi non possunt. l. lite pendente. C. de litigio. Imo pœna insuper plectitur tam cedens quam cessionarius, hic ut actionem emptam restituat, nec pretiũ repetat, (si sciens fuerit) ꝙ deinceps cedens tantũdem addito, fisco soluit. Si vero cessionarius in ignorantia fuerit tunc licet illi pretiũ repetere, & cedens ultra illud in tertia eius parte, cessione irrita manẽte, mulctatur. l. cẽsemus C. eo. tit. Attamẽ in quinq; casibus cessio rei vel actionis litigiosæ, valet, nempe si dotis nomine, si donationis propter nuptias, si trãsactionis, aut diuisionis rerum hæreditariarũ factæ, aut legati, fideicõmissiue nomine cedatur. d. l. censemus. Ipsa porrò cessio fieri potest tam inter prçsentes quã absentes, ad exẽplum simplicis Procuratoris. l. j. & not. in l. in causæ. §. si Procurator. ff. eo. tit. Et in tali cessione nõ requiritur cõsensus aut scientia debitoris, aut eius cõtra quẽ cedetur. l. nominis. C de hæred. uel actio. vend. Itẽ fieri debet cessio semper aliquo titulo vero & nõ simulato, interueniẽte, quicunque tandem is sit, ex quo rei dominiũ transferri possit, vt sunt donationis dotis, solutionis aut dationis in solutum, societatis, venditionis, legati, fideicommissi, & similes tituli. Sed an necesse sit ipsum titulum in Instrumento cessionis inserere? Bartolus in lege per diuersas. C. mandati, dicit simulatam videri cessionem, nisi appareat titulus. Io. de Grassis uero concludit sufficere causam quare cesio facta sit, & ex qua titulus colligi possit, in cessione insertam esse, etiam si titulus specifice non exprimatur. Cæterum titulo vẽditionis & donationis simul iuncto, nõ valeret cessio, quia præsumitur simulata. l. fi. C. man. Simulata enim cessio iure reprobatur. d. l. per scripturas. & l. fi. quod verũ est, si constet eam esse simulatã. Quid autẽ si dubitetur, simulatane sit an nõ?

Hic

Hic ex circonſtantiis contractus ceſsionis & perſonarum inueſtiganda coniecturandaque erit ueritas. Et ſunt aliquot caſus a Doctoribus obſeruati, ex quibus ſimulatio deprӕhenditur & prӕſumitur. I. Si actio magne quantitatis, ſit uendita pro modica ſumma d.l. per ſcripturas. & l. cũ 2.§.modus.de tranſ. II. Quum ceſsio pro parte venditur, pro parte donatur. l. fin. C. man. 3. Quando ſolus titulus donationis appoſitus eſt Inſtrumento ceſsionis, & tamen clam aliquid datum ſit nomine pretii. His caſibus enim non amplius exigit quam quatenus re ipſa perſoluit, cedẽs etiam propter fraudem ſuam actione priuatur. d.l.fin. C. manda. 4. Si in inſtrumento non exprimatur ex quo contractu, cauſa, vel titulo facta fuerit ceſsio, de quo etiam ſupra dictum eſt. v. Si ille in in quẽ ceſsio facta eſt, ſit homo litigioſus, & conſuetus redimere lites, & exercere. Spe. hoc tit. §. i. verſ. item etiam prӕſumitur. VI. Quando nulla eſſe prӕſumptio alicuius cauſӕ poteſt, propter quam ceſsio facta ſit, niſi ut reus vexetur. arg. l. in fundo. ff. de rei vend. Quemadmodum autem ex prӕdictis & ſimilibus cõiecturis contractus ſimulatio colligitur, ita uiciſsima aliis coniecturis contractus aut ceſsionis veritas prӕſumitur. I. Vt ſi pauper ſit ille qui cedit, nec habeat vnde actiones cõpetentes ſibi proſequa talis enim potius uere quam ficte ceſsionem feciſſe prӕſumeretur. arg. l. alienationes. ff. famil. erciſc. II. Item ſi palam & publice facta ſit ceſsio arg. d. l. ſi. cum in aperto geſta, fraudis ſuſpicione careant. 3. Si cedens habeat alia negotia quibus occupatus & adſtrictus ſit, vt liti adeſſe & vacare non poſſit. arg. l. non exiſtimo. ff. de adminiſt. tuto. 4. Si reus potens ſit, & Actor ab eo Ius ſuum conſequi non queat arg. l. ordo. C. de execu. rei Iudic. v. Si actionem ſuam etiam aliis redimendam aliquoties obtulerit, & a nemine amplius habere potuerit. VI. Si inter cohӕredes. VII. Si fiat creditori pro debito. VIII. Si fiat poſſeſſori pro munimine ſeu tuitione rerum quas poſsidet. IX. Si fiat ab hӕredibus Legatariis. 10. Poſtremò, quotieſcunque cedens Ius ſuum a, aut vendens, eſt homo honeſtus, & integrӕ exiſtimationis, qui lites fugere conſueuit,

vt potius

ut potius remittere aliquid ex debito suo malit, quam forum & lites seq. arg. l. si reus. §. ii. ff. de alien. mut. iud. caus. fact. Prædictæ autem in utranque parte coniecturæ tunc locum habent, quando ex aliqua causa de cessionis ueritate dubitatur, cum & alias communis sit regula, coniecturis non nisi in incertis locum esse. l. continuus. §. cum ita stipulatus. ff. de uerb. oblig. Si enim certum esset cessionem non esse simulatam, tunc indistincte ualebit, nec ad præsumptiones esse descendendum. Sin uerò certum esset eam simulatam esse, tunc omnino non ualeret, & locum haberet Tit. C. Plus ualere quod agitur, quam quod simulate concipitur. Hæc breuiter de cessione actionum annotasse sufficiat. Si plura qui requirat, habet Speculatorem in hoc tit. Doct. in l. pe. & l. fi. C. mãda. & Ioannis a Grassis de hac materia Tractatum.

DE VLTIMIS VOLVNTATIBVS. LIBER II.

De ultimis uoluntatibus in genere. CAP. I.

VLTIMARVM uoluntatum materia difficilima fere omnium est, quæ tota Iuris ciuilis disciplina continentur, idq; tum ob plurimam earum diuersitatem, tum ipsam quoque incertitudinem. Cum enim perobscurum plerunque sit, quomodo testator ea quæ scripsit, senserit aut uoluerit, atque ea ipsa uoluntas eius non aliter quam ex probabilibus argumentis coniectari potius quam colligi possit, sæpe fit ut bene a testatore disposita, male a posteris aut superstitibus intelligantur, & in longè diuersissimas sententias distrahantur. Quæ quidem uoluntatis obscuritas non modo uulgatibus, uerumetiam peritis hominibus nonunquam imponit, ut diuersimode de eadem quæstione pronuntient, quodq; unus uoluisse defunctum asserit, alter neget. Vt exemplum huius inter cætera uidemus, in hac uoluntatis quæstione, Titium quidam in 7. unciis

vnciis instituit, Mæuium deinde in 6. vnciis. quāta portio primo hęredi, & quanta secundo debatur? Nam Imperatori Iustiniano uisum est in hoc casu manifestam esse testatoris uoluntatem, qua uidelicet a priore uoluntate recedere, eamq; in sex unciis minuere, vtriq; autem æquā portionem, hoc est, 6. uncias. relinquere voluerit. l. cum quæstio. ibi, cum enim manifestum. C. de leg. Aliter autē uisum fuit Iure consf. Vlpiano, qui in l. interdum. §. sed si alter. ff. de hæred. instit. ita tradit, Si excesserit quis in diuisione 12. uncias, æque pro rata decrescere, utputa me ex 12. unciis hæredem, te ex 6. scripsit, ego hæreditatis habebo bessem, tu Trientem, ex hoc aperte cognoscis quā diuersi uoluntatis rationem inierint Iustinia. & Vlpia. vt si nobis etiam hodie iudicare liceret uter uerisimiliorem interpretationem attulisset, non facile de hoc pronuntiare possemus, citius fortasse Vlpiani, quàm Imperatoris rationem secuti. Hæc autem præterea dicere uolui, cum difficultas omnis in ultimis uoluntatibus ex ipsius uoluntatis obscuritate, quæ vel in uerbis, uel sententiis sita est, potissimum proficiscatur, ut singulari cura & studio notarius qui testamentis adhibetur, caueat, & omittat omnia ea quæ aliquando vel non intelligi satis, aut dubie interpretari possunt, genuinum autem & ipsum uerum testatoris sensū ita exprimat, vt quàm maxime fieri potest, clarum & manifestum sit quid ille uoluerit, quid senserit. Quanquam, ut etiam obscura sit defuncti voluntas, tamē benigna interpretatione semper ita accipienda est, ut si ullo modo potest sustineri & ualere, sustineatur & ualeat, quampropter etiam regulariter dicimus, plenius uoluntates testantium esse interpretandas. l. in testamentis. ff. de reg. iur. Et singulariter vltimis uoluntatibus fauendum esse, cum nihil sit (ut rescripsit Imperator Constantin. in l. 1. C. de sacros. eccle.) quod magis hominibus debeatur, quàm ut supremæ uoluntatis (postquam iam aliud uelle non possunt) liber sit stylus, & licitum quòd amplius non redit arbitrium. Neque tam id humanitatis intuitu fieri debet, quam etiam Rei publicæ, nam & Paulus I. C. ait, Publice expedit suprema hominum Iudicia exi-

tum habere.l. vel negaret.ff.quemad. test. aper. Istarum vero ultimarum uoluntatum tres sunt species, Testamentum, Codicilli, Donatio causa mortis, quibus omnis Testati materia cõtinetur. Nos hoc secũdo libro, breui atq; simplici tractatione singulas exequemur, omissis anxiori bus & intricatiorib. quæstionib., quũ illæ ad Iure cõsultos potius quã Nota. pertineant. Nonnullas tamen usu frequentiores inseremus, cũ hoc nobis iam inde ab initio institutum sit, tam imperitorum, quàm peritorum rationem habere, eaque de causa nouunquam libuerit difficilia leuioribus commiscere.

De testamento scripto, et solenni. *Cap.* II.

TESTAMENTVM est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo quod post mortem nostram fieri uoluerimus.l.i.ff.eod. Iustam vero sententiam intellige solennẽ. non perfectam, ut communiter intellexerunt, cùm ea ratione & codicili (qui & ipsi iusta sunt sententia) Testamẽtum dici possent, idque Zuichemus, uir Iuris prudentia hac ætate longæ præstans, nullique secundus, admonuit in doctiss. commentariis suis. inst.eo. in prin. per l.i.ff. de iniusto rupto. Eius duæ sunt species. Solẽne siue scriptũ, & Nuncupatiuum, siue non scriptum. Testamentum scriptum, siue solęnne magna apud ueteres cura obseruabatur, quæ postea tamen in nimiam subtilitatem scrupulositatemque (vt Vlpianus dicit in l. posthumus. ff. de iniusto rupto) abiit, vt non immerito Iustinianus plus uno in loco has fraudem & pernitiem testatorum fuisse, impiasque differentias induxisse quæratur, proptereaque reprobet.l. si quis.in fin.C.de. Instit. & Substitut.l. Sancimus. C. ad Trebel.l.lege 12.Tabularũ. C.de leg.hæredit.Quis enim totis illis titulis, De testamentis, De hæredibus instituendis, Legatis, Caducis tollendis, & similibus, nõ videt quàm anxia olim in testamentis fuerit Iuris & solennitatum obseruatio? ut non iniuria ille scripsisse uideatur, Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi, sine vllo Iurisperito, rationẽ animi mei potius secutus, quàm miseram

ſeram & nimiam diligẽtiam,& ſi minus aliquid legitime, minusve perite fecero,pro iure legitimo haberi debet hominis ſani voluntas &c.l. pen.§.Lucius de leg.2.Quamquam autem in multis correcta ſit illa nimia teſtandi ſubtilitas, & ex diuerſis iuribus una tandem & certa teſtandi forma conſtituta (de qua inferius dicetur) tamen eadem illa forma ita etia ipſa ſolẽnitatibus ſuis circunſcripta eſt, ut obmetum, ne rite expediatur,ſimiliter in deſuetudinẽ fere abierit,cùm ut Iaſ.ſcribit in l.ſi ita aſcriptum.de le.i. rariſſime aut quaſi nunquam teſtamenta fiant in ſcriptis. Et ſane uidemus uulgo Nuncupatiuum prope ſolum in vſu reſtare. Sed vt rem propius aggrediamur, in primis dicendum eſt,qui teſtamentum conficere poſsint. Et qui dem cũ nihil magis hominibus debeatur,quàm ut ſupremæ uoluntatis liber ſit ſtylus, & licitum arbitrium.l.i.C. de ſacroſ. eccl. omnibus teſtamenti factio permiſſa eſt, niſi quibus ſpecialiter lege interdictum eſt, vel quòd Iure ciuili inhabiles ſint, uel aliquo defectu laborent interno externove , uel in pœnam denique prohibeantur. Vt autem ſingulos enumeremus, in primis teſtari prohibetur Filiusfa. adhuc in ſacris,id eſt, poteſtate patris conſtitutus,adeo ut ne permittent quidem patre & volẽte,poſsit. l.qui in poteſtate.ff. de teſt. Excepto caſtrenſi & quaſi caſtrẽſi peculio,in quo teſtari põt. Inſt. quibus nõ eſt permiſſ. fac.teſt.§.præter hos. Quãquã autẽ teſtari nõ poſſit nõ Filiusfa.,donationẽ tñ cauſa mortis facere poteſt,patre permittẽte.l.tamẽ is qui.§.i.ff. de don.cauſ mor. Itẽ, prohibetur Impubes,id eſt,minor 14.ãnis,ſi maſculus ſit, aut 12.ſi fœmina. Inſtit.eo.tit. quibus non eſt per. qui tamen non cõputantur de momento ad momentum, cùm in fauorabili ſimus materia, ſed ſufficit ultimum diem ſaltem attigiſſe, per gloſ. in l. 3. §. minorem. in uerbo momentum.ff. de mino. prohibentur autem, quòd nullum huius ætatis homines iudicium habere conſueuerũt. Eadem ratione prohibetur etiam furioſus, & quicunque mente captus, quamdiu ſcilicet furor aut morbus durat, nam ſi ad mentem redierint, licite teſtantur. inſt.eod. §. Itẽ furioſi. Itẽ prohibetur prodigus, cui ſcilicet a Iudice

bonorum suorum administratio interdicta est. Inst. eod. §. Item, prodigus. Nam etiam siquis manifeste prodigus esset, nec tamen illi bonorum administratio interdicta, nihilominus posset contrahere, alienare, testari, ac si prodigus non esset, omneque id quod ante Iudicis interdictum gessit, ratum firmumque manebit glos. in l. is cui. in uerbo interdictum. ff. de uerb. obl. & glo. in lege si quis cum sciret. in uerb. luxuriose. ff. pro empto. Quid autem econtrà? puta interdictio erat cuidam facta a Iudice, qui reuera prodigus non erat, an talis testari possit? Gl. in d. §. item furiosus. in uerb. ratum. concludit quod non possit, etiamsi enim sit contra Ius litigatoris (inquit) tamen non est contra Ius legis. & hoc secutus est Ioan. And. in addit. Spec. in titulo de Instru. edit. §. compendiosæ. colu. i. ibi. Tertio Prodigus tamen cui interdicta etiam esset bonorum administratio, inter liberos suos testari posset, ita consuluisse fertur Bal. Consi. ccxxxv. lib. i. Item prohibetur Mutus, & Surdus, utique qui reuera tales sunt, idque a natura. Illi enim qui tarde difficulterque vel loquuntur vel exaudiunt, pro mutis aut surdis non habentur. Cæterum qui casu aliquo muti surdiue facti sunt (ut & literatis aliquando uiris accidit) testari possunt. & hoc modo, siquidem scribere ipsi norunt, sua manu Testamentum conscribent. Sin autem ne sciant, per alium. facultate tamen eius a principe prius impetrata. l. mutus. ff. eod. Item, Cæcus testari nequit, nisi seruata forma. l. hac consultissima. C. eo. nēpe ut coram 7. Testibus & Tabellione, vel alio, loco eius, si Tabellio nō inueniatur, voluntatem suam exprimat, nomina hæredum specialiter, cum dignitatibus eorum & aliis indiciis, recitet, tum partes ex quibus singulos sibi succedere cupit, item qui legata vel fideicommissa relinquere uelit. Quibus omnibus peroratis uno eodemque loco & tempore, & conscribi illa per Notarium, & subscribi per hæredes, atque etiam consignari per utrosque tale testamentum debet. Quæ forma nō solum in Testamēto Cæci, uerūetiam in codicillis quibus legare uel fideicommittere intendit, obseruanda est. d. l. hac cōsultissima. §. quæ in eundem.

dem. Itē, prohibetur teſtari qui Captiuus apud hoſtes detinetur, quia pro ſeruis aut quaſi, reputātur. §. fi. cū gloſ. Inſtit. eod. Hoſtes autē ſunt, qui Imperio Romano, aut quibus Imperiū Rom. publice bellū decreuit. Cæteri enī latronū aut prædonū loco habentur. l. hoſtes. ff. de uerb. ſign. quam legem ibi Alciatus uir doctiſ. ita interpretatur, ut cū Antonini conſtitutione, oēs qui in orbe Rom. erāt, ciues Romani effecti ſint, & ita oēs Chriſtiani hodie ſint populus Romanus, quod cōſequenter illi pro hoſtibus iudicari debeant, qui fidē Chriſti non agnoſcunt, quales Turcæ, Sarraceni, & alii infideles ſunt, cū quibus, indictum nobis bellū eſt. Inter Chriſtianos autem ipſos quæ bella mouentur, ciuilia potius ſunt, quā publica. quare qui utrinq; in partibus exiſtūt, neq; pro hoſtibus habentur, neque Iura captiuitatum, aut poſtliminiorum inter hos locum obtinent, ut de hoc clarus eſt text. in l. ſi quis. §. in Ciuilibus. ff. de capti. Quapropter cum qui in noſtris regionib. Chriſtiani a Chriſtianis captiui tenentur, libertatem minime amiſerint. ſequitur etiam eos teſtari pleno Iure poſſe. Item, prohibentur Obſides, pro captiuis populi Romani dati. l. obſides. ff. de teſtā. quod ſimiliter intellige ſecundum prædicta de obſidibus, qui apud hoſtes & infideles ſunt, & econtrà, non autē de his q. apud nos uulgo principi a principe, aut ciuitati à ciuitate dātur, per not. in d. l. obſides. & Pan. in Rub. de teſtā.

Item prohibetur Monachus, & quilibet Regularis, cū ex uoto a ſe omnium rerum proprietatem abdicauerint, & nihil ſuum poſsideant. 12. q. 1. non dicatis. & ingreſſu monaſterii, ſe ſuaque Deo dedicauerunt. Authen. ingreſſi. C. de ſacr. ſan. eccl. Monachus autem quis dicitur, non ſtatim atq; ipſum monaſteriū ingreſſus eſt, habitum, ueſteſq; monaſticas ſumpſit, ſed tunc demum, q̄ñ uouit, & in ea religione perſtiturū ſe ſolēni ritu profeſſus eſt. cap. ad apoſtolicā. de regul. & c. i. §. qui uero. eod. tit. lib. vi. Ad hanc profeſsionē faciendā, habet ingreſſus annum integrū, intra quē deliberat, & ſui Iuris remanet, qua propter etiam id tēporis adhuc teſtari poſſet. Cæterū ſi intra hūc annū deliberationis ſeu probationis profeſſus fuerit,

quāquam citius neq; profiteri, neq; ad profitendū anniti debeat.d.c.ad apostolicam.tamen si professionem fecerit,deinceps uere monachus est censendus: & ad omnem regularem obseruationem astrictus est d.c.ad apostolicā, cū multa fieri prohibeātur,quæ tamen,facta tenent ut ibi dicitur. Quid de reliquis Clericis? an illi testari possint? Et scias posse eos in omnibus rebus suis, quas alicunde quàm ex Sacerdotio suo acquisiuerūt, libere testari,quales sunt quæ ex donationibus,legatis,hæreditatibus,successionibus,& similibus causis illis obuenerunt. Authen. licentiā.C.de epis.& cler.& fac.c.i.extra de testa.ubi Panor. De rebus autem & fructibus beneficii sui testari non possunt,secūdum Panor.in cap.i.& c.fin.de pecul.cleric. & plenissime in repet.ca cum essent.in uers.2. de testam.

Cæterùm Io. Andreæ in cap.præsentio.& glos. uerbi, reseruari.de offic.ordini li. vj. tenuit personaliter & simpliciter beneficiatum comparari usufructario tam in vita quàm morte, & ꝙ propterea de fructibus perceptis & iā reconditis licite testari posit. Et dicit eam distinctionem, quā posuit Host.in cap.si quis sane.de pecu. cleric. inter clericum habentem administratiouem,& non habentem, sed simpliciter beneficiatum, ut uidelicet de fructibus ab ecclesia perceptis,hic testari posit, ille non posit,consuetudine generali quasi vbiq; esse approbatū & sane rationem habere uidetur. Vbi autem in dubio sumus quomodo bona Clerico sint acquisita, ibi præsumitur de bonis Ecclesiæ & sacerdotio suo illi obuenisse. per no. in d. Authen.licentiam. Porrò testari quidam in pœnam prohibentur,quales sunt condemnati de crimine famoso.l is qui.§.fi.& l. cum lege.ff.de testam. Item Rei perduellionis, id est Reipublicæ,& læsæ Maiestatis rei.l.si quis.& l. fin.C. ad l.Iuliam maiest. Item Hæretici, tam ipsi quàm receptores,defensores & fautores eorumdem.l. credentes.§.si eriām intestabilis.C.de hæret. Specialiter autem Anabaptistæ, quæ pestis horum necdū sopita satis est his temporibus.per l.fi.C.de sanct.bapt.reiter. Et Apostatæ, quibus omnes alienationes & cōtractus interdicti sunt.l. Apostatarum.C. de apostat. Itē, incestas nuptias cōtrahens.

hens.l.si quis incesti. C.de incest.nup. Item.publicus usu ratius,nisi præstet cautionem secundum formam c.quāquam.de vsur.lib.vj.uidelicet,ꝙ de restituēdis usuris sufficienter caueat illis quibus facienda est restitutio,si præsto sint,uel eis absentibus loci ordinario, vel uicario, uel parocho,idque coram aliquibus fide dignis uiris de eadē parochia,& si manifesta si usurarū quantitas, semper illā in cautione exprimat,quę alias in recipientis cautionem moderatione erit. Itē, damnatus ad mortem uel naturalem uel ciuilem, testamētū facere prohibetur.l.eius qui. §.i.ff.eod.Quid de dānato ad perpetuos carceres?Panor. in d. rubr. extra de testam. (prout eum refert Gerardus Mulert.in utilissimis additionibus suis ad Roland.) dicit comiter teneri, Si de Laico quæramus,intestabilem videri,per not.in l.2.ff.de pub.Iud.Si vero de Clerico quęramus,dicit uarie consultum fuisse.Quosdam enim constituisse quòd non posset testari, cū talis pœna æquiparetur pœnæ mortis,seu deportationis.secundū Inn. in c.qualiter & quando.de accus. Alios autem cōsuluisse,quòd possit testari, ea ratione motos, quòd Ius Canonicū perpetuum carcerem clericis imponit,nō ad pænam,sed ad pœnitentiam.cap.nouimus.in fin.de verb sign.cap.quamuis. de pœnis.lib.vj.quapropter ex pœnitentia non inducenda sit hæc pœna inhabilitatis testandi,& ibi tandē Panor. concludit,posteriorem hanc opinionem mitiorem quidē esse,priorem tamen sibi veriorem videri,quum negari nō posit quin ibi sit quasi mortuus. Porrò autem quid de Excommunicato,vel Bannito iuris est hoc casu? Dic excommunicatum testari posse,secundum Panor. in d.Rubri.de testam. vbi dicit hoc hodie tenendum esse. Similiter etiam Bannitus testamenti factionem de Iure communi babet, licet secundum iura & statuta eius ciuitatis vnde relegatus est seu exbannitus,testari non posit,quare secundum Ius commune recte testabitur. Bartolus l. eius qui. §. fin. de testa. & late in Disputa. sua quæ incipit, Lucanæ ciuitatis statuto. Enumeratis pærsonis quæ testamenti factionem actiue non habent, id est, testari non possunt, videamus quæ porro testamenti factionem

passiue non habeant, id est, testes in testamento esse non possunt. Et puto hanc loquendi formula, uidelicet testamenti factionẽ habere, propterea tã passiue quàm actiue in iure usurpari, ꝙ pleræq; ꝑsonæ quę testari prohibẽtur, eædem etiã testes in testamentis esse prohibeantur. Quapropter neque seruus, neq; impubes, neq; furiosus, neq; mutus, surdus, cui bonis interdictum est, improbus intestabilisque, testes esse possunt. §. Testes autẽ. Instit. de testã. Sunt tamen quædã personæ, quæ etiam si testari possint, tamen testes in testamento esse non possunt. Nã nec mulier, nec hæres scriptus, neq; is qui in potestate eius est, neq; propter qui in potestate eũ habet, aut fratres, in eiusdem patris potestate constituti, testes adhiberi possunt. His adde de Iure Canonico, vsurarium manifestum, per d.c. quamquã. de usur. li. vj. Econtra filiusfamilias pubes, hæretici leuioris notæ, & multo magis Monachi, testes in testamẽto esse possunt, licet testari nõ possint. Miror autẽ de Monacho quosdam dubitare, quum etiã hæreticis talia testimonia propter utilitatem necessarii usus, sine ulla distinctione (ut inquit Lex) permissa sint, ne facultas probationum angustentur. l. pen. C. de hæret. Sed & Legatarius & fideicommissarius siangularis testes in testamento esse possunt, in quo ipsis legatur & fideicõmittitur. l. rit. eo. §. legatarii. multo magis igitur illi qui in eorum sunt potestate. Mulier quoq; in iis testamentis quæ citra iuris solẽnnitatẽ confici possunt, pro teste admittitur. Sunt autem, militare testamentũ, inter liberos, ad pias causas, in ditione pontificali, & iis municipiis, vbi Iuris ciuilis solennia abrogata sunt, confectum. Similiter & in donatione causa mortis, & Codicilis, in testimoniũ adhiberi posset. per not. in l. fi. C. de codicil. Omnia autem quæ in Testamento interueniunt, aut solennitatem respiciunt, aut substantiam & tenorem ipsius vltimæ uoluntatis. Solennitas fidem atq; probationem Testamenti, tenor uero uoluntatis declarationem continet. Solẽnitatis autem sunt, quæ ad præscriptam testamenti formã pertinẽt, quæ quidem forma ex diuersis iuribus (ut supra dixi) composita atq; cõstituta est. Testes enim, & eorũ præsentia, & unus

contextus teſtamenti celebrandi a Iure ciuili. Subſcriptiones autem teſtatoris,& teſtium,ex ſacris conſtitutionibus,numerus deniq; teſtiū, & obſignationes eorundē ex edicto Prætoris ſumptæ ſunt,quibus illud per Iuſtinianū poſtremo adiectū eſt, ut ad oēm fraudē excludendā,manu Teſtatoris uel alterius amanuenſis nomē hæredis uel hæredū Teſtamēto inſcribatur aut ſubſcribatur.Solēnia igitur Teſtamenti hæc ſunt,ut adhibeantur ſeptem teſtes rogati,& puberes,ac coram illis præſentibus Tabulæ teſtamenti uel conſcribantur,uel antea conſcriptæ proponantur,quas ſuum eſſe Teſtamentum Teſtator profiteri, teſtesque ut ſubſcribant & ſignent,rogare debet. Poſtea manu ſua coram ipſis teſtibus ipſe Teſtator ſubſcribet ſe ſe,ſi quidem ſciat literas,aut ſi neſciat ſcribere, aliū octauum ſuſcriptorem adhibebit·Cum autem ſubſcribet Teſtator,debet ſimul & hæredis uel hæredū nomina, quos inſtituit,exprimere,niſi teſtamentū ab ipſo ſcriptū eſſet, & in alia quadā parte,dicta nomina expreſsiſſet,tūc opus non eſſet repetitione hac in ſubſcribendo. Deinde ſubſcribent ſinguli teſtes,quilibet pro ſe,non unus pro alio, qui poſtremo Sigilla quoq; ſua Teſtamento apponent, quæ ſi ad manum non habeant,alieno uti,adeoq; uno etiā annulo omnes ſignare poſsunt. Hæc autem omnia uno eodemq; tempore,uno contextu, nullo extraneo actu intercurrente fieri & cōfici debent,niſi forte neceſsitas naturæ paululum ab hoc actu diuertere cogat, tunc enim intermittere quidem aliquātiſper licet, cæterum expedito eo,ſtati ad teſtationē eſt redendū,prout hæc ſingula præſcribuntur in l. hac conſultiſsima.l.cū antiquitas.l.iubemus,cū autem·ibi. C.de teſt. & Inſtit.eo tit.per totū. Ex quibus facile colligēre licet quantæ obſeruationis, quantique negotii ſit ſolenniter in ſcriptis teſtari, de quo tamen infra latius dicemus.

Porrò quæ ſubſtantiā tenoreq; Teſtamēti reſpiciunt, ea ſex capitibus a Rolandino includūtur, quorum priora tria doctrinæ cauſa percipit nunquam eſſe omittēda, tria uero poſtrema arbitraria eſſe dicit, & Teſtatoris volūtati libera. Sunt autem hæc.Procemium, Hęredis inſtitutio, Clau-

Clausula generalis vel codicillaris, Legata, Substitutiones generales Testatoris, dispositiones & prouisiones. His enim sex capitibus omnia testamenti materia, quæ quocumque casu incidere pōt, continetur. Quanquam aūt si proprie loqui uelimus, ex istis capitibus Institutio sola sit de substātia Testamenti, cum vt dicit I.C. in l.i.ff. de hær. instit. quinque omnino uerbis Testamentū quis facere possit, vt sit dicat, Lucius Titius mihi hæres esto. vel etiam tribus uerbis, vt, Lucius hæres esto. & ita appareat reliqua quinque capita non esse necessaria, tñ sequē dam Rolandini sententiam atque doctrinam censeo, vt si secundum Testatoris conditionem posteriora tria capita (quæ sanè arbitraria sunt & accidentia) etiam omittantur, priora tamen tria, uidelicet Proœmiū, Institutio hæredis, Clausula codicillaris, semper inserantur Testamento, maximè qñ & scripturæ decor id ita exigere uidetur, & generali consuetudine ita semper hactenus obseruatū fuit. Nam citra omnem prationem ultimam dispositionem exordiri, hominis incōsiderati, in eadem porrò citra solennē prouisionē desinere, temerarii etiā uidetur. Alioqui de ordine parū refert, quo loco quis instituat, leget, præcipiat, aut aliquid disponat, cum omnem ordinem testandi (ueterum scrupulositate & anxia subtilitate reiecta) uerborūq; item solennitatem etiam Principum constitutiones testatoribus liberū reliquerunt, quod inciuile uideretur scripturæ quidem ordinem sequi, sperni autem testatoris uoluntatē. Inst. de leg. §. sed quia inciuile. l. ambiguitatem. l. præposteri. l. quoniam indignum. C. de testam. Rectissime tamē facit, qui ordinis quam maxime obseruans atque studiosus fuerit, cum ille & plurimū lucis inferat testamento, & omni in resumme sit cōmendatus. Neque enim ineptum est illud Horatii præceptū, Singula quæq; locum teneant sortita decenter. Quare Rolandino uisum fuit, vt hic ordo in ultimis volūtatibus cōscribendis obseruetur. Primò, vt ponatur præfatio. Secundò, legata. Tertiò, institutio. Quartò. substitutiones. Quintò, reliquæ Testatoris dispositiones (inter quas & exhæredationes referas.) Sextò & ultimo, clausula gene-

ralis

ralis,quā ego ſanè cõmodiſsimū ſemper iudicari,& a peritis Notariis obſeruari etiā paſsim animaduerti. Quare non temere ab hoc recedēdū eſſe puto. His igitur generaliter dictis,ſingulorū capitū declarationē aggrediamur.

De institutione hæredum. *Cap.* 3.

Inſtitutio hæredis caput & fundamentum eſt totius teſtamenti,ſine qua illud inutile eſt, qualecumque tandem ſit.Inſt.de fideic.hæredit. §. in primis. Inſtituere autem hæredem nihil aliud eſt, quam aliquem iuris ſucceſſorē nobis nominare atque conſtituere,qui poſt mortem noſtram omni in re noſtra, rerūq; noſtrarū plenè potiatur. Hæres enim dicitur quaſi herus (ueteres enim hæredes pro dominis appellabant. Inſt. de hæred. quali. & diff.in fi.) ſucceſſor uidelicet iuris & uniuerſorum bonorum, qui deinceps eiuſdem omnino poteſtatis iurisque eſt, cuius defunctus fuit.l.hæredem.ff. de reg iur. Hæreditas uerò eſt ſucceſsio in uniuerſum Ius quod defunctus habuit tempore mortis.l.hæreditas.ff.eod.titu. quæ uerba nō intelliguntur de hęrede ſuccedente, ſed de iure quod ſtatim poſt defuncti mortem iuris intellectu ſuccedit & ſubrogatur,quod interim donec hæres adeat, locum defuncti repręſentat, cui accreſcunt & decreſcunt ea quæ poſteà accidunt. Vnde dixit Caius I.C.in l.non minus.in fi.ff. de hæred. inſtit. creditū eſt hæreditatem dominam eſſe,id eſt,defuncti locum obtinere. Itaque dicit diffinitio,ſucceſsionem eſſe hæreditatem, non Ius ſuccedendi defuncto, quod ad hæredem referri poſſet. Hæc igitur hæreditas. vel hoc Ius uniuerſale ſuccedens, in intellectu maxime atque ſeparatis etiam ſingularibus conſiſtit, Quare licet nihil corporale ſit in hæreditate,tamen hæreditas eſt iuris intellectu, vt dicit lege hereditas. ff. de petit. hæred. & lege 3. §. hæreditas. ff. de bon. poſ. neque enim res hæreditariæ hæreditas ſunt, ſed Ius ipſum. lege bonorum.ff. & l. regulariter. ff.de pet. hæred.quapropter appellatione hæreditatis neque legata, neque fideicommiſſa continentur.l.ſi Titius.de lege.3. Quælibet

bet tamen pars hæreditatis, est hæreditas, cum sint Homogeneæ ipsius partes, vt per D. Zasium, in. §. bonæ fidei. Instit. de actio. & fa. gl. in l. hæres. ff. de acquir. hæred. & l. 1. §. item si cum. ff. si pars hæred. peta, & nos in commentario de Iuris & facti ignorantia, copiose tractauimus Huius igitur Iuris postea successores sunt hæredes, qui si plures instituantur, diuidi inter eos Ius oportet, dicit I. C. in l. quotiens. §. hæredes. ff. de hæred. instit. His pro terminorum declaratione præmissis, quomodo institutio fiat, uideamus. Et olim quidem certa erant & solennia uerba quibus institutionem facere necesse erat, quæ hodie tamen sublata sunt, licet enim quibuscunque uerbis uoluntatem animi clare exprimentibus, certumque significãtibus, hæredem facere, seu instituere, nec interest si dicatur, hæredem facio, vel instituo, vel uolo, vel mando, vel cupio, esto, vel erit. l. quoniam. C. de testam. Satis enim est quacunque forma uerborum de uoluntate Testatoris constet, quod & hæredem instituere uelit, & quẽ uelit. Hæredis enim declaratio uel demonstratio certa esse debet. l. quotiens. §. hæres autem. ff. de hæred. insti. Si enim erratum fuerit in corpore, aut non constet quis institutus sit hæres, nulla est institutio, nisi ex aliis apertissimis argumẽtis colligi posit de quo testator senserit. d. l. quotiens. in princip. Quæ causa fuit Iustiniano, cur præceperit in Testamento cæci (vbi maius periculum timetur) non solum exprimi deberi nomina hæredum, uerunetiam dignitates singulorum, ne sola (inquit) nominũ commemoratio quicquã ambiguitatis pariat. l. hac consultissima. C. qui testa face. poss. quam sane cautelam in aliis quoque omnibus Testamentis obseruare valde consultum fuerit. Hæc institutio pro arbitrio Testatoris vel pure fieri potest, vt puta, Titius mihi hæres esto. vel sub conditione, una vel pluribus, cõiunctis aut separatis, possibilibus tamen, ut, Titius mihi hæres esto, si nurũ meam in uxorem duxerit. vel, Titius mihi hæres esto, si illud & illud, vel, si illud aut illud fecerit. in quo hæc est differentia, quod hæres ex cõiunctis omnes, ex alternatiuis aũt, vel separatis alterutram tantũ implere tenetur. §. si plu-

res. Inst.eo ti. Cæterũ ex certo tempore, vel ad certum tempus non potest fieri institutio, vt si quis ita velit instituere, Titius mihi ex Calendis Augusti & in posterum hæres esto, vel Titius mihi usque ad 8. annum proxime uenientem hæres esto, neque enim recte sic substituitur, sed uitio temporis sublato, manet institutio, id est perin de habetur ac si pure facta esset institutio. l.hæreditas. ff. de hæred.inst. Si tamen institutio fieret ad tempus incertum, puta, vxorem meam quã diu uixerit, & ea mortua, Seium herede instituo. ualet talis institutio, & in hoc quidem proposito casu. quando testator sibi in euentum illius incerti temporis de alio hærede prospexit, trahetur institutio ad causam fideicõmissi. Sin uero de nullo alio hærede in eum euentum sibi prospexit. tunc prior institutio est perpetua & transmissibilis, ne uidelicet pro parte testatus, pro parte uero intestatus decedat. De quibus uide in l. filius a patre 2. responso ff. de libe. & posth. & Bal. in l. extraneum. C. de hæred. inst. Fieri autem institutio potest, vel in omnibus bonis. vel certa aliqua parte bonorum. Imo in re quoque certa, vel quantitate certa, vt, Titium in fundo Tusculano, vel in centum libris hæredem instituo. Sed diuerso iure censentur huiusmodi in stituti. In uniuerso enim institutus, in uniuersum quoq; subit onus æris alieni quod in hæreditate inuenitur, in certam autem parte institutus, pro ea tantum parte in qua institutus est, tenebitur. l. 2. C. de hæred. act. Verum in re vel quantitate certa institutus, loco legatarij habebitur, nec subit onus æris alieni. l. quotiens. C. de hæred. inst. Quanquam si in Testamento nemo alius hæres scriptus esset, eo casu qui alias loco, ut dictum est, legatarii censeretur, erit hæres in uniuersum, idq; ne Testator prò parte testatus, pro parte uero intestatus decessisse inueniatur. §. non autem utique. Instit. de hæred. insti. Similiter unum vel plures instituere Testator potest, etiam usque in infinitum, ut tex. dicit. Institu. eod. §. & unum. Et quidem si plures instituat, ex æquis uerò partibus hæredes esse nolit, tunc necesse erit definire ipsum, in quanta parte singulos succedere uolit, puta, Titius mihi ex Se-

missе

misse hęres esto, Seius ex Triente, Mæuius ex reliquo sextãte, cõmodioris enim explicationis gratia apud ueteres Rom. Hæreditas quoq; per Asse,eiusq; partes diuidebatur,ita ut singulæ portiones in Testamẽto illis propriis nominibus,qui sub Assis cõtinentur, appellatione, hæredib. ascriberentur. Sic nãq; tũ usus erat, ꝙ Asse & partibus eius oẽs omnino res, & oĩa corpora quæ põdere & mẽsura cõstabãt,metirẽtur,atq; distingueret, unde & ad latitudines lõgitudinesq; similiter, tẽporũ quoq; sectiones,unciarũ,& assis uocabula usurpata uidemus. Sic apud Pli.quadrãtes,triẽtales,quincũciales herbas aliquoties legimus. Itẽ sub Diuo Claud·Principe,Gabbarã quẽdã ex Arabia aduẽctũ 9.pedũ & totidem unciarũ longitudine. Et alibi lydiũ lapidem, quaternas uncias longitudinis,binasq; latitudinis nõ excedere. Et rursum lucere Lunam dodrantes semiuncias horarum &c. Quare fallũtur qui hæc propria Iurecõsultorũ, & familiæ erisundæ peculiaria uocabula opinantur, cum ea nõ magis hæreditatis quam omnium aliarũ rerũ mensurabilium partib. conueniãt. Hæreditas igitur vt reliquæ res vel corpora, commodè diuiditur per duodecim uncias, quæ assis appellatione cõtinentur. Instit.de hære.inst.§.hæreditatis. Assis autem partes & nomina sunt, & significant vt sequitur.

A S.
XII.

I	I
Vncia: quanquã a Secunce ordiantur Iureconsulti, obscurũ qua ratione, cum tamem unciam & dimidiam significet.	Deunx. 9. unciæ
II.	II.
Sextans. 2. unciæ.	Dextans, 10. unciæ.
III.	III.
Quadrans. 3. unciæ.	Dodrans. 11. unciæ.
IIII.	IIII.
Triens. 4. unciæ.	Bes. 8. unciæ.
V.	V.
Quincunx. 5. unciæ.	Septunx. 7. unciæ.
VI.	VI.

Semis,

Semis.6.unciæ, Semis.

Ex his igitur duodecim Aſsis partibus facilè inire licet ſuprà citatorum locorum rationem. Si enim loquimur de rebus numerabilibus, tunc tot partes ſignificamus, quot uncias ipſa uocabula ſignificant. Sin de menſurabilibus loquimur, vbi longitudo & latitudo conſideratur, ſingulæ unciæ ſingulos pollices ſignificant. idque ſupputatione facta ad pedem Romanum, cui perinde inter ſūt 12. pollices, vt in Aſſe, vel Libra, vel Pondo, (hæc enim tria idem ſignificant) 12. unciæ. Similiter quoq; dies in 12. uncias, id eſt, horas, ipſa hora rurſus in 12. uncias, id eſt, horæ partes diuiditur. Quare poſterior Plinii locus ſupra adductus intelligendus eſt ita, Lunam tres horæ quartas, & uigeſimam quartam horæ partē lucendo adiicere &c. Sed curioſius fortaſſe hæc de uaria Aſsis & eius partium ſignificatione tractamus, uerum hoc iam anteà quoque profeſſus ſum, me hac opera illis potiſsimum inſeruire conſtituiſſe, quibus neque libri in prōptu ſatis ſunt, neque talia excutiendi otium ſuppetit. Vt igitur ad rem redeamus, vbi teſtator ex diuerſis & inæqualibus partibus hæredes inſtituere cogitat, partietur hæreditatem in 12. partes, & eas poſteà prout volet intra hæredes diuidet, pōt tamen etiam plures uncias conſtituere, & Aſſem uſque ad alterū Aſſem, quod tum uocatur Dupondium, vel ad tertium Aſſem, quod Tripondium dicitur, excedere, uerum inanis hæc eſt magnificentia, cum ipſa Dupondia & Tripondia ſemper ad Aſſem ipſum reuocentur. §. etſi plures. Inſtit. eod. tantumque hæredibus in ipſo Aſſe decedet ratione calculi, quantum Dupondio vel Tripondio As exceſſus fuit. l. ex unciis ſex. ff. de hæred. inſt. Sed deſino, cum hæc magis ad intellectū iuris ueteris, quàm conſuetam Teſtandi formam pertineant. Hodie enim deſuetum eſt (imperitia Notariorum credo, & ignorantia Latini ſermonis) Aſsis aut partium eius uocabulis in Teſtamento vti, quarum loco partim deſignationes ponuntur. Puta, Titium in tribus partibus, Mæuium in una inſtituo, quod idem eſt ac ſi dixiſſet, Titium ex Dodrante, & Mæuium ex Quadrante inſtituo. Cæterum vbi pluribus

hæredibus

hæredibus institutis, nulla mentio partium esset facta, tũ ex æquis partibus hæredes eos esse scriptos, sine dubio colligitur. Inst. eod. §. si plures.

Est autem quemadmodum in vniuersum testandi, sic etiã instituẽdi facultas libera, ut possimus, & quotquot, & quoscunq; etiam ignotos homines, instituere hæredes. Quapropter hac parte nihil refert vtrum filiusfamilias, seruus, mutus, surdus, furiosus, prodigus, aut similes fuerint qui instituuntur. Sed & Fiscus, Imperator, Augusta, Ecclesia, & Respublica hæredes institui possunt nostro iure, quamuis Plinii tempore nec institui Respubl. nec præcipere poterat, ut ipse ad Caluisium Iureconsultum libr. v. Epistolarum testatur. Sed hoc postea correctum fuit, ut ex rescripto Imperatoris Leonis uidemus. l. hæreditatis. C. de hære. instit. Quanquam autem regulariter hæc ita habeant, tamen certe quædã personæ sunt a iure exceptæ, quæ institui non possunt, econtra, quæ plane instituendæ sunt, & præteriri nequeunt. Institui igitur prohibentur, Deportati in Insulam, Hæretici qualescunq;, Collegia prohibita, Improbi intestabilesque, læsæ maiestatis rei, & eorum filii. Fratres minores. cap. exiui de paradiso. de verb. sig. in Cle. Spurii, quos intellige a parte ipsorum institui non posse. auus enim ex legitimo filio nothũ, aut ex notho nepotẽ instituere posset. per nota. in l. Gallus. §. quid si is. ff. de liber. & posth. multo magis igitur alii. Peregrini quoque, hoc est, qui ius Romanæ ciuitatis non habebant, olim inutiliter instituebantur. arg. l. 1. C. de hæred. inst. Hodie tamen cum alia sit rerum facies, hæc prohibitio nõ consideratur, nisi forte Iure aliquo municipali ciuibus ex integro esset prohibitum, ne peregrinos & nõ ciues instituerent, quo uidelicet hæreditates in municipio permanerent. Ecõtra sunt, vt dixi, personæ quæ omnino institui debent, & præteriri a testatoribus, nisi ex causis, non possunt. Tales sunt, primo quidem liberi nostri, ex iustis nuptiis nobis procreati, neque procreati tantum, uerumetiam futuri, vt posthumi, id est, qui in utero adhuc tempore conditi testamenti geruntur. Instit. de lib. exhæred. §. nostra uero. Et posthumi quidem semper instituẽdi sunt,

di sunt, cùm non possint ulla ratione erga parentem ingratitudinis insimulari. l. si quis §.i. C. de inoffi. testam. Filii autem iam nati interdum exhæredari possunt, quando uidelicet ingrati in parentem extiterunt, easque ingratitudinis causas commiserunt, quæ in Authen. vt cum de app. cognosci. §. aliud uerò. & inferius in cap. de exhæredatione referentur. Vbi verò nulla extat ingratitudo, aut non eius generis, qualis in d. Authen. enumeratur, tunc omnino instituendi sunt liberi, alioqui testamentũ non ualeret. Quanquam autem taliter institutis liberis iustum & firmum habeatur testamentũ, nec opus sit ulterioris gradus liberos, nepotes aut neptes puta instituere, tamen quia causa fieri potest ut uiuo testatore auo, filius moriatur, & tunc nepos in eius locũ succedens suus inueniatur testatori. cùm uerò præteritus sit quasi agnascendo testamentum rumpat, consultum est ut auus ex Galli & Vellei lege hunc quoque instituat. Et dicet, Titium filium meum, & eo præmoriente, nepotem uel neptẽ ex eo hæredes instituo. §. posth. Inst. de exhæd. libe. & l. Gallus. per totum. ff. de lib. & posth. Hæc autem similiter, etiam in nepotibus ex filia locum habent, quia hodie nouissimo iure perinde succedunt, & præteriti testamentum rumpunt, ut nepotes ex filio. in d. Authen. vt cùm de app. cognos. §. aliud quoque. Quid autem de Naturalibus liberis? Dic patrem nullo iure teneri ut tales instituat, si nolit, maxime si alios habeat legittmos. l. ulti. C. de nat. liber. Si tamen cupiat pater eos aliquo instituere, tunc distinguendi sunt casus. Aut enim legitimos & naturales liberos habet, tunc naturalibus tantùm, non potest amplius uncia, hoc est, duodecima bonorum suorum parte, relinquere. Sin autem non habeat legitimos descendentes, sed parentes aut alios ascedentes, tunc cogitur illis Trientem, hoc est tertiam partem bonorum suorum pro legitima portione relinquere, & in reliquo naturales instituere potest. Si uerò neque descendentes neque ascendentes habeat, tunc in tota hæreditate ipsos naturales instituere potest. vt in Authen. quibus mod. nat. effi. sui. Et hæc quidem patri obseruanda sunt, Mater autem, &

ascendentes lineæ maternæ perinde tales liberos institue re tenentur ac si essent legitime nati, nisi mater esset Illustris, aut essent isti non naturales, sed incestuosi potius. Sequitur ergo eos qui Spurii generali vocabulo dicũtur, id est, ex incestuoso dannatove congressu, stupro aut adulterio forte natos non modo hæredes institui non debere, sed nequidem posse etiam in minimo, cum tales ne matri quidem succedant, imo etiam alendi nõ sint, vt dicit Authen. ex complexu. C. de incest. nup.

Cæterum cum in medio non sunt descendentes, sed ascedentes forte, tum proxime illorum testatori habenda est ratio, quos eodem omnino modo instituere tenetur, quo liberos, si habuisset, debuerat. Nisi forte iusta aliqua ingratitudinis causa interueniat, quam propter eos. exhæredare merito queat. in dicta authen. vt cum de appella. cog. §. & hæc quidem.

Vsuque adeo autem necessario instituẽdi vel liberi, vel parentes sunt. vt si etiam altero tanto plus legati titulo, illis a testatore relictum esset, tamen nihilomagis testamẽtum valeret, ecõtra, si institutionis nomine, multo etiam minus debita sibi legitima portione habeãt, nihilominus testamentum valeret, quamquam eo casu ad supplementum ipsius legitimæ portionis actio cõpeteret. Soli enim (inquit Iustinianus in d. Auth. vt cũ. de appell. §. hæc autem.) est nostræ serenitatis intentio, a parẽtibus & liberis iniuriam præteritionis & exhæredationis auferre. Ex quo notauerunt Doctores legati titulũ munificum quidẽ, institutionis autem honorificum uideri. Debetur vero ille honor in primis liberis & parentibus nostris, vt ipsi potissimum testamẽto nostro ad vniuersale illud omniũ bonorum nostrorum Ius (ꝙ hæreditatẽ appellamus) vocentur, inque eo a nobis cæteris extraneis non postponantur.

Sed quærat aliquis in quanta hæreditatis parte sint illi vel liberi vel parentes instituendi? Dic in legitima ad minimum, institui deberi, nam etsi, vt supra dictum est, testamentum valeat, etiam si in minori quàm legitimæ partis portione sit instituti, tamen cum omne illud quod minus est legitima, reliqui hæredes supplere teneantur,

con-

consultius est eam gratiam inire atque promereri testatorem ipsum, & id parentibus aut liberis largiri, quod antea leges illis concesserunt.

Legitima autem pars olim quidem quarta erat totius hæreditatis, hodie vero nouissimo iure Authenticorum, tertia est, tum videlicet, si quatuor sunt vel pauciores liberi. Sin autem plures sint, Semis est, hoc est, dimidia pars omnium bonorum quæ citra omne grauamen libera & salua esse liberis debet. Authen. nouissima. C. de inoffi. test. quod hoc ueteri disticho continetur.

Quattuor aut infra dant natis iura Trientem,
Pluribus aut supra dant natis iura Semissem.

Hæc legitima consideratur ex tempore mortis testatoris, nempe quantum facultates illius tunc valebant. l. cum quæritur. C. de inoffic. testamen. Et fit eius æstimatio deducto ære alieno, & funeris impensa. l. Papinianus. §. quarta Authent. ff. eo. tit. Vide Philipp. Cor. Consil. 202, col. 6. uol. 2. & Philipp. Dec. consil. 89. in fin. & Consil. 231. cum locis cōcordantibus ibi per eos adductis in quibus diffuse legitimę supputatio declaratur.

De Substitutionibus. *Cap.* IIII.

LATISSIMVS est Substitutionum campus, in quo multi, me hercules, uiri clari atque docti decertarunt, sed tam varia fortuna, vt perpaucis contigerit illo, qui nimirum quàmmaxime lubricus est, non aliquando lapsos esse. Ego vero qui me pro ingenii mei imbecillitate inter illos pancraciastes immiscere non cogito, præsentem materiam ita breui atque simplici uia percurram, vt eandem vulgaribus quoque Notariis apertam atque planam efficiam. Quapropter in præsentia non disputabo, quæ tamen quibusdam contrauerti poterant, neque tam mea, quàm aliorum, imprimis autem præceptoris Zasij, sum allaturus & docturus, maxime vero cum Notarium deceat non hic tantùm, sed & in reliquis omnibus receptas sequi sententias, & iuris obseruatorem non innouatorem esse, quod alias de iudice dixit Marius Salomonius.

SVBSTITVTIO igitur, est secunda hæredis institutio, dicit I.C. in l.i. ff. eo. hoc est sequenti loco hæredis facta subordinatio. Et ea duplex est. Directa, & Obliqua. Directa est cum hæres directe uel inmediante, suo iure, uccedit testori. Obliqua est, cũ is ad quem pertinet hæreditas, nõ ex se ipso succedit, sed hæreditatem ex manu alterius accipit. Quæ quidẽ obliqua rursum duplex est. Obliqua a principio, cum testator substitutũ Titium grauat restituere hæreditatem Seio. Iste Seius est oblique institutus, quia capit hæreditatem per mediantem Titiũ, hæcque est quam ab initio dicunt fideicommissariam. (Quamquam non ignorem quosdam hanc Fideicommissariæ speciem inter substitutiones non admittere, cum, vt inquiunt, notabilis differentia inter substitutionem & fideicommissum sit, nos tamen, uti paulo ante sumus præfati, communes Doctorinas in boc tractatu sequemur). Altera obliquata dicitur, quæ continetur in compendiosa, vt quando testator institu it filium impuberem, & ei quandocunque decedenti substituit Flaccum. Nam talis substitutio post pupillarem incipit obliquari in fideicõmissariam, quod infra suo loco declarabitur.

Suptadicta uerò differentia inter Directam & Obliquam substitutionem ex verbis dignoscitur, quibus conceptæ sunt substitutionem ex verbis dignoscitur, quibus conceptæ sunt substitutiones, Ipsa nanq; verba in triplici sunt differentia. Quædam enim sunt Directa, ut hæres esto, Dominus esto, Hæredem instituto, & similia. Quædam obliqua, quibus scilicet per mediam personam, & ministerium alterius succedimus, ut cum testator dicit, Rogo, iubeo, commito, mando, Restituantur bona mea, diuidantur bona mea, distribuantur, partiantur &c. Quædam denique communia sunt, quę utriq; significationi conueniunt. Et in his regula traditur. Communia uerba adiecta uniuersitati bonorum, directa sint, adiecta autem rei certæ sint obliqua, vt si dicat testator, Titius hæreditatem meam accipiat, vel, hæreditas mea ad Titiũ perueniat, hic verbum Accipiat, perueniat, directa intelligimus. Sin aũt dicat, fundũ capiat, hortus ad Titium perueniat,

tunc

tunc obliqua cenſentur, & hoc quidem regulariter.

Verba communia n umerantur multa , ut ſubſtituere , capere,accippere,peruenire,pertinere, remanere,reuerti,deuolui,deferri,decurrere,habere,conſequi.&,Deputo,relinquo,uolo,competat, cum ſimilibus.

Sunt autem Subſtitutionum quinque ſpecies,ſecundũ communem doctrinam. Vulgaris,Pupillaris,Exemplaris, Breuiloqua, Compendioſa. Quanquam ſi proprie loqui uelimus,tres tantum ſint ſpecies,Vulgaris ſcilicet,Pupillaris,& Exemplaris. Reliquæ enim quantum ad materiã nihil differunt a prioribus , ſed tantùm quo ad modũ introducendi , & formam. Neque etiam ob id quod poſteriores, Reciproca nempe & compendioſa, duas aut tres interdum ſubſtitutionum ſpecies cõtinere in ſe poſſunt , propter inixturam tertia ſeu diſtincta ſpecies coſtituitur. Cùm oporteat(ſecundum Fumeum)ad hoc ut ſpecierum coacer uatio vel confuſio tertiam aut nouam ſpeciẽ cõficiat,ſuam quanq; naturam ſpeciem perdidiſſe,atque ita confuſas eſſe], ut ad ſe integre redire non poſſint. In his vero ſubſtitutionibus non mutatur incluſarum ſubſtitutionum natura, ſed ſemper uel uulgari vel pupillaris eſt, licet non eo modo,quo per ſe ſola eſſet.

Qualitatem autem per ſe ſolam non conſtituere ſeparatam ſpeciem notum eſt.Doctrinæ tamen gratia,expedit illas quinq; ſubſtitutionum formas,tanquam ſeparatas ſpecies,diſtinctim tractare,quapropter cõmuni more retento,ſingulas illas ſpecies ex ordine explicabimus.

VVLGARIS igitur ſubſtitutio eſt ſubrogatio quædã hæredis in locum prioris hæredis , ſi ille deficeret , facta , ideo uulgaris dicta,quòd uulgo a quolibet idoneo,cuilibet idoneo fieri poteſt.Ea duplex eſt. Expreſſa & tacita. Expreſſa eſt quæ uerbis exprimitur , qualiacunque tandem illa ſint,generalia,ſpecialia,ſingularia. Tacita autem eſt,quæ uel ex uerbis(& ſic ex uolontate teſtatoris)colligitur,cum videlicet verba hoc non dicunt,ſignificare tamen uidentur,ut in l. Titius.cum l. ſeq. ff. de hæred. inſti. Titius & Seius , uterve eorum uiuet,hæres mihi eſto, hic ineſt tacita, ex ſignificatione uerborum. Vel ex præ-

ſumpta tantum mente teſtatoris, nõ aliquo modo ex uerbis ſumitur, vt in l. iam hoc iure. ff. de vulg. Pater inſtituto pupillo alium quendam ſubſtituerat. ſi intra pupillaria is moreretur, pupillus non fiebat hæres, & decedebat intra pupillaria, hic ſubſtitutus ex præſumpta mente teſtatoris admittitur. Et fit vulgaris ſubſtitutio huiuſmodi fere verbis, Titium hæredem inſtituto, & ſi hæres non ſit, uel, ſi hæreditatem non adierit, vel, ſi nolit adire, hæreditatem, uel, ſi non poſſit adire, vel, ſi Titius me uiuo moriatur, uel, ſi filius mihi non naſcatur, tunc ſubſtituo Caium, vel Caius hæres eſto, & ſimilia. Itaq; duo hic ſunt extrema. Primum eſt negatiuum, & reſpicit hæredem, cui ſubſtituitur, ut, ſi Titius hæres non erit, Si filius mihi non naſcatur. Alerum eſt affirmatiuum, & hæredem ſabſtitutum reſpicit, vt tunc Caium ſubſtituo, Flacus mihi hæres eſto. Huius autem uulgaris potiſimũ ſeptem effectus numeranrur a zaſio. 1. Quòd vulgaris in vno caſu expreſſa, trahitur ad alium caſum nõ expreſſum, vt, ſi Titius hæres eſſe nolit, trahetur ad hunc etiã ſi nõ poſſit 2. Quòd per ſubſtitutionẽ vulgarẽ de ſuo & neceſſario, fit uoluntarius, iura tamen ſuitatis non tolluntur. 3. Quòd iſta verba, Hæres non erit, cõpræhendant non ſolum ipſos inſtitutos, ſed etiam alios qui ex eorũ perſona deſcendunt, vt ſubintelligatur, & alios hæredes non fecerint. 4. Quõd ſuus vel minor repudians hæreditatem, pœnitere poteſt, & intra tempora reſtituitur, excluſo ſubſti tuto, quòd intelligendum eſt, ſi omnia adhuc eſſent integra, nec hæreditatis ſtatus eſſet immutatus. v. Quòd teſtamẽtum ſi veſtituatur primo gradu, vires accipiat a ſecundo gradu, ſ. ſubſtitutionis, niſi fiat ruptum per agnationem, aut nullum per exhæredationem aut præteritionem. 6. Quòd vulgaris expreſſa contineat pupillarem tacitam. Quę tamen regula quinque caſibus fallit. 1. Si mater pupilli, vel Pater, uel auia, ſint in medio, quia tunc non præſumitur Teſtatorem extraneos ſuæ poſteritati præferre voluiſſe. Quidam dicunt hic eſſe quidem tacitam pupillarem, ſed nihil operari. 11. Si Teſtator vteretur verbo aliquo Taxatiuo, puta duntaxat, aut tantum,

vt,

vt,inſtituo Amodeum impuberem, & in eo tantum caſu quo hæres non erit, ſubſtituo Caium. 3. Si ex aliis qua libuſcunque rationabilibus coniecturis appareat Teſtatoris uoluntatem refragari. 4. Si Teſtator vtrunque caſum præuiddiſſet. Sic, Inſtituo Titium,& ſi non erit,ſubſtituo Mæuium. Sin hæres fuerit & intra pupillaria moriatur, ſubſtituo Sempronium. v. Si inæqualibus perſonis facta ſit ſubſtitutio, puta maiori & minori filio. Quemadmodum enim tacita pupillaris non poteſt locum habere in maiori filio,ita nec in minori locum habebit. lege quamuis C.de Impub. & aliis ſubſtit. & hoc propter inæqualitatem euitandam, quæ moribus & lege exoſa eſt. Septimus effectus eſt, quòd per vulgarem expreſſam ſuccedit ſubſtitutus Teſtatoris, per tacitam vero pupillarem pupillo cui facta eſt ſubſtititutio, ſi decedat is intra pupillaria, nondum hæres factus. Poſtremo ſciendum eſt hanc vulgarem ſubſtitutionem, ſiue tacita ſit, ſiue expreſſa, expirare ſeu finiri ſtatim adita hæreditate, vt dein ceps ſubſtitutus non ad mittatur. quanquam hoc dictum in expreſſa, quibuſdam in caſibus fallat, quos hic tamen breuitatis gratia non refero. Habes iam ſummariam ipſorum capitum, huius vulgaris ſubſtitutionis explicationẽ. Sequitur.

PVPILARIS Subſtitutio eſt quæ patre fit filio impuberi, in poteſtate ſua conſtituto,in eum euentum, ſi is impubes deceſſerit. Et ea ſimiliter duplex eſt, Expreſſa & Tacita, Expreſſa eſt quæ fit verbis expresſis. Tacita. quæ in expreſſa vulgari continetur,non vi verborum,ſed legis poteſtate, talẽ Teſtatoris voluntatem præſumære. Hęc ſubſtitutio ita concipitur, Inſtituo filium impuberẽ, etſi is hæres erit,vel hęres non erit,& intra pupillare æta tem moriatur, Seius hæres eſto. Inſti. eod. Poteſt & aliis ſimilibus modis concipi. Nam pro regula traditur,vbicũque in ſubſtitutionibus mentio fiãt pupillaris ætatis,eam eſſe ſubſtitutionẽ pupillarem, quibuſcũq; tandem verbis fiat,niſi forte demonſtratiue potius quàm diſpoſitiue mẽ tio pupilli facta eſſet, puta filio meo impuberi ſubſtituo Seiũ. Bal.in l. precibus.C.de Impub.& aliis ſubſt. vitanda

ſunt tamen omnia illa quæ uel obſcuritatem uoluntatis, uel ambiguitatem ſentētiæ generare poſſunt, qualia ſunt, ſi moriatur intra legitimam ætatem, maturam uel iuſtam ætatem, & ſimilia, qualis etiam apud nos. Germanos eſt illa communis loquendi formula, *Vnnder ſeinē, oder, irennomundingen iarem.* Hic enim dubium eſt de qua ætate ſenſerit Teſtator, utrū de 12. anno, an uero 25 & memini hanc ipſam clauſulam ob id magna controuerſia ſuperioribus annis in patria mea diſceptatam fuiſſe. Habet autem hæc Pupillaris ſubſtitutio certa & ſingularia quædam requiſita, quorum octo enumerantur a Bart. & aliis I. Vt ſit de liberis ille cui ſit ſubitutio, ſub liberorum autem vocabulo & Nepotes & Pronepotes intellige, imo etiam filios naturales tantū, legitimatos tamen. II. Quòd liberi ſint impuberes, id eſt, nedum 14. annorum, quos plene computamus. 3. Quòd liberi ſint in poteſtate ſubſtituēntis, quare exbanniti, Hæretici, atq; ali ſimiles, qui patriā poteſtatem non habent, ſubſtituere pupillariter nō poſſunt. Eadem ratione neque mater, neq; aus maternus poteſt, quibus vulgaris eo loco cōceſſa eſt. l. ſi mater. ff. de vulg. 4. Quòd pupillus cui ſubſtituitur, talis ſit, qui poſt mortē Teſtatoris ſui Iuris fiat, nec in vllius poteſtatem recidat. V. Quòd is non deſierit eſſe in poteſtate ante mortē ſubſtituentis. l. cohæredi. §. cum filio. ff. de vulg. 6. Vt Pater ſibi ipſi faciat teſtamentū antequam faciat filio pupillo. l. 2. §. prius. ff. eod. Quid vero ſi illud patris teſtamentum minus ſolenne ſit, an ob id vitietur etiam pupillaris ſubſtitutio? Diſtinguitur, aut enim Pater inter liberos teſtatus eſt, & tunc ipſum ſuſtinentur l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto. C. de teſtamentis aut immiſcuit etiam extraneas perſonas, ſubſtituit extraneum aliquem pupillo, & eo caſu Teſtamentum pro non facto habetur. d. §. ex imperfecto. VII. Quòd pupillus qui inſtituitur, ſit a patre vel inſtitutus vel exhæredatus. VIII. Vt ex Teſtamento adeatur patris hæreditas, cùm hæreditate non adita, nihil valeat quod in Teſtamento ſcriptum eſt lege prima ff. eod. Effectus autem huius Pupillaris ſubſtitutionis ſex numerantur I. Pupillaris expreſſa

continet in se uulgarem tacitã, vt sic casus ad casus extẽdãtur, ex præsumpta mente Testatoris. 2. Quòd per hanc substitutionem succeditur ipsi pupillo in omnibus bonis illi undecunque acquisitis, etiam aliunde quàm a testatore, quod tamen pauculas limitationes habet, nec admodum memorabiles. Et circa hunc effectum nota, quod substitutus non potest separare hæreditatem pupilli ab hæreditate paterna, cùm factum sit unum patrimonium utrorunque, & iunctæ hæreditates, quod intellige per aditionem paternæ hæreditatis a pupillo factam, alias enim secus est. Cæterùm si hæres substitutus grauatam ære alieno paternam hæreditatem inueniret, tunc ex persona pupilli, qui improuide adiuit, restitutionem petere posset, cum beneficium restitutionis perinde successoribus minorum, atque ipsis minoribus sit concessum. l. non solum. ff. de in integr. rest. Et hoc modo separationem substitutus facere posset. 3. Quòd potest facere filio impuberi substitutum hæredem necessarium, sicut ipse sibi fecit. uide l. etsi plures. §. quos possum. & l. ii. §. interdictum. ff. de vul. 4. Quòd testamentum patris & tabulæ pupillares, dicuntur & sunt idem & unum testamentum. quod uerum est quo ad causam efficientem, id est testantem. Item quoad solennia, quia sufficit testamentum patris esse clausum, & similia. Sed quoad hæreditates, sunt duo testamenta. 5. Quòd annullato Testamento paterno quo ad institutionem ex causa exhæredationis vel prætteritionis, nihilominus substitutio pupillaris manet firma. tenet Bar. in l. 2. §. interdum. ff. eod. 6. Substitutio pupillaris expressa excludit a succesione matrem pupilli, etiam si prorsus extraneus substitutus esset. Nec posset mater queri de inofficioso. cum pater fecerit illud testamẽtum filio. Sed quæstionis est, an per tacitam pupillarem mater excludatur. Et omnis opinio est, per tacitam pupillarem, matrem non excludi, similiter nec auiam, nec patrẽ. l. precibus. C. eod. Frater tamen contra tacitam pupillarem, non admittitur, secundum Bar. quem & Zasius sequitur. Sunt nihilominus certi casus, quibus etiam mater per tacitam pupillarem excluditur. 1. Si Pater aliquando

inter

inter alios dixisset, nolle se vt bona sua ad matrem perue nirent. Et ita præsumptio esset contra matrem.2.Quando reliquit aliquid matri, & eo contentam esse iussit.3. Si Pater reliquisset aliquid annuum matri, donec uitam uidualem ageret.nam hoc casu perinde.vt legatum perdit, si ad secundas nuptias transierit, ita & bona pupilli amittet.4.Si ipsa mater indigna uideretur tali succeßsione,nec ita merita quod præsumptio esse poßsit, uoluisse maritum vt contra tacitam succederet, puta quod illi re bellis erat, conuersabatur cum hostibus ipsius, aut aliàs cum personis inhonestis.5.Vbi contraria sumitur præsũptio fauore cognationis,vt si pupillo substituts esset frater,nam hic mater contra tacitam non admitteretur,pro pter contrariam Testatoris præsumptam uoluntatem.Finitur pupillaris sex fere modis· 1. Si Pater deportetur.2. Si Pater fecerit aliud Testamentum, quia tunc primum cecidit cum talibus pupillaribus.3.Si non adeatur hæreditas patris ex testamento.4. Si substitutus sit ille qui nõ potest esse capax in toto vel parte,vt filii spurii vel incestuosi 5.Si pubertas adueniat,aut pubes sit factus. Quæ interdum etiam per patrem anticipari potest, si videlicet ille breuius tẽpus præfixerit & substituerit.6.Si ille filius impubes adoptetur vel arrogetur ab aliquo. In quo tñ casu,substitutus sibi hac cautione prospicere põt,vt stipuletur ab adoptãte siue arrogãte,saluã sibi fore substitutionẽ sua,quod fieri põt.l.nõ aliter·cũ l·sequẽt.ff.de adopt.

Exemplaris Substitutio est,quam parentes faciunt liberis suis adultis, vel etiam perfectæ ætatis, qui propter furorem aut alium morbum ipsi testari non possunt.Inde exemplaris dicta, quod ad exemplum pupillaris est introducta, & illi in plerisque similis sit.Sũt autem aliquot capita in quibus iste duæ substitutiones differũt.1.Quòd pupillaris semper sit a patre,Exemplaris vero etiam a matre.2.In pupillari requiritur patria potestas,& vt in potestate sit sui substituitur. In exemplari non requiritur.3. Pupillaris tantùm pupillis fit, Exemplaris etiam adultis. 4.In pupillari potest substitui quilibet quẽ pater voluerit.In exẽplari uerò non nisi proximi,primo filii, deinde

de fratres post quilibet alius. 5. Pupillaris expirat tempore pubertatis. Exemplaris uerò tempore restitutæ mentis aut sanitatis. Fieri autem potest exemplaris substitutio ab utroque parente, tam matre quàm patre, quia requiritur, vt dictum est, in ea patria potestas, sed sufficit illa potestas naturæ & generationis, quia liberi paratibus subiiciuntur, quæ cùm in reliquis non sit, neque substituere pupillariter possunt. Qua ratione ne a fratre quidē exemplariis fieri posset, qui tamen iuxta parentes est coniunctissimus. Sed nec matri semper exemplariter substituendi potestas conceditur. Si enim inhoneste viuat ipsa, aut ad secunda vota transeat (quo casu etiam tutelam filiorum amittit) taliter substituere non posset. Sed finge, vterq; parens Testamentum condidit, vtra substitutio præualebit. Bar. in hoc ita distinguit, vti Testamētum matris ualeat in maternis bonis, patris in paternis. Cæterū vbi bona distincta nō sunt, vt Patris tamquā dignioris præferatur &c. Exemplariter substituitur filiis legitimis & naturalibus, vel legitimis tātùm, filiis dico furore correptis, aut alio morbo perpetuo (scilicet quo ad habitū, nō quo ad actū) affectis. Mente captis, Fatuis. Item surdis qui vocem clamantis nō audiunt, quoniam tales testa re nequeūt. l. discretis. C. qui testā. face. poss. Item muto. l. ex facto. ff. de vulg. Item prodigo, quoniā & ille testari nō potest, furiosoq; cōparatur. l. iis qui. §. fi. ff. de tut. dat. l. i. C. de curat. fur. Et hęc omnia vera sūt, nisi ipsi antequā morbo afficerētur, Testamētū fecissēt, quia illud furore superueniēte, nō cadit. Quid si cōcurrat pupillaris & exēplaris substitutio? Dic exēplarē nō habere locū. cùm ordinarium præferatur extraordinario. l. in caus. ff. de minor.

Similiter & illud quæritur, an filius patri substituere possit exemplariter. Et communis opinio est post Bar. non posse, cum in hac substitutione superioritas quædam ex generatione consideretur, quæ non est in filio quo ad patrem, vel in fratre quo ad fratem &c. Neque verò passim omnes exemplariter substitui possunt, sed primo filii substitui debent, dein fratres, & his deficientibus demum alii quicunque. l. humanitatis. C. de impub. & aliis.

& aliis. Requiruntur autem ad exemplarem substitutionem, eadem fere quæ & in pupillari. 1. Vt sit de filiis legitimis & naturalibus, uel legitimis, aut naturalibus tantũ, cui substitur. 2. Ne recidat ille in potestatem sui parentis. 3. Vt in eo morbo vel defectu propter quem exemplaris facta est, decedat. 4. Vt Pater sibi ipsi faciat Testamentũ, quod colligitur ex d.l. humanitatis. in verbo legitimam. quæ non nisi ex institutione relinqui potest. 5. Quòd hæreditas patris sit acceptata, vel adita secundum diuersitatem defectuum eorum quibus substituitur. Huius substitutionis formula talis est, Instituo filium meum furiosum vel fatuum, & si in fauore vel dementia, vnde testari prohibetur, decesserit, substituo illi &c. Sic & in similibus casibus. Effectus huius exẽplaris est, quòd in expressa exemplari continetur tacita uulgaris. Vt instituo filium meum furiosum, & si in furore decesserit, substituo Mæuium. Pone quòd ille in furore decedat, nondum tamen hæres factus, iam erit locus uulgaris tacitæ, qua tamen mater non excluditur. Alius effectus est, quòd & patris, & filii bona (sicut in pupillari) ad substitutum perueniunt. Hæc exemplaris finitur duobus modis. 1. Si morbus aut furor cesset. 2. Si ille, cui substituitur, liberos acquirat, qui casus licet in furioso rarus sit, in muto tñ vel surdo, euenire potest. Quid autem si redeat furor, an tũc substitutio pupillaris reualescat? Dominus Zasius distinguit, aut breui interuallo rediit, & tunc reualescet exemplaris, aut longo multoque post tempore, & non reualescet, quæ sententia rationem habet.

Reciproca siue breuiloqua Substitutio nihil, vt supra dictum est, circa materiam differt ab aliis substitutionibus, cum eas in se contineat, sed quo ad modum inducendi. Vocatur aũt propterea reciproca Iure consulto. in l. iam hoc iure. ff. eo. quod de uno ad alium reciprocè uerificari potest. Vna enim conceptione verborum plures hinc inde instituuntur & substituuntur. Eius autem formulæ tales ferè sunt, Instituo Titium & Seium hæredes, eosque inuicem, vel, ꝙ alterum alteri, vel, & eos mutuo &c. substituo. Item, Instituo T. & S. & vter ex eis superuixerit,

uixerit,alteri substituo. Item,Pomponius,Cicero, Hortensius,inuicem substituti mihi hæredes sunto. Item uos P. C. H. hæredes instituo, & si quis uestrum decesserit, perueniant bona mea ad reliquos superstites,vel alter aleri sucedat.vt cōiter fit apud nostros homines.

Effectus huius Breuiloquæ,diuersi sunt,secundum diuersitatem substitutorum. Aut enim personæ institutæ & substitutæ sunt æquales,aut inæquales, aut cōiunctæ, aut disiunctæ,& coniunctæ simul. In substitutis primi generis,prout variant ipsa reciprocæ uerba,ita uarias quoque substitutiones complectitur, aliquando duas vulgares,aliquando duas pupillares,aliquando duas fideicommissarias, quæ & augeri possunt secundum numerū personarum. In substitutis secundi generis, scilicet si institutio sit in æqualibus facta,hic non includitur nisi æqualis,id est, quæ in omnibus substitutis uerificari potest, vt in duobus filiis,impubere,& pubere.non uenit nisi quæ in utroque locum habere potest,nempe vulgaris,quia in æqualitas exosa est Iuri ciuili.d.l.iam hoc iure. De reliquis substitutis doctrina est,quod reciproca tantum modo coniunctos respicit,si in eodem testamento coniuncti sunt,& disiuncti. Quare si sic fiat reciproca vt instituat. Titium & Mæuium in aliqua quota bonorum,Antonium & Sixtum in alia quota bonorum, in reliquis autem bonis Omnibonum & Decium, (hic tres sunt combinationes)deinde dicat,& vos omnes inuicem substituo.euenit autem casus quòd alter ex primis institutis moriatur,certè non omnes reliqui succedent illi, sed coniunctus tantùm. Est aut in hoc animaduertendum, quòd loquimur de coniunctis facto hominis,non de coniunctis legaliter. Coniunctio enim legalis hoc loco non consideratur.Sed illi reuera coniuncti intelliguntur, qui ab ipso testatore in aliqua quota bonorum sunt coniuncti. Quapropter si quis ex una uxore duos habeat filios, ex altera similiter duos, & eos hæredes institutos inuicem sibi substitueret, primus autem moreretur,hic illius frater non haberetur cōproiuncto, nec solus succederet, sed reliqui simul omnes. licet enim legaliter ratione sanguinis & naturæ sint

coniuncti,

coniuncti,tamen facto hominis nõ sunt coniuncti. Præterea in hac Reciproca substitutione regula est,quòd cõ præhendat uniuersales hæredes tantum. Singulares autem,item eos qnibus specialiter est prouisum,non compræhendit. Exemplum, Pater institutus est cum filio, & inuicẽ sunt substituti, hæc est specialis substitutio & pro uisio. Deinde instituit Titium, Florum,& Atticum,& demum dicit,vosque omnes inuicem substituo,hæc est generalis substitutio. Moritur Titius, certè Pater & Filius non admittentur, quum illis specialiter sit prouisum, & per speciem generi derogetur, Postremò effectus reciprocæ est,quòd in ea substitutiones sunt ex pressæ glo.in l. Lucius. ff. de vulg. quòd ad hoc confert,quia per expressam Breuiloquam mater excludirur.d.l. Lucius.

Compẽdiosa restat,quæ & ipsa a breuitatis verborum que quibus concipitur,compendio cognominata est. Differt autem a proxima,quòd illa sub breuitate multas cõplectitur personas, quæ inuicem substituuntur, hæc autem non tam multas personas,quã multa tempora complectitut,sub compendio unius verbi, Quandocumque, scilicet vulgare,pupillare, & quod in fideicõmissum extenditur,atque ita illa multas substitutiones in personis, hæc in tempore continet. Est autem Compendiosa substitutio(secundum Politi definitionẽ) quæ per plura tempora,tractuque temporis substitutionem cõtinet. Et hæc similiter non est distincta species proprie, & quo ad materiam, sed tantum quo ad modum inducendi. Ad compendiosam requiruntur verba, quæ apta sint importare plures substitutiones,sub tractu temporis,uidelicet vulgarem,pupillarem,exẽplarem,nonunquam & fideicommissariam. vt, Instituo Titium filium meum, & quandocunque morietur,substituo illi Caium. Effectus Compendiosæ diuersi sunt,prout ipsa verba,quibus concipitur,diuersa sunt. Nam compendiosa vel verbis directis vel cõmunibus,vel obliquis fieri potest. Si directis facta est tũc refert vtrum pupillo substitutum sit, an verò puberi vel emancipato. Si enim pupillo,tunc intra pupillaria valebit iure directo, post pupillaria iure fideicommissi, & obli-

quabi-

quabitur, quãquam circa hoc magnus ſit conflictus Doctorum, qui videri poteſt apud Zaſium. Sit verò ſi emancipatio, aut puberi ſubſtitutum directis verbis, tunc quia talis ſubſtitutio per paganum fieri non poteſt, mox ab initio verba ipſa obliquantur & valent iure fideicommiſſi, ſecundum communem opinionem Doct. poſt glo. in l. verbi ciuilibus. ff. de vulg. quam tamen Zaſius, poſt Crotum non ſequitur, cum perpetua (vt inquit) ſit prohibitio, ne ſubſtitutio per verba vere directa obliquetur, non niſi in caſibus certis, per gl. in c. ſi pater. de teſta. enumeratis. De quo amplius ſi voles vide tex. & Doct. in l. Scæuola. ff. ad Trebellia. l. verbis ciuilibus. & l. in pupillari. ff. de vulg. c. Ray. & d. c. ſi Pater. extra de teſta. Porro ſi compendioſa fiat verbis communibus, quæ tam obliquè quàm directè intelligi poſſunt, hic eadem ferè eſt iuris deciſio, quam de verbis directis proximè retuli. Aut enim extraneis & puberibus, obliquis verbis ſubſtituitur. & tunc quia talis ſubſtitutio directè non valet, ſtatim ab initio obliquè accipienda ſunt ipſa verba, & ſic compendioſa hoc caſu ſemper erit obliqua, ſemper quaſi fideicommiſſum ualebit, ſecundùm communem opinionem Doct. Aut fit compendioſa impuberibus, & iis qui in poteſtate ſunt, hic quanqam uarient ſententiæ Doctorum, tamen obtinuit, quod talis compendioſa ualeat iure directo intra pupillaria, poſtea vero iure fideicommiſſi. Et in prædictis animaduerte, quod ſubſtitutus ex pupillari ſuccedens accipit bona patris & filii, ſin autem ex fideicommiſſo, puta filio iam pubere facto, tunc bona tantummodo teſtatoris ex manu hæredum ab inteſtato accipiet. Et ſi Mater in medio ſit, ex tali ſucceſsione per fideicommiſſum non excludetur, ſecus ſi ſubſtitutus ex pupillari ſuccedat, cùm nimirum pupillaris in compendioſa, ſaltem in genere, ſit compræhenſa. Si autem compendioſa verbis obliquis fiat, puta, quandocunque filius meus deceſſerit, uolo, rogo, maodo, quòd bona mea Titio dentur, vel ad Titium perueniant, ea ſubſtitutio ſemper erit obliqua & fideicommiſſaria. Quare ſiue intra pupillaria, ſiue vltra

moriatur

moriatur filius, hæredes ab inteſtato ſuccedent, & accipiet ſubſtitutus hæreditatem ex manu eorum.l. cohæredi.§.cum filiæ.ff. de vulg. Et talis ſubſtitutio verbis merè obliquis facta,non compẽdioſa dici poteſt,ſed eſt merum fideicommiſſum,de quo infra dicetur. Poſtremo ſi cõpendioſa eſſet facta uerbis directis & communibus ſimul, vt, Titium filium meum impuberem hæredem inſtituo, cui quandocũque decedenti,ſubſtituo Caium, quem & hæredem facio,vel,cui vulgariter, pupillariter & per fideicommiſſum ſubſtituo Caium. Communis opinio poſt Bartolum eſt, quod talis ſubſtitutio intelligetur vel directa vel fideicommiſſaria ad libitum ſubſtitui. Politus iter ſuprapoſita verba eleganter diſtinguit, & ea ad duas regulas reducit.Prima eſt, Si compendioſa una diſpoſitione facta ſit,in qua tam directa quam communia verba inueniantur,ſemper intelligẽdum eſſe directam,vt in primo membro ſuprà poſiti exempli. Altera, Si verò prædicta verba diuerſis diſpoſitionibus poſita ſint,unaquæque diſpoſitio manet in ſua natura. Et in hac parte vera erit Bart.& communis opinio. Iſta autem omnia quæ hactenus de compendioſa dicta ſunt, in paganorum ſubſtitutionibus intelligi debent. Milites enim ſicut in tota re Teſtamentaria,ita hic quoque adeò priuilegiati ſunt, vt hæredi per eos inſtituto,ſiue extraneus ille ſine adultus ſit, ſubſtituere directo poſsit,etiã poſt pubertatem, ad quod cunque tempus ei placuerit, & capiet ſubſtitutus bona iure directo,& manu propria.l. Centurio.ff.de vulg.

Reſtat fideicommiſſaria, quæ tamẽ a ſubſtitutionibus rectè ſeparari poſſet,cùm diuerſa ſubſtitutionum & fideicommiſſorum natura ſit,ſubſtituti enim directè hæreditatem ex ſubſtitutione capiunt, fideicommiſſarii uerò indirectè,& per manum hæredis. Item ſubſtituto hæreditas Teſtatoris non niſi ex euentu debetur,& hæres in ſubſtitutione ſibi adit & cernit hæreditatem, non alteri, Fideicommiſſario autem hęreditas ex voluntate Teſtatoris expreſſa. ſtatim ab initio debetur,adeo vt cogere poſſit hæredem adire, ſibique reſtituere. l. cogi.ff.ad Trebel. Nos tamẽ, quia huic loco non incommoda uidetur.

& a qui-

& a quibusdam substitutionibus est annexa, breuiter hic eam perstringemus, & ad modum superiorum, non tamen vt speciem substitutionis, sed ex sese, vt fideicommissum. Fideicommissaria igitur est, quæ fit verbis merè obliquis, quibus testator hæredem institutum rogat, vt aditam hæreditatem alteri alicui restituat, vt si dicat, rogo, iubeo, mando, grauo, vt hæreditatem Caio restituat. Potest autem in hac ipse hæres ad restitutionem grauari aut rogari, vel purè, vel sub conditione, vel post mortem suam, vel ad certam diem. l. Lucius. §. hæradem. & §. fin. ff ad Trebel. l. post. C. de fideic. §. potest autem. Instit. eod. Huius Fideicommissariæ memorabiles aliquot effectus sunt. Vnus est quod in Fideicommissaria nunquam continetur vulgaris, nisi expressa sit, frustrà enim prouisum esset substituto per id quod institutum cogere ad aditionem potest, si ex vulgari posset succedere. Alius, quod in hac hæres institutus, & de restituendo grauatus, detrahit quartam Trebellianicam, ne inutiliter nomen hæredis gesserit. §. sed quia. Institut. de fideic. hæred. quę etiam in una re detrahi posset secundum Cyn. in l. 2. C. ad l. Falcid. & Bartol. in l. 4 ff. eod. Sed quæstionis est, si filius grauetur de restituendo, vtrum vtrasque quartas, legitimam scilicet & Trebellianicam detrahere posit. De hac est elegans glos. in c. Raynutius. in verb. legitimam ipsam. extra de testam. quæ dicit utramque quartam de iure & æquitate canonica detrahere filium posse. per d. c. Raynutius. & c. Raynaldus. de test. quia cum Trebellianicam quilibet institutus extraneus detrahere posset, meritò & filius detrahet, legitimam autem detrahet iure naturæ, tanquam ipse filius. Item, cùm in legitima naturæ grauari non posit, in reliquo grauatus uidetur, & eo nomine Trebellianicam habebit. Subdit tamen ead. glos. contrarias rationes Legistarum, qui partim censeāt unam tantum quartam detrahi licere, secundum leges. partim distinguant vtrum purè vel sub conditione filius sit grauatus. Et sané ultimum hoc. s. filium sub condione grauatum posse vtranque quartam retinereapprobatæ & communis opinionis est, & in Iudiciis & in scho-

lis, vt dicit Angelus in l. cohæredi. §. cum filiæ. ff. de vulg. prout eum allegat Dec. Consil. 236. col. 3. quem uide. Detrahet enim Legitimam quidem statim, Trebellianicam verò posteaquam euenerit conditio siue tempus fideicommissi, vt declarat Salic. in l. scimus. in princ. C. de inof. test. Neque filio tantum hoc conceditur, uerumetiam hæredi eius, vt sunt casus in dd. cc. Raynutius. & Raynaldus. & Dec. in d. Consil. ccxxxvi. idem Consil. cclvi. & Alex. Consil. clxxxv. per totum. Hoc loco similiter quæritur, vtrum fructus ante diem restitutionis percepti, in quartam Trebellianicam computentur. Et distinguitur. aut enim eos fructus hæres percepit ex uoluntate Testatoris, videlicet si grauatus est ad certam diem, vel conditionem restituere, & tunc computat in quartam. Si tamen ipsi fructus quartam excederent, superfluum restituere non teneretur, per not. in l. uxorem. §. sorori, de leg. 4.

Hoc autem fallit in filiis primi gradus, qui fructus in quartam Trebellianicam sibi non computant. l. iubemus. C. ad Trebel. & per glos. & Doct. in l. in fideicommissaria. ff. ad Trebel. Aut percepit eos fructus ex negligentia fideicommissarii non petentis, & tunc similiter non computet eos in Trebellianicam. l. mulier. §. si hæres. ff. eod. Aut verò eos percepit ex mora propria, quod scilicet tardius restituit quam debuit, & tunc computat. In fideicommissariam enim restitutionem nõ venire frctus constat, nisi autem mora facta est, aut cum quis specialiter fuerit rogatus vt fructus restitueret. l. in fideicommis. ff. eod. Quid autem si grauetur hæres restituere quod superfuerit tempore mortis suæ? Dic teneri ad restitutionem earum rerum quæ supersunt, nec tamen ad fructus etiam illorum. Et docet Papiensis in for. libelli quo agitur ex substitutione. §. ac per fideicommissum. Fideicommissarium compellere posse hæredem scriptum, vt Inuentarium conficiat de bonis hæreditariis, quia de eis & fructibus earũ rationem illi reddere teneatur, per l. cùm tale. §. i. ff. de condit. & demonst. & Cyn. in Authen. sed cum testator. C. ad l. Falcid. in 9. q. Quæ tamen secundum

diui

diui Marci ſententia intelligenda puto, qui cum de fideicommiſſaria hæreditate conoſceret, his verbis, Quicquid ex hæreditate mea ſuperfuerit, rogo Titio reſtituas, boni viri arbitrium ineſſe credidit. Quare quicquid medio tempore alienatuum vel diminutum fuerit non interuertendi fideicommiſsi gratia peti non poterit. l. Titius rogatus. ff. ad Trebel. Cæterùm ſi in perniciem fideicommiſsi alienata fuerint, ea non remittuntur. l. penul. in fin. ff. eod. Vt autem certus ſit fideicommiſſarius, cautionem ab hærede fideicommiſsi nomine exigere debet, prouidereque vt fideiuſſores habeat eius quantitatis quam ex fideicommiſſo ſperare poterat. d. l. Titius rogatus in fi. & d. l. cum tale. §. 1.

Poſtremò in hac materia nota, quòd quamquam regulariter pendente conditione reſtitutionis, nihil alienare poſsit hæres ex rebus reſtitutioni ſubiectis, in fraudem fideicommiſsi, (cum huiuſmodi alienata adueniente die vel conditione fideicommiſsi reuocarentur, vt habetur per no. in l. ſerio legato. §. i. de le. i. l. ſi fundum. ff. de condit. & demonſt. l. fin. §. ſin autem. C. communia de leg.) tñ dotis & donationis propter nuptias, item alimentorum cauſa alienare tales res liceret, vt in Auth. res quę. C. e. ti.

De Exhæredatione, & Præteritione. Cap. V.

EXHAEREDARE eſt eum, qui ad ſucceſsionē noſtram, vel ad hæreditatē noſtrā legibus uocatur, ab eadem expreſsè excludere, & alienū cōſtituere. Præterire vero eſt, neque admittere, neq; excludere eū qui alioqui iure nobis erat ſucceſſurus, ſed ſilētio omittere, ex quo ea ferè præſūptio colligitur, cū teſtator eū inter cæteros hæredes ad hæreditatē ſuā non vocauerit, quòd neq; uoluerit hæredē ſibi fieri. Exhæredatio autē & præteritio vtraq; liberos tātū, & parentes reſpicit, hoc eſt, eos quibus iure omninò naturæ, hæreditas noſtra debetur, & qui ob id contra teſtamentum etiam ad hæreditatem admittūtur. Quapropter remotiores agnati vel cognati, cū ad hæreditatem noſtram contra Teſtamentum non uocentur, &

propterea nullum in ea Ius contra tabulas ſibi uendicare poſsint, eo ipſo alieni a ſucceſsione conſtituuntur, quòd teſtator alios hæredes (quod iure poteſt) ſibi elegit, & agnatis ſingulari iudicio prætulerit. Quare in huiuſmodi perſonis quæ extraneæ teſtatori habentur, inepta otioſaque eſt exhæredatio. l. quidam cum filium. §. in eo autem. ff. de verbor. oblig. Tollit igitur exhæredatio, vel cum cauſa præteritio, in liberis quidem continuationem Dominii, ſunt enim illi uiuo etiam patre quodam modo domini rerum paternarum, nec tam hæreditatem accipere uidentur, quam adminiſtrationem bonorum. L. in ſuis. ff. de liber. & poſth. In parentibus autem, naturalem & legitimam ſuccedendi facultatem. Ad hanc autem vel exhæredationem vel preteritionem non niſi ex maximis digniſsimiſque cauſis eſt deſcendendum, cum odioſa omnino, & naturali officio planè contraria ſit. Vnde ſanctiſsimè dixit Auguſt. Quicunque vult exhæredato filio hæredem facere eccleſiam, quærat alterum qui ſuſcipiat, non Auguſtinum, imò Deo propitio neminem inueniet. c. quicunque 17. q. 4. Similiter & Scæuola, inſtitutiones benignè accipiendas, exhæredationes autem non eſſe adiuuandas. l. cum quidam. ff. de lib. & poſth. Vt igitur exhæredatio ualere poſsit hæc obſeruanda ſunt. Primũ vt nominatim & expreſſe fiat exhæredatio. Inſt. eod. §. i. Secundum, vt pure fiat. l. 3. §. i. ff. de lib. & poſth. Tertium vt uniuerſalis non particularis ſit exhæredatio. Poſtremò vt ex cauſa legitima, eaque teſtamento inſerta fiat. Auth. vt cum de app. cog. §. aliud quoque. Legitimæ autem cauſæ, propter quas liberi exhæredari poſſunt. 14. tantum in d. Auth. numerantur. 1. Si quis parentibus ſuis manus intulerit. 2. Si grauem & inhoneſtam iniuriam eis ingeſſerit. 3. Si in criminalibus cauſis eos accuſauerit, quæ tamen non ſint læſæ maieſtatis aut perduellionis. 4. Si cum maleficis hominibus, vi maleficus conuerſetur, ita uetus habet tranſlatio. Vbi legi debet, cum ueneficis, vt ueneficus. dicit. n. text. ἢ μετὰ φαρμακῶν ὡς φαρμακὸς συναναστρέφεται. 5. Si uitæ parentum ueneno aut alio modo inſidiari conatus fuerit. 6. Si filius cum

nouerca

nouerca ſua, aut patris concubina rem habuerit. 7. Si calumniator (συκοφάντης) contra parentes extiterit, & ob id grauia eos diſpendia ſuſtinere fecerit. hic, delator, habet vetus tranſlatio. 8. Si pro parentibus carceratis vel pro perſona vel debito eorum fideiubere, cum idonei fuerint, noluerint. Hoc tamen de maſculis tantum liberis eſt ſancitum. 9. Si teſtari parentes prohibuerin. 10. Si preter uoluntatem parentum filii inter arenarios vel mimos uerſentur, inque ea profeſsione per maneant, niſi forte & parentes eiuſdem profeſsionis fuerint. 11. Si parentes filiæ vel nepti maritum & dotem pro facultatibus ſuis obtulerint, & dare ſtuduerint, ipſa verò turpem uitam elegerit, & hoc, ſi intra . 25. annum ſit ætatis. uerùm ſi parentes 25. annum excedere illam patiantur, tum ſi quid peccar, culpa parentum uidetur peccare, qui in tempore ipſius pudicitiæ conſulere debebant, propterea eo caſu exhæredari non poteſt. 12. Si parentes furore occupatos liberi non obſequio & cura ſua proſecuti fuerint. 13. Si parentes captos liberi non feſtinauerint redimere 14. Si liberi non ſint catholicæ fidei, neque in ſacroſanċta Eccleſia communicent.

Cauſæ uerò propter quas liberi parentes ſuos exhæredare poſſent in d. Authē. §. Sancimus. 7. enumerantur. 1. Si parentes liberos ſuos ad interitum uitæ tradiderint, in quo tamen perduellionis crimen excipitur. 2. Si uenenis aut ueneficio liberorum uitæ inſidiati fuerint. 3. Si cū nuru, vel concubina filii rem habuerint. 4. Si filios ſuos Teſtamentum facere prohibuerint, in rebus de quibus habent teſtandi facultatem. 5. Si liberos furioſos neglexerint. 6. Si liberos captiuos in uinculis emori ſinant. 7. Si non ſint ipſi Orthodoxi, aut Catholicæ fidei. Ex his igitur cauſis ſiue una vel plures commiſſæ vel a parentibus vel liberis fuerint, poſſunt illi qui teſtantur, ob eas exhæredationem facere, ita tamē vt ſimul exprimant eam vel eas, quo conſtare de illis poſsit. Quid autem, an ex cauſis quæ ſimiles ſunt enumeratis illis aut forte maiores, fieri poſsit exhæredatio? Hæc quæſtio uariè per Doċt. diſputatur. maxime Iaſ. in Auth. licet. C. de lib. præteri. com-

muniter autem consentiunt,& maiores & similes causas exhæredationem sustinere. Contra quam opinionem nemo tenuit(vt dicit Ias.in d. Auth.licet) præter unum Martinum Laudensem.

Cæterùm ex recentioribus sunt qui dissenserunt, in primis Curtius Papiensis in eadem Authen. & Viglius Zuichemus in fi.commentarii Instit.de exhær.libe.& de inoffic.testa.similiter in fine.qui negant vltra enumeratas, vllam aliam in gratitudinis causam esse admittendã. Quorum quidem sententiam ego semper probaui, cum expressa contra hæc dubium sit dicti Authentici verba, (id quod etiam Alex.negare non potuit) dum ait imperator, Quia causas ingratitudinis dispersas in legibus & non aperte declaratas inuenimus,quarum aliquæ nec dignæ nobis ad ingratitudinem uisę sunt,aliquæ uerò cùm dignæ essent,prætermissę sũt, necessariũ esse per speximus eas nominatim presẽti lege cõprehendere. vt præter eas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere,nisi quæ in huius cõstitutionis serie continentur.

Itaque si Imperator non quaslibet causas (etiam dignas)sed eas tantum quas ipse diffiniuit,ad exhæredationem sufficientes esse uoluit, quare dubitamus quin preter illas,nullæ aliæ admitti debeant?Nam quid profuisset illa certa determinatio Imperatoris, si ad maiores vel similes propè in infinitũ extensionem facere liceret? Ex prædictis colligi potest decisio illius etiam quæstionis, An filia quæ inscio vel inuito patre nupsit, ob id exhæredari ab eo posit?Nam cùm inscio vel inuito patre nubere, non sit ex enumeratis 14. causis ingratitudinis, sequitur talem ingratitudinem ad exhæreditatem non sufficere. Item,quia uecessitas paterni consensus remissa est iure Canonum, quare ob eum neglectum puniri a patre hoc modo non potest,vt latè per Petrum Anchara.Con sil. 19. incip. pro solutione dubiorum. Alex. Consi. 97. vol.1.Philip. Dec. Consi. 231. Vbi latè hoc asserunt, & adeò quidem,vt si statuto caueretur, ne liberi citra consensum parentum nubant,sub pœna priuationis dotis vel simili,quod etiam ipsum statutum nihil ualeret. Et hæc

quidem

quidem in exhæredatione intelligunda sunt. Quid autem si quis prætereat filium cum adiecta causa ingratitudinis, an huiusmodi præteritio ualeat, & exhæredationem operetur? Vt si dicat. Titium filium nec instituo nec exhæredo, insidiatus est enim uitæ meæ, aut, Titium pro præterito haberi volo, quia apostata est. Azo in summa de liber. præteri. tenuit exhæredationem præsumi. Bal. autem in præfatione Decretalium in fi. scribit quòd si pater maledicat filio adiuncta iusta causa exhæredationis, quod per hoc nō uideatur filius exhæredatus. Quod dictum Iason in Authen. licet C. de liber. præter. singulariter extollit. Ego utranque sententiam in suis terminis ueram esse puto. Vt enim exhæredatus non est, cui etiam ex causa ingratitudinis maledicitur, ita negari non potest, eum ex causa præteritum esse, qui dicta & inserta causa hæres non est scriptus, & certū est præteritionem cum causa ualere. d. §. aliud quoque.

Non solùm verò ex eo preteritio vel exhæredatio sustinetur, si legitima causa ingratitudinis sit testamento inserta, verumetiam si exhęredatus vel preteritus filius abstineat, non contradicat, legatum agnoscat, quia tunc uidetur confirmare patris voluntatem. l. filio. ff. de iniusto rupto. Item, si patris exhæredantis Testamento se subscribat, quod fit nonnunquam in fauorem fratrum. l. non putaui. §. sua manu. ff. contra Tab. Item si exhæredatus post patrem moriatur, quod gloss. in d. l. filio. de æquitate non de iure procedere dicit, & uerè.

In exhęredatione aūt & præteritione singulariter est animaduertendum testatori, an exhæredatus habeat liberos. Et si habeat, tunc illos nepotes cautè instituere debet, ne mortuo exhæredato succedentes illi, rumpant Testamentum. Neque enim exhæredato filio, exhæredati simul sunt & nepotes, cum priuatio filii, non sit priuatio nepotis. l. Gallus. §. & quid si tantùm. ff. de liber. & posth. l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acq. hæred. Bald. in l. maximū uitiū. C. de libe. & posth. Similiter ingratitudo matris nō est ingratitudo nepotum. l. diui fratres. ff. de iure patron. l. emancipatum. ff. de Sena. & l. 3. §. emancipatus.

ff. de contra Tab. Cùm enim duo sint succendendi modi, unus per priuationē seu remotionem, alter per transmissionem, per priuationem quidem, quando succeditur in locum alterius non ex illius persona, sed ex propria, illo tantum è medio veluti obstaculo remoto, per trasmissionem uerò, cum quis ueluti subrogatus ex persona alterius succedit, vt habetur per Doct maxime Bal. in 4. oppos. & Salice. cir. med. in l. si auus tuus. C. de liber. praeterit. ueniunt in nostro casu ipsi nepotes per primum succedendi modum, & ita ex persona propria, vt per tex. in d. l. si auus. quare & ipsi sunt in euentum secutiorum instituendi. Neque hæc in illis nepotibus solum, qui ex filio nati, nobis sui aliquando fieri possunt, locum habent. Sed etiam in nepotibus ex filia natis, quamquam tales nunquam sui fieri possint testatori, idque per Ius nouissimum. in d. §. aliud quoque. vbi dicitur, Sancimus igitur non licere penitus patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ, suum filium vel filiam, vel cæteros liberos præterire vel exhæredes facere in suo testamento &c. Idem dicit Bald. in l. si quis filium col. 2. C. de inof. testā. & Decius Consil. 237. in prin. Hoc autem uitium exhæredationis vel præteritionis, de quo hactenus disseruimus, testamentum reddit nullum quo ad institutiones tantum, cæterum legata, fideicommissa, aliæque testatoris prouisiones testamento insertæ, nihilominus firmæ ualidæque consistunt. Authen. ex causa. C. de liber. præter.

De Legatis. *Cap.* VI.

LEGATVM est donatio quædam a defuncto relicta ab hærede præstanda. §. i. instit. eod. quod quanquam simile in plerisque sit Donationi causa mortis, tamen in quibusdam differt. Nam legatum semper ab hærede traditur, Donatio a quocunque. Item in donatione obligatur donans, secus in legato. quod quandocunque reuocari potest. Item donans in annos singulos, vnam facit donationem, secus qui legat lege Senatus. in

fi. ff.

fin.ff.de donat.cauf. mort. Item, accufans teftamentum vt falfum, amittit legatum,non donationem. A Fideicom misfis autem nihil differt, cum hodie legata & Fideicom miffa per omnia legatis fint adæquata,adeo vt quod defit legatis, ex natura fideicommiſſorum repleatur. §. fed non. inftit. de Legatis.

Genera legatorum quatuor olim erant.Sed hodie fub latis illis vna omnibus legatis natura indita eft. §. noftra autem.cum præced. Inftit. eod. Species autem legatorũ variæ funt, quædam eum pura, funt quædam temporalia,in diem,vel ex die,vt funt menftrua,annua,& c. quædam conditionalia,quædam generalia,ut, lego tibi hominem, feruum,domũ, cum plures teftator habeat,& tunc in dubio electio eft penes hæredem, qui dabit quod nec optimum nec pefsimum eft,fed mediocre.l.legato generaliter.de leg.j.in homine tamen legato electio eft penes legatarium. l.2.ff.de opt.lega.Generalifsima autem legata,vt fubftantiæ animalis, non valent. Quædam fpecifica funt,quæ fiunt per iftud pronomẽ,qui,quæ. quod.vbi notabis aliquando effe demonftratiua legata per hoc pronomen,aliquando conditionalia. Demonftratiua quidem quando pure adduntur, vt quod habeo in cifta,quod repofui,quæ demonftratio fi falfa fit,nihil debetur.l.fi feruus legatus.§.qui quinque.ff.de leg.i. Conditionalia vero quæ renfpiciunt tendus plerũque futurum, ut fructus quos habiturus fum,quod ex Arethufa mihi nafcetur. Legare poteft idem qui & teftari poteft. ff. eo.l. 2. fimiliter econtra,illi foli legari poteft,qui & inftitui poteft. Cæterum in legatriis & donatariis mortis caufa capacitas vno tantum tempore,videlicet mortis,confideratur.l.in mortis.ubi uide glo.ff de dona.cau. mor. l. fi deportati feruo.ff. de leg.3. Legari autem poteft non folum a nobis, fed etiam ab hærede noftro ex Teftamento,uel ab inteftato venienti. l. fi ita fuerit. de lega. 4. Item ab hærede hæredis noftri, vel legatarii noftri.d.l.fi ita fuerit. Item ab omni ad quem aliquid venturum eft poft mortem noftram.l.i.§. fciendum. de leg.3. Qui uero non honoratur, nec oneratur.l. ab eo.C.de fideiuf. & eleganter dicit

cit I.C. in l. sed & si sic. ff. de leg. 3. non recipiendum est, vt cui nihil dederis, eum rogando obliges. Porrò legari possunt res omnes quarum saltem commercium est, & a priuatis adipisci possiderique possunt. §. non solũ. Instit. eod. Neque distinguitur hoc loco, nostræ ne sint, an alienæ. Sidquidem vtræque perinde legari possunt. d. §. non solum. In alienis tàmen rebus legatis differentia est. Si enim testator sciuit esse alienas, legatum ualet, cum videatur hæredem grauare voluisse ad illas redimendas, aut saltem ad æstimationem eorũ. Sin ignorauit, neque res neq; eius æstimatio debetur. d. §. non solùm, quod verum est, nisi ex aliis circunstantiis aut cõiecturis de cõtraria Testatoris voluntate appareat, ex qua colligi possit æstimationem ad minus eum præstare voluisse. l. si quis inquilinos. de lega. i.

Itẽ legari possunt non corporalia tantũ, sed & incorporalia, vt sunt seruitutes, iura, actiones, liberatio debiti. Similiter repræsentatio eius quòd nos debemus, quod ita intellige, Testatorem posse id quòd debet sub conditione vel ad diem, pure, vtiliter legari. Vtilitas autẽ legati est in repræsentatione, quòd creditor postmodo etiam ante diẽ vel conditionem agere potest. Quotiescunque in aliquid ãplius ex legato habemus aut pretii, aut iuris, aut alterius cõmodi, quã alias eramus habituri, quantumuis exiguum sit illud, tunc vtile ipsum legatum censetur. §. si quis debitori. Instit. eodẽ titulo. l. cũ res legata. §. si Titio. de leg. i.

Item legari possunt res futuræ, vt fructus in Tusculano prouenturi. Ea uerò quæ neque sunt, neq; erunt, aut quæ fuerunt, & esse desierunt, neque futura sunt, legata non valent.

Item legari possunt res hostium, quæue nobis hostes ui abstulerunt. ff. eod. primo. lege id quod. & l. seruus ab hostibus.

Item legari possunt facta, vt hæres meus damnas esto illi ędes reficere, illum ære alieno liberare. §. sed & tale. Insti. eo. vel, damnas esto, Titio venderc domum suam ad forum. tunc enim tenebitur hæres venderc vero pretio, verùm si exprimatur & taxetur ipsum pretium a Testato

re,

re,puta damnas eſto pro cc.Titio vendere,tanti vendere hæres cogitur,quanto damnatus eſt. l. ſi fideiuſſor.§ fin. de leg.i. Similiter legare quis poſſet,vt hæres ſuus talem rem a tertio emeret iuſto pretio.l. etſi æquo. de leg.i. Et breuiter omnia illa legari poſſunt,quæ iure expreſſe non prohibentur.l.cætera.de leg.i.vt ſunt quæ in comercio nõ ſunt, alienari vel adipiſci non poſſunt, puta porticus, theatra, ſtadia & ſimiles. Et huiuſmodi rebus legatis,nec ipſe,nec æſtimatio earum debetur.l.idem Iulianus.§.conſtat.de leg.i.Legari poteſt quibuſcunq; verbis,modo aptis & ſenſum Teſtatoris ſignificanter exprimentibus.l.2. C.Comunia de leg.ſatis enim eſt ſi de voluntate conſtat. Et ideo error nominis,prænominis,agnominis non uitiat legatum, dummodo in rerum nominibus non erremus, quæ immutabilia fere ſunt.ff.eod.l. 4.inſtit.eod.§. ſi quis in nomine. Supra dictum eſt legari poſſe vel pure vel in diem,vel ex die. completis enim temporibus redit ad hæredem legatum, qui de eo cautionem a legatario exigere poteſt.l. fin.C.eod. Item conditionaliter legari poteſt, conditiones autem poſſibiles eſſe debent, cùm impoſsibiles pro non ſcriptis habeantur. l. ſi poſt diem. ff. quan. dies leg. ced.Similiter & turpes pro nõ adiectis aut ſcriptis habentur. l. turpia. de leg.i. Conditionum tamen ſuperuacuæ quædam ſunt, vt eſt illa, Titius hæres eſto, & ſi Titus hæreditatem adierit, lego Mæuio x. quia debetur etiam ſi Mæuius ante aditam hæreditatem deceſſerit. l. ſi Titio.§.i. ff.quand.dies leg. In ſumma vt valeant legata. neceſſe eſt, vt certa ſint, certam ſpeciem, quantitatem, factum contineant, niſi in caſu.l. ſi cui. de leg. 3. vbi annuum certum ſine ſummæ adiectione relinquitur. Item vt perſona legatarii ſit certa. Item vt valeat ipſum teſtamentum inquo data ſunt, corruente enim illo (niſi ex cauſa id exhæredationis vel præreririonis fiat) etiam legata ruunt. Idem de codicillis dicemus, ſi forte in Codicillis relicta ſunt legata. Poſtremo vt ea legentur, quæ legari poſſunt, vt ſupra dictum eſt. In legatis autem ſingulari diligentia Notarius animaduertet,vt ipſa legata propriis certisque deſcriptionibus ſumptis ex forma

& ſignis

& signis eorum ita exprimat, vt a reliquis possint discerni, & indubitanter sciri, de quibus testator senserit. Dicet igitur, legat Titio scyphum argenteum talem, cum istis pendiculis, sigillis &c.

Hæc ex plurimis paucula de legatorum, quæ dari & nō dari possunt, & quomodo, cognitione sufficiāt. Nam reliqua legatorū iura, quādo scilicet illa caduca fiant, quādo cedant, quando peti possint, & alia similia, non tam ad notariorum quam Iureconsultorum pertinent peritiam.

De uārijs testatorum Dispositionibus, Præceptis, Pronisionibus, et Clausula Codicillari. Cap. 7.

Cvm vnicuique rerum facultatumque suarum constitutio melius quàm vlli alteri nota sit, iuxta quam aliis atque aliis considerationibus extremam de illis ordinationem suam conficere & stabilire potest, merito leges non modo liberum hoc cuique fecerunt, vt ex animi sui iudicio disponere de rebus suis possit, (l.i. C. de sacr. sanc. eccl.) uerumetiam alia quæcunque ipsius bene concepta consilia attendi obseruarique voluerit. dicitur enim in l. Lucius. in fin. ff. de hær. instit. Prudens consilium Testantis attendi debet. Cum igitur voluntas sit quæ utranque (vt in prouerbio est) paginam faciat, in testamento exprimet Testator non solum quæ circa institutionem substitutionemque hæredum, aut legatorum dationem erunt necessaria, ūerumentiam quæ in uniuersum circa rerum suarum successionem, adeptionem, & retentionem obseruari voluerit. Quæ quidē uoluntatis expresſio non Enunciatiue, sed Dispositiue ab eo facienda est, cum non sufficiat ita Testatorē uoluisse, nisi etiam disposuerit, per tex. in l. quidā cum filiam. Vbi Bal. & Innoc. ff. de hær. instit. imo ne quidem uoluisse præsumitur, quod non disposuit, ut notat Bal. per illum text. in l. i. §. sin autem ad deficientis. C. de cad. tollen. & ideo dicitur quod uoluntas tacita Testatoris retenta in corde, non attenditur, sed ea demum quæ expressa cohæret, pro expressa habetur. Bal. in cap. mandatum. extra de rescrip. Quicquid igitur præ

terea

terea erit quod curatum obseruatumque circa rerum sua rum succesſionem Teſtator uolet, libere expresſimque diſponere & poteſt, & debet. Sunt autem uaria ea capita, quæ iuxta inſtitutiones & legata in diſpoſitione teſtatorum ueniunt. Nonnunquam enim præcipiunt, nonnunquam interdicunt, nonnunquam mutant, derogant, aut reuocant, nonnunquam alias diſponunt, prout cuiuſq; Teſtatoris ratio conditioque tulerit. Præcipere igitur in teſtamento Teſtator poteſt, quæ poſt mortem ſuam ab hærede uel legatario uult obſeruari, vt, ſi præcipiat filios ad certum tempus in commune manere, certū aliquod opus fieri, monumentū ſibi extrui. Eſt autem in ipſis præceptis hæc differentia, quod illorum quædam Iuris habent autoritatem & neceſsitatem, ut ſunt præcepta de reſtituenda hæreditate, de legatis præſtandis, de implendis cōditionibus &c. quædam Iuris neceſsitatem nō habent, ſed arbitraria perinde ſunt hæredi, ut Teſtatori fuerunt, niſi pœnam ille appoſuerit, qua mediante ad parendum hæredem inducit. Talia ſunt, vt filiam ſuam certo alicui collocet, ut ære alieno Tertiam liberet, domū illius reficiat (nam ad hoc caput prçceptorum, referendas puto illas damnationes hæredum.) item, vt monumentum ſplendidiſsime, funus magnificentiſsime curent, in cappa Franciſcana ſe ſepeliant, & ſimilia. Cum enim huiuſmodi diſpoſitiones nulla ſpeciali lege ſeruari præcipiantur. Teſtator pœnam adijcere debet, vel pœnæ nomine ab hærede legare, quo videlicet magis eum, vt aliquid faciat vel non faciat, coerceat. Inſtitut. de leg. §. pœnæ quoque. Hac forma, Item voluit, mandauit & diſpoſuit, ꝙ filii ſui ſimul & communiter habitent, & ad diuiſionem bonorum cōmunium non perueniant vſque ad decimum annum. quòd ſi contra factum fuerit, vel ſi quidam ex illis ad diuiſionem reliquos prouocauerint, dānauit pœnæ nomine, ſiue cauſa, eum uel eos qui contra fecerint, aut reliquos ad diuiſionem prouocarent, in cētum libris tali perſonę uel monaſterio legati nomine perſoluendis, & ſic in ſimilibus.

Talia igitur præcepta quæ pœna ſunt uallata, ualēt, dū tamen præterea & legitima ſint & poſſibilia. Quæ enim

pieta

pietatem, existimationem, verecundiam nostram lædunt, id est, contra bonos mores, derisoria, aut inepta sunt, pro non scriptis habentur. l. conditiones. cum l. secus. ff. de cond. Insti. d. §. pœnę nomine. in fin. Quare eleganter Modestinus respondit, Laudandum esse hæredem, qui reliquias testatoris non in mare secundum voluntatem eius abiecit, sed in memoriam humanæ conditionis, sepulturæ tradidit. Erat enim tale præceptum non sobriæ sanæque mentis. E regione ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, ueluti vestes, uel si qua alia superuacua, vt in funus impendantur, non ualere Papinianus li. 4. Digest. scripsit. l. si quis inquilinos. §. fin. de leg. secundo. Quam Papiniani sententiam ego iuxta ipsa omnino verba accipiendam puto, scilicet quatenus ineptiæ sunt circa sepulturam, uoluntates testatorum, cæterùm si aliquid pietatis huiusmodi præcepta haberent, standum Modestini responso crederem, qui, cum Mæuia quædam decedens hæredibus suis pręcepisset, monumento suo alternis mensibus lucernam accendere, & solennia mortis peragere, officio Iudicis compellendos eos dixit, testatricis iussioni parere. l. Mæuia decedens. ff. de manu. testatio.

Interdicunt quoque testatores nonnunquam, vt cum prohibent Falcidiæ detractionem, rerum ex hæreditate sua hęredibus obuenturarum alienationem Item ne certa quadam seruitute in posterũ utatur, ne ædes suas alius tollat, & similia, quorum exemplorum breuiter quædam declarabimus. Quarta Falcidia est quadrans totius hæreditatis, vel quarta pars hæreditatis, quæ hęredi instituto salua retinetur ex lege Caii Falcidii. qui tamen Tribunus plebis fuit, si Eusebio in Chronicis credimus, cuius primo capite ad dodrantem vsque legandi libera facultas datur. Secundo verò, modus legatorum constituitur, dodrans egredi uetatur, & quarta pars hæredibus salua conceditur. l. prima. ff. ad legem Falcid. Hæc differt a quarta Trebellianica, quòd Trebellianica hæredi datur de tota hæreditate restituenda grauato, & ex uniuersali hæreditate detrahitur. Institut. de fideicommis. cohære. §. sed

quia

quia stipulationes. imò in vna etiam re sola detrahi posset, secundum Cyn. in l. secunda C. ad l. Falci. sed Falcidia datur hæredi legatis vltra dodrantē præstandis grauato, quam non ex vniuersa hæreditate, sed singulis rebus pro rata deducitur. l. seconda l. Plautius. ff. ad Trebellionem, & Bald. in l. quartam. ff. ad l. Falcid. Huius igitur quartæ Falcidiæ detractio per testatorem prohiberi potest, ita vt cogatur hæres contentus esse eo quod superest post legata, & ipsa legata integra persoluere, nisi quidem hæreditatem repudiare maluerit. In Authen. de hæred. & Falcid. §. si verò expressim. & Authen. sed cum Testator. C. ad l. Falcid. Procedit autem hæc prohibitio ita demum, si prohibens non ignoret vires patrimonii, quod in hoc casu in dubio prę sumeretur. gl. in d. Authen. sed cum testator. in verb. non ignarus. Et ut tollatur dubium. consultum est, vt dicit ibi Bartol. quòd Testator prohibere volens Falcidiæ detractionem, inserat ista verba, Sciens vires patrimonii sui, & non ignorans, quæ doctrina notanda est Notariis. Eodem modo, & quartæ Trebellianicæ detractio prohiberi per testatorem potest, cum fere similes sint effectu, tenent communiter Docto. Bartol. Salyc. & alii in d. Authen. sed cum testator. & Bartol. in l. Marcellus. §. quòd autem. ff. ad Trebel. Ego tamen hic non excutio. Rarior sane hæc prohibitio est superiore, minusque freqnentatur. Prohibetur etiam alienatio interdum a testatore. Refert autem vtrum talis prohibitio fiat ad tempus, an perpetuo. Simpliciter an ex causa. Si enim ad tempus fiat prohibitio, puta, item dicto hæredi meo interdico ne proximis 10. vel 20. annis tale prædium alienet, tunc valet vt aliud pręceptum, si pœna esset adiecta, quæ omitti non debet. Cæterum si prohibitionem in perpetuum fecisset, siquidem simpliciter & sine causa, tunc ipsa prohibitio non valet, imò hæres hac non obstante alienationem facere, & rei dominium transferre posset. Ratio, est quia non apparet persona quæ ex voluntate testatoris ius habeat rei vendicandæ. Sin autem prohibitio fiat cum causa expressa, quæ respiciat fauorem aliquarum personarum,

puta

puta descendentium,agnatorum,familiæ apud quã uelit
bona sua perpetuo remanere,tunc ualet talis prohibitio,
& quandiu superérit aliqua ex illis personis, quarum cõ
sideratione,& respectu talis prohibitio facta esset,ea po-
terit rem illam uendicare, si res testatoris fuit.l. filiusfa.
§.Diui.de legat.i.l. Lucius Titius.in princ.de leg.3. De-
stinata est enim ea res uoluntate testatoris, cuicunq; de
familia superstiti,etiam nondum nato.Ne tamen infini-
tas ex eo sequatur,hæc prohibitio etiam generalib. uer-
bis facta, ultra quartum gradum extendi non solet.§.i. in
auth.de restit.fideic.Dec.cons.256.Fauore autem aliqua
rum personarum factam esse prohibitionem præsumitur,
quotiescunque prohibitio facta commodum illarum per
sonarum,non hæredis aut legatarii continet,etiam si ex-
pressum non est.Bar,& alii in d.§.Diui.Interdum & in ip
sam rem cadit ille fauor prohibitionis, ut cum eius inter
est,ne alienetur,ne mutet dominos.ut si testator prohibe
ret alienari uasallos.l.generaliter.§.petitum.ff.de fideic.
liber. hic enim hoc agitur, ne ignotis & asperioribus do-
minis illi subiiciantur.Ex prædictis igitur obseruabit No
tarius,quòd cuique prohibitioni temporali pœnam,per-
petuæ uero causam certarum personarum, uel rei ipsius
fauorem continentem,apponat, alioqui enim tanquã nu
dum præceptum nõ ualebit.d.l. Lucius Titius.Dictę pro
hibitionis formam Rolandinus talem præscribit. Itẽ,di-
cto uel dictis hæredibus suis prohibuit talis domus uel
prædii alienationem, & longi temporis locationem, uel
concessionem,quousque compleuerit 25.annũ suæ ætà-
tis, uel usque ad 10.uel 20.annos, post obitum ipsius te-
statoris, quòd si contrafecerit, ipsum uel ipsos hæredes
pœnæ causa damnauit in c.libris, prætãdis ab eo tali mo
nasterio uel personæ iure legati. Si uero in perpetuum
prohibeat,tunc erit assignanda persona,cuius gratia fiat
prohibitio,hoc modo.Item prohibuit omnino & in per-
petuum talis domus uel turris,siue talium rerum aliena-
tionem,distractionem,longi temporis locationem, con-
cessionem,& omnem contractum & actum,ex qua aliena
tio sequeretur, uel quæ in fraudem alienationis præsu-

mentis

mentis fieri uel præsumi posset. Et hoc ideo quia uoluit rem vel res ipsas in posteros & liberos eius mares, ex linea masculina, ex eo uel in eis perpetuum descendentes, peruenire. Mutant porrò, reuocant, vel derogant testatores vltimis volũtatibus suis, vel præteritis, vel futuris. Vt si cuidam in principio testamenti cc. legauerunt, sub finem vero adimant c. aut econtra, si c. legauerunt a principio, sub finem iubent illi præstari adhuc cc. Item quando testamentum antea conditum abolere. & quod in præsentia conficiunt, omni (etiam futuræ) eorum vltime voluntati præualere volunt. Et quidem de reuocatione planum est, quòd fieri posſit, cum ambulatoria sit uoluntas hominis vsque ad mortem l.3.§.fin. ff. de adi. leg. quare posteriore testamento iure perfecto prius rumpitur. §. posteriore. Inst. quib. mod. test. infir. Hoc fallem in dubium & quæstionem vocatur, Si prius testamentum clausulam haberet derogatoriã, an in posteriore reuocari posset generalibus verbis, puta, non obstante quocunq; testamento, vel specialibus, sed non obstante tali clausula derogatoria, prioris mei testamẽti. Bart. in l. si quis. in principio, per illum tex. de leg.3. docuit specialibus verbis reuocandum esse prius testamentum, quam doctrinam cõmunem esse dicit Nicola. Boerius in add. ad Cyn. in regula. Quod semel. de reg. iur. lib.6. vbi multa circa hanc quæstionem cumulat. Sciendum est igitur Notario differentiam esse maximam inter hæc verba, hoc testamentum meum firmũ sit, quod deinceps mutare & eius pœnitere posse me nolo, & hoc testamentum meum adeo firmum esse uolo, vt si in posterum aliud fecero, illud valere, & ei stari nolim. Priora enim verba facultatis testãdi abdicationẽ cõtinent, quæ iure non ualet, cũ nemo sibi ipsi legem iponere posſit, cõtra quam venire ei nõ liceat, & bonis moribus repugnet sibi auferre liberam testamẽti factionem. l. stip. hoc modo. ff. de verb. obl. Posteriora verò verba, nõ facultatis abdicationem, sed voluntatis derogationem cõtinẽt. Disponit enim ne suo testamento posteriori stetur, quasi defutura sit illi voluntas sua, & ita priori dispositioni derogat, & indubium constituit posteriorem uoluntatem,

quæ abesse præsumitur propter ipsam præambulatoriam derogationem. Quapropter ut appareat adesse voluntatem secundo testamento, exprese & specialiter reuocanda est prioris testamenti clausula derogatoria. Sic enim I.C. inquit, Suprema voluntas potior habetur. Nemo enim eam sibi legem potest dicere, vt a priore voluntate ei recedere nõ liceat. Sed hoc ita locum habet, si specialiter dixerit prioris voluntatis se pœnituisse, & voluisse, vt legatarius plura legata accipiat. d. l. si quis. in prin. Ex quibus sequitur, derogationem qui fit ex sequenti testamento, valere, quatenus scilicet uolũtatem ipsam respicit (illi enim præiudicare potest) libere autẽ facultati voluntatis derogare vel præiudicare neminẽ posse. Quæ bene notanda sunt Notario, vt sciat quibus verbis reuocationem & derogationem scribere debeat.

Dispositiones prætérea variæ testamentis aliquando inseruntur, ex quibus aliquot potiores hic annotabo. Accidit interdum quòd testator liberos habet impuberes, quibus Tutores ipse ordinare & constituere cupit, hoc potest in testamento vel codicillis. Et huiusmodi tutores testamentarii dicuntur, plusque reliquis sunt priuilegiati. Nã & omnibus aliis tutoribus tam legitimis quàm datiuis præferuntur, & nõ satisdant, & confirmationem non indigent, nisi quantũ ad administrationẽ, cũ decretũ administrationis necessarium sit in quolibet genere tutorum, secũdum Bart. in l. legitimis. in princ. ff. de leg. Tut. Potest tamen etiã ipse Testator illis Testamento decernere administrationem vt sua autoritate incipiant administrare. l. cui eorum. ff. de posth. sicut aliàs legatario concedere potest licentiã accipiendi legata authoritate propria. l. Titia cum testamento. §. i. de leg. 2. Et tunc non opus est iudiciali decreto. Nec administrationem tantùm libere potest tutori remittere, verum etiam Inuentarii confectionem. l. fin. §. illo. C. arbit. tutel. sine qua nemo alioqui tutor vel curator ad administrationem admittitur, sed vt suspecti repelluntur. d. §. illo. Scies tamen quòd si Iudici ex aliquibus causis & cõiecturis visum fuerit expedire pupillo, vt inuentarium conficeretur, quod nihilominus nõ

obstante

obstante hac patris dispositione, tutoré cogere posset, ad inuentarii confectionem, secundum Bar. in l. in confirmando. ff. de conf. tut. Quę autem hucusq; de datione tutorum, cócessione administrationis, & remissione Inuētarii diximus, de patre intelligenda sunt, cui ob patriam potestatem (quæ inæstimabilis est) talia conceduntur. l. i. ff. de confirm. tut. Aliæ verò personę etiam coniunctæ, vt mater, auus maternus, patrū, & similes regulariter nō possunt Tutores in testamēto pupillis dare. Si enim dati sūt, nō aliter administrare possunt, quàm si a Iudice sint cōfirmati, & satisderint. d. l. i. cū l. seq. & l. tutores a patruo. vbi gl. eo. tit. A' talibus igitur personis tutores dari nō possunt, dati tamen per iudicem confirmantur. Sed & si quicunq; alius extraneus aliquem hæredem pupillum scripserit, & eidem tutorem dederit, si ex ea nihil pupillus habeat in bonis, talis tutor similiter confirmatur, non malè enim dicetur (inquit I. C.) iudicium eius sequendum esse. qui & personā eius quē tutorem dare voluerit, nouerit, & impuberem ita dilexerit, vt eum hæredem institueret l. si patronus. ff. eod. titu. Hæc autem omnia in Tutoribus datis obseruantur,

Cæterū Curator idifferēter, siue a patre, siue extraneis personis testamēto detur, nō rectè datur, sed cōfirmādus est a iudice. d. l. i. in fin. ff. de cōfir. tutor. vel curat. Huiusmodi datio Tutorum ad certū tēpus, vel ex certo tēpore, vel sub conditione, prout voluerit testator, fieri potest. §. ad certū tempus. Insti. qui Test. tut. da. qua ratione etiam post mortem vnius tutoris prouisionem facere de alio testator posset, ut si dicat, Titium filii mei tutoré esse uolo, quem si ante pubertatē filii mei mori contingerit, tū eius loco tutor sit Mæuius. Et notādū est ex prædictis Notario si Tutores dentur in testamēto, a personis quæ dandi ius nō habēt, vel curarores indifferenter a quocunq; vt pro cautela apponat, Rogate testatricem vel testatorē, vt huiusmodi dati, iudiciali decreto confirmentur, & ad administrationem admittantur. In summa qualescunq; pias & vtiles prouisiones & dispositiones Testator circa hæreditatem suam facere potest, imò ex honestate debet etiā, cū

viri boni ſit,modis omnibus proſpicere , vt in omni pace ſucceſſio eius permaneat,nec altercationis cuiuſdam(maxime inter fratres)oriatur occaſio.l. cũ oportet.§. Sin autem. C. de bon.quæ liber. Poſtremo cum uarie accidere poſsit,quòd teſtamentum propter defectum aliquẽ ſubſtãtiæ ipſius,aut requiſitarũ ſolẽnitatũ nullũ uel eſſet, vel fieret,atque ita omnis ultima uoluntas teſtatoris concideret , conſultum eſt adeoque conſuetum Clauſulam finalem,hoc eſt,codicillarem,teſtamento ſubiungere. Cuius formam Rolandinus ita præſcribit, Et hanc ſuam ultimã uoluntatem aſſeruit eſſe , quam valere voluit iure teſtamenti,aut ſi ſic non ualet,ſaltem iure codicillorum,vel alterius cuiuſcunque vltimæ uoluntatis ualere eam uoluit, & teneri ipſam,& omnia ſingula quæ in eadem continentur ab omni hærede aut ſucceſſore ſuo. Vel ſic,Itaq; prædicta omnia & ſingula ſuæ ultimæ voluntatis diſponentis aſſeruit eſſe velle,quam vt teſtamẽtum ex teſtamenti iure ualere mandauit,& uoluit quòd ſi ex aliqua cauſa præſenti uel futura teſtamenti iure nõ ualeat,ſaltem eam ius & effectum codicillorum habere uoluit,ſiue alterius cuiuſcunque ultimæ uoluntatis inuiolabiliter obſeruari , & efficaciter adimpleri mandauit. Si igitur Teſtamentũ defectu uel ſubſtantiæ,uel ſolẽnitatis alicuius laboret, tunc vltima uoluntas neque iure Teſtamenti,neque iure Codicillorum ualent,ut Teſtamẽtum non ualet propter defectum,ut Codicilli non ualet,quia de uoluntate Teſtatoris non apparet,quòd Codicillos facere uoluerit. l.i.ff.de Codicil. Quare ſemper exprimenda eſt illa Clauſula, Si non ualet iure Teſtamenti, ualeat iure Codicillorũ. tunc enim propter expreſſam uoluntatem Teſtatoris reſurgit Teſtamentum in ius codicillorum. d.l.i.l.fin.C.eod. dum modo tamen tot & tales ſolennitates adſint, quæ in Codicillis requiruntur,puta quòd adſint ad minimum.v.Teſtes &c. Hæc autẽ clauſula Codicillaris operatur aliquot notabiles effectus. Primus, ꝙ legata & fideicommiſſa ex Teſtamento ualeant. Inſtit.de cod.in princ. Secundus, ꝙ inſtitutio in Teſtamento ſcripta,licet directa ſit,conuertatur in cauſam fideicommiſsi.l. Scæuola.ff. ad Trebelli.

Tertius

Tertius, quòd dicta clausula posita in secundo Testamento inualido, tollit primum Testamentum quo ad legata, ut not. Bart. in l. si iure. de leg. 3. Quartus quòd operatur repetionem legatorum a uenientibus ab intestato. gl. & Doct. d. l. i. ff. de iur. Codicill. quod tamen restringitur ad eos tantùm qui sunt in primo gradu, non ad ulteriores. Quare si priori in gradu ab intestato repudiaret hæreditatem, qui consequēter illi succederet, non teneretur ex d. Clausula ad legata gl. in l. non iustam. C. ad Trebel. quā Ang. Aret. singulariter cōmēdat, Instit. de Cod. in princ. Quid autem si omissa plane sit hæc clausula, an nihilominus Testamentum aliquo modo posset iure fideicōmissi uel Codicillorum ualere? Bal. in d. l. i. ff. de iur. Codiç. distinguit, aut uerba Testamenti mere directa sunt, uel ea inserta sunt quæ Codicillis non conueniunt, puta exhæredatio, tunc eo casu Testamentum nō ualet ut codicilli, cum certum sit ipsum Testatorem Testamentum facere uoluisse. l. nec Codicillos. C. de Test. l. i. & l. illud. §. tractari. ff. de iure Codic. aut uerba Testamenti sunt cōmunia, quæ cum reliquis incertis fideicommisso uel codicillis, perinde conuenire possunt directæ institutioni uel Testamento, hoc casu putat ualere posse ut Codicillos. Vlpianus tamen tradit sæpissime rescriptum & constitutū esse, scriptū in Testamēto ꝙ no ualet, licet quasi in Codicillis potuerit ualere, tamē nō deberi. d. l. i. Itaq; hæc quęstio ex facti potissimum qualitate & circunstantiis disceptari posset.

De Codicillis. *Cap.* VIII.

CODICILLI plurali numero semper proferuntur, sicut & pugillares, & liberi. l. cæterorū. ff. de uerb. signif. quanquam singulari quoque numero (parum Latine tamen) in quibusdam constitutionibus legamus. Continēt autem ipsi ultimæ uoluntatis nostræ testationem, simplicem tamen & minimè solennem. differunt codicilli a Testamento multis modis. 1. Quòd in Codicillis hæreditas neque dari, neque adimi potest, sed tantùm per fideicō-

missum, quare & substitutio facta in codicillis non aliter quàm ex causa fideicommissi ualet.l.diui.ff.eod. idque ne ius Testamentorum & codicillorũ cõfundatur. 1 ſ. Quod exhæredatio similiter nõ fieri potest in codicillis. Instit. eod.§.Codicillis. 3. Quòd in Codicillis non potest adiici conditio hæredi, qui pure in testamento scriptus est; nec hæres eidẽ parere tenetur. d.l.diui.4. Quòd in Codicillis v. testes etiam nõ rogati sufficiunt, inter quos mulier quoque admittitur.l.fin. C.eod.cum glos.ibi. quinto. Quod codicilli nullam solennitatem, nullam obsignationem aut subscriptionem testium requirunt.d lege diui. §. codicillos etiam.§.fi.insti.eo. quòd secus est in testamẽto.6. Quòd nemo potest decedere duobus testamentis confectis, quorum utrumque ualeat, cũ posterius semper tollat prius.ff.de iniust.rup. Codicillos autem plures quis relinquere potest, qui omnes & singuli valent, nec sese inuicem tollunt, nisi quatenus contrarii sunt, tunc enim posterioribus statur.l.cum proponatis. C.de cod. Ratio differentiæ est, quòd in testamentis fit hæredis institutio, quæ est dispositio vniuersalis, de omnibus bonis, quæ non põt diuersificari quin posterior priorẽ tollat. Codicilli autẽ dispositionem de re certa, & singulis bonis cõtinent, vt mirum non sit si facile multiplicari aut diuersificari possint. In reliquis autẽ fere omnibus testamẽta & codicilli cõueniunt. nam & ille demum codicillos facere põt, qui iure testari põt.d.l.diui.§.codicillos. Item infirmãtur eodem modo codicilli, quo & testamẽtũ, quòd verũ est si fiant a testato. Sin fiant ab intestato, tũ agnatione posthumi non infirmantur.l.si quis eũ.ff.eod. capitis quidẽ diminutione perinde irriti fiunt, sicut & ipsum testamentum. Dupliciter autem fiunt Codicilli, a testato, id est, cum testamẽtũ vel præcessit quo confirmati sunt, vel subsequitur, quo confirmantur. ad testamẽtum enim quòd quoquo tempore factum est, codicilli pertinent.l.ab intestato. ff. eo. tit. Aut ab intestato, id est, cum nullum testamentum factum est, & intestatus paterfamilias mortuus est, hoc enim casu nihil desiderant codicilli, sed uicem testamenti exhibent. d.l.ab intestato, & l.non idcirco. C.eod. Et ita intel-

ligo prędictas leges. Cæterum quòd Azo, & alii dixerunt codicillos tam sine scriptis quàm in scriptis, ad instar testamentorum confici posse, de hoc ego dubito, quanquam, lege fin. C. de bonorum liberorm quam adducunt, ita fere loqui uideatur, Mihi enim hæc sententia cum ipsius vocabuli significatione & natura pugnare uidetur, & ab surdum plane si eum qui nuncupauit aliqua legata, codicillos fecisse dicamus, nec etiam aliorum quàm scriptorum codicillorum Iure consultos (quod ego quidem sciam) passim in legibus meminisse videmus. Et si ulla est inter testamentum & codicillos differentia, hæc mihi vel præcipua videtur, quòd testamentum tam in scriptis, quàm nuncupatiue fieri possit, codicilli autem ex sui natura scripturam semper exigant. Et veluti Tabulas semper de testamento scripto intelligimus, ita codicillos de scripta tãtùm circa legata & fideicommissa ultima voluntate intelligēdos puto, quòd insuper ex usu quoque, propter quem inuenit admissiq; sunt magnæ scilicet ac longæ peregrinationes, quæ apud veteres erant, colligi potest. Quapropter eum locum qui ab illis ex d. l. fi. adducitur & singularis est, nempe verò, vel in iis quæ ex testamento vel codicillis scriptis, vel sine scriptis, vel habitis proficiscuntur &c. ita legere mallim, vt pluralem numerum potius ad Testamentum & codicillos simul quàm codicillos tantùm contra verbi naturam, referam. Denique Iureconsultus Paulus quatuor tantùm modos, quibus codicilli conficiuntur, recenset, in d. l. conficiuntur. nec tamen codicillorum nuncupatiuorum meminit. Ex supradictis colligitur præter Institutiones & substitutiones directas, & quæ contraria illis sunt, exhæredationes, ademptiones, aut saltem, conditionales agrauationes, omnia fere reliqua codicillis recte mandari posse. Fideicommissa, prælegata, legata ademptiones legatorum, tutorum quoque dationes; qui quidem tutores etiam ipsi testamentarii dicuntur. l. testamento. ff. de testa. tutel. Est tamen quædam in his per codicillos dãdis differentia. Nã si ipsi co-

dicilli testamento confirmati sunt, ualet datio tutorum. d.l.Testamēto. Sin autem codicilli testamento cōrfimati non sunt, tunc non tenet quidē datio, confirmandi tamen nihilominus sunt decreto iudicis. l. i. ff. de confir. Tuto. Non minus igitur Codicilli(dum modò rectè sint confecti)ualent ipso testamento, sed eorum ius singulare est, ut quæcunque in his scriberentur, perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent lege secunda.§.Codicillorum. ff. eod. tit.

De Testamento Nuncupatiuo. Cap. IX.

DVAE sunt testandi uiæ, ut supra dictum est, una in scriptis, altera per nuncupationem. Nuncupatiuum testamentum dicitur quod sine scriptis fit, ubi testator septem testibus adhibitis uolūtatem suam coram eius uiua uoce nuncupat. Instit. de test. ord. §. fina. Quamquam autem ex communi more (qui sanè laudandus est) talia quoque testamenta plerunque soleant in scripturam redigi, tamen ea scriptura de substantia non est, cum nihil operetur ad testamenti confirmationem, sed tantùm ad probationem ipsius certiorem clariorem, & durabiliorem, ut & aliis in contractibus solet, contrahitur. ff. de pigno. l. cum te transegisse. C. de pact. Hoc testamentum eundem numerum testium, quem testamentum solenne, requirit, nempe 7. eandem porro eorum conditionem, item ut rogati sint. Sufficit autem a notario saltem rogatos esse, gl. in Authen. rogati. C. de testibus. vbi Bald. & Iason in l. hac consultissima. in prima columna C. de Test. imò etiam post conditum testamentum sufficeret esse rogatos, dum tamen incontinenti fieret, vt dic. Iason in lege serui electione. circ. fin. de leg. Item vnus testandi contextus peculiariter in hoc testamento nuncupatiuo exigitur. Et in summa, omnia quæ de substantia scripti testamenti esse supra retulimus. Reliquæ autem solennitates quæ in subscriptionibus, obsignationibus, & similibus consistunt, in Nuncupatiuo non requiruntur. Si quis igitur nuncupatiue testari volet, adhi-

adhibebit settimo legitimos testes, aut plures (cùm consultius semper sit plures adhibere, in eum euentum, si fortè quidam ex illis 7. non satis essent idonei, ut legitimus tamen ex habilibus numerus superesset) coram quibus ipse uiua uoce omnem uoluntatem suam circa hæredes, legata, & alias testamentarias dispositiones exprimet & nuncupabit, & postremò presentes illos in testes rogabit. Hæc tota forma est testamenti Nuncupatiui, in quo sola ipsa nuncupatio solennis est, & de forma requisita. Si autem tutius testari uoluerit ille, eadem omnia coram Tabellione in Testium præsentia faciet, qui talem nuncupationem & omnem uoluntatem suam excipiat, in scripturam fidei dignam & authoritate sua comprobatam redigat, ita vt communiter etiam ac passim fieri consueuit. Quid autem si testator ex aliqua fortè causa in hoc nuncupatiuo testamento, nomen hæredis celatum cupiat, an aliquo modo legere possit, cum hic palam sint omnia nuncupanda? Dn. Viglius Zuichemus, ex Bartolo annotauit hoc modo posse, si dicat, Eum hæredem esse volo quem in epistola scripsi apud Vestales uirgines deposita. hanc enim hæredis nominationem, tametsi obscuram aut demonstrationem potius sufficere, & hanc Bar. sententiam cæteros quoque approbare scribit. Similiter & hoc quæstionis est, cum nuncupatio uiua uoce a testatore fieri debeat, an ille testamentum antea conscriptū, iubere possit per alium prælegi testibus, & an satis sit si perlectum coram illis denique approbet. Fieri enim potest vt nonunquam multæ uariæque sint dispositiones, quas longum illi esset & impossibile fortè tam exactè dispositeque referre, vt in scriptura præmeditatè concepit. Nam & me ipsum aliquando ut testem in Nuncupatiuo testamento multorum adeò foliorum interfuisse memini, quod Senex testator (quamquam sanus adhuc) prælegi nobis per Tabellionem iubebat, perlectumque cum esset, suum Testamentum esse debere & se uelle, ipse, peroratione sua profitebatur, tum hæredum institutiones nominatim repetebat, reliqua capita omnia prout prælecta erant, communiter comprobabat,

nosque imprimis, & inde notarium in huius prælectæ uoluntatis suæ, quam iubebat Notarium de verbo ad verbum Instrumento inseri, testes rogabat. Et ex nobis quidem tum nemo erat, qui testatorem rectè uoluntatem suam nuncupasse dubitaret. Et quòd hæc nuncupationis forma de iure sustineatur, communiter etiam a doctoribus tenetur, secundum Iaso. in l. iubemus. C. de testam. Sunt tamen quidam, inter quos etiam est clariss. Iureconsultus dominus Viglius Zuichemus, qui dubitat, an satis rectè nuncupauerit, qui dictatam uoluntatem suam a Tabellione prælegi testibus fecit, & ita genuinam Nuncupationis formam omisit, qui tamen in ea tandem sententia comquieuit, ut communi opinioni subscribat, si hæc voluntas testatoris coniecturis quibusdam adiuuetur, & absit suspicio suggestam hanc esse scripturam. Cui sententiæ & ego facilè acquiesco. Si enim ea voluntatis enarratio quæ prælegitur, ab aliquo tertio esset concepta, testatore ipso ægritudine iam prope confecto, vt non satis sciret quid ageretur, & tamen ne plane intestatus decedat, annuat, nulla præcedente iusta deliberatione, aut subsistente solido iudicio, nemo dubitabit, huiusmodi prælectionem non sufficere pro vera nuncupatione. Sin autem testator aut ipse uolũtatem suam omnem ex ordine iam antea conscripsit, aut a prudentibus sibi conscriptam, recognouit, & deliberato animo firmoque consilio coram testibus, alio prælegente (cum ipse forte per ægritudinem minus posset) publicauerit, insuper etiam uoce sua esset protestatus omnia & singula ea ita se velle, iubere, disponere, tum non uideo quid amplius disceptemus, cum clara atque manifesta sit testatoris uoluntas, quam impium esset nimis anxia subtilique iuris ratione subuertere, cùm & publice intersit suprema hominum iudicia exitum habere. l. vel negare. ff. quemad. testam. aper. Porrò autem si quis rogaret, vtra commodior esset & securior testandi uia, solennisue, an verò Nuncupatiui Testamenti, responderi posset, siquidem uoluntatis suæ arcana propalata aliis testator nollet, debere illũ in scriptis testari, vt antiquitus fere omnes testabantur,

Habet tamen hoc genus testamenti præter uariarum solennitatum molestias & curas, eam quoque difficultatem, quòd mortuo testatore in iudicium aliquando productum, aliter non probat, nisi coram iudice compareant testes, & subscriptionem sigillaque sua recognoscant. l. si quis ex signatoribus ff. quemadmodum test. aper. Sæpenumerò autem testes commodè haberi non possunt, interdùm & mortui sunt, quo casu testamentum tanquam priuata scriptura nihil probaret, & porrò probationibus destitutum esset. Quare Bartolo periculosum uisum fuit in scriptis testari, & plerique consuluerunt nuncupatiue coram Tabellione, & 7. testibus esse testandum. Tunc enim nihil opus erit testes amplius sistere, sed ipsa notarii scriptura tanquam authentica plenè rem gestam omnem probabit, etiam mortuis testibus, Barto. in lege tabularum. ff. quemad. test. aper. vbi dicit hoc de consuetudine obseruari. Imò & iure cautum est instrumēto semper stari, donec contrariū probetur. l. optimā. C. de contrahenda stipul. Et ita quoque Angelus Aretinus consuluit, in tract. de testam. in uers. Suum testamentum Nuncupatiuum. cir. med. gloss. & Doct. in leg. i. C. de testam.

Postremò circa hunc Tractatum omittere non possum, de quo aliquando apud me, cum quidam testari uellet, quæsitum est. Nempe uerò, An consultum esset, quod testator pro maiori cautela, siue confirmatione, testamentum suum Nuncupatiuum per Tabellionem in scripturam redactum, ipse manu sua subscriberet, & sigillis porrò testamentum consignari faceret. Et respondi mihi hoc non probari. Hanc enim cautelam cum minime necessaria sit, etiam obesse testatori facilè posse, eò quod faceret totum actum dubium & obscurum, vtrum videlicet in scriptis, an verò Nuncupatiuè testari uoluisset. l. Codicillum. C. de Testam. præsertim cum hoc esset contra stylum notariorum, & commune morem, quæ uarietas pareret ambiguitatem, vt dixit Bald. per illū text. in Constitutione cordi. C. de emen. Iustini. Cod. Item, quòd tam insolita clausula argueret suspicionē ipsius te-

stamenti,

ſtamenti,vt dixit Barth.Soc. Conſ.22.col.6. poſt gloſſ. & Doct.in l.2. ff. de condit. & demonſtr. Vbi etiam ipſe tandem concludit in ſimili ferè puncto, quod tum talis mos teſtandi ſit in uſu, improbam eſſe ſuperſtitionem eum inuenire.in d.conſi.col.9.per c.2.extrà de tranſ.prælat.& alia plura allegata.

De Donationibus cauſa mortis. *Cap.* X.

RELIQVVM eſt,vt de donatione, quæ mortis cauſa fit,tractemus,eſt enim ea tertia ſpecies ultimarum uoluntatum. Si quis igitur conſideratione mortis ſiue inſtantis,ſiue futuræ aliquas res donat, ea intentione ut ſi ipſe ſuperuiueret, aut ſe uiuo donatarius mortem prior obiret, eas ad ſe redire velit, mortis cauſa donare dicitur, & cenſetur vltima quædam voluntas. l. fina. C. de don.cauſ.mort.& legatis ferè per omnia adæquantur. Inſtit.de don.§.hær.mortis cauſa. Huius cauſa donationis tres ſpecies recenſet.I.C.in l. 2. ff. eod. Prima eſt, cum quis nullius periculi metu conterritus, ſola cogitatione mortis donat. Altera,cum quis imminente periculo commotus,ita donat, vt ſtatim res accipientis fiat. Tertia ſi quis periculo mortis non ſic dat vt ſtatum fiat accipientis,ſed tunc demum cum mors fuerit inſecuta. Donationem mortis cauſa facere poſſunt omnes qui de iure teſtari poſſunt. arg.l.diuus.§.fin.ff.eod.excepto filio familias, qui licet teſtari cum conſenſu etiam patris non poſſit,donationem tamen cauſa mortis facere poteſt.l.tam is. ff. eo. Similiter etiam omnibus cauſa mortis donari poteſt.quibus iure legari poteſt.l.omnibus.l.Senatus. ff. eod. capacitas autem ipſorum donatariorum tempore mortis tantum inſpicitur, non tempore donationis. l. in mortis.ff.eo. Hæc donatio qualitercunque hodie. etiam pacto nudo fieri poteſt.gloſſ.in l. cum pater.§.Mæuio.de leg.2. Bart.in l. 1.ff. de donat.cauſa mort. dummodo fiat præſenti & acceptanti,aut alteri nomine illius recipienti.l.inter mortis.ff.de donat.cauſ. mort. quemadmodum & in alijs donationibus hoc requiritur lege illud. Vbi

Paul.

Paul.Castr. C.de sacros.Eccles. Dici tamẽ posset, quod inter absentes, saltem iure fideicommissi (ad quod qualiac unque verba sufficiunt. l. fideicommissa. de leg. iii.) valeat huiusmodi donatio.uide glo.in l.i.C.eodem. Item fieri debet expressis verbis,de consideratione mortis uel alterius periculi,ut dubium non sit quo animo donatum sit,neque enim eo ipso quod quis moriens donat, mortis causa donare uidetur. l. Sena. §. fin. ff. eod. Cæterum si mentio mortis habita sit in ipsa Donatione,semper præsumitur mortis quoque causa facta esse,nisi ex aliis argumentis de contraria uoluntate appareat.Bart. in l.fin.C. de pact. Item fieri potest in quantacunque summa, neque hic requiritur insinuatio.l.ulti.C.eod. quod notandum est. Postremum, fieri debet quinque testibus præsentibus l.fin.C.de donat.caus. mort.tot enim ad quancunque ultimæ uoluntatis speciem,excepto testamento, requiruntur.l.fi.C.de Codicil.

Cæterum hoc peculiare est huic donationi,quod postea quandocunque licite reuocari potest, potissimum autem ex tribus causis. Prima, Si quis æger donauerit consideratione & causa mortis.postea verò ab ea ægritudine conualuerit.Secunda, si donatorem factæ donationis pœniteat,siue sanus ille siue æger sit,cum ambulatoria sit hominis uoluntas. Tertia, si prior decesserit is cui donatum est, vt hæc colliguntur. Instit. eod. §. mortis causa. Item quia de natura omnino huius donationis est, quod donator ea quæ causa mortis donat, se potius habere vult,quam eum cui donat,illum de inde potius, quã hæredem suum.l.Senatus.§.sed mortis.ff.eod. Et hæc uera sunt nisi donator dixerit irreuocabiliter sese donare, tunc enim nullo casu sit reperitio.d.l.Senatus. §. mortis causa.in fin.quod notandum est Notario,ne temere hãc Clausulam inserat, Et irreuocabiliter noluit &c. nisi sit de mente & seutentia donatoris.

Quæritur autem,an in hoc casu quo reuocarantur res donatæ,simul etiam fructus inde percepti reuocentur,& restituendi sint. Et dicitur fructus etiam uenire. l. cum quis mortis causa.ff.de condit.claus.dat.licet secus sit in

reuocatione donationis inter uiuos. Ratio autem diuersitatis est, quod donatio causa mortis perfecta non est, sed in euentum mortis suspensa, vt mirum non sit, si fructus interea temporis non faciat suos donatarius, cum nec res suæ sint absolutæ, uerùm donatio inter viuos statim ab initio perfecta est & valet, & rerum dominium in donatarium translatum est, quare fructus quoque suos facit, nec illos restituit, etiam si res ex aliqua in gratitudinis causa restituere cogeretur. ita intelligitur glos. in l. generaliter. §. plane si minus. ff. de fideicommiss. liber.

De Successionibus ab intestato Periocha. Cap. XI.

Omnis hæreditas duplici nobis iure defertur, vel ex Testamento, vel ab intestato. Potior autem semper est causa testati, quare omnibus illa modis vt valeat, interpretationibus largioribus aliisque modis adiuuatur. Et regula est, quod quandiu hæreditas ex testamento adiri possit, ab intestato non deferatur. l. quandiu. ff. de acquir. hæred. l. antequam. C. communia de succes. Vbi verò hæreditas ad causam intestati recidit, id quod quadrupliciter fit; vel nullo planè testamento condito vel condito quidem, sed non iure, vel iure condito, sed postea rupto, agnatione & similibus modis, vel iure absoluto quidem Testamento, verùm hæredum aditione destituto, his inquam modis vbi hæreditas in causa intestati peruenit, certa ineunda est eorum ratio qui volunt succedere, quatenus scilicet attineant defuncto, aut ex quo capite sibi hæreditatem illius vendicent. Quum autem in personis, quæ nobis attinent, magna sit differentia, qui busdam sanguine nobis coniunctis, quibusdam affinitate. Sciendum principo est Ius solos agnatos cognatosue (inter quos hodie nulla est in successione ab intestato differentia) considerare, affinitatis autem ratione nullam haberi. l. affinitatis Iure. C. communia de success. Veniamus ergo ad consanguineos, agnatos, & cognatos eorũ, quæ iura excutiamus. Tres autem sunt horum ordines, Primus ascendentium, nempe parentum, alter descen-

dentium, vt filiorum & suorum hæredum, postremus collateralium, vt consobrinorum. Descendentium semper prima causa est, quapropter reliquis omnibus præferuntur. Hæc enim hæreditas illis iure naturæ debita est, adeo vt viuis parentibus quodammodo paternarum rerum domini videantur. l. in suis. ff. de liber. & posth. Sunt autem descendentes, id est filii (sub his complector & reliquos, qui eiusdem sunt iuris, cuius fuere parentes eorũ) in quītuplici differentia.

Primo legitimi & naturales, & illi succedunt in totũ, vel ex partib. virilib. si plures sit. Secundo sunt Legitimi tantum. Et illi similiter ab intestato succedunt, patri tanquam sui. l. penul. §. sed si quidem. C. de adop. Tertio naturales tantum, & illi succedunt patri in duobus unciis (si neque soboles ciuilis, neque coniunx superfit legitima) vt matri inter eos uirilis portio si superest, detur. Testamento verò posset Pater naturalis, si sine liberis decederet, totam substantiam illis relinquere, parentibus tantum, si extarent, legitima relicta. Auth. quib. mod. nat. effic. leg. §. si verò filios. & §. fin. col. 7. Filii tamen aut nepotes filiorum naturalium non succedunt auo aut proauo paterno. l. fin. in. fi. C. de nat. liber. Matri verò pariter cum aliis filiis naturalibus & legitimis succedunt. l. si quę illustris. C. ad Senatusc. Orph.

Quartò sunt Spurii, apatroi. qui cùm non habeant patrem, non nisi matri succedunt & aliis ascendentibus per lineam fœmininã. §. nouissimè. Instit. ad S. C. Orph. etiam si sit illustris, dum tamen alii non extent liberi legitimi. Postremò sunt qui nati dicuntur ex dannato coitu vel nephario, multò quidem deterioris conditionis, quum nec patri nec matri succedant omni legis beneficio indigni, adeò exosi iuri ciuili, vt nec ali debeant. Authen. ex complexu. C. de incest. nup. Iure tamen canonico, extra de eo qui dux. in matr. &c. statuitur vt conibus expetis alatur. Legari quoque eis posset alimentorum & dotis nomine &c. Sed quid si legitimentur huiusmodi filii? Et certum est, si consentiente uolenteque patre legimentur iure legitimationis,

tionis, vt ſuos ſuccedere, §. tunc nobis. Auth. de nup. Idē eſt ſi Pater vel in Teſtamento diſpoſuiſſet. in his enim duobus caſibus non requiritur agnatorum citatio. Auth. idem ſi quis, C. de nat. liber. Sin verò poſt mortem patris legitimentur, non ualeret legitimatio in præiudicium agnatorū, quibus iam ius ab inteſtato quæſitum eſt, niſi citarentur. Bart. l. Gallus. §. quid ſi tantùm. ff. de liber. & poſth. ait etiam hoc principem abſolute poſſe, ſi de certa ſcientia faciat. In hac Deſcendentum ſucceſsione duo ſunt peculiaria. Primum ſucceſsio in locum patris in infinitum quæ uocatur in ſtirpes. Alterum quod hic non inſpicitur graduum prioritas, nec remotior per propinquiorem excluditur.

Proxima ratio habetur Aſcendentium. Nam illis vbi nulli ſunt Deſcendentes, defertur hæreditas. Auth. de hæred. quæ ab inteſt. §. i. & §. nulla. Niſi in caſibus, quando parentens ob delictum ſuum excluduntur a ſucceſsione. Sunt igitur Aſcendentes vel pari gradu, vt Pater & Mater, aut altius, tertio aut quarto gradu, & tunc pariter ſuccedunt æqualibus partibus. Hoc tamen obſeruato, quod in bonis quæ a patre vel alio aſcendente paternæ lineæ ad filium peruenerunt, ſolus Pater vel agnati, in bonis verò quæ a matrè, vel ex materna línea peruenerunt, ſoli cognati ſuccedant. Bart. in l. quod ſcitis. C. de ſucceſ. & legit. hær. vbi dicit caſum eſſe ad hoc ſingularem. Vel ſunt diſpari gradu & tunc proximior excludit remotiorem. Vnde mater excludit auum paternum, etiam quo ad bona paterna. §. conſequens. Authē. de hær. ab inteſt. Vel concurrunt cum aſcendentibus fratres vel ſorores utrinque coniūcti, aut filii fratrum, & tunc hæreditas diuiditur in capita, frater tamen ex altero tantùm parente coniunctus non admittitur cum aſcendentibus, vt d. §. conſequens. Item remanent cuique lineæ ſi, qua perean dem ad defunctum deuenere &c.

Priuilegium quoq; datū fratrum filiis vtrinq; coniunctorum, vt cum aſcendentibus ſuccedant, aut, vt in ſui parentis locum ſuccendant patruo, non extēditur ad nepotes fratris defuncti. Auth. de hær. qualit. & diff. §. ſi igitur.

Poſtrema

Postrema ratio habetur collateralium. In istis hoc or dine proceditur.

Primo uocantur fratres consanguinei, vtrinque coniuncti, in capita.

Secundo his non extantibus, fratrum filii, in stirpes. Si verò sint fratrum filii vtrinque cōiunctorum, succedant secundum Azonis sententiam, in capita. Hoc quoque notandum est, filios fratris defuncti, præferri patruo suo, quanquam eiusdem gradus sit. Ratio est quòd natura succesionis procliuior est aduocandum descendentes quàm ascendentes.

Tertio his cessantibus, vocantur fratres vterini tantùm, nam duplicitas uinculorum in fratrum filiis eos excludit, quare post eos demum vocantur. Ista tamen duplicitas in fratribus tantùm fratrumque filiis nō vlterioribus, spectatur. gloss. in Authen. post fratres. C. de leg. hæred.

Postremo loco post fratres fratrumque filios, vocantur Agnati & Cognati, absque differentia, secundùm ordinem gradus sui, & qui prior est, excludit remotiorem. Si plures sunt pari gradu, pariter succedunt, & fit succesio in capita. Authen. de hæred. ab intest. §. si verò neque fratres. Authen. post fratres. C. de legit. hæred.

Deficiente verò omni parentum, liberorum, propinquorum legitima vel naturali succesione, Maritus & vxor inuicem sibi, ex ædicto, Vnde vir & vxor succedunt lege i. C. vnde vir & vxor. Quod si matrimonium sit absque dote, coniunx præmoriens locuples, superstes inops succedet cum liberis communibus, alteriusus coniugis, in quartam, si tres sint, vel pauciores, si plures sint, in virilem portionem, reseruata tamen proprietate eiusdem matrimonii liberis, si extiterint, sin minus, & dominium nanciscetur. Authen. fin. C. eodem.

Postremus omnium, si nemo succedat, Fiscus est. vide not. in l. i. C. vnde vir & vxor.

DE IVDICIALIBVS.

QVOD ab initio diximus, Tabellionis officium circa tria potissimum genera consistere, Contractus, Vltimas voluntates, & Iudicia, cùm priora duo vtcunque a nobis explicata sint, reliquum erat Iudiciorum quoque iura, ordinem, & obseruationem exponere. Verùm ab eo opere, cùm temporis angustia excludimur, tum ea quoque de causa libenter abstinemus, quòd nihil vulgatius hoc tempore iudicialibus (quos vocant) Processibus est, ex quibus quicquid ad iudiciorum iura attinet, facilè quiuis petere potest. & alioqui res ita se habet, quòd in hoc tertio genere, Iudiciorum scilicet, nihil certum Notariis præscribi potest, cùm singula propè fora suas habeant proprias consuetudines, suaque quasi peculiaria iura, vt non ordine solùm & processu, uerunetiam stylo ipso Notariorum inter se differant. Quæ quidem non ex uno aliquo libro Notarium haurire posse, sed uario multoque rerum usu, tum ex ipsius fori, cui se parat, more consequi, non difficile est iudicare. Itaque superna caneum forè hunc laborem meum puto, quanquam ille ne in aliis quidem necessarius admodum fuit, a quo etiam supersedissem, si meo potius iudicio, quàm aliorum voluntati acquie uissem. Rogo autem doctissimum atque candidissimum quemque huius operis lectorem, vt qualescunque hos labores meos, quibus. Tabellionibus gratificari atque commodare propositum sanè habui, bonam in partem accipiat, candideque interpretetur. In quo tamen ego non illud sentio, vt si perperam alia a me tradita sint, ea liberè ab aliis corrigi nolim, sed solummodo maleuolentiam, quæ a liberalibus animis esse quàm alienissima debet, etiam atque etiam deprecor.

DD. IVSTINIANI ET MAXIMIliani Imperatorum de officio Tabellionum Nouellæ constitutiones, cum uariarum Quæstionum, solitarumque clausularum Tractatibus, ad uberiorem Notariorũ instructionem huic operi insertæ.

DIVI IMPERATORIS IVSTIniani *nouella, de Tabellionibus.*

DE TABELLIONIBVS, ET *ut prothocolla relinquant in chartis,* *Constit.* XLIIII.

Imp. IVSTINIANVS A. *Ioanni Præfecto, iterum* Exconsule *&* *Patricio.*

PRAESENTI legi lis quædam, quam paulò antè audiuimus. occasionẽ præuit. Proferebatur enim a persona muliebri instrumentum, quod tametsi literas eius non habebat (erat enim literarum imperita) absolutum tamen a tabellione & tabulario continebat subscriptionem eius, & testiũ præ se ferebat præsentiam. Cumque de eoipso fortè nonnihil oriretur controuersiæ, muliere dicente, non demandata esse a se ea, quæ charta diceret, quærebat is, qui causæ accommodarat audientiam rei veritatem a tabellione perdiscere. At is literas quidem se completionis instrumenti dicebat agnoscere, nescire autem, quæ vndique consecuta essent, neque enim omninò id se principio composuisse, sed confectionem eius demandasse cuidam è suis, neque postmodum cum compleretur, se interfuisse, sed rursum alteri id munus delegasse. Inde cùm is, qui completioni adhibitus erat, venisset, dixit & ipse nihil se scire, nam neque is instrumentum conscripserat, atque vnum hoc docuit se præsente absolutum fuisse, neque sane, cui id munus initiò

fuerat de legatum, inuentus fuit. Vnde nisi per testes iudex causæ ualuisset insistere, plane periculum fuisset, ne omnino totius negotii notitia intercidisset. Atque illud quidem quo conuenit modo, tam examinationem, quàm iudicationem meruit. Verum nos toti uniuersitati ex eo opem ferendam, & in commune legem ad omnia pertinentem perficiendam esse putauimus, vt tabelliones. qui ei officio præsident, ipsi per se omnibus modis & instrumenti conficiendi mandatum accipiant, & cum absoluitur, intersint, neque aliter summa chartæ manus imposita intelligatur, nisi hæc ita confecta sint, quo magis ipsi de facto aliquam habeant notitiam, prosintque aliquando a iudicibus interrogati & recogitare ea, quæ vndique consecuta sint, & respondere, & maxime, si literarum imperiti sunt, qui de hoc mandatum dant, quibus promptum est & citra redargutione negare ea, quæ reuera sunt consecuta. Vt ergo hæc omnia prohibeamus, propterea & pręsentem legem describimus, & prorsus obseruari eam a tabellionibus volumus, siue in alma hac vrbe, siue in prouinciis sint, compertum habẽtibus, quòd si hæc contra quid fecerint, penitus stationibus (quas uocant) excident, & ab ipso missus, vt instrumentum iniungeretur, adhibitusque ipse dominus & cum autoritate in statione erit, & res talem comutationem patietur, vt iste quidem de cætero in statione eũ locum obtineat, quem prius is, qui primatũ in illa gesit, habebat, hic verò eam amittat, vt unus sit ex illius amanuensibus. Ex quo enim ipse id facere dedignatus est, quod eius curę erat commissum, ille verò ex eius sententia hoc confecit, propterea & nos hanc eis pœnam inducimus, vt huius metu iustiores & certiores circa instrumẽta se præbeant, neque dissolutis delicatisque moribus suis aliorum substantias subuertant. Si verò is cui post præsentem legem contra nostra constituta instrumentum iniungitur, dignus fortè non sit, vt cum autoritate stationem suscipiat, nihilominus tamen tabellio quidem omnibus modis hac excidito, alius verò in eius locum promouetur, neutiquàm stationis domino (si extraneus aliquis, non ipse tabellio

sit)

ſit)ex ea cauſa mulctando,at illinc peruenientibus excidente lucris,ſed ſolo uenuſtulo illo,& qui exequi officium ſuum dedignatus eſt,præſidentiam amittente, omni alio iure, quod per cauſam ſtationis dominis ipſis competit,circa Tabelliones talia perpetrantes illibato conſeruando. Neque Tabelliones pretextus fingunto, quaſi propter morbum fortè aut alia eiuſmodi negotia ſecedant. Nam ſi quid tale exiſtat,integrum illis erit eos accerſere, qui iſta iniungant,vt per ſeipſos rem expediant, cum alias,tum verò maxime,quod uniuerſalibus impedimentum non pariant ea quæ raro accidunt, quando nihil in rebus humanis ſit vſqueadeo ſemotum ab omni controuerſia,tametſi maximam cum iuſtitia coniunctionem habeat, quod dubitationem & controuerſiam non recipiat, ſi ſubtiliter animi curas intendas. Neque cauſa eſt,cur propter iniungentium continuitatem ac frequentiam cenſus in hoc ſibi prætendant diminui, cùm multò præclarius ſit,pauca elaborare abſque fruſtratione, quã in multis verſari cum periculo. Ne tamen eis vltra modum dura lex eſſe videatur,nos intentis in humanam naturam oculis, conformes illi & commenſuratas noſtras etiam leges proponimus. Propter eiuſmodi enim ipſorum ex æquo controuerſias,unicuique licentiam damus, vt vnum aliquem ad hoc ſubactorum monumentis apud clariſsimum magiſtrum cenſus huius almæ vrbis more ſolito conficiendis promoueant,qui plenam poteſtatem habeat,vt conſcribendorum inſtrumentorum mandata a contrahentibus in ſtatione ipſorum ſuſcipiat,cumq́ue ea abſoluuntur,interſit, neque vlli alii eorum omninò, qui in ea ſtatione conſiſtunt,licentia ſit, vt vel initio conſcribendorum mandata in ſe recipiat,vel abſoluendis interſit,præter Tabellionem,qui ſummam in ſtatione autoritatem habet, aut eum,qui ab ipſo ad hoc promotus eſt. Quòd ſi quid hæc contra fiat,& alius ad hoc mandata accipiat,tunc Tabellio,qui cum autoritate ſtationem obtinet,in pœnam ante a nobis definitam incidito, ipſis tamẽ inſtrumentis propter vtilitatem contrahentium non infirmandis. Scimus autem, quod metu legis in poſterum

tam ipsi, quæ à nobis sancita sunt, custodient, quam instrumenta collocabuntur in tuto.

Illud præterea præsenti legi apponimus, ne Tabelliones in aliam chartam mundam instrumenta conscribant, quàm quæ propositum (vt vocant) prothocollum recipit, præferens gloriosissimi pro tempore comitis sacrarum nostrarum largitionum appellationem, & tempus, quo ea charta pręparata est, & quæcunque in talibus prænotari solent, neque id prothocollum abscundant, sed chartis insertum relinquant. Multas enim ex eiusmodi chartis falsitates refutatas nouimus, cum olim, tũ etiã hoc tempore. Vnde & si charta aliqua (siquidem & hoc modo vidimus) prothocolli loco sit, nõ ita perscripta, sed aliam quandam scripturam continens, neque illum aut illum præparasse, proiiciunto eam tanquam adulterinã, & ad huiusmodi parũ idoneam, sed in id genus tantũmodo chartã, qualem prædiximus, instrumenta cõscribunto. Hæc autẽ, quæ de chartarũ qualitate a nobis definita sũt, & de abscisione (vt uocant) prothocollorũ, in gloriosissima hac vrbe valere volumus, vbi & ingẽs cõtrahentium multitudo & magna chartarũ existit copia, & in manu est legibus recepto modo rebus vti, neque ansam aliquibus porrigere, vt falsi crimẽ committant, quo semper se obnoxios fore ostendet, si quid contra hæc facere presumpserint. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram exprimuntur legem, ea studeto excellentia tua effectu & fini tradere.

DIVI IMPE. MAXIMILIANI SVper officii Notariatus exercitio, Constitutio.

MAXIMILIANVS diuina fauente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Dalmaciæ, Croaciæ, &c. Rex, Archidux Austriæ. Dux Burgundie, Lothoringiæ, Brabantiæ, Stirię, Carinlhiæ, Caniolæ, Limburgiæ, Lucemburgiæ & Geldriæ, Lãdgrauius Alsaciæ, Princeps Sueuię, Palatinus in Habspurg & Hannoniæ, Princeps & Comes Burgũdiæ, Flãdriæ, Tirolis, Goriciæ, Arhtesiæ, Hollandiæ,

diæ,Selandiæ,Sorretis in Kiburg, Namurcii,& Dusburgii,Marchio Sacri Romani imperii super Amafū & Burgoniæ,Dominus Phrisiæ,Marchiæ Sclauonicæ,Mechliniæ Portusuaonis & Salinarū,Gloria Reipulicæ,decusq; totius Romani Imperii,& subditorū vtilitas, in quorum prosperitate vtiq; prosperamur. Nos,qui superna prouisione & nō nostri meritis, ad culmē Imperialis seu Cæsareæ dignitatis,& plenitudinē potestatis sublimati sumus, inducunt,vt nō solū ad ea,quæ ad augmentū & sublimationa Imperii, sed & ad ea quæ ad reformationē deformitatū,correctionē,errorū, & defectuū emendationē pertinent,ac periculorū submotionē, quæ in Rep. aliquādo cōtingunt,& subditis quotidie imminent, aciem nostræ considerationis dirigamus. Hin in initio regiminis nostri, & susceptæ administrationis in Imperio, pro iustitia & pace conseruāda, quæ tunc quodammodo in finibus Imperii exulauerunt,certas,per quas celerius causæ in iustitia expediantur,& illi qui pacem turbare conantur, arctius quàm ante coerceantur & comprimantur, edidimus ordinationes. Verum quia nedum pro iustitia & pace manutenenda, sed etiā aliis, quæ quotidie in republica & subditis occurrunt. Tabellionatus seu tabellionum officium perutile & necessarium existat, per quod placita, vota & gesta hominum (ne memoriæ labilitati seu obliuioni subdantur) per scripturæ ministerium, certæ & perpetuæ memoriæ traduntur, publicisq; firmantur documentis. Et quàm plurimi Notarii seu Tabelliones, & se saltem officio Notariatus ingerentes in Imperio (vt per experientiam didicimus, multorumque accepimus clamore) defectuosi & indigni inueniantur, tum ratione conditionis & qualitatis personæ, tum ratione defectus etiam scientiæ & morum, ac qui alias multipliciter inutiles existunt, vt puta, aliqui seruili condictioni astricti, alii de falsi, præsertim etiam circa tale officium Notariatus commissi,aut etiam aliis criminibus irretiti, seu publice diffamati, alii negligentes, nonnulli indocti & imperiti, ex quorum imperitia, negligentia & malitia innumeros homines defraudari, negligi & grauari non

est dubium: Ad obuiandum igitur huiusmodi periculis & defectibus necessarium etiam putamus desuper fieri prouisionem,virisque doctrina & harum rerum experientia suffultis mandauimus,qui nostra autoritate præsentem ordinationem compilauerut. Quam cùm nobis obtulissent,eamque diligenti studio perlegissemus, animaduertissemusque multiplicẽ eius fructum & vtilitatem, ipsam nostra imperiali autoritate,de nostrorum, ac sacri Romani Imperii electorum Principumque, & statuum aliorum consiglio confirmamus,approbamus,eique plenissimum robur attribuimus, atque per uniuersum Romanum Imperium diuulgari præcipimus. Hanc igitur saluberrimam reformationem & ordinationem studeant Notarii publici,ad quos præcipuè pro Notariatus officiorum exercitio & practica ipsa porrigitur, humili deuotione amplecti,summaque diligentia seruare, ac iuxta eandem, & alia quæ suis in iuramentis super homni præstitis,vel etiam a iure communi, vel locorum laudabilibus consuetudinibus tradita introductaque sunt, officia sua legaliter, fideliter & sincere exercere, prout vltra damna & interesse atque alias partibus a se neglectis, vel defraudatis,tenebuntur, nostræ imperialis Maiestatis seueram euitare velint corectionem.

In primis igitur ordinamus,Quòd circa personas approbandorum vel denuò instituendorum,habeatur ratio conditionum & qualitatum earundem, ne approbentur vel instituãtur prohibiti,vtpote infideles,serui, infames, præsentis ordinationis & aliorum requisitorum non informati. Item vel excommunicatione maioris,vel imperialis Banni censuris innodati. Et in summa,qui a testimonio iure repelluntur,cùm testium vice fungantur. Et cùm sit de iure cõmunique usu, practica & consuetudine introductũ,vt seruetur circa publica instrumẽta, eorumque solennitates,talis forma,vt uidelicet, a principio inuocato diuino nomine,a quo cũcta bona progrediuntur, imponatur Annus salutis, Indictio, Nomen ac annus Principis,dehinc Mensis,dies,hora,locus,loci locus,deinde facti seu actus gesti series, hinc testium adhibitio,

quorum

quorum ſingulorum nomina & cognomina clarè deſignentur, & finaliter Signetum, ſubſcriptioque notarii, qui ſemper debet de hoc rogari ſeu requiri, & de rogatu ſuo atteſtari.

Mandamus ergo, præcipimus, & ordinamus huiuſmodi formam vlterius ſeruari, ſaluis non minus aliis de cuiuſuis loci conſuetudine ſeruandis. Ita tamen vt ſaltem in terris ſacri Romani Imperii nomen & Annus regiminis, ſeu imperii, Romanorum imperatoris, vel regis pro tempore exiſtentis nullo modo, ſicut hactenus a nonnullis, & male, neglectum eſt, de cætero omittantur.

Deinde mandamus, vt quiuis Notarius ſtudeat omni modo habere, & quidem ſumma cum cuſtodia conſeruare, ac poſt ſe relinquere vnum Prothocollum, in quo per ſe ipſum, non alium ſinguli actus coram ſe geſti, & de quibus rogatur ordine inſcripti redigantur, inſtrumentorumque, quæ inde edita fuerint, Copias de verbo ad verbum cōcordantes, regiſtratas retineat & conſeruet, vt de perditis antea editis inſtrumētis, ſiue ante, ſiue poſt mortem ſuā, quādo, & quotiens alia inſtrumenta de nouo fuerint, ædenda vel prætextu editorum ſuſpicio, error, dubium, vel altercatio ocurrat, ad tale prothocollum regiſtrunque poſsit haberi recurſus hoc autem uſque adeò ſeruetur, vt huiuſmodi Prothocollata, etiam partibus quæ cōtraxerunt vel egerunt conſentientem. vel pro infectis nullisque haberi volentibus, ſeu deleri ex libro vel cancellari petentem. non ſaltem protanto deleantur ſeu cancellentur, quin non minus legibilia maneant & retineantur. Quid enim ſi alterius tertii ſiue Fiſci, ſiue priuati interſit, ſeu intereſſe cœperit rem ſic eſſe geſtam, & ex prothocollo veritatem apparere poſſe.

Caueant etiam Notarii, Nequis ad quantumcunque fide dignam. relationem quicquam aliud plus ad minus, quàm quod coram ſe & teſtibus ad hoc adhibitis, actum geſtúmue, atque de quibus tempore actus huiuſmodi nō antea uel poſt ex interuallo rogatus fuerit, atque etiam quod corporeis ſenſibus perceperit, eo quòd officium ſeu authoritas ſua, ad alia ſe non extendat, in protocollo

collo suo scribat, ut desuper Instrumentum edat. Sed in his sensibus est habenda distinctio, nam & in visu & auditu sufficit, notarius in præsentia testium videat & audiat, in aliis vero, vt gustu, tactu vel odoratu requiritur, quòd testes coram se gustent, tangant uel odorent, & de qualitatibus eorum, quæ per huiusmodi sensus perceperint, coram partibus testibus, & se notario attestentur, de eisdem enim sic attestatis, non autem de proprio suo gustu, tactu, uel odoratu, notarius efficaciter potest testificari. Si tamen notarius se similiter gustasse, tetigesse, vel odorasse atque percepisse addiderit, non modicum fidei facit.

Potest autem & Notarius rogare de actu muti, & scribere signa, seu mutus eius, utpote sic, Cum talis propter accidens loqui non potuerit. interrogatus à me, humeris uel capite innuendo consensit, & similia.

Et licet ex consuetudine notarius tolleretur per alium fidelem, quandò est aliis impeditus, facere ad mundum scribere Instrumentum a se dictatum & completum, postea per ipsum sub scribendum & signandum, tamen Prothocollum suum seu extensionem eius per se ipsum, non per alium facere, vel si ex aliquo accidenti pro tunc scribere non posit, ea uice alteri extendendum de uerbo ad verbum pronuntiare, & in subscriptione de huiusmodi impotentia, & alterius ingrossatura attestari debet.

Et quamuis non requiratur plena, & tanta extensio prothocolli, sicut instrumenti inde extracti, tamen Notarii debent saltem breuibus & summariis uerbis substantiales, clausulas ipsius actus, etiam iuxta cuiusque contractus, seu actus naturam, uel loci consuetudinem solitas & signanter clausulas renuutiationum præiudicialium attingere.

Nam cum consensus & intentio contrahentis vel agẽtis sit de substantia contractus, seu actus celebrati, singulorùmque, de quibus connenerunt partes, etiam si solita sint apponi, neque talis consensus porrigatur ad ea, quæ quis ignorat, requiritur quòd notarius coram se, & testibus saltem summarie recitet ac legat partibus pacta, re-

nun-

nuntiationes & clausulas singulas, super quibus fundatur uis ipsius coram se gesti, ac consensum desuper exprimi curet. Licet enim ius præsumat, contrahentes singulis quæ secundum contractus naturam uel loci consuetudinem solent apponi, consensisse, etiam si ex prothocollo non appareant, neque a partibus exprimantur, nonnullique uelint a notario hoc nō requiri, tamen tutius & æquius est sic obseruari, propter multa. Præterea iudicis est, non notarii, ad præsumptionem scribere, sed de his solis quæ corporeis sensibus percipiuntur, ut supra dicitur, cum ad instar testis notarius scribere debeat.

Maximè autem ista sunt seruanda in Contractibus & actibus, in quibus scriptura est de substantia. imò extunc requiritur, ut corā cōtrahentibus & testibus de verbo ad verbū singula relegantur, quia antequam scripturam cōpleatur, & a partibus pro completa habeatur, Contractus non censetur perfectus, uel efficax, postea uerò quicquam addi, detrahi, vel mutari, etiam de partium consensu non potest.

Poterit tamen notarius de his, quæ partes mutare, addere uel detrahere uellent, denuò rogari, & desuper facere instrumentum prioribus gestis manentibus in prothocollis. Præcipue autem sint cauti Notarii a fraudibus, & fallacis aliquorum, siue coram eis contrahentium, siue aliorum, qui simulantes se notarios a laborum prolixitate releuare velle per se, vel alios subordinatos dictant instrumenta ex imbreuiatura ipsis edenda, & ad mundū scribi faciunt, ac postea offerunt Notariis subscribenda, & signandam, in eis enim sæpe dolosè, & in præiudicium aliorum secum contrahentium, rei gestæ detrahūt uel addūt, quæ sensum uel substantiam immutant, quod facilè quandoque uno uerbo, una syllaba, imò interdum una litera fieri potest, & tam inaduertenter & subtiliter, quòd uel notarii uel alii secum contrahentes, uix uel nullo modo sentire possunt, ex quo ipsi notarii intelligant, quàm periculosum esset Prothocolla, seu Imbreuiaturas suas per alios, maximè alteri parti suspectos, uel qui actibus prothocollatis non interfuerunt, extendi facere.

Secus

Secus tamen esse, si antequam Contractus, seu actus absolueretur, seu concluderetur, talis extensio siue ab ambobus contrahentibus, siue altero eorum fieret, & postea coram ipsis & notario, & testibus legeretur, & vbi sic contrahentibus placeret ex tunc notarius rogaretur. Posset enim tunc notarius secure scribere, partes iuxta istam extensam formam ipsis lectam, & approbatam coram se, & testibus requisitis contraxisse, & egisse, ac cæteris prothocollis suis adiungere, atque postea publicare.

In summa maximo studio aduertant Notarii, nec circa prothocollorum seu abbreuiaturarum impositionem festinent, seu præcipitanter agant, sed cum diligentia & consideratione clausulas quaslibet prothocollent. Nam tota officiorum iuramentorùmque suorum desuper præstitorum vis & substantia in hoc consistit, vt bene diligenterque aduertant & intelligant coram se gesta, & de quibus rogantur, & ea quæ visu audituque propriis in testiū similiter animaduertētium præsentia perceperint, prothocollent, & publicent syncere ac fideliter, sine vel ueritatis occultatione, vel falsitatis admistione quauis, adhibitis solennitatibus a iure, vel locorum, in quibus instrumenta facient, consuetudinibus introductis, ut supra dicitur.

Notarius autem seu Tabellio cum sit reipuplicę seruiens, uirtute sui officii tenetur, de & super his, de quibus saltem cum mercedis præstatione rogatur, dūmodo alias sint licita & non prohibita facere instrumenta, nisi sit factus Doctor, Decurio, Monachus, vel Clericus. Veruntamen iidem si se rogari permiserint, tenentur Imbreuiaturas suas publicare, ualèntque Instrumeuta eorum. Possunt tamen pro his, quibus vltrò se ingerunt, tanquam prohibitioni contra facientes puniri.

Sciant etiam Notarii eorum nullum posse officio suo renuntiare, nisi in manus principis, cuius authoritate est creatus, uel signetum suum consuetum, saltem sine iudicis authoritate, causaque rationabili mutare, aut instrumentum alieno signo signare.

Et

Et quamuis notarius protocollum siue abbreuiaturam suam extendere, & omnia ponere, quæ declarant mentem contrahentium vel testatorum, citra substantiæ mutationem posſit, tamen alterius siue uiuentis, siue mortui protocollum seu abbreuiaturam etiam sibi legatam extendere, seu huic quicquam addere, vel detrahere, seu aliter quàm de uerbo ad uerbum in publicã formam redigere, siue authoritate iudicis, non potest nec debet, cum extensio & quid sub isto signo &c. uel aliis defectuosis uel abbreuiatis uerbis forte inibi positis compræhendi intelligatur, ad iudicis, non Notarii æstimationẽ spectet.

Aduertant etiam Notarii, Quòd quando in extensione & ingrossatione instrumentorum rasuras maxime notabiles, & in locis suspectis, in una uel pluribus rigis faciunt, vel uerba interlinealia, seu ad margines apponunt, a quibus quantùm potest cauendum est, quòd extunc in corpore instrumenti uel saltem subscriptione de his faciant mentionem & approbationem. Et hoc maxime, quando talis interliniatura est scripta ad marginem facta, non est manus propria ipsius, qui instrumenti tenorem ingrossauit.

Item Notarii caueant, quia præsenti ordinatione prohibentur scribere instrumenta sua nimis abbreuiata vel obscura, vel ambigua uerba, quæ uitiant instrumenta, nec per zifferas, signa vel notas, maxime non communiter omnibus cognitas, cum facile possint mutari & corrumpi, sed scribant per literas integras, communes, legibiles & cognitas in pergameno non papyro, in Latina vel nostra Alemanica lingua.

Si casu amittatur alicuius Notarii prothocollum, & de hoc doceatur, poterit notarius agere contra detinentem instrumenta prius inde extracta, vel si haberi non possunt, examinari facere testes, qui interfuerunt, & inde nouum facere Prothocollum.

Sint etiam Notrarii circa instrumentorum editionem & publicationem diligentes & cauti, ne committant errores, cum partes inde ad plures incommoditates, pericula & expensas sæpe deducantur, quas sine dubio ipsi errantes

tes

tes refundere tenebũtur. Quòd si verò siue probabiliter, siue improbabiliter contigerit aliquem incidere errorẽ, siue in solennitatibus, siue nominibus, locis, temporibus, substantia, siue aliis, tutius est, ut saltem post editionem, cum Notarii postea uideantur functi suo officio, ad euitandas ambiguitates disputationum & altercationes uarias, non, sua sed iudicis desuper aditi authoritate errores huiusmodi emendentur.

Possunt etiam Notarii actuum coram se gestorum, dummodo tamen ab eo vel his de cuius vel quorum uoluntate dependent actus huiusmodi, desuper tempore eorundêmque actnum rogati fuerint sine trepidatione, alteriúsque autoritate, imò tenentur sub pœna in iure expressa, edere instrumenta eis qui rogarunt, seu eorum procuratoribus, hæredibus, successoribus vniuersalibus vel singularibus saltem semel. Sed quando sæpe eisdem vel aliis petentibus & prætendentibus sua interesse, maxime vbi quæstio seu dubium desuper esset vel timeretur, aut aliis periculum seu præiudicium ex tali æditione uerisimiliter immineret, tutius ac consultius est propter uarias in hoc opiniones, vt Notarii faciant se citari coram iudice, cuius autoritate vocatis vocandis æditionem huiusmodi faciant vel denegent.

Notarii autem sciant se non de nocte nisi ex vrgente causa quam exprimatur, vel in locis occultis seu clàm rogari vel instrumentari debere, cum hoco non sine suspicione procederet.

Debent autem Notariis præcipue esse soliciti, & diligentes circa testamentorum & aliarum vltimarum voluntatum confectiones, propter magna ex eis imminentia præiudicia. Sunt enim secundum sacratissimas leges testamentorum genera duo. alterum quod fit in scriptis seu mediante scriptura clausa. seu inuoluta, alterum verò & communis, quod per solam nuncupationem sine scriptura, vel aliqua literali solennitate fieri solet. Et ideò nuncupatiuum dicitur, neq; scripturam de sui essentia requirit. Item potest & tertium genus adhiberi, quod fit a Cæco cæcàue per nuncupationem, tamen non sine scriptura,

ra, vtpote tamen a Notario quàm testibus adibitis & rogatis propriis manibus subscripta, singulorumque solitis Signetis signata.

Et aduertant ipsi Notarii. Quod ad singulorum testamentorum præmissorum genera conficienda requiruntur secundum Leges, testes ad minus septem, incluso ipso notario. In Codicillis autem, in quibus legata & fideicōmissa relinquuntur, si ne hæredis alicuius institutione, vel in donationibus causa mortis, & in rure, vbi rustici testantur, & plures haberi non possunt testes ad minus quinq;. In parentum autem inter liberos, vbi nullum aliud testamentum procedit, quod infirmandum sit, & in militum, in castris non autem bellicis expeditionibus existentiū testamentis, remittitur numerus testium vsque ad duos.

Milites autem in expeditionibus bellicis existentes etiã sine omni solennitate vel teste, quocunque modo velint testari possunt, non autem existentes in talibus expeditionibus seu Castris, iure comuni testantur.

Requiritur etiam, Quod in testamentis vt non solùm rogentur testes, sed specialiter ad actus huiusmodi testandum vocentur & adhibeantur, vel saltem si casu ilihic sint, ad hoc præmoneantur.

Item requiritur in omni testamento, quòd testator testatrixue verbis intelligibilibus loqui aut scribere sciat, nam neutrum eorum sciens, mortuo similis in hoc reputatur, & testari non potest.

Præterea etiam requiritur in omni testamento, etiam nuncupatiuo, vt singula gesta in notam iam recepta, relegantur coram testatore testibusque, autequam abinuicem recesserint.

Caueāt ergo notarii se ab his qui neq; articulatim & intelligibili loqui, neq; scribere posssūt, cū sint intestabiles.

Videāt autē notarii testamentis adhibiti, & etiā testari volētes, quos adhibeāt testes, quia multi prohibētur adhiberi, vt regulariter oñs qui sut actiue vel passiue intestabiles, & præterea mulier, hermaphroditæ, in quibus muliebria præcellūt, in potestate testātis existens hæres scriptus, & cū eodem in eadē existens potestate, vnde consu-

litur

litur ut ad requisitum numerum testes alii recipiātur, ne propter aliquorum inhabilitatem testamenta irritentur.

Testamenti autem in scriptis, quod magno in usu amplius non est, sed ab eo fit, qui in eius vita neminem suæ ultimæ volontatis conscium esse vult, talis est forma, Producit testari volens in medium coram testibus septem, ad id specialiter conuocatis seu præmonitis & rogatis viris, libetis, puberibus, omnibus simul præsentibus, scripturam consignatam vel ligatam, vel tantùm clausam, vel inuoluntam, siue ipsius testatoris siue alterius cuiuslibet manu scriptam, offertque illam istis testibus, a singulis eorum subscribendam, & signetis suis solitis signandam, dummodo tamē aperte dixerit suum esse testamentum quod offertur, ibique coram testibus sua manu propria subscripserit, vel si ipse scribere nesciat, vel tunc non posit, alterius octaui testis manu nomine & iussusuo in reliquà parte testamenti suscribi faciat, tunc eodem die & tempore nullo interuallo vel etiam actu extraneo, nisi forte necessitatis causa & modico interrumpente, per singulos septem testes propriis suis manibus subscribitur, & sigillis suis seu signis solitis signatur.

Testamenti autem Nuncupatiui forma est; Quia testari volens eius uel eorum quem seu quos hæredem seu hęredes suos esse uelit legatariorumque nomina, & ea quæ in eo contineri uult, coram septem testibus ad hoc uocatis & rogatis, palàm & dilucide nuncupat & exprimit.

In Cæci autem Testamento requiruntur subscripta. Primo quòd tam Notarius quàm testes septem ad hoc uocentur, & cuius causa uocati sint, certificentur. Secundo quòd testator hæredem seu hæredes a se instituēdos, & nedum nomen seu nomina, sed & dignitates seu conditiones alias eorundem pro tanto quòd propter solam nominis seu nominum expresionem non oriri posit ambiguitas. Er præterea aliam suam uoluntatem tam circa eorundem hæredum institutiones, quàm substitutiones, fideicommissa atque legata, coram ipsis Notario & testibus clarè exprimat.

Tertio, quod Tabellio, vel si is haberi tunc non posit, octauus

Octauus testis uocatus uice eiusdem, atque testes singuli per testatorem ad hoc rogati, uno & eodem tempore, loco, & nullo interuallo seu actu extraneo, nisi fortè modico & necessitate naturæ interueniente, sese in fine, vtpote in margine instrumenti inferiori subscribant, simulque consignent potest autem testari volens, vel in ipso actu coram testibus, vel si magis placet, antea, per alium quecunque voluntatem vel testamentum suum dictari & scribi facere, & postea coram testibus & Tabellario prius patefacta cuius causa uocati sint, chartulam ipsam coram se & testibus recitare, & vbi tenor eius omnibus notus fuerit, profiteatur testator, elogium suum id esse, & ex animi sui, quę lecta sunt, disposuisse sententia, & in fine sequantur subscriptiones atque signacula, tam testium, vt prædicitur singulorũ quàm Tabellari, potest etiam vnus vel plures, si propriis signetis carerent, alterius seu aliorum signo vel signis in hoc vti. Istam autem formam non solũ in testamenti cæci, sed codicillorum uel aliarum vltimarum voluntatum confectione obseruari necesse est.

Scituris omnibus Notariis, Quòd præfatas Testamentorum formas a lege traditas diligenter obseruare negligentes, præter hoc quòd testamenta aliter facta, de iure ciuili non subsistunt, etiam iuris pœnas non euitabunt.

De insinuatione literarum Imperialium.

CIRCA Imperialium autem vel cameræ nostræ Cæsareæ iudicii literarum citatoriarum, vel quaruncunq; aliarum Insinuationes, si quis desuper rogatus fuerit, aduertat vt sub præstito in officio suo fidelitatis iuramento, literas huiusmodi originales illi uel illis, ad quẽ seu quos diriguntur, retento tamen penes se toto tenore inde descripto, & postea in instrumento insinuationis integre inserendo in personam seu personas proprias, vel commode haberi non possunt, ad domum seu domos solitæ habitationis eorundem, vel per edictum, per Iudicem decretum præsentent, legant, insinuent, atque illi relinquant quam fideliter.

Quòd si verò ac quoties contingerit, aliquas tales Literas plures personas in diuersis residẽtibus domibus seu locis continere, quibus singulis facienda sit præsentatio, seu insinuatio earundem, Sciant Notarii huiusmodi presentationem & insinuationem singulis eorum, de quibus rogati fuerint, cum ostensione & lectione originaliũ esse faciendam, modo & forma præmissis, relicta & tradita cuique eorum Copia collationata & concorde, nisi forte in vna ciuitate seu uilla, in diuersis tamen ædibus habitantes, paucioribus copiis fuerint contenti.

Præsentationum autem, seu insinuationum suarũ huiusmodi, & earum dies, Menses, Annosque, & lóca singula, & si forte aliquis, cui fit insinuatio, se parere nolle, vel in Imperatoris, vel iudicii Cameræ contemptum, seu ignominiam irreuerenter verba proruperit instrumentis suis, tam his ad quorum instantiam, quàm illis, quibus facta fuerit præsentatio siue insinuatio, ædendis, una cum literarum insinuatarnm tenoribus integris referant, & attestentur syncerè & fideliter.

De Constitutiouibus Actorum & Procuratorum.

IN Constitutione autem tam Actorum quæ a Tutoribus vel Curatoribus minorennium ante lites contestatas, & quidem cum autoritate & decreti interpositione iudicis fiunt, & fieri debent, quàm procuratorum ad lites, attẽdant bene Notarii, cum ad iudicium imperiale quotidie veniant, instrumenta procuratoria defectuosa, vt quantum tam ad actus specialia requirentes mãdata, quã alias clausulas apponi solitas & consuetas, de quibus etiã vulgaris habetur forma, bene extendantur instrumenta, cum clara specificatione, quem vel quos constituent, siue insolidum, siue coniunctim, siue diuisim Procuratores velit habere. Ita quòd non sit melior conditio vnius quàm alterius, seu aliorum. Sed quicuiquid unus inceperit, alter id continuare possit, mediare & finire, videlicet ad agendum, defendendum, libellandum, litem contestandum, iurandum de calumnia, & aliud quodcunque licitum

tum iuramentum præstandum, ponendum, articulandum, positionibus aduersis, etiam per iuramentum, respondendum, Testes, & alias probationes producendum, excipiendum, replicandum, duplicandum, triplicandum &c. concludendum, Sententias audiendum, ad appellandum & prouocandum, si ad iudicia inferiora dirigantur, apostolos petendum, recipiendum, appellationis causa prosequendum, alium vel alios loco suo substituendum, istos reuocandum, & iterum totiens quotiens substituendum &c. Et generaliter omnia alia & singula &c. faciendum cum promissione & cautione solitis de rato & releuando, sub omni constituentis rerum & bonorum obligatione, & hæc omnia in extensa communique forma.

Et quia multùm nunc inoleuit practica, vt iuretur de calumnia, idemqve iuramentum plura in se contineat capitula, quæ plerunque ista in animas suas iuranda mandantes ignorant, necesse est, vt de his singulis informentur, & in instrumentis postea inferantur. Sunt enim Capitula a iure tradita, & in iudicio Cameræ exprimi solita, vt tam actor quàm rebus per se vel suum procuratorem iuret, Quòd credant se iustam habere causam litigandi, quòd protelandi causa, seu fraudulenter dilationes non petat, quotiescunque interrogatus veritatem non occultet, & quòd aliis quàm quibus ius permittit, nil penitus donet vel promittat, quo pro se sententiam obtinere posit, dolo & fraude omnino semotis.

IVRET autem articulos seu positiones suas offerens, si petit & vult quòd aduersarius per iuramentum respondeat, sic quòd contenta in eis quatenus factum proprium concernunt vera sint, & quantum alienum continent factum, quòd credat ea esse vera & probabilia. Responsurus autem iuret se responsurum veritatem, vtrum credat, vel non credat, ea quæ sibi obiiciuntur esse vera.

De Instrumentis Appellationum.

DE Appellatione autem & formalibus suis, in quibus

plures & quotidiani occurrunt defectus, Notarii scire debent, Quòd de iure ciuili & ordinatione sacri Romani Imperii omisso medio, vel ab interlocutoria seu grauamine, quòd postea mediante Appellatione a diffinitiua est reparabile, regulariter non appellatur. In casu autem permisso appellare volens ab interlocutoria, eam in scriptis, & cum causarum grauaminis instertione faciat, cum excusis aliis iustificari non possit.

A diffinitiua verò, vbi appellari non prohibetur, sine causæ, seu causarum grauaminis expressione, appellari potest, & quidem verbaliter & sine scriptis, dummodo in continenti post sententiam latam, hoc est antequam diuertatur ad alia, fiat, postea tamen in scriptis redigenda, alioquin autem si ex interuallo appelletur, in scriptis fieri necesse est.

Et in suma sciant & aduertant omnes Notarii, quòd ipsi debent esse iurisperiti in his saltem, quæ Notariatus officium respiciunt, hoc est summa Notariæ, ad hoc, vt sciant partes coram se contrahentes seu agentes de solennitatibus & clausulis ad contractus & actus huiusmodi, earùmque validitatem requisitis certificare, & se a contractibus & actibus a iure reprobatis & prohibitis abstinere, cum aliàs teneantur de imperitia, & partibus læsis ad interesse.

De præmissis igitur tanquam pro generalioribus principiis atque cunabulis quibusdam traditis nō stent, adeò contenti Notarii, quin in dies discant & aduertant, alia iura circa Tabellionatus officium tradita, & quæ secundum locorum, in quibus actus huiusmodi geruntur, consuetudines introducta sunt, & circa difficultates, seu ambiguitates in actibus coram se gerendis pro casuum varietate & diuersitate, quandoque occurrentes, ad peritiores reccurrant, ne imperitia culpaque eorum aliis noceat, quia de his tenentur, vt supra monstratum est. Datum in ciuitate nostra Imperiali Coloniensi, octaua die mensis Octobris. Anno &c. M. D. X I I. Regnorum nostrorum, Romani vicesimo septimo, Hungariæ verò, vicesimo tertio.

VARIA-

VARIARVM, QVAESTIONVM, quæ circa Notariatus exercitium incidere solent & possunt, Liber Bartoli cuiusdam nomine iam olim euulgatus, nunc uero ingenti accessione ex Baldo, Lanfranco, Iasone, Felino, & aliis locupletatus.

TRACTATVRI de Tabellionibus, quorum officium frequentatur, tam in iudicialibus quàm extraiudicialibus, imo super hoc aliquid & profecto utile dicere instiuimus. Et primo quæro, quis posſit creare Tabelliones? & videtnr quòd nemo posſit nisi Princeps, quia per Tabellionem alteri acquiritur. lege non aliter. ff. de adoption. ergo oportet quòd a principe fiat, sicut dicitur de illo qui habilitatur ad postulandum, nam secuudum ius commune alteri per alterum non acquiritur. l. stipulatio ista. §. alteri. de verbo. obligat. Ergo patet, quòd vt per Tabellionem alteri acquiratur, est contra ius commune, sed inferior a principe non potest tollere ius commune. l. ille a quo. ff. ad Trebel. §. tempestiuū. & l. nā magistratus. ff. de arbit. & videtur casus in l. actuarios. C. de actua. & munic. lib. 12. Et hoc tenuit Innocen. in cap. penul. in princ. de fid. instrument. & ibi dicitur, quòd nemo subditus Papæ vel Imperatoris potest creare Tabellionem, sed ipsi soli hoc possunt. mouebatur tali ratione, Nam constant quòd officiū Tabellionis est contra ius commune, naturale, & diuinum, quòd chartæ siue corio mortui animalis credatur sine aliquo adminiculo. vt not. de fid. instrumen. cap. fin. sed contra ius naturale nouum vel uetus Testamentum venire propria authoritate non licet, nisi soli principi. l. princeps. ff de legit cap. proposuit. de conces. præben. Sed hoc fallit secundum eum, si princeps, consuetudo vel lex hanc potestatem alicui concederet, quia tunc possunt, quicunque habent talem potestatem creare Tabellionem. arg. l. C. de eman. liber. l. fin. & cap. accedentibus, de exces. prælar. Item

fallit in regibus habẽtibus merum & supremum imperium secundum eundem Innocen. Sed Iac. de Bel. in Authent. de Tabel. tenet contrarium, uidelicet, quòd quilibet superior posʃit creare Tabellionum suum subditum. allegat hoc in argumen. eiusd. titulum. §. in tantum. hanc opinionem tenet Guil. de Susa. & Bartol. in leg. nec tamen. §. fina. ff. de adopt. & allegat talem rationem, nam si solus princeps crearet Tabellionem, ipse solus ab officio amoueret, & non alius. quia illius est priuatio, cuius est concesʃio. ut in Authent. de defen. ciuit. §. interdum. colum. tertia sed clarum est quòd iudices inferiores à principe priuant Tabelliones propter delicta, ut in Authent. de armis. §. fin. colum. sexta, & in Authent. de defensi ciuit. §. seu. versic. iubemus. & leg. quibus. de aure. lib. duodecima igitur &c. Item pro ista opinione uidetur casus in Authent. de defen. ciuit. §. idem. C. de fals. mod. leg. ex prouinciali. & in Authent. de iudic. §. unoquoque. col. septima C. de offic. comit. sacra argu. leg. prima. §. idem omnes. C. de fals. mod. leg. opus. & leg. operis. de oper. publ. leg. Antiochensium. ff. de priuileg. cred. & sic adduco & dico, quòd inferiores à principe sunt in potestate circa ea, quæ tamquàm generalia dicuntur ualere per totum orbem. leg. leges. C. de leg. Sed constat quòd priuilegium Tabellionatus est quid generale, quia eorum instrumenta fidem faciunt generalem per totum orbem. ergo inferiores à principe cùm sint in potestate circa ea, quæ generaliter dicuntur ualere, non posʃunt hoc concedere. Secundò probatur, in quibusdam facta est cum inferioribus communicatio, quia post quam popolus Romanus omne imperium, & omnem potestatem trãstulit in principem. l. ii. nouisʃimo. ff. de org. iur. & l. i. ff. de constit. pecun. Inde princeps quædam cõmunicauit cum inferioribus. ut in l. fi. & per totũ de peda iud. Quędã communicauit cum maioribus. l. i. §. uicariũ. ff. de offic. præfect. urb. l. illicitas. §. qui uniuersas de offic. præsid. & l. ex omnibus. de offic. eius. idem tenet princeps. Quædã item cum nemine communicauit, & hoc tamen

men

men sibi intelligitur reseruasse. leg. seconda in fin. de nat. restit. leg. uectigalia. leg. contra publicam. & leg. neminem. C. de re milit. lib. duodecima Sed non apparet, quòd princeps hanc potestatem creandi Tabelliones communicauerit cum maioribus uel minoribus, ergo tantùm intelligitur reseruasse sibi,& per consequens nullus principi subditus potest Tabelliones creare, sed ipse solus tantùm. leg. prima §. de qua. ff. de postli. Non obst. §. ut tamen. in Auth. de tabe. & §. ex prouinciali. in Auth. de defens. ciuit. & omnia alia iura suprà allegata, quia dico, quòd communitates & alii inferiores possunt deputare aliquem ad aliquod officium publicum exercendum. Et ita loquuntur omnia ista iura. Sed quòd possunt concedere officium tabellionatus, & potestatem conficiendi instrumenta publica, hoc non probant. Non obstat ratio quod dicitur, quia si solus princeps crearet tabelliones, ipse solus priuaret ipsos, quia dico, quòd tunc non priuaretur tabellio priuilegio tabellionatus iudicis potestate, sed. legis imponentis talem pœnam pro talibus delictis, adeò quòd iudex propter illud delictum non posset priuare tabellionem priuilegio tabellionatus, nisi lex scripta, uel princeps propter illud delictum imponeret ei pœnam priuationis, & ita loquitur. §. fin. cum si. in Auth. de armis.

Sed concedo, quòd poterit iudex tabellionem duputatum ad aliquod certum officium priuare illum, sed illud propter delictum, licet lex non imponat specialiter illam pœnam, & ita intelligo leg. si aliquid. C. de suscep. arc. lib. x. Et non est mirum, quia potest eum deputare ad certum officium.

11. Quęro, nũquid cõsuetudo posit inducere, quòd inferior à principe posit creare tabellionẽ. Respõdeo sic, secũdum Innocen. in cap. fi. instrum. & est ratio secũdum eũ, quia ad hoc ut ualeat cõsuetudo, requiritur tacitus cõsẽsus, uel expressus superioris seu prĩcipis. ut not. ipse de consuet. in rubrica, ꝙ princeps approbat, ipse facere uidetur. C. de uet. iur. enu. l. i. §. quomodo igitur. & in Auth. de defens. ciuit. §. sed interim. In contrariũ uidetur, quia

ista,quæ procedunt a pari potentia, paris sunt effectus. l. de quibus.ff. de leg. C. de nupt. l. si libertos. Sed consuetu do ciuitatis vel statutum ab eadem potentia procedunt, scilicet de consensu populi. l. sed & hoc. ff. de legit. instit. de iure natur. §. ex non scripto. igitur &c. Præterea tacitum & expressum æquiparantur. l. qui ad certum. ff. loca. l. 1. §. conditio. ff. de adi. leg. Quod autem statutũ & consuetudo æquiparentur, probatur per legem, magistratus. ff. ad municipales. l. super. § legitur. de iure immu. institut. de iur. nat. §. constat. & §. ex non scripto.

Ego hoc non obstante teneo opinionem Innocen. uidelicet, quòd consuetudo, quæ inducta est consensu superioris, & ex consensu tacito expresso vel præsumpto, est potens creandi Tabelliones. Ad contrarium respondeo, dum dicitur, ea quæ procedunt a pari potentia &c. quia sciendum est, quòd consuetudo vel statutum, quæ non remanet in pura & vera conscientia consuetudinis, vel statuti, quæ non est, ut capiat uires a tacito vel expres so consensu populi, sed si suos fines egrediuntur, non procedere a pari potentia, cum in potestate reseruata, statutum nihil potest. l. i. de iur. an. aur. & est dictum in præcedenti quæstione. Sed consuetudo quæ inducta est de cõsensu principis, præsumpto vel expresso, differt a principis reseruatione, arg. l. fin. C. de can. larg. liber. decimo. Vnde de expresso consensu clarum est, vt suprà dictum est de præsumptio.

Est dicendum idem de eo, qui iuducitur per patinam tanti temporis, in cuius contrarium memoria hominum non existit. arg. i. §. fin. & l. principi. de aqua plu. arc. & hoc iure §. ductus aquæ, de aqua quot. & æsti. & l. i. C. de emancipali. lib. & l. probatorias. C. de diuers. offic. librp duodecimo vbi probatur, quòd consuetudo inducta, in cuius contrarium memoria hominum non existit, tantum operatur quantum priuilegium principis. In aliis autem quæ non sunt solum principi reseruata, idem operatur consuetudo, quod statutum. Et in tali consuetudine procedũt rationes factæ in oppositum. Tamen est attendẽdum, quòd Tabelliones creati uigore talis cõsue-

tudinis

tudinis non possunt conficere instrumenta extra territorium illius ciuitatis, in qua est inducta consuetudo, cum non habent potestatem, sicut quando creantur ab habentibus priuilegium a principe. sed tantum iuris habet quãtum ipsa consuetudo tribuit, vt in ipsa ciuitate tantum posśint exercere publicum officium Notariatus, vt est de mente principis, vt in d. c. extra de fid. instru. & not. Guil. in l. non aliter, de adop.

Tertio. Quæro, quid si ille qui confecit instrumẽtum, negatur fuisse Notarius, quis probet ipsum fuisse Notarium. Inno. in c. fin. de fid. instrum. parum post princ. dicit quòd probatur per priuilegium seu autoritatem, per testes, seu per publicum instrumentum, sufficit tamẽ, si per testes probatur, quia publicè fungebatur officio Tabellionatus, & pluta alia instrumenta fecit de aliis personis. Ad hoc facit Auth. de non alien. §. non igitur. Hoc etiam tenet Iac. de Bel. & Guil. de Cug. & Bartol. in leg. Barbarius. de off. præsid. & tamen non sufficit illum qui prohibitus est esse tabellio, diu fuisse in quasi posseśsione Tabellionatus, ad hoc vt valeant eius instrumenta. l. in his. C. de diuers. offic. lib. 12.

Et hæc opinio mihi videtur vera, pro qua videtur melior casus, in l. generaliter. §. si quis. de Tabel. lib. 10. ideò si contra instrumenta opponatur, quod ille, qui scripsit, non erat Tabellio, cautus aduocatus ponit, quod tempore confecti instrumenti iste qui scripsit erat Tabellio, in quasi posseśsione officii, & pro tali habebatur & reputabatur ab omnibus cognoscentibus eum, & quod erat homo liber & talis cõditionis, quod non prohibebatur esse Tabellio, Nõ tamẽ sufficeret articulari ista tria sola priora, quia hoc, talis quasi posseśsio, non sufficit in his, quæ sunt prohibita, vt in alleg. l. generaliter. Vnde prubata tali quasi posseśsione, nõ concluderent esse Tabellionem.

Quartus. Quæro, nunquid instrumentum debeat habere signum Notarii. dic quod sic, nisi consuetudo aliter se habeat, nec potest postea Tabellio signum solitum mutare. l. fin. circa medium. C. de assessor, & ponit Spec. in tit. de instrum. edit. §. i.

Quintus

V. Quæro, quale sit officium Tabellionatus. Responde secundum Inn. in c. i. de fid. instru. quòd est publicum & commune, & ideò creditur eius scripturæ tanquam publicæ sine aliquo adminiculo, dummodo in instrumento confecto extra iudicium sit descriptus numerus testium debitus, vt in c. cùm Ioannes. de fid. instrum. In his verò quæ fiunt in iudicio, soli scripturæ creditur Tabellionis deputati ad scribendum, etiam sine testibus. c. quoniam contra. de probat. Et ponit Innoc. in d. c. i. de fid. instru. Item alteri potest stipulari. ff. rem pub. sal. fo. l. 2.

VI. Quæro, nunquid Tabellio de facto proprio possit coficere instrumentum. & videtur quòd sic in l. si consul. & l. 2. de adop. Han quæstionẽ format Guil. de Cug. in d. l. si consul. vbi determinat contrarium, videlicet, quòd nõ possit. Et mouetur, quia cùm tractatur de commodo pocuniario, quis non potest esse autor in facto proprio. l. quod dicimus ff. de aut. tut. & l. 1. §. fuit quæsitum. ad Trebell. & per hoc respondetur ad l. si consul. cum si. quia loquuntur quando uon tractatur de commodo pecuniario, quo casu quis potest esse author in facto proprio, nam differet. l. 1. C. de Testamen. & l. qui testamenta. §. i. ff. de testam.

Præterea Tabellio habetur loco testis. l. Domitius Labeo. de testamen. & ad eum recurritur, si est dubium. de fid. instrumen. l. si quis decurio. C. de fals. sed quis non potest esse testis in re sua. l. omnibus. C. de tèstamen. & l. nullum. ff. eodem tit. Et hoc videtur expresè de his qui se ascribunt. l. diuus. §. i. & l. si quis legatum. ff. de fals. vbi dicit, quod Tabellio qui scribit falsum instrumẽtum, punitur de falso. Casus est in l. rationes. C. de probat.

Dicit tamen Guilielmus, quod tali instrumento creditur, in quantum facit contra ipsum, sed pro ipso non l. non putaui. §. si quis. de contract. Tabel. & l. Aurelio. §. idem. de lib. leg. Idem tenet Dynus in l. si impuberes. §. fin. de fals. & l. public. ff. de poses. Sed contrarium tenet quædam gloss. parua, quæ dicit, quod aduersarius non potest approbare instrumentum, in quantum solum facit pro se, & reprobare, in quantum facit contra se. Sed Bar

to.

to. in dicta l. si consul. dicit quod dicta glos. loquitur in priuata scriptura, hic in publica. facit quo not. C. de donat. ante nup. l. i. & l. ii. C de confes.

VII. Quæro, nunquid Tabellio creatus a Papa possit conficere instrumentum in terris imperii, & sic econtrà ponit Specul. in titul. de instrument. edict. §. se nunquid tenendum, vbi dicit, quòd sic. quod credo uerum ratione, quia quilibet habens merum imperium, potest extra suum territorium exercere iurisdictionem voluntariam, sed non contentiosam. l. 2. de offic. procon. Sed concedere potestatem conficiendi publica instrumenta, est de voluntaria iurisdictione, ideò pro hoc facit in simplic. cap. per venerabilem. post princ. qui sunt legitimi.

VIII. Quæro, quid si Tabellio non vult contrahentibus vel alteri exhibere instrumentum, quo iure agetur contra eum? glos. l. argentarius. ff. de eden. dicit, quod officio iudicis. Est & verum in actis & instrumentis, quæ fiunt inter uiuos. Sed si esset instrumentum pertinens ad vltimas voluntates, tunc agitur per titulum, quemadmodum test. am. ape. vel per interdictum, de Tabel. exhi. l. i. & ibi glos. ff. de Tabel. exh.

IX. Quæro, nunquid Notarius teneatur dare instrumentum partibus siue cōtrahentibus sine pecunia. Gloss. verbò argentarius in princ. in verb. assimiles. ff. de ædē. dicit quod non. In contrarium facit lex i. §. illud quoque. de ordina & extraor. cog. Et Guilielmus in dicta lege argentarius. dicit quod Notarius potest capere duplicem mercedem pro instrumentis confectis, vnam pro abbreuiatura, aliam pro extensione. Pro hoc allegant casum singularem in lege. si. post medium. C. de princ. agen. in rebus. lib. 12. facit leg. in sacris. in fin. C. de prox. sacro. scri.

Et tamē aduertēdū secundū eūdē Guiliel. quod notarius pōt implorare officium iudicis, vt sibi ista duo salaria præbeantur pro scriptura, per leges supra allegatas. Nec obstat l. i. §. illud quoque. quia loquitur in salario præstando de publico, quod nō potest statui Notariis sic, nec

aliis

aliis personis. vt not.in l.i.in princ.ff. de var.& extraord. cogni. Illud non videtur verum, quia leges quas allegat Guiliel.loquuntur in Notariis qui scribunt acta iudiciaria. Quo casu concedo quòd ad officium iudicis, coram quo gesta sunt ea quæ notarius scripsit,pertinet sibi dare salarium. Et ita intelligo allegatum §. illud quoque. qui loquitur indistinctè tam de salario præbendo de publico, quam de priuato. Non ergo poterit notarius qui scripsit extra iudicium Instrumentum,implorare officium iudicis, vt sibi prębeatur salarium. Sed bene constat illud verum, quòd non potest cogi dare Instrumentum contrahentibus sine mercede. Et hæc est mens d. l.argentarius. Bartol.tamen ibi,& in l.i.ff.de var.& extraord.cogn.dicit quòd in hoc spectetur cõsuetudo,quæ est quòd notario detur merces de scriptura instrumenti,cùm contrahentes & notarius uideatur tacité agere de mercede præstanda secundum consuetudinem.arg.l. accepto. C. loca. & l. domini prædiorum. de agric. & sensi. libro 11. vnde secundum eum notarius poterit agere ad mercedem,vtili ex locato. Item sequitur ex hoc textu, quòd contrahentes poterunt agere vtili ex conducto contra notarium,vt exhibeat Instrumentum modo dictarum legum, quod etiam no.in l. mutatio. & suppletio ad illam glossam l. argentarius.

X. Quæro,quis contrahentiũ debeat soluere notario. Dic vt per Cyn.in l.eos. C.de vsuris. & ibi plenè dixi.

XI. Quæro, notarius dedit partibus Instrumentum defectiuum,nunquid potest agi,vt perfectum tradat. Respondeo,poterit officio iudicis agi, vt perficiat & interesse tradat ea ratione, qua cogeretur a principio vt totum traderet,quia non videtur dedisse, qui totum non dedit. vt l.vbi exigitur.§.si dolo. ff. de edend.

XII. Quæro, notarius dedit partibus defectiuum instrumentum, petit vt reddatur sibi vt posit addere vel detrahere,nunquid contrahentes, aut aliquis eorum teneatur sibi tradere instrumentum. Bartol. format istam quæstionem in leg.fi.ff.de Tabel.exhi.& Rayn.de form. lib.consuluit, vt ipse not.in l. imperator. ff. de statu hominum.

min. Ego autem dico, quòd si notarius reddat instrumentum defectiuum legitima causa, de æquitate potest agere actione in factum, vt instrumentum sibi reddatur, vt sic suppleat, uel detrahat. arg. l. 3. ff. de exhibend. & eius quod not. glos. in l. quædam. in principio. de edend Quæ autem sunt legitimæ causæ defectus instrumēti? Respondeo, si notarius perdiderit Prothocollum in remotis locis vel partibus tempore quo fecit instrumentum. vt l. si quis ex argentariis. ff. de edendo.

XIII. Quæro, nunquid notarius possit corrigere errorem instrumenti sui. & videtur quòd sic, quia error Notarii non nocet contrahentibus. l. si librarius. ff. de re iudi. l. Imperator. de statu hom. Guil. de Cu. format istam quæstionem in d. l. Imperator. & Spe. de instr. edi. §. instrumentum. versicu. nunquid si conficit. & Bart. in d. l. si liberarius.

Ego autem de declarationem præsentis quæstionis præmitto, quòd error in instrumento multis modis potest committi. Vno modo circa formam instrumenti. Secundo modo, circa errorem ordinis instrumenti. Tertio modo, circa solennitatem formalem ipsius contractus. Alio modo, circa latinitatem. Quando committitur circa solennitatem formalem, vt quia deficit inditio in instrumento, vel anni Domini, vel menses & dies, defectus enim horum vitiat instrumentum. vt in Authen. vt præponatur. not. Imper. in princ. & in Authen. quibus mod. nat. effi. sui. §. sed quantum, extra de fide instrumen. inter dilectos. & not. Bartol. in d. l. generali. vel in instrumento deficit, quia notarius fuit rogatus, vel æquipollens. vt in Authent. de Tabel. §. i col. 3. & per Bartol. in l. sciendum. de verb. oblig. Sed nunquid posset errorem corrigere? dico quòd si est erratum in committendo, si constat, in quo est error, notarius potest corrigere errorem suum. argum. l. errore. C. de testamen. & leg. si in nomine. ff. de verb. obligat. Si autem non constat in quo, vt quia fuit omissa dies rogationis, vel negatur a partibus facta, isto casu si notarius dicit se recordari, debet ei credi. quia officiali publico creditur de officio sibi commisso. C. de

fac.

fac.rab.lege Imperator.lib.12.& lege ſi quis decurio. C. de fal.& lege magis puto. §. non quauis. ff. de rebus eorum.& lege i.§.cura carnis.de offic.præfec.uig. Si verò eſt erratum in ponendo. Iſto caſu ſiquidem error conſtat ex inſpectione inſtrumenti, vt quia poſint vnum menſem vel diem, cùm debuiſſet ponere alium. Et iſto caſu non poteſt notarius ſuum errorem corrigere, niſi de errore conſtet per teſtes, vel alio modo. l. quidquid aſtringendæ.de verb.obligat.

Tertiò, reſpondeo ſecundum lecturam Barto. & eſt ratio inter hunc caſum, & præcedentem, quia quando notarius omittit inditionem,diem vel rogitum, nondum finitum eſt officium ſuum.argum.l. qualem.ff de arbitr. ideo poteſt corrigere errorem ſuum. Sed quando ponit inditionem,menſem vel rogitum, tunc eſt functus officio ſuo ſiue bene ſiue male.l.iudex.de re iudi. Ideò non poteſt errorem ſuum corrigere, ſi non eſt dies, patet ex inſtrumenti inſpectione, vt quia anni Domini non concordent in inditione, cum vtrunque ſit poſitum in inſtrumenro. Iſto caſu gloſſ.Bartol.quæ eſt inter dilectos. de fide inſtrumen. in verb. inditionem, tenuit quod inſtrumentum reddatur falſum. Dynus conſulendo in quodam conſilio determinat, quod licèt omiſsio inditionis vitiet inſtrumentum, vt ſuprà, tamen ſi apponatur non vitiat inſtrumentum, licet non concordet cum annis domini.arg.l.quotiens.§.ſi verò. de hæred.inſtitu. pro quo facit quod not.gloſ.in l. ſi quis in fundi vocabulo.de leg. 3. & l.4.ff.de re iudic. Hæc opinio eſt communis. Omnia prædicta ſunt vera, quando ſolennitas inſtrumenti fuit ſolenniter obſeruata, ſed non fuit inſcripta, eo modo, quo interuenit, vel fuit totaliter omiſſa. Cæterùm ſi non fuiſſet ſcripta,nec probata,tunc non poſſet corrigere errorem,imo eſſet totaliter falſus, & notarius tanquam falſarius puniretur lege iubemus.§. finali de teſtamento.

Tertio modo, quando fuit erratum circa ſolennitatem formalem coutractus. Dico quòd ſi error fui commiſſus a contrahentibus, talis error vitiat contractum,

ideò tunc notarius talem errorem non potest corrigere.l.1.in princ.& l.quicquid astringendæ.de verb.oblig. Sed si fuisset omissus a notario in scriptura, vt quia fuit tunc obseruata illa solennitas, sed notarius hoc non scripsit, cum talis error non vitiat instrumentum, quare pręsumitur hæc solennitas interuenisse, ideò notarius potest hunc errorem corrigere.instit. de inutili stip.§.si scriptum.ff.de verb.oblig.§.sciendum.

Quartò modo, quãdo est erratum circa solennitatem intrinsecam conuentionalem contractus. dico quod si error est omissus a contrahentibus, tunc talis error vitiat contractum, ideò notarius non potest corrigere.leg.i.§. nec empt. l. in emptione.ff.de contrahen. empt. Si verò error non fuisset omissus per notarium, si constat de errore per testes, vel alio modo, potest corrigere errorem. alias non quia talis solennitas non præsumitur. instit. de empt.& uend.§.pretium.

Quinto modo quando est erratum circa solennitatem extrinsecam cõtractus, si est erratum a contrahentibus, vitiatur contractus, ideò notarius non potest corrigere. l.i.C.de fide instrumen.& de iure hastæ fisc.lib.10.& l.si extra prædium.de pact.conuen. Idem est, si est erratum a notario.nam non potest corrigere hunc errorem, nisi constet per testes, vel alio modo.l.quicunque. ff. de publica. Et est ratio, quia solennitas extrinseca nunquam præsumitur, nisi notarius faciat mentionem de ea instrumento, vt not.in l.i.C.de fide instrument.& l.i.C.de contrahene.stipul.

Sexto modo, scilicet, quando est error circa scripturam instrumenti scribendo verba obscura, si sint omnino obscura, & non intelligibilia, tunc vitiatur instrumentum. Ideò notarius non poterit corrigere hunc errorem.d.l.quicquid.secundum vnam lecturam,& ibi Bart. Si autem non sint omnino obscura, tunc potest corrigere declarando & interpretando verba per eum scripta.l. si quis decurio.in fin. C. de fal. & in Authen. de fide instrumen.§.si moriantur omnes.col.6. Vltimo modo, si error fuit circa incongruam latinitatem scripturæ, tunc

non

dicta editione,quia talis editio debet fieri,cum causæ cognitione.l.si quis ex argentariis.§.fin. ff.de eden. An autem , quando oriuntur tales contentationes inter Notarium & partem,debeat adhiberi plena cognitio,vel semiplena, not. per Bartol. in d. l. i. in fin.de Tabel. exhib.

X V. Quæro cuius ætatis debeat esse Tabellio . Et videtur quòd pupillus posit esse Tabel. vt l.impuberem.in princ. ff. de falsa doctrina. vt refert Baldus,,vbi tenet, ꝙ Tabel. debet esse maior pupillo,quia officium Tabellionatus est officium publicum. l. generali.C. de Tabellionibus,libro x. Sed pupillus non admittitur ad officia publica.l.pupillus.ff.de iustit.& iur.ergo non obst.d.l. impuberem.quia loquitur in illo,qui admittitur ad scribendum. Nam ad scribendum tantùm potest adhiberi seruus vt| seruus. ff. de testam. & l. impuberem.§. non tantum . ff. de fal.

X V I. Quæro,nunquid aliquis posset creari Tabellio infra tempus pubertatis, & post pubertatem cõficiat instrumẽta,& exerceat officium. Bar. in allegatal.impuberẽ.in princ.tenet ꝙ nõ,quia hi, qui eliguntur ad aliquod officiũ publicũ debent esse idonei eo tẽpore quo eliguntur.l.examinationis.§.non tantùm.ff.de acquir.tut.

XVII. Quæro , nunquid Tabellio excommunicatus posit conficere instrumenta publica.Bar.in l.eadem.§.i. ad Iul.repetun.Et est casus in Authen.de pac. & consu. perducere.col.2.& in Authen.credentes.C.de hæred.

X V I I I . Quæro , nunquid Tabellio infamis posit conficere instrumenta. Et videtur quod non, quia habetur loco testis.l.Domitius.ff. de testamento. sed infamis non potest esse testis.l.eadem.ff.ad l. Iul. repetun.l.3.§. lege ff.de testib.

Præterea gl.in l.2.§.miles.de infam. dicit , quod infamis non potest exercere aliquod officium publicum, sed officium Tabellionatus est officium publicum,vt d.l. generali ergo &c.

Præterea infamis repellitur ab omni dignitate. l. 2.C. de dignitate. Sed officium Tabellionis est dignitãs.l.i.C. demanda.princ. ergo &c. Et istã partem tenet Innocen.

 in

in cap. fraternitatis. in gl. in verbo deponitur. extra de: Testam. Barto. in dicta l. eadem. §. i. ff. ad leg. Iul. repetund. tenet contrarium, scilicet quòd infamis posſit conficere, mouetur, quia officium Tabeliionatus non eſt dignitas, ſed eſt munus. vt not. glo. in lege i. in fine. C. qui: mo. non poſ. lib. 12.

Conſtat autem quòd infames non excluduntur a muneribus. C. de his qui non imple. lib. 10. & l. i. C. de infami. Item infamis poteſt eſſe Procurator. inſtitu. de excep. §. fin. Item poteſt eſſe arbiter. l. Pedius. ff. de arbit. Item poteſt eſſe tutor & curator. vt not. in ſumma trium librorũ. in titu. de infam. lib. 10. & eſt caſus in l. 4. §. eſt æquiſsimum. ff. de poſtul. Item nec obſtat, ſecundum eum. leg. i. de mand. princ. quia loquitur in Notario principis aſſumpto ad ſcribendum negotia ipſius. Nam illud officium ad quod eligitur per principem, eſt dignitas. vt ibidem. ideo infamis non poteſt illud exercere per dictam regulam. l. 2. C. de dignit. Item non obſtat ſecundum quod not. gl. in l. 2. §. miles. de infam. quia loquitur in Notario, qui habet aliquod officium ſibi iniunctum de publico, vt quia Notarius ad bancum ſtipendiorum ſedens. ſed nos loquimur de Notario ſumpto a partibus ad faciendum publicum Inſtrumentum, ad quod officium poteſt infamis aſſumi, ſicut dicimus in iudice, nam ſi infamis eſt, & ſi ſit datus partibus volentibus, & non opponentibus de infamia, valet eius iudicium, vel ſententia, vt not. Innoc. cap. cùm ſuper. de offic. deleg. & Bart. in l. quidam conſulebant. de re iud. & Spec. in titu. de iudic. deleg. §. excipitur. ver. item nunquid. & verſ. ſeq. Item ſecundum eum non obſtat, quòd infamis non poteſt eſſe teſtis, quia teſtimonium producitur ab altera partium tantum inuita, & ideo non admittitur. Sed Notarius qui aſſumitur ad ſcribendum Inſtrumentum, aſſumitur ab vtroque contrahentium, ideo valet Inſtrumentum, Ego autem teneo opinionem Inn. pro qua allego caſum de prohib. feudalie. §. ſcriba. col. 10. Non obſt. rationes Bar. primo caſu, vbi dicit, officium Tabellionis eſt munus publicum, vt not gloſſ. in lege fin. C. qui milit. non poſſ. quia dico il-

lam

lam falsam & contra casum lege generali. in fin. C. de Tabul. lib. 10. ad quam Barto. ibi non respondet. Nam ibi expresse dicitur, quod officium publicum, & quòd sit officium publicum, tenet Inno. in cap. i. extrà de fid. instrumen. quòd autem non sit inutile munus publicum patet euidenter ex eius diffinitione. Nam dicitur ipsum publicum, quod in administranda repub. cum sumptu sine titulo dignitatis subimus. quæ diffinitio habetur ad literam in lege honore. de mun. & hon. Item non obstat de tutore & procuratore & arbitrio, quia sunt personæ quæ non habent officium publicum. Item non obst. de iudice, quòd si non opponitur quòd sit infamis, ualet sententia per eum lata, quia est aliud in iudice delegato infame, quia iudicium & sententia valet propter autoritatem delegantis, si litigatores non opponunt notam infamiæ, quæ ratio cessat Tabellionibus.

XIX. Quæro, si Tabellio excommunicatus vel infamis stetit in possessione tabellionatus, vel bonæ famæ, non obst. infamia vel excommunicatione, an valent instrumenta facta per eum. Barto. videtur sibi contrarius in l. eam. §. i. ff. ad l. Iul. repetun. vbi tenet, quòd sic, per lege Barbarius. de offi. præsid. & lege de senat. Sed Guil. quem Bat. sequitur in d. l. Barbarius. tenet contrarium, quòd licet diu fuerit in possessione Tabellionatus, tamen non tenent instrumenta per eum confecta, & secunda opinio verior est, pro qua est casus in d. lege generali. Nec obst. d. l Barbarius. secundum Guil. quia ibi pactũ erat in materia tantum. nam ibi interuenerat communis error & autoritas eius, qui poterat creare Tabellionem, & pactum formæ est peius quam pactum materiæ leg. i. §. eius. de consti. pecun. & l. cum vtil. in princ. de accep. Item non obst. l. 2. C. de senat. quia loquitur in liberto, qui poterat esse iudex eo tempore quo iudicauit, licet postea fuit reuocatus in seruitutem ex causa ingratitudinis, vel alia causa.

XX. Quæro, an Tabellio propter delictum perdat officium, & an instrumẽta teneat per eum facta. Guil. in hoc tit. de Tabel. circa fin. tenet quòd non. Tu dic, quòd

aut in totum priuatur officio Tabellionatus, aut non in totum, vt quia de falso damnatur ve l deportatur, & sic efficietur seruus pœnæ, & isto casu instrumenta postea facta vitiantur. l. fina. C. de sen. pa. & l. si aliquid. C. de suscep. Archid. lib. 10. Facta verò an remaneant valida, arg. quòd sic, in l. ex falc. C. de transac. & ibi not. & l. si quis ex argentariis. ff. de eden. sed si Tabellio aliquo officio priuatur, ad quod erat deputatus, & secundum quod priuatur, tunc instrumenta postea facta valent. vt in authen. de Tabell. §. fin. C. de mun. & actu. lib. 10. in l. 2.

XXI. Quæro, nunquid pater Tabellio posit instrumenta conficere pro filio. & videtur quòd non, quia Tabellio est loco testis. l. parentes. ff. de testamen. sed pater potest testificari pro filio. l. parentes. ff. de testam. ergo nec instrumenta pro filio conficere. pro hoc allego d. lege si parentes. preterea pater pro filio etiam in potestate conficere potest, de castren. pecul. per d. lege si parentes. Sed an posit conficere instrumentum pro filio in potestate de pertinentibus ad periculum aduentitium. Bartol. in lege impuberem. §. i. de fal. tenet, & bene, quòd si pater conficiat instrumentum respectu filii, & ita, nec tunc valet etiam respectu proprietatis, nec respectu usus fructus lege si filius. §. sequent. & ff. de fal.

XXII. Quæro, quid econtrà. an filius Tabellio posit conficere instrumẽtum pro patre. Dynus tractat hanc quæstionem in lege si uno. ff. de authen. tut. & leg. quod dicimus. §. i. eod. tit. Bartol. in lege pater. de fal. & lege qui testamenta. §. i. de testa. Veritas est, quòd filius emancipatus potest lege filius emancipatus. in princ. ff. de fal. Filius autem in potestate patris non potest lege de eo. in principio. ff. eod.

XXIII. Quæro, nunqnid frater posit conficere instrumentum pro fratre. Respondeo, si sunt ambo in potestate eiusdem patris, non potest de re, quæ patri quæritur lege de proprio, in princ. ff. de fal. sed si sunt emancipati, potest. arg. l. impuberem. §. i. de fal.

Quæstionum

Quæstionum Bartoli Finis.

XXIIII. Quæro, quomodo probetur quis Notarius. Innocen. in c. i. de fide instru. quem sequuntur cæteri Doct. dicit posse probare Notariũ per Instrumẽtũ creationis, quia apparet Instrumentũ, per quod talis creatus est Notarius siue Tabellio, sed hoc casu oportet, ꝙ constet de authoritate & potestate creantis Tabellionis, poterit etiam probari per testes, qui interfuerũt quãdo fuit creatus Tabellio. Item probatur quẽ esse Notariũ, probãdo quòd fecit plura instrementa inter plures personas, quibus est ad habita fides plena. Itẽ sufficeret ad probandũ quẽ esse Notarium, si plura instrumẽta producantur per eũ cõfecta. Et non sufficeren secundũ Innocen. duo, sed plura requiruntur, nam ex eo ipso, quòd quis confitetur officium Tabellionatus, dato quod non esset Tabellio, satis esset, quia communi. error facit ius. vt in l. Barbarius. ff. de offic. prætor. Lanfran. in repet. c. quoniam contra. §. Instrumentorum productiones. nume. 3.

XXV. Quæro, an Notarius debeat conficere Instrumentum ad instantiam vnius partis tantùm. Innoc. in c. i. de fide instrumentorum, tenet quòd in his, quę dependẽt a volũtate duorũ, vt in conttactibus, Notarius nõ potest conficere neque rogari de instrumento, nisi ad instantiam ambarum partium, vt est in venditione locationis &c. In his autẽ quæ dependent ex voluntate vnius tantum, vt est in aditione hæreditatis, vel in aliqua protestatione, sufficit rogari Notariũ ab illo, a cuius volũtate dependet actio. Et ideò si pars faciet vnam protestationem in iudicio contra iudicem, non tenebitur illam Notarius scribere, si nollet Iudex. Istud idẽ tenet Bal. in rub. de fide instrumen. Subiicinens, quòd si actus nõ depẽdet ex volũtate aliquarum partiũ, tunc requiritur hautoritas iudicis, aliàs tale instrumẽtũ nõ facit fidẽ plenã, vt in natiuitate alicuius. Nam si quis faciat scribere instrumẽtum de alicuius natiuitate, debit interuenire authoritas Iudicis, alias faceret tale instrumentum quod dam indicium. Idem Lanfran. in d. c. quoniam. nume. 10.

XXVI. Quæro, si datur copia instrumenti, an debeat

aduersarius. Dicite quòd autem nulla est quæstio vtrum debeat fieri sibi, vel ne puta, quia semel habuit copiam, sed perdidit, & dicit Notarius, ego non teneor amplius sibi dare vllam copiam, certè tunc debet pars, quæ posset lædi, citari ita determinant Bartol. in l. fin. ff. de Tab. exhibendis. & Bald. in l. fin. C. de eden. Sed quid è conuerso Notarius, qui erat rogatus de instrumento, & qui iam dederat vnam copiam parti de illa Imbreuiatura, perdidit illam Imbreuiaturam, vel fuit incendio consumpta, aut alio modo, nunquid poterit Notarius partem quæ habuit copiam, citare, vt exhibeat illam copiam, quia Notarius vult extrahere exemplum, quod vult penes se tenere loco imbreuiaturæ? Bald. determinat in lege fin. C. de edend. quòd sic, quòd poterit compellere, & tantam fidem facit tale assumptum, quantam originale, qund est notandum. Idem Lanfr. in alleg. cap. nume. 15.

XXVII. Quæro, Si negat Notarius se rogatum, an compellatur conficere instrumentum. Respondeo quandoque negat se interfuisse, & tunc non debet compelli, nisi probetur quòd interfuit rogatus, quia facta non præsumitur, quandoque fatetur se interfuisse, tamen dicit quòd non fuit rogatus, vel quod fuit rogatus, tanquam amicus, non tanquam Tabellio, quo casu instrumentum non est publicum. Casus est no. ff. qui pot. in pig. hab. l. scripturas, & tunc dico, si negat se omnino rogatum, probatum est de rogatu. Si autem fatetur se rogatum, sed dicit quod non fuit rogatus vt Tabellio, sed vt simplex scriba, dico, quòd in dubio præsumitur Tabellio, quia illa via assumpta præsumitur in dubio, quæ facit actum valere, vt ff. de testam. milit. l. 3. & hoc quando quæstio est de rogatu cum Tabellione. Sed si est inter partes, glo. dicit, quòd in dubio Tabellio præsumitur rogatus, quia alias non præsumeretur scripsisse. vt not. in d. §. nos autem. in Authen. de Tabellionibus. Innocentius dicit, quòd non præsumitur rogatus, nec etiam iniunctum nisi hoc in scriptura contineatur, & idem dicit hic Nicolaus de Mat. tu dic gl. veriorem, quia in Tabellione propter artis peritiam præsumitur solennitas, vt no. infrà de vsur.

l.i. Item

ki. Item quia non est consuetum, quod Tabellio scribat, nisi rogetur. & ideò præsumitur factum, quod cōsuetum est fieri, vt infra de fideiuss.l.fin. vbi est text. not. Si igitur apparet scriptum negotium inter partes gestum, apparent etiam aliæ solennitates testium, præsumo non esse rogatum, secus si aliæ solennitates deficerent. vt d.l.scripturam. Bal. in rubrica. C. de fide instrument. col. 3.

XXVIII. Quæro, an debeat cognoscere partes. Dico quòd non est necesse, quando habet scribere in instrumento certam qualitatem eorum, puta quòd sunt idonei posidentes substantiam &c. vt in Authen. de hær. & fal. §. si verò absunt. col. i. secundum Nic. de Ma. Idem Bal. in d. rub. col. 4.

29. Quæ requirantur vt notarius posit instrumētum conficere. Sciendum ad hoc, vt notarius posit conficere instrumētum, quatuor requiri. Scilicet facti commissio, id est, quòd sit rogatus, rei cognitio, id est, quòd quantitatem appræhendat, per sensum corporis, iuris permissio, id est, quòd instrumentum conficiat de permissis, nō de prohibitis suprà, de sacrosanct. eccl. l. iubemus. §. his Tabellionibus. Item testium præsentia & rogatio. Bal. in d. rub. col. ead.

30. Quæro, an posit cōficere Instrumētū de eo quod est præter ius, puta, de confessione ad obligandum facta absente parte, vel de stipulatione facta alteri. Respondeo sic, licet scriptura non det uim negotio, vt ff. de verb. oblig. l. stipul. ista. §. alteri, nam de eo quo possunt rogari testes, potest rogari Tabellio. Idem Bal. in d. rub. col. v.

31. Quæro, notarius, si aliquem errorem emendauit, & ita abrasit, vel interlineauit quædam, & nihilominus velit quòd instrumentum valeat, & omnis suspicio cesset, quid faciet. Dic quòd facere debet, in fine instrumenti vnam additionem, videlicet, quod dicat hoc modo, Ego talis notarius illam interlineaturam, vel abrasionem feci manu mea, quia errraui, ita dicit Bart. in lege i. §. & ideò. ff. de his quæ in testamen. dele. Archid. in §. i. 39. q. 9. d. Abb. in c. ex literis, de fide instrumen. in 3. col. in versi. Vnde tamen. Et no. quòd istud est necessa-

rium,alias instrumentũ esset nullum. Bart. in l. si vnus. in fi. C. de testam. Adde quòd oportet quòd ista apostilla seu verba Notarii sint in corpore instrumenti, secus si in margine,quia nihil operarẽtur. Ioan. And. in Spec. in tit. de instrumẽto edit. §. ostẽso. in addit. incipien. dixit Rolãdinus. Adde dom. Alex. in d. l. si vnus. & vide Felin. in d. c. ex literis. in versi. Quinta declaratio. nume. 10. ibid.

XXXII. Quæro notarius simpliciter rogatus, an possit apponere renuntiationes & clausulas consuetas? Dico quòd Notarius debet scribere & conficere instrumentũ secundum naturam contractus, etiam si a partibus omnia requisita in illa materia non sunt expressa. casus est in lege fina. C. de fideicommiss. Bald. in lege prima in vlt. col. ff. solut. matrim. & in lege de die. in 1. col. ff. qui satisd. cogan. adde etiam, quòd Notarius debet ponere in instrumento clausulas consuetas. & præsumitur rogatus, ex quo natura contractus ita requirit. glo. & Bald. in d. lege fin. C. de fideicom. Pau. de Cast. in lege 2. ff. de iurisd. omn. iud.

XXXIII. Quero, an Notarius cogatur in publica forma Instrumentũ dare ei qui eum rogauit. & tamen prætendit habere interesse? Dico quòd qui non rogauit Notarium, non potest eum cogere, quòd sibi det instrumentum in forma publica, quamuis prætendat interesse ex tali instrumento, quod valde not. & vide Spec. & Ioann. Andr. in titu. de instrumento edi. §. postquam. versiculam & breuiter. cum versi. sequen. per Innoc. in. c. de fide instrum. Limita istam couclusionem tribus modis.. Primò, quòd licet Notarius inuitus non possit cogi, tamen voluntariè, postquam sibi constat de interesse petentis, si ei det copiam, non peccat in Spiritum sanctum, secundũ Angel. & dominum Alexand. hic. bene facit quod vult glos. not. in l. in fraudem. §. neque Instrumenta. in verb. edi. ff. de iure fisc. quòd si duo litigant in hac ciuitate, & quidam tertius priuatus habet instrumenta, quæ faciunt in fauorem vnius, licet non possit cogi edere, tamen si vult, potest voluntariè edere. Secundo limita conclusionem glos. in instrumentis extraiudicialibus, secus in

instrumētis quæ fiunt in foro autoritate iudicis, vt instru mēta emancipationum vel adoptionum, vel in actis quæ fiunt ad bancum iuris, nam quilibet cuius interest, potest cogere Notarium, vt sibi det copiam. secundum Bartol. in l. i. §. editiones. supra eod. & in l. 2. C. eod.

Tertio limito, quando ego non rogaui Notarium, sed alius cuius personam repræsento, pone exemplum in cre ditore habente obligata omnia bona debitoris, nam potest petere a quocūque Notario, vt instrumenta sibi exhi beantur, secundum Bartol. & An. in l. si quis ex argentariis. §. pertinere. infra, eo. Bart. in l. fin. per illum text. C. de bon. autor. iudic. poss. & in l. Aristot. ff. de iure delib. & in l. controuersia. ad fin. ff. de transact. Iason de Mayno, in l. prætor ait. colum. i. ff. de edendo.

XXXIIII. Quæro, quibus pœnis afficiantur Notarii, qui officio suo abutuntur? Dic variis pœnis affici, secundum qualitatem delicti aut falsi. Si enim conficit instrumentū immunitatis falsum, punitur pœna ignis. text. est not. in l. i. C. de immunit. ne. conce. lib. 10. Quòd si faciat instrumentum reprobatum, vide quod not. in l. iubemus. in §. his Tabel. de sacro sanct. eccles. in Authen. de non alien. §. hæc autem. & inde tenet, vbi punitur pœnis corporalibus, & traditur in exilium. in Authē. vt nulli iudic. in §. quia vero. & ibi vide Angel. & an faciat litem suam, uide text. l. fin. C. de mag. conue. & l. fin. ad finem. ff. si men. fals. mod. di. Bald. in rub. C. de pœna iudic. qui male iudic. & qua puniatur, si scribit simulatum instrume tum, habes hic tex. & si scribit instrumentum vsurarium est periurus, & non potest amplius conficere, & potest pronūtiari infamis, ita dicit Host. summa in titul. de usur. §. fin. versic. quid de Notario. & si conficit instrumentū, vt quis puniatur, dicit quòd punitur eadem pœna. facit text. in arg. in l. i. ff. de sica. & vide text. in l. iubemus. C. quemadmod. test. ordin. vbi si omittit solennitatem, & dicit eam interuenisse, punitur pœna falsi, nec potest probare contrarium, quia resultat præsunptio iuris, & de iure. vt est gl. sing. in præalleg. l. iubemus. & an præsumatur prò Notario. vide text. & Doctor. in l. quotiens. §.

sed

ſed ſi maiorem. ff. de hæred. inſtit. & uide bonum text. in l. nulli. C. de nunt. & act. liber. 2. quòd inſtrumentum carens ſolennitate, eſt ſuſpectum de falſo, & ſi Notarius ex certa ſcientia omiſit renuntiationem Velliani, quæ interuenit, punitur de falſo. Vide Bald. in præalleg. l. ſub omni. & Bartol. in l. ſi quis obrepſit. de fal. & vide Bal. in repetitione rubr. C. de priuil. do. vide eleganter not. in l. generali. C. de tribu. lib. x. & ibi Barto. & vide omnino Bald. in cap. i. §. ſunt res. prope finem. ſup de l. Corra. uide tex. & Bald. vbi loquitur notabiliter in l. imperialis. in princip. de prohib. alie. feu. per Freder. adde text. in cap. ſi aduerſus. de hæred. ubi Notarius faciens inſtrumentum pro hæretico, ſuſpenditur ab off. non infamia. & Bald. in leg. 2. C. de enun dicit quòd Notarius faciens inſtrumentum illicitum, punitur criminaliter in l. i. C. de ſepul. viol. dicit quod punitur crimine ſtellionatus. uide Bald. in rubr. C. res inter alios acta. Andr. Barb. in additio. ad Bald. in cap. Imperialem. §. callidus. in fin. de prohib. feud. alien. per Freder.

x x x v. Quæro, an Notarius requiſitus ad inſtrumenti confectionem poſsit recuſare, uel an ex officio teneatur conficere. Dic quòd cogi poteſt, & tenetur ex officio ſecundum Bartol. in l. fin. cap. de aſſeſſo. & poſſet priuari officio ſuo, ſi nollet, ſecundum Boerium in Conſtitu. Bituricen. Et vide Felin. in cap. quoniam contra. in ſeconda notab. de probat.

x x x v i. An Notarius licite accipiat pecuniam a pauperibus. Dic quòd non. ſecundum Iaſ. in l. nec quicquã. §. decretum. in ſecunda columna ff. de offic. proconſ. & lega.

x x x v i i. Quæro, Notarius falſarius, aut de falſo ſemel conuictus, an poſsit adhuc inſtrumenta conficere. Dic quòd Notarius qui commiſit falſum, perdit poteſtatem conficiendi inſtrumenta. Innoc. in cap. fraternitatis. gloſſ. in l. ſi quis. §. i. ff. de eden. Bald. & innoc. in l. ad teſtium. §. conditionem. ff. de teſtam. Bald. in leg. 2. de manu. uind Et hoc habet locum etiam in inſtrumentis ad pias cauſas. Bald. & Imol. in l. infraudem. §. ſi quis ff. de

ff. de test. mil. Felin. in dicto cap. fraternitatis. in versic. prima conclusio. num. 4. fol. 190. adde quòd fallit ista conclusio in instrumentis confectis antequã super sit falso lata sententia. Innoc. in dicto cap. fraternitatis. Paulus de Cast. in l. si quis. ff. ad Macedon. Bartol. in l. si quis decurio. C. de fal. Felin. in dicto cap. fraternitatis. in versic. Fallit primo. num. 5. fol. eodem. Item fallit ista conclusio. dummodo Notarius commiserit falsum in officio Tabellionatus, secus, si aliter uel alio modo deliquisset, uel incurrisset infamiam, quia valebunt instrumenta per eum confecta, ita Bartol. latè in leg. 3. ff. ad leg. Iuliam. repetun. dom. Abb. in dicto cap. fraternitatis. in 1. col. in versic. Sed si falsitas. Bartol. idem tenet in consil. suo incip. Sed Ioannes. Bald. in leg. prima C. de sententiis. & in l. militibus. C. de testam. mil. Feli. in dicto cap. fraternitatis. in versicul. Fallit 2. num. 6. ibidem. Dic tamen quòd si esset notarius principis. tunc non ualerent instrumenta facta post infamiam ortam, quia tales Notarii habent dignitatem. Bartol. in dicta leg. 3. ff. ad leg. Iuliam. repetun. Felin. in dicto cap. fraternitatis. in versic. Limita primo in Tabellionatum. nu. septimò fol. vt supra. Dic etiam, quòd si Notarius esset ad bancum iudicis, idem erit, quod in Notario principis. Idem dic quando Notarius comisisset, delictum dignum depositionis. Idem dic quando Notarius esset adeò infamatus, & infamia esset adeò grauis, quia in istis idem est dicendum quòd in Notario principis. Felin. in dicto cap. fraternitatis. in versic. Quarto nisi infamia. num. 8. ibidem. Item fallit ista conclusio in Notario condemnato de falso propter contumaciam, quia valebunt instrumenta, ratio, quia talis dicitur cõdemnatus, ex ficta confessione. Bald. in leg. fin. C. de fide instr. in fi. Fel. in dicto cap. fraternitatis. de hæred. in versicula Tertio fallit. num. nono ibi. Nisi exactis apparet expresse de delicto ipsius contumacis. Felin. in præallegato loco, Item fallit nisi Notarius condemnatus de falso reputaretur habilis communi opinio. quia instrumenta confecta per ipsum ualerent. Baldus in leg. prima in secunda colnmna. C. de testam.

& in

& in l. secunda in secunda col. C. de senten. Petr. de Ancha. in consilio suo 209. incip. pro isto. Felin. in dicto c. fraternitatis in versic. Fallit quarto. num. 10. fol. eod. Itē fallit ista conclusio, quando iudex reseruasset ex causa ipsi Notario condemnato de falso, facultatem conficiendi instrumenta. Bar. in l. si quis. §. fin. ff. de. leg. 3. Archid. in cap. si quis l. distinct. vbi dom. de San. Gemin. Felin in dicto cap. fraternitatis. in versic. Fallit quinto. num. 11. fol. vt supra. Item fallit ista conclusio quando Notarius condennatus de falso vellet instrumenta prius inchoata redigere in publicam formam. Bartol. in l. ad testium. §. i. ff. de testam. Anto. de Butr. in dicto cap. fraternitatis. Fellin. ibi in versic. Fallit sexto. num. 11. vt supra. Item fallit ista conclusio, quādo partes requirerent Notariū condemnatum qe falso, quia si non valebit ut instrumentū, valebit saltem de confesso. Felin, in dicto cap. fraternitatis. in versic. Fallit septimo. num. 13. ibi. Item fallit ista conclusio, quando Notarius falsarius fecisset plurima instrumenta, quia valebunt propter communem vtilitatē. Innoc. in cap. dilecta. de rescript. Felin. in dicto cap, fraternitatis. in vers. Octauo fallit. num. 14. fol. ibidem. Itē fallit ista conclusio, quando Notarius falsarius haberet alium Notarium, non falsarium socium, quia ualeret instrumentum. Bald. in cap. 3. loco de probat. dom. Abb. in cap. fin. de proc. in quarta col. Item fallit ista conclusio, quando Notarius falsarius copiaret instrumentum Notarii non falsarii, quia ualeret copia. Bart. in dicta l. si quis §. i. ff. de eden. Felin. in dicto cap. fraternitatis, in versic. 9. Fallit conclusio. nnm. 15. fol. cxci. Adde ad ista pro complemento totius materiæ, qua pœna sunt puniendi Notarii, qui faciunt instrumenta falsa. vide scribentes in Authen. Sed nouo iure. C. de seru. fugit. & Bald. præcipuè in rubrica. C. res inter alios acta. in fin. Adde etiam qua pœna sint puniendi, qui sciunt confici instrumentum in fraudem vsurarium. & dic quòd debent remoueri ab officio Tabellionatns ob infamiam. Baldus in lege iubemus. §. sanè. C. de sacrosanct. eccles. & ibi Iac. Butr. Bal. in dicta rubr. Adde etiam, quod Notarius qui facit

instrumentum

instrumentum clandestinum, debet puniri. ita Baldus in l. mandatum. C. manda. & in l. cum fratrem. C. de his qui. vt indig. Adde etiam quando instrumentum dicatur falsum per consequens, quando Notarius puniatur de fal so. Bal. in l. si potest. de iur. & fact. ignor. Adde etiã quod Notarius conficiens instrumenta super illicitis puniatur. Bartol. & Bald. in lege 2. C. de pet. bon. subla libro decimo. & Baldus in rubrica de fide instrument. in nona columna.

Adde etiam quòd quando in instrumento reperitur aliqua solennitas, si illa non interuenit præsumitur Instrumentum falsum. text. est not. in l. nulli. C. de mir. & actuã. lib. 12.

XXXVIII. Quæro, an Notarius infamis possit conficere instrumentum. Dic quòd Notarius infamis regulariter non potest conficere instrumenta. ita glos. in leg. i. §. miles. ff. de his qui not. infam. vide Bart. in l. eadem. ff. ad l. Iul. repetũ. vbi ponit de duobus generib. Notariorũ, vz, de notariis principũ, & de Notariis ad bãcũ iuris, quia isti si sunt infames, nõ possunt conficere instrumẽta. Adde Baldum in lege in exercendis. 2. colum. C. de fide instru. vbi quærit, an infamis retinet officium. Vide dominum Abb. in cap. cum dilectus. de fide instrumen. in vlti. colum. in vers. ex hoc videtur. & ibi Feli. in vers. Tertia declaratio. num. 38. folio clxxi parte 2. adde quod fallit ista regu la in aliquibus casibus. Et primò vbi infamia esset occulta, quia valerent instrumenta facta ab infami, ita Bald. in l. cunctos populos. in v. opposit. C. de sum. trinit. & fide ca thol. vide Felin. in d. c. cum dilectus. in vers. alleg. Item fallit, quando infamia non descendit ex delicto. ita Felin. in d. c. cum dilectus. in versic. præd. Item fallit, quando Notarius est infamis, infamia facti, nõ iuris, quia valerẽt instrumenta ipsius. dom. Abb. in d. c. cum dilectus. de fide instrum. in vlt. colum. in vers. Item dico. & Felin. in versic. tertius casus. ibidem num. 40. Item fallit, quando Notarius est infamis ex delicto, & tamen rogatus a partibus, vt conficiat Instrumenta, quia isto valebunt talia instrumenta, ex quo partes ea habilitant. Bartol. in lege

eadem. ff. ad leg. Iul. repetun. dom. Card. in d. cap. cum dilectus. dic tamen quòd oportet quòd expresse appareat, quòd partes eum rogarunt. domi. Abb. in d. cap cum dilectus. in vlti. colum. in versicul. Si ego limitarem. Adde Felin. in d. cap. cum dilectus. in versicu. quartus. casus. num. 41. vbi suprà.

Postremò quæro, an Notarius qui in veritate non est Notarius, neque habet priuilegium Notariatus, tamen comuni opin. reputabatur Notarius, & est quasi in possessione, quia multa instrumenta publica fecit, an instrumenta per eum facta ualeant. Ista fuit quæstio antiquitus disputata. Et multi Doctores tenuerunt quòd instrumenta ualeant, etiam quòd non sit Notarius. & idem tenuit Felinnus in ca. primo de fide instrum. in versicu. item quæritur quòd sit confectum. num. decimo septimo. & decimo octauo. fol. 154. Tamen cõmunis opin. est in contrarium, ibi uide per Felin. & posita in additione contra Felinum.

TRAC-

TRACTATVS CLAVSVLARVM,

Quæ ex More, Instrumentis, Contractibus, Testamentis, aliisque Vltimis uoluntatibus, Iudicialibus item Actibus inseruntur per Celsum Hugonem Dissutum Burgundum, V. I. Doctorem, ex uariis Doctorum scriptis collectus.

COMVNIA CLAVSVLARVM.

CLAVSVLA in literis quandoque ponitur ad cautelam, quādoque ad necessitatem Iuris in Spec. de iud. deleg. §. sequitur videre. versic. sed nunquid potest.

Clausula in rescripto transposita non uitiat, sed intelligi debet vbi esse debet. in Spec. de lit. contest. §. 1 versicu. sed pone peto. & de instrumen. edi. §. nunc autem. versic. item excipe quòd talis clausula.

Clausulæ omnes in testamentis confirmantur per aditionem, & ante nihil operantur. Bald. in leg. prima penul. columna in fin. in versicu. item dico unum. C. si quis omis. causa testam.

Clausula in l. interpretata præsumitur repetita, in l. īterpretante. l. nihil. & ibi. Bar. ff. de coniun. cū eman. liber.

Clausula in vno statuto, uel eius parte, an intelligatur repetita in aliis statutis similibus. uel in omnibus partibus eiusdem statuti. Flor. in l. quemadmodum. §. hæc uerba. ff. ad leg. Aquil.

Adde Bart. in l. licet Imperator. in pen. q. ff. de leg. i. & in l. i. §. i. in fin. ff. de his qui deie. vel effu.

Clausula non competens contractui, reddit contractum nullum. Vide Bald. in l. comparationes, colum. 2. versicu. vltimo nota. & ibi etiam Guil. de Cug. numero 7. ubi notaui in apostilla. ad ipsam in versic. quæ forma seruatur. C. de fide instrumen. & leg. prima C. vt in poss. legata. & in leg. si tutor. C. in quibus cau. in integrum restit. non est neces.

Clausula

Clausula generalis comprӕhendit alia quàm expressa eiusdem generis vel conditionis, non diuersi. Card.in Clement. §.i. de prӕbend.

Adde Bartol. in leg. legatorum.§. fin.de leg.3. & in l. Titia.§. Lucius.el 2. eod.titu. dixi an aposti'. ad Bald. in l. pactum.q.14.C.de coll.& tangit Feli.in cap.quӕ in ecclesiarum. col.14. versic. sed hanc declarationem. extra de constit.& in eo. versicu.16.& Felin. in cap. sedes colu. 2. versicu. clausula generalis. extra, de rescript.

Clausula ad vnum finem posita non operatur alium. Card. in clement. i.§.i. de prӕbend.& ibi text.& l. legata inutiliter. de legat. i.

Clausula consueta intelligitur apposita, si fortè sit omissa contra stylum curiӕ, not. Abbat. in cap. cum M. de const. colum. i.

Tu dic hoc uerum tam in rescripto, quàm in aliis conncessionibus. Et idem in contractibus ut videatur contractus generi secundum consuetudinem loci, licet hoc non exprimantur in contractu, vt notat Felin in alleg.c. cum M.colum.2.versic.nota.4. de constitutionibus.

Clausula transposita censetur posita in loco congruo. Abb.in d.c.cum M.i.col.per c.causam quӕ.de rescriptis.

Clausula generalis comprӕhendit etiam personas in dignitate constitutas, etiam principem.not. Card.in clement. i. de iudic.

Clausula generalis non sufficit etiam post speciales casus enumeratos, scilicet in requirentibus speciale mandatum.not.Card.clemen.2.de procur.& ibi vide quid operetur clausula generalis in mandato. in q. 3.

Clausula generalis, omnia debita & credita sint communia, quomodo intelligatur.Alexander consilio.117. i. parte.

Clausula specialis sequens post generalem in dubio non restringit, sed declarat procedentem. Dyn. fin. in reg. generi per speciem.in 6. & not.in l. quӕsitum.§. fin de fun.instruc. & in l.pediculis.§. labes.de aur. & argent. leg. & per Alexan. in l. sanctio.de pœnis.

Clausula generalis sequens an & quando comprӕhendat

dat casus specificatos. Flor.in leg. si seruus seruum.§. inquit.ff. ad l. aquil. & in l. doli clausula. de verb. signific. quòd non. & glos. 27.q. i. caue.

Adde Barr. in l. si seruus communis. ff. de stipul. seruorum.& in legatorum.§. fin. ff. de legat. 2.& in l. consul.ff. de adopt. & Felin.cap. sedes.col.2. versic. clausula generalis.extrà de rescrip.

Clausula generalis sequens post quædam specificata, restringitur ad illa sola.Bald.in.l.pactum. 14.q.C.de col. & per Alexand.fin.in consil.117.parte.& plenè per Barr. in l. si seruus communis.i. ff.de stip.ser.& in l.legatorum. §. fin. de legat.2. & in l.Titia.la i. §.Lucius.el 2.& in leg. Mæuius.§. eum qui in 2.col.in princ. versicu. pro cuius declaratione.eod.titu.& in l. libertis quos.in princ. ff. de ali.lega. Item restringitur ad similia expresis secundum Card.in clem.2. de procur.15.q cautius est eam ponere. l.stipulationes.commo.de verb.obliga.

Clausula generalis absolute posita, quomodo intelligatur. per Bald. in l. pactum.15.q. C. de col.

Clausulæ omnes in contractibus debent operari.Bald. in rubr. C. de contrah. empt. 9. q.

Clausula quælibet debet operari aliquid.c. si Papa. de priui.in 6. si quando.de leg.i. & Paul. de Cast. consi. 72.

Clausula absolutè posita quando dicitur. Bald. in l. i. ad fin. versic. 6. quæro. C. de libe. præte.

Clausula absolutè posita operatur idem quod relatio ad omnia præcedentia, non tamen ponitur relatiuè, sed simpliciter. Bald. in l.i. in princ. C. de lib. præte.

Clausula refertur ad omnia, quando non est ratio restrictiua. Bald. in l.i. in princ. C. de libe. præte. sed non ad id quod de iure fieri non potest. in Spec. de ar. §. fin. versicul. in forma.

Adde in plenius. Bartol. in l. vt gradatim.§.i.de mune. & ho. & in l. 3.§. vtrum.ff. ad Sylle. & Are.inst.de verb. oblig. §. sed hæc solennia.

Clausula artat id cum quo potest construi, salua ratione recti sermonis, & id omne complectitur, non aliàs, nec operatur quando resultat absonus intellectus. Bald. in d.

N leg.

leg.i.i.col.in versic.& not. ꝙ clausula.C. de libe. præte.

Clausula generalis exclusiua non refertur ad priuilegiatas.

Adde Card.in clem.i.§. nonnulli. de exces. præla.Bal. in l.i. & ibi bon.text. C.de silen.lib.12.eundem in l.i.col. pen. versic. vnde quæritur.C.de fur.& consi.suo 67.inci. super hoc puncto duo sunt uidenda. in fin.

Clausula generalis inclusiua fauorabilis, non refertur ad odiosos,nec prohibitos.Bal.in add.Spec.de consuetu. vresicula, secunda.

Clausulæ in contractibus euictionis, & renuntiationis poni debent & censentur positæ secundum consuetudinem.l.si pignore.§. fin. per Bart.de pig. act.

Clausulæ vnius protocolli,censentur repetitæ in aliis sequentibus. Bald.in l. circa. C. loca.

CLAVSVLA IN PRINCIPIO.

CLAVSVLA in principio,seu præcedenti posita, non censetur repetita in sequenti.Bar.in l.i.ff.de pac.dota.item Bart.in l. actionibus.ff.de infa.dicit quòd clausula in præcedenti capitulo posita non censetur repetita in sequenti, in his quæ pertinent ad facti narrationem, non quo ad iuris dispositionem.Bart.post glos.in l. transigere. in ult.colum.in.prin.vers.ex hac glos. not. C. de transact. dicit quod in dispositione legali dicta in præcedentibus non censentur repetita in sequentibus,aliàs autem dicitur, clausula in princ.posita refertur ad sequentia.l.si quis ex argen. §. si initium de eden.Bart. & Doct. in l. talis scriptura.§. fin.in i. col.ad fin.vers. uenio ad 2. notabile. ff. de leg. i. & in.l.i. per Bart. C.de libe. præte. Doct. post gl.in cap. secundo requiris.de ap.& doct.in l. 3. §. filius.de liber.& post.& plene in Spec. de instr. ed. §. nunc autem.versic.item excipe.& in ti. de alleg. & dispu.§.post hoc in.ver.ult. in prin.actum narrat. Card. in cle. in 3. 7. op. de procurat.

Adde Bart.cons. v. incip.Angelus. & consil.83. incip. in facti contingentia.Paul.de Cast. consil. 3b4. & Rom. consil.

consil. 110. & c. i. consil. 129. notaui plene in apostil. ad Gulielmum de Cugnio in l. si idem cum eodem. in princ. de iurisdictio. omnium iud. & ibi. Bartol. in glos. in verb. eorum sententia. ff. de iurisd. om. iud. Bal. in l. omnes populi. col. 11. vers. & dixi. ff. de iusti. & iur. & Card. & Ioan. de Imol. in cap. cum dilecti. extra, de donat. Quod est uerum, quando commodè referri potest, aliàs non. ut est glo. not. in alleg. l. si idem in eodem. Quod fallit, quando præcedentia habent separatam determinationem, quàm sequentia, & quando sequeretur absurdum, uel aliud inconueniens, seu iurium correctio. ut per Bart. in l. ptor. la 2. ff. vi bon. rap. & in l. talis scriptura. ff. de leg. i. de quo est tex. sing. nec alibi repertus, in cap. ecclesia uestra, el 2. secundum Abb. ibi extra, de elect. & hęc faciunt ad cōtenta in his vers. & sequent. usque ad versic. clausula derogatoria. de quo etiam uide quod dixi infra in uerb. clausula si ita est. & notaui in appostil. ad Panor. in cap. causam quæ. num. v. in vers. clausula in fine posita, post alios. extra de rescrip. & in alleg. cap. ecclesia vestra. num. v.

Clausula in medio posita, refertur ad præcedentia, & sequentia connexa. Bald. in addit. Spec. de alleg. & dispu. versic. de clausula. in medio. & ibi uide in Spec. §. post hoc. in ver. & not. quòd clausula. & per Bartol. in l. talis. §. fin. in 2. not. ff. de leg. i. & in l. C. de libe. præte. vbi dicit quod refertur ad omnia, si est posita inter plura capitula, sed si in medio vnius capituli tantùm, refertur ad illud tantùm.

Clausula in principio. vel in medio, uel in fine posita, refertur ad omnia, quando non est ratio diuersitatis, quare magis ad vnum quàm ad reliquum refrratur. no. in capitulo, secundo requiris. & ibi Doct. & Philip. in princ. de appell. & leg. prima, & ibi Bart. C. de libe præte. & Cardina. in clemen. i. §. fin. de iure patron. Item quando nōn reportaret illicitum, ut dicit Cardina. in clemen. i. §. urbanus. de reli. & uen. sanc. per cap. cum dilecti. & ibi Cardina. de donation.

Clausula in fine posita regulariter refertūr ad omnia præcedētia. l. talis scriptura. §. fin, & ibi doct. de. l. i. quod

uerum si commode eferri potest, aliàs ad proxima tantũ. l.1. §.hoc edicto.& ibi Doct.ff.de postul.& l. si idem cum eodem. de iurisdictio.omni.iud.& Cardina.in clemen. i. §. fin.de Iure patro quod refertur ad omnia, nisi sint diuersa.& per Bartol. in leg. prætor.2. in §. eritque differentia.ff. vi bono. rapto. & not. in cap.cum dilecti.& ibi Sicu.2. colum.de donation.& Baldus in marg.ver.instrumentum.& Flo.in l.si seruus.§.inquit.ff.ad legem Aqui. & per Bartolum & Baldum, in dicta l.i. de libe. præte.& Bald.in l.1 C. de leg.hær.& quod not. per Bartolum in l. doli. in principio.ff.de ser. corru. item nisi resultaret absurditas.cap.cum dilecti.de donat. Cardina.in clemen. 1. §. qui aliter. de statu monac.

Clausula in fine rub. non debet operari eius extensionem, si aliud non appareat.Card. in clem.i.§.de præben.

Clausula in fine posita refertur ad præcedentia continuata scriptura.l.fin.& ibi Bart.ff. de re. dub.

Clausula in fine posita non refertur ad omnia præcedentia capitula separata,sed ad connexa tantùm.gloss. in cap. ecuestra. el 1. de elect.

Clausula sequens concernit superiora, etiam remota, etiam si sint distincta.Card.in cle.i.§. 2. de sup.neg.præl.

Clausula in fi. contractus posita, refertur ad proxima tãtũ,nõ ad remota.Bal.in mar.uer.inst.ver.notaclausulã.

Clausula non refertur. ad capitula, quæ destruerentur,si fieret talis relatio.Bartol.in l.talis.§.i.& fin.in 2.col. in versic. Item si ex hac relatione.ff.de leg.i.

Clausula doli in fi. posita refertur ad omnes casus,non specificatos. Doct.& Io.de Por.post gl.in l.stipulationes commodissime.de verb. obliga. & in l.doli clausula. eod. titul.& Flor.in.l.si seruus.§. inquit.ad l.Aquil.

Clausula in eadem oratione posita non debet referri ad diuersos intellectus. in Spec.de disput.& alleg.§.post hoc. super versic.vlt.in princ.factum narrat.

Clausula etiam vnius dictionis in fine positæ,refertur ad omnia præcedentia, ut si statutum dicit,si quis fecerit tale quid,& tale quid de nocte &c. quia verbum de nocte refertur ad omnia.l.doli.in princ. de ser. cor-

CLAV-

CLAVSVLA DEROGATORIA.

CLAVSVLA derogatoria habet vim ademptionis, etiā si sit posita in minus solēni voluntate. Bart. in l. si quis. in princ. testam. in 2. columna, in verb. quæro de prima uoluntate. ff. de leg. 3. cuius forma est cassans & irritans omne aliud testamentum, ut ibi not. de qua clausula uide omnino Alexand. consil. 7. 4. parte.

Clausula derogatoria tacite inest secundo testamento. Bald. in fin. v. q. paulo post princip. C. de edic. diui Adri. tol. per glos. in l. hæredem. de his qui. ut indig.

Clausula derogatoria in testamēto rupto ex causa præteritionis vel exhæredationis conseruatur, per Authent. ex causa. C. de libe. præte. in tantum quòd legata & fidei commissa ex testamēto, ut supra rupto, valent uirtute dictæ clausulæ. Bartolus in dicta l. si quis in principio. in 4. colum. quæro quid si ista verba.

Clausula derogatoria in rescripris Papæ, ligat ipsum, non eius successorem. Ioan. mo. in cap. licet Romanus, de constit. in 6. & Baldus in cap. primo 8. colum. in fin. in uer. extra no. qui feud. dar pos. & in l. secunda, in secunda, colum. in versic. modo quęro, nunquid Papa. C. de sent. ex peri. reci. & in tract. scismatis. colum. 3.

Clausula derogatoria, an tollat ius commune, vel legem contrariam rescripto, & an tollat priuilegia habentia clausulam derogatoriam. Vide Paul. de Castr. consil. 53. vbi plenè & infrà, ver. clausula non obstant. &c.

Clausula derogatoria in primo testamento non nocet secundo testamento quod fit ex interuallo, sed demum quando fit incontinenti secundum post primum. Bartolus in leg. qui bona. §. fin. ff. de acq. hæré. & Ioan. de Prat. in leg. pacta nouissima. C. de pact. & melius per dominum Alexand. consilio 7. 4. parte. & Salyc. in leg. sancimus. C. de testam.

Clausula derogatoria non obstante aliquo alio testamento, per me facto, etiam si de eo fieri deberet mentio specialis, operatur ac si nominatim & exprefsè tenor primi testamenti esset insertus in secundo. secundum Angelum.

gelum. not. in leg. omnes. in princip. C. de præscripionem trig. annor. & in repertorio suo, vers. testamentum, & Baldus ibidem in prima columna, per Alexandrum plenius in consilio 7. quarta parte. addo Baldum in l. humanum. in ult. columna, in princip. in uers. aduerte quòd in eo per quam. ita consuluit dominus Ioan. de Anania, in consilio suo 56. quod incipit, his quæ facto proponuntur, & Paulus de leaza. in clemen. i. de sepul. de quo uide Angel. & Ioan. de Imo. in leg. si mihi & tibi. §. in legatis, & ibidem remissiuè dom. Alexand. in 3. col. in versicula super hac gloss. quærit hic Angel. ff. de leg. i. cum infinitis concord. ibidem per eum signatis. & per Paul. de Cast. in l. secunda & ibidem Bald. & dominus Alexan. ff. de liber. & posthum. post alios ibidem per eum relatos.

Clausula derogatoria in primo testamento posita, & in 2. testamento omissa, cum concursu decennii post secundum testamentum, operatur ualiditatem secundi testamenti, & reuocationem primi. Baldus in leg. sancimus. in vltima colum. in uersic. idem forte si cucurrerit. C. de testam.

Clausula derogatoria specialiter non requiritur in secundo testamento, quando unum præcesit, sed sufficit generalis clausula, non obstante quocunque testamento, quia intelligitur de illo quod solum præcedit, sed si plura præcedant, requiritur clausula specialis, non obstāte tali testamento, in quo est talis clausula, puta, aue mar. &c. Bald. in l. 2. ff. de liber. & post. & in cons. punctus quæstionis talis est, quidam fecit testamentum, sed vide Bart. & Doct. in leg. si quis in prin. testamen. in v. col. in versic. sed quæro si esset, ponere tertium casum. ff. de leg. 3. & in l. si mihi & Titio. § in legatis. & ibi. Bartol. ff. de leg. i. cum aliis concord. signatis supra, in præcedenti versic. & per Alexander consilio, 7. 4. parte. vbi contra secundum Angel. Paul. & Imo. in d. l. 2.

Clausula derogatoria generalis refertur ad id solùm, quod præcedit, si unum tantùm præcedit, in quo operetur, & sufficit, aliàs non. Bald. in Authen. hoc inter liberos. in i. colu. versicula quid ergo si in primo testamen-

to.

to. C. de teſtamen. de quo plenius per gloſſ. & Cardin. in clement. i. in principio. vltimo notab. & in tertia oppoſiti. de ſepul. vbi ponit, an clauſula derogatoria per verba generalia ſufficiat. & in clemen. ſin. §. ſin. de pœnis. quòd ſic.

Clauſulæ derogatoriæ materiam ſuppleas infrà proximo verbo. clauſula non obſtante. per totum.

Clauſula derogatoria in ſecundo teſtamento, non ſolenni non tollit primum ſolenne. Bart. in leg. ſi iure. in 2. columna in verſicula, quæro, dicit teſtator. ff. de lega. 3. Bald. in leg ſancimus. in i. colum. in verſic. reuoco in dubium. & ibi Paul. C. de teſtam. Sed an operetur non adita hæreditate Bald. in leg. ſed ſi in conditione. §. ſin. uer. & iſtud inducebam. ff. de hæred. inſti quòd non. & in d. l. ſi iure. ad ſin. uerſic. & idem ſi in teſtamento &. infrà uer. clauſula ceſſans. verſicula ſecunda, & tertia in clauſulis teſtamentorum.

CLAVSVLAE CONTRACTVVM.

CLAVSVLAE cõtractus uel inſtrumenti præcedẽtis, non cenſentur repetitæ in alio ſequenti. Bald in l. circa. C. loca. & Alexan. in l. ſi quis. §. ſi initium. de edendo. ubi dicit uerum, niſi ſit in ſequenti clauſula &c.

Ceſsit omne ius quod habet et habere ſperat in dictam rem, Operatur ut etiã veniant actiones furtiuæ, quæ aliàs non uenirent in ceſsione. l. hæredem. et ibi Bar. ff. man.

Titulo venditionis uel donationis, operatur ut habeatur differentia inter contractum emptionis et permutationis, quia in primo interuenit pretium numeratum, uel res æſtimata loco pretii, ut notatur in leg. i. et ſecunda C. de rerum permutatione.

Dedit, ceſsit, tranſtulit, Poni debet, et quidem operetur. Bart. in l. per diuerſas. C. mand. i. colum. in verſiculo, 2. præſumitur ſimulata.

Pro meritis & ſeruitiis, Poni debet in inſtrumẽto ceſſionis ſecundũ Bald. contra Bart. in d. l. per diuerſas. in 3. col. v. q. C. mand. qui Bar. in 3. col. in princ. ver. iuxta hoc

quæro.iuncto versi. dubito tamen.dicit se pluries fecisse dictam clausulam remoueri de cesfionibus.

Ego dico quòd ista clausula operetur quòd ualet cesfio, quando actio pro parte venditur, licet nõ posſit tunc pro parte donari.vt per Bal.in d.l. per diuersas.& ibi Sali. q. 16.& not.idem Bal.in l. 2. colum. 3. ver. quæro si instrumentum. C. ne liceat poten.Præcedentibus meritis in instrumento donationis, an probet merita præcesfisse. Bart.in l.si forte. in i.colum.in fin.versic.& per hoc dico.l.q.ff.de const.pecunia. quòd non.& addo Bartol.in l.si donatione. in i. colum.in ver. sed quæro. vbi etiam d. Bal. in i.col.in versic. quærit glos. & late do. Alexander Imo. in secunda columna,in prin.cum infinitis concord. ibidem per eum signatis.

Quibus addo Bald.in l.illud.q.4. C. de sacrosanc. eccle. vbi dicit, quòd si verba enuntiatiua benemeritorum posita in instrumento donationis. debent facere fidẽ ipsa bene merita præcesfisse, quòd oportet deuenire ad particularitates benemeritorum, nec sufficeret de eis in genere facere mentionem. ita not. Oldrad.conf.v. inci.Titius dedit. & Soc.in consil.295. incip.in causa contra filios & hæredes Petri.col. 2. ver. circa secundam difficultatem. quorum opin.reprobat claris. dom.meus Philip.Decius. consil.xx.incip. in causa istorum fratrum & multis iurib. & rationibus, quas ibi uide per totum, quia per hoc tenebis forte indistincte ad dictum Bart. in d. l. si forte.

Sciens non esse obligatam alteri dictam rem, debet poni in instrumento obligationis, vel pignoris, ut secũdus creditor uel emptor certificetur, an sit res ipsa alteri obligara vel non.l.& quæ nondum.§.qui res suas.ff.de pig.

Qui Syndicus posſit obligare bona communis & priuatorum, Operatur vt quilibet de populo posſit conueniri pro debito communis. Bart.in l.sicut.in princ.in prima q. ff. quod cuius. vni.no.& in l.4.§.si actor.in 2.col.in princ. versic. sed pone quòd syndicus.ff. de re iudic. Angel.in.leg. secunda. C. de donat. in anguſt. & ab anguſt. factis.

Aliàs est l. pe.C.de donat.inter vir.& vxo.& in l.i.col. fin.

fin.versicu.vlti.facit ista glo.ff. quod quisque iuris. Imò post eum in l.potest.in fin.de auth.tuto.Bald.in l.i.col.i. versicul.modo in ista lege aliqua dicam. C. ne filius pro pat.& in præallega l.i.§. quod si nemo. col.ii. versic. sed iuxta hoc quæro.ff quòd cuiuscunque vniuer.no.& om nino Alex.in l.4.col.7.versi. postremò quærit.Bart.ff.de re iud.cum multis concord.ibi per eum sign.

Ad meliorandum, Operatur vt refectio rei debeatur. secundùm Bart. Cæpo.in tit. de seruit. vrban.c. lix.adde in eodem versi.promisit meliorare.

Suos hæredes & successores, quomodo intelligatur in instrumentis, vide Bal.si in l. si personam.in fin. C. de fideius.qui dicit quòd intelligatur de hæred. vel succedēti bus in infinitum.Alexan.plenè cons.cxviii.vol.2.& intel ligitur de hæredibus vniuersalibus, qui sint hæredes de iure ciuili, vel qui succedant vniuersaliter de iure præto rio,vt not.Imol.in l.quod dicitur.col.fin.ff. de verb.obli ga.& omnino Alexand. in l. quædam.§. nihil. col.i.ff.de edend.& not.in apostillis ad leg.fluminum.§.adiicitur in versi.successoris.super gl.in ver.dominium.ff. de dam in fect.& Bal.in addit.Specu.de empt.& vend. ver.verba illa per se quod de vniuersalibus.Bal.in l.emptorem. in 2. col.in fin.in versicu.quid si instrumentum.C.& in l.liber ti.in 7.col.C.de operib.libert.

Sine exceptione aliqua in instrumētis, quomodo intel ligatur, Bald.in addit.Specul.de empt.& vendit.ver.verba sine aliqua, quòd excludunt omnem exceptionem.

Quæ omnia & singula sub pœna, quid operetur, Bald. in addit.Specu. de empt.& vend. versi.quæ omnia dicit, quod referuntur ad singula pacta & capitula.

Ad habēdū, tenēdū & possidēdū, quid operetur, Bald. in addit.Spec.de empt.& vendit.versi. ad habendum.

Rebus sic stantibus, semper subanditur in iuramento. Bal.in l.clari.circa medium.C.de fideicom.l.fi.qui satisd. cogan.cap. breui.de iureiur. in gloss. in ca. quemadmodum.eodem titu. & l cùm quis.in princ.de solut. & Butrius in cap.cum P.de renunt.quòd iuramentum scholaris de non se doctorando nisi Bononiæ, intelligitur rebus

ſic ſtantibus,& in l.fin.in fine,in i. col.in verſicu. 7. ineſt conditio.C.de non numera. pecun. & ibi Salycet. & Feder.de Senis.conſil.223.vbi dicit,quòd nec iuramentum validat contractum rebus mutatis, vnde ex cauſa noua licitum eſt facere contra,ideo Sayc.in l. fin. hic alleg.ponit multa exempla.Tu adde aliud,ſed Hoſtien.& Ioann. Andr.in nouella.in c.ſignificauit.de cenſi. & Fred. conſil.299.quòd debitor iurans ſoluere creditori infra annũ, non eſt periurus non ſoluens, & interim condemnatus in confiſcatione bonorum,quia ſtatus eſt mutatus. Item ſubauditur in vltimis voluntatib. Bartolus in l. quotiẽs. §.ſi duo.vlt.q.de hær. inſtituen.l. Paulo.§.i.de leg.3.in l. Mæuia. §.fi.de annu.leg.vbi legatum ab vxore hæred. factum ſeruis,intelligitur rebus ſic ſtantibus,id eſt, vxore non repugnante. Adde l.in confirmando. vbi per Bartol. ponuntur multa exempla.de confirm.tuto. Idem in contractibus l. quæro.§.inter locatorem.ff.loca.l. ſi conuenerit.pro ſoc.l.cùm quis.de ſol. Idem in priuilegio capit. ſuggeſtum. de decimis. de hac clauſula vide Alexan. in §.duo fratres.vlti. colum. de verbor. obligatio. Item in conſtitutione facta de certo numero canonicorum, qui intelligitur niſi fructus ſuperexcreſcant.no. Abb.in cap. cum.in i.colum.de conſtitutionib.

Rebus ſic ſtantib. ſubauditur in contractibus. l. quod Seruius.& ibi not.ff.de condi.ob cauſam.& Bar.Cæp.de ſeruit.vrb.præ.c.i.item & in renuntiatione iurium, Bar. in d.l. quod Seruius.ad fi.vid.omnino Ale. in d. l. quòd Seruius.& in l.ſi conuenerit.§.ſi nuda.de pig.act. & glo. ca.ne quis.12.q. quæ dicit,clauſulam ſemper intelligi rebus ſic ſtantibus.& ibi optimè probatur de deponente gladium alteri,quia ei non debet reddi,ſi poſtea furioſus factus eſt.

Rato manente pacto, hæc clauſula videtur poſita in odium contrauenientis non in fauorem, ideo non mutat naturam contractus,nec pœnam quæ uenit ex natura cõtractus.Bal.in add. Spec.de loc.in 5. col.verſic. clauſula, ra. ma pa.& ibi Spec.§. nunc aliqua. verſi.36.& uerſi.ſeq. Barto.poſt gloſ.in l.2 vlt.col.in ver.quęro quando promiſſa

missa est. C. de iure emphyt. & operatur fauorem seruantis, vt infra eod. ver 3. Rato manente pacto, subauditur in contractib. bonæ fidei. l. prædia. de act. empt. Bald. in lege si pacto. in 4. col. nume. 8. in versi. quid dicemus. dicit Bartol. C. de pac.

Rato manente pacto, Operatur in fauorem seruantis pactum; non in odium eius. in gloss. & Doct. in cap. potuit. in uersic. potuisset expelli. de locat. in l. 2. C. de iur. emph. in gl. mag ver. repellere. in versic. item si promisit pœnam. & in l. qui fidem. & ibi Alexa. etiam vbi per Bartol. plenè in 2. col. in uersic. quæro quid si hoc casu. ff. de transact. vide Dyn. & Bartol. in l. cum pater. §. libertis. in versic. glo. signat. ff. de transact. vide Dyn. Bartol. in l. cũ pater. §. libertis. in vers. ultim. gloss. signat. ff. de leg. 2.

Addo Bald. in l. cum proponas. num. 8. quod ibi posui in apostil. ad istum. in uers. pro eo qui seruat cõtractum. C. de pact. & Panor. cap. cùm inter R. nu. 2. ubi etiam notaui in apostil. in ver. clausula rato manente pacto. extrà, de elect.

Rato ma. pac. impedit nouationem, & inducit augmentationem. Bald. in l. ancillæ. ultim. colum. in uers. oppon. quod electa. C. de furt. & in leg. i. 10. colum. in uersic. sed istud est contra dictum. C. de his quæ pœn. not. item impedit per stipulationem pænalem nouari principalem. Alex. in. l. ita stipulatus, in fin. de uerborum signific. Item posita in compromisso facit actionem nasci ex laudo. glos. in l. 2. uer. exceptionem. ff de arb.

Ra. ma pac. facit pœnam pluries committi. l. si duo. §. semel, & ibi Bart. ff. de arbitr. & in l. 2. ad finem. in uers. item si est dictum. C. de iur. emp. & omnino per Bald. in addit. Specul. de locat. in 5. col. vers. pœna. sed impedit moram purgari. Bart. Angel. Raph. Imol. Alelan. in lege si insulam. 9. fallen. de uerb. obl.

Ra. ma. paç. instrumẽto pacis, Operatur vt unus possit petere pœnã pacis ruptæ, & venire cõtra pacem, secundũ Card. Zabarel. & Alex. de uin. in cap potuit. de loc.

Rato ma. pac. æquiparatur iuramẽto. Bar. in leg. si quis maior in 2. col. in princ. uersic. item dico, & ibidem Barto.

in

in vlt.col.in versic.item dico quod iuramen. C. de transact. Alex.in l.ita stipulatus.in fin.de verb.oblig.

Pœna totiens committatur,quotiens fuerit contra factum,&c.impedit nouationem.Bal.in l.i.10. col. in vers. pone quòd est clausula,quòd totiens committatur.C.de his quæ pœn.not.Totiens quotiēs &c. verificatur in quatuor vicibus vel pluribus.Bal'd.in dicta l.i.10.col.in versic.sed pro quot vicibus,item in duabus. Doct.in leg.2.de custo.reo.Angel.in l.oratione.& in l.si finita. ff. de dam. infecto.Ro.in rubr.de arbit.col. 22. & Lanfran.de Oria. in tract. de arbit.parte v. q. xvi.& per Alexand. consilio 145. 2. parte.vbi etiam ponit de clausula, quotiens opus fuerit, quod intelligitur in infinitum. Totiens quotiens &c.Operatur cōtra emphyteutam ,vt soluta pœna deiiciatur.Bart. in l.2.in vlti.col.in versic.item si est dictū. C. de iure emphyteu. Item quid in compromisso, vide supra de clauf.compromiss. versic. pœna totiens.

Promisit totiens præsentare, quotiens &c intelligitur his tantùm,suprà eod.versic. 2. Item intelligitur, scilicet vsque ad sententiam,nisi dicatur totiens quotiens & quādocunque, quia etiam post sententiam tenetur. Ang. not.in lege quod si nolit.§.si quid ita.de ædil.edict. addo Angel.in lege si finita.in princip.ff.de damno infect.ibidem Imol.& latè dom. Alexan. Imol.in i. colum.cum sequen. in versi. & per hoc.infert cum concordan. ibidem per eum signatis. Alexand.in leg.3.qui satisd.cogan.& in lege Grecæ.in princ.de fideius.etiam post Bart.vide Alexand.in consil.145.2.parte. & quid de clausula qua pœna soluta vel non.

Tu dic quod potest mora purgari non obstante illa clausula.Sed operatur quòd per solutionem pœnæ videatur abrogatum stipulationi fortis, secundum Ant.de Prato veteri consilio suo incip. paucis vtar. quod est post consil. Alexand.de Imol.consil.25.volum.4.

Totiens quotiens non afficit hæredem. Paul.de Cast. consilio.29.

Non aliter, nec alio modo faciat. sic confessum non posse condemnari, nisi aliud probetur. sed Bar. in lege si qui-

quidem.in 2.col.in versi.not. glos. quæ non est alibi. C. de exceptionibus.

Suis hæredibus & successoribus, in contractu, subauditur.l.veteris.C.de contrah.& commit.stip.l.si pactum. ff.de probat.& l.2.C.de pact. inter empt. & vendito. uide etiam in lege si necessarias.§.de vẽdendo.ff.de pigno. actio.l.sicut.§.antepenul.quibus modis pig.sol.leg.iurisgen.§.pactorum.de pact.& leg.tale.in princ.eod.tit.lege a testatore.de cond.& demonstr.lege qui Romæ.§.Augerius.ff.de verb.oblig.l.si ego.§.i.ff.de iure dot.& Bartol.in addit. Specul. de empt. & uend. versic. verba illa. per Fe.& ibi Specul.

T & t.ex vna parte, & t.altera parte, Operatur obligationem, vel acquisitionem habito respectu ad numerũ nominatorum. Flor.in l.sed & loci.§. qui communem.ff. fin.reg.

Saluo iure dominii, In refirmatione feudi vel emphyteusi, operatur quòd si antea feudatarius vel emphyteuta ceciderit a iure suo, ob aliquam causam, non prosit sibi noua refirmatio. Ioannes de Pra.singulariter in leg.hæc conditio.§.si sic.de condit. & demonstr.

Pro se, filiis & hæredibus. Operatur institutionem filiorum in contractu, si aliter de testamento non constet. not.in lege tale.§.fin.& ibi.Bar.ff.de pact.

Et ego c. Notarius, in instrumentis debet poni, alias non subscriptum a Notario non valet.Bald.in l.2.3. colum. C. quando fiscus vel priuat. de qua clausula quare ponatur, vide Bart.in lege diuus Traianus.in fin. ff.de testam.mil.Bal.in tit.de var.con.§.pacta. & Paul.de Castr. in lege cum antiquitas.in fin.C.de test.

Actũ in tali loco, debet poni in instrumẽtis, vt significetur Instrumẽtũ esse perfectum. Bald. in Auth.quod sine.in i.col.in vers. etiam ideo Tabelliones. C.de testam. vide etiam Cyn.in l.contractus.C.de fide instrum.

Clausula debet esse specialis, non generalis. Aug.sing. in Authen.qui.mod.nat. eff.leg.§.illud. in fine colum.6. & in Auth.vt præpo.not.imperat.in pri.uersi.item apponitur locus.colum.v.

Rogatus

Rogatus scribere scripsi, intelligitur, scilicet quòd fuit rogatus a partibus, vel a testatore Bart in lege i. in princ. ff. de hæred. institut. Bal. & Alex in lege stipulatio ista. §. si quis ita ff. de verborum obligat.

Vacuam, liberam & expeditam, quid importet, Barto. in l. Mæuius. §. fundo. in vltima colum. in uers. sed quæro pone. ff. de leg. 2 & in l. vim facit, de ui & ui. ar. & in l. 2. §. i. versic. quæro, ad istam quæstionem ff. de pact. empt. & in l. si quis fundum eodem titu.

Ego dico, quòd possessio uacua intelligitur, etiam si alteri debeatur seruitus in re. glos est in l. fin. in ver. uacuā. C. unde vi. & Alex omnino in lege 2. §. de act empt.

Cum accessibus & exitibus usque in uias publicas, Operatur quod in uenditione ueniat uia, quæ alias non ueniret. Bar in l. binas in fi. ff. de seruit. urb. prædi. Bartol. in l. uia. §. fin. ff. de seruit. rusti. prædio. ubi dixit secus esse in ultim uoluntatibus. & in l. i. uersic. quæro quando legatur ff. de ser. leg. & Bart Cæpo. de ser. urban. cap. 38 nisi in uia ad sepulchrum, ut per Barto. ubi proxi. per leg. qui sepulcrum de reli.

Vt antecessores soluerunt, an probetur annua præstatio per dicta verba, uide Paul. de Castr. consil. 320.

Omnia bona precario pro creditore, Operatur quòd creditor potest agere contra quencunque possessorem rerum debitoris, etiam si non facta discusione debitóris, secundum Baldum in lege fina. paulo post principium. & ibi Angel. C. de acquirend possess. Angel. in lege 2. §. hac act el 2. in fin. ff. vi bon. rapt. & in lege exitus. & ibi Raph. & Ioann. de Imol. & ibidem Lud. Rom. & d. Alexander Imol in ultima colum. in verb. addit. & hic Angel cum cō cord ibi per eum datis. ff. de acquiren. possess. Flor. in Authen hoc si debitor. C. de pigno. & Barthol Cæpol. in cau tel. 64. & omnino eum uide in cau. 161. Addo Lud. Rom. in consilio 189 in fin i. colum. ubi hoc limitat esse uerum, nisi precarium expirasset, quia si mortuus esset debitor, non poterit perueniri ad extraneos possessores, non facta alia discusione.

Pepetuò rata firma habere omnia & singula, promisit

& nun-

& nunquam contrauenire. Operatur vt nunquam currat præscriptio contra actionem, per lege quòd si nolit. §. si quis & ibi Bald. & Ang. ff. de ædil. edict. & Raph. in consi. in proposita quœstione uidetur mihi singularis. not. Ang. & Barthol. Cæpol. in cautela 115.

Ratum & firmũ quid importet. & dic, operatur quod contraueniens siue de iure, siue de facto incidat in pœnã. Secus si promisit tantum habere ratum, quod non committit pœnam contraueniendo de facto, vt notat Bartolus post glossam in lege id quod pauperibus. C. de episcop. & cle. Alexand. in lege stipulatio ista §. si quis fortè. ad finem ff. de uerborum obligat.

Concedo tibi & cui uis, vel cui ius dederit, quomodo hæc clausulæ intelligantur. Bald. in lege liberti. 12. colum. in versic quid significant ista uerba. C. de oper. lib.

Non reuocando alium procuratorem posita in mandato secundi procuratoris, Operatur ut ambo sint in solidum constituti. Baldus in Rubrica. C. de institut. ultima colum. ante uersiculum secondò quæro. & Bartolus in lege cum semel. uersicul. sed contra. ff. de tutel. & in lege si quis cum procurator. §. final. ff. de procurat.

Promittens uenditor emptorem defendere ab omni persona, tam agendo quam defendendo, tam petitorio quam possessorio iudicio, omnibus suis sumptibus in iudicio & extra, & litem in se suscipere, & ad finem perducere, & si res euinceretur, promittit restituere pretium & pretii lucrum, & reficere damna & expensas litis, & extra, dicto emptori, quarè ponatur in instrumento uenditionis, & quid operetur. Io. de Pra. in l. qui absentem. ff. de procur. Bar. in l. uẽditores. paulò post princ. ff. de uerb. obl. & in lege ratio. in princ. de act. empt. & per Bald. in leg. i. ad fin. in uer. 4. quæro C. de peri & commo rei uen. Bar. Cæpo. in cautela clxxvii. & seq. Item dicta clausula promisit reficere sumptus litis & extrà. Operatur quod emptor succumbens in causa euictionis, si est aduocatus, repetat sumptus, quos fecisset in alio aduocato. Bal. in lege fin. in ult. col. uersi. pone aliquis est aduocatus. C. de

fruct. & lit. expens. Caue quia nihil dixit de hac clausula. & in q. illa determinat contrarium, quòd Imol. ex quo fuit aduocatus in causa propria, non repetit sumptus, est verum quòd loquitur in casu victoriæ, hic econtrà.

Sciens se decipi vltra dimidiam iusti pretii &c tollit beneficium lege 2. C. de rescind. vend. & probat talem sententiam Bald. in lege mater. C. de rei vend & Lud. in lege si dari. de verbo oblig. & in lege 2. per Pet. de Suf 14. col. præallega & Card. in clemen. i. §. fin. 3. quæst. de rebus ecclesi. non alien.

Si quid plus valet quantumcunque sit, donat emptori, tollit beneficium de leg. 2. C. de rescind. vend. Bartol. in lege si quis cum aliter in 2. col. in versic. quæro. dicitur in instrument. & ibi Host. de Por. & Petr. de Suf. ff. de verb oblig. & Petr. de Suf. in d. lege 2 15. col quæro clausula ualet secundum Barto. in lege per diuersas in fin. col. in princ. versic. & ideo hodie in omnibus C mandati. Sed non probat veram donationem, secundum Bart. in lege si tibi in princ. ver. & hoc facit. ff. de pactis. & in d. lege si quis cum aliter. Et ibi per Doctor. & Bald. & Alexand. in lege & si post tres. si quis caut.

Si quid plus valet, donat emptori propter benemerita. valet tam de iure, quam de consuetudine, etiam in instrumento uenditionis actionum, in quo fit uenditio & cessio Bald. in lege per diuersas. 3. quæst. C. manda. contra Barto. in lege 2. in 3. col. in uer. quæro, quid si dictum est in instrumento. C. de rescind. uend. licet in instrumento uenditionis ualet secundum Bar. in d. lege per diuersas. in fi. col. in princ. in uer. & ideo hodie in omnibus contractibus. & Alexand. in lege & si post tres. si quis caut. dicunt quòd tunc plus intelligitur de modico arbitrio boni uiri.

Ratum & firmum habere, intelligitur, scilicet ratum de iure, & firmum de facto Bartol. in lege metum. §. uolenti. 2. col. in uersic. item uerbum ratum. ff. quod metus causa. & dixi supra proxi. in clausula ratum & firmum.

Et ad alia maiora, expressis etiam quæ exigunt specialem mandatum, posita instrum. mandatorum. quid operetur

tur Io. de Prat. in l. Pompon. in princ. & in l. mandato generali. & in l. procurator, cui libera. ff. de procur. & Car. in clemen. 2. q. 16. extrà de procur.

Cedit emptori omnia iura, & fecit eum procuratorem in rem suam. Operetur quod possit emptor, licet nō dominus, agere rei uend. quamuis nondum sit secuta traditio. Dyn. in reg. pro possessore. lib. 6. & Bart. in l. si ager. in fi. & ibi Pet. de Sus. ff. de rei uend. Item operatur quod conductor vel colonus teneatur stare emptori, cui alias stare non cogeretur. Bart. in l. qui fundum. ad fin. ff. loca.

Vendit omne ius & actiones, quas habet, Operatur vt in emptorem trāseant directè sine cessione, sine qua alias transirent vtiles tantum. Bart. in l. creditor. §. penulti. ff. de act. empt. quem vide omnino in l. si ager. ff. de rei uēd. item operatur vt possit emptor dictam rem loco pignoris retinere. Bartol. in l. fin. in princip. ff. de distr. pig. Itē intelligitur, scilicet, quod ius habet, ideo non probatur titulus, nisi constet quod habebat ius in re, secundum Dyn. & Bald. in leg. si sic. §. si mihi. in fin. de legat. i. Item clausula, cum omnib. iurib. & pertinentiis, operatur si de iuribus & pertinentiis aliter constet. Dyn. & Bartol. in l. si sic. §. i de legati. i. in Specu. de loca. §. 1. uersicul. 58. & Oldrad. consil. 174. uiso priuileg. &c.

Dedit, tradidit, Operatur quod si uenditor est dominus, intelligitur dare, id est, dominium transferre in emptorem, si vero non est dominus, intelligatur tradere Bartol. in l. ex empto. in fin. princ. ff. de act. empt. & plenius per Bartol. in l. fin. in i. col. in uersi. & ideo instrumenta quæ fiunt. ff. de condict. ob causam. & lege stipulatus. in princ. ff. de usur. ubi dicit quod uerbum, dedit, nihil operatur in instrumento uenditionis. Item intelligitur, scilicet tempore instrumenti. Bart. in l. post dotem. in i. q. in 6. col. in uersic. pro hoc facere quod communiter. ff. solu. matri. & de ista clausula, dedit & tradidit, Barto. in l. i. ad fin. C. de rerum permut.

Vendit, tradit, cessit & concessit &c. in instrumento uenditionis non probat traditionem possessionis vel uenditæ absentis, sed præsentis, sic scilicet, quando instru-

resistentem aut contradicentem expellere. notat idem Barr. in l. alias. §. eleganrer. ff. solu. matri. quod est verum, nisi solo verbo contradicat vt not. idem Bar. in l. 3. in 4. q. princ. in lec ord C. de pig.

Promisit nō molestare emptorem in possessione rei, Operatur licentiæ concessionem de intrando propria authoritate, secundum Ang. & Petr. de Suf. in l. eius rei. ff de rei uend. vbi dicunt idem, si testator in testamento ponat dicta verba prohibens hæredem dictum legatarium molestare in possessione, vt dicetur infra in clausulis Testamenti. in clausula hæres legatarium in possione non molester uide omnino Bald. in lege i. C. de nund. & in lege i. 6. colu. ff. de his quæ pœ. no. & per Paul. de Cast. consil. 190. & per Ioan. de Imol. in lege Lucius. §. tres. ad Trebel.

Obligans bona quæ nomine creditoris se constituit possidere, Operatur quod etiam futura bona ueniant in obligatione, secundum Bartol. in lege fin. ad fin. C. quæ res pign. ob posses.

Licentiam creditori propria authoritate capiendi bona obligata, si contra veniant, an operetur ante liquidatam contrauentionem, vel post, & quando. Bartol. in leg. iii. iii. q. princ. C. de pig. & ibidem vide per eum in 6. colum. in ver. sed an possit. vbi dat remedium, quod median te etiam ante negotium liquidatum poterit creditor ingredi authoritate propria.

Alteri nō vendere, cum pacto de ingrediendo, propria authoritate, Operetur, vt illud locū habeat cōtra singula rem successorem, ut per Bartol. in l. is cui. §. qui in possessione ff. ut in posses. legat. & in l. si quis sub hac conditione. ff. de contrah. empt. & in l. iiii. iiii. q. uersicu. hoc promisso uenio ad q. propositam. C. de pig. in repet. & omnino Alexan. ibi. & consil. 78. uolu 4.

Promisit de euictione, siue euicta fuerit possessio, siue proprietas, & qualitercūq; euincatur, siue per arbitrium uoluntariū, siue necessariū, etiam si lata esset sententia cō tra emptorem, inique, vel ob eius iniustam absentiam, vel negligentia, vel alio quocunque modo, quid ope-

 retur.

retur Angel.in l.emptor.de eiuct. Doct.in l.2.de act.empt.& in l.Iul.§.ibidem.eod.tit gl.in l.cum pœna.in uerb. nec ne.ff.de arb.& leg.libera.C.de senten.& interlo.om. iud.Bart.in l.uenditores.in fin.de uerb.oblig. & l. ratio. in princ.de act.emp.Bald.in l.si domus.§.de euictione. de leg.1.Lanfran.in tract.de arb.7.parte.35.q.& Bar. Cæp. in caute!. 178. ubi plenè. & adde supra eod. in uer. promittens uenditor. & Ang. in consil. 26. incipiendum est &c.ubi dicit, quod non tenetur, si sententia sit iniusta, nisi cum dicta causula,& tenet Alexan.in lege exceptione de fideiussi.

Defendere emptorem de iure & de facto, quid operetur.Bartol. in leg.stipulatio ista. in princ.in 3.col.uersic. quæro aliquis uendens.ff.de uerb.oblig.& ibi Alexan.& Bar.in l fin.in i.colum.in uerbo,quærunt Doct.C.de act. empt.Item operatur,quod sententia lata contra emptorem,noceat uenditori.Bald.fin.in d.l.fin.in.2. colum. in princ.in uer.quæro quid operabuntur. & subdit Alex. in d.l. stipulatio ista.ultim.colum.quod tunc uenditor non tenetur de iniqua sententia lata cõtra emptorem in causa euictionis, secundum Bald. & Saly. in dicta l. fin.quod intelligit secundum Ang. in consil. 173. incip.in Christi nomine præmittendum est quando iudex omnino processit cõtrà ordinem iuris seruauit, sed iniustitiam fecit. & subdit Alexan.esse ueram in uenditore priuato, nõ in superiore uendente,secundũ Petr.de Anch.in consil.83. quod incip. in Christi nom ne, omisso primo dubio.ar. not.cap.i.de off. deleg. & in c.i.pro illorum.de præben. & per Alex.in l.exceptione de fideicom.

Defendere aduersus omnes,quid operetur, vide Bald. in l.si fundum.ff.de uerb.signifi.

Promisit duplum pro euictione etiã si fundus esset publicatus,Operatur quod tenetur uenditor ad duplum,casu quo fundus ut publicatus euincatur,qua clausula deficiēte dicto casu teneretur ad preti restitutione duntaxat.Bar.in l necessario.ff.de peric.& com. mo rei.uen.

Etiam si de litis euictione non fuerit certificatus,Operatur vt uenditor teneatur de euictione, etiam si nõ fuit

ſibi notificatum, quod ſit mota lis de euictione. Ang. in l.emptor. C.de euict. Bald in l.i. in ult. col.in uer. item & tertio quæro. C. de peric.& commo.rei uen.& Bar. Cæpol.in caut. 178.

Ceſsit actiones reales & perſonales, & procuratorem in rem ſuam conſtituit dictum emptorem uel donatariũ, Operatur quod ſecundus emptor non teneatur denuntiare litem motã ſuo autori, ſed poteſt denuntiari primo uenditori, id eſt, autori uenditoris ſui. Barto. in l. ſi pro. §. ſi pro euictione. in fin. ff. de euictioni. & plenè in l. Iul. §. qui fundnm. in 2. col. in princ. in ver. quæro vendidi. ff. de verb.obl.& Barto. dicit in l. per diuerſas. C. man. & dicta clauſula ualet. vt ibi in pen.col. in fin. in uer. & ideo hodie in omnibus contractibus. & in l. ſi pro re. §. fin. in fi. ff. de euict. vbi dicit quòd dicta clauſula debet poni in inſtrumentis. & per Bald. in leg. cum ſucceſſores. in uer. ſed hic quæro. C. de euict.

Precario nomine emptoris ſe conſtituit poſsidere, facit præſumi fictam uenditionem, niſi uenditor reſpõdeat emptori de fructibus, vel niſi vſufructum rei ſibi reſeruauerit. Barto. in leg. ſicut. §. ſuperuacuum. in 2. colum. verſ. quæro quid ſi in inſtrumento. ff. qui. mo. pig. vel ſpo. ſol. & Bal. in add. Specul. de alleg. & diſpu. uerſ. præſumitur fraus. Item facit venditionem non poſſe reſcindi contrario ſenſu partium. gloſ. & Barto. in l. ab emptione. in 2. col. in ver. ſed quæro, quid ſi ego. ff. de pactis. Item facit ceſſare act. ex vendit. & competere rei ven. vel interdictum vti poſsidetis, ſi deſit verbum precario, ſecundm gloſ. & Bart. Doct. & Alex. in dicta l. ab emptione. in 2. colum. in ver. nota, & tene menti gloſſ. iſtam. & ibi Paulus de Caſtro, in dicta l. 2. C. quando licet ab empti. diſce. Itẽ facit eſſe traditionem fictam, ſed poſſeſsionem veram, etiam quando per procuratorem addicitur. Bartol. ſing. in dicta l. ab emptione. in fin. in ver. vltimò aduertas. & in l. ſi is qui pro emptore. 34. col. uerſ. venio ad ſecundũ, cũ fingit, ibi, & ideo dixi & dico. ff. de vſuc. Addo etiã quantum ad primum Bart. in leg. poſt contractum. in 4. col. in ver. ſed quid ſi venditor. ff. de don. & maximè dico illud

Firmi, Anconæ, fani, etc. de hac clausula.

Tu dic pro enodatione huius clausulæ, quod debitor promittens se posse conueniri Firmi & Anconæ, & ubiqñe locorum inueniatur, poteſt opponere exceptionem fori, ſi conueniatur alibi quam ubi contraxit. Secus ſi po mittat ſe ſoluturum Firmi & Anconæ, & vbique locorū, ſecundum Guil. de Cug. in l. ſi quis ad declinandam num. 3. & quod ibi notaui in apoſtil. ad ipſum. in verb. iſta opinon. placet. C. de epiſc. & cler. de quo omnes per Gerar. de Petra ſancta ſing. ſuo 6. incip. notant Docto. in l. ſi con uenerit. vbi reprobat opin. communem.

Soluere in quolibet loco, & ubique quomodo intelligitur, & quid importet. Bart. in l. ſi conuenerit. in l. ſi con uenerit. in fi. ff. de iuriſ. om iud. addo Bart. in l. i. ad fin. ff. de eo quod cer. loco. & Panor. in c. i. in 12. col. de iud. & per d. Ale. in dicta l. ſi conuenerit. in 6. col in ver. quid ſi promitto. cum aliis concord. ibidem per eum ſignatis. Adde Alex. omnino in l. Lucius. l. 1. & ibi Paul. de Caſt. ff. depoſiti. & quod notaui ſuprà proxi. uerſ.

Dicta bona regere & gubernare promiſit dictus maritus, importat ſolius adminiſtrationis translationem, nō dominii rerum in maritum, quando res dotales non ſunt datæ & æſtimatæ. Laur. de Fano. in lege in quorum. 13. col. ff. de pig.

Tot ſunt donationes quot cētenaria &c. facit donationem de mille etiam non inſinuatam valere, ſecus de clauſula, tot ſint donationes quot ſummæ, Bald. in l. i. colum. in ver. & eſt arg. ad donationē. C. quando dies lega. ced. & quod not. in l. ſcire debemus in princip. ff. de uerb obligat. & in Spec. de inſtr. edito. §. porrò nunc. uerſi. fin. Sed caue, quia Specu hoc non dicit. ſolum dicit, quod licet donatio excedens legitimum modum debeat inſinuari, fallit tamen in donatione facta ad pios uſus Addo Barto. in l Modeſtinus, in 2. col. in uerſ. quæro quid ſi fuerit dictū. ff. de donat. vbi tenet contrarium. & per Specu. in titu. de donat. in verſic. quid ſi aliquis dat. & ibi Baldus in addit. in ver. ex multis. & Oldr. conſilio 252.

Stipulanti pro altero, quid importet hæc clauſula,

ver.oblig.Mathesi.singu.107.70.nota.q leges. Panor. in cap.apostohcæ,num.5.& ibi addidi post ipsum in versic. dicendum est quod non extra de donat.& Rom.consilio, 26. incip.pro decisione eorum,ubi dicit quòd ista est om nium opin. quem sequitur Alexan. consi. 68. incip. uisis duobus elegantissimis consiliis.

Promisit meliorare in instrumentis emphyte. Operatur,& intelligitur de paruis, nō de magnis melioramẽtis. Item intelligitur donec erit emphyteuta,non post. Io.de Por.in l.senatus.§.Marcellus.de leg.1.item intelligitur q emphyteuta deiectus ob canonem non solutum non possit repetere melioramenta. Bart.in l.colonus. in fin.prin. ff. loc.& suprà eod.versic.ad meliorandum.

Præsente patre, & consentiente, in instrumento filii quid operetur, dic quod non operatur obligationem patris, nisi expressè se obligauerit ad illum contractum Bar. Sing. in l. Lucius.prima.in fin.ff.de administ.tut. sed idẽ Bart. contrarium tenet post gloss. in leg. 1.§.si is qui nauem. in fin. ff. de exerc.

Alteri vel de vno in alterum, quid operetur, vide no. in l.1.& ibi Bald. in 1. col. in fi. versic. quærit gloss. si apposita.C.de conat. caus. mor. & dic habere locum etiam quando alter moritur cum filio,si apponitur inter extraneos,secus si inter suos, ut ibi, itẽ quia alter est partitiuũ duorum,nō bene ponitur de pluribus quàm duobus.ideò uitiat inquisitionem,vt sing.dixi, secundum Bald. supra in clausul. iudiciorum.uersi. alter alteri.

Actum in castro.tit.comitatus Firmi.&c. an probet illud castrum esse de iurisdictione, vel dominio Firmi, gl. in verbo,nullo.Bald.in.1.col.versic. 4.not. domi. Paul. de Castr. & Bartol. in l. cùm aliquis. in versic. glos. inducit hanc l.C.de iur.de l. dicit quòd non,nisi inter eosdem factum sit instrumentum, vel etiam inter alios,si sunt plura instrumenta, secundum Bald. ibi, & in l. optimam. in 2. colum.in fin. in versic.tu uerò dicas.gloss. C.de contrah. & comit. stipul.not.l.prædiis. de legat. 3, & Flor. in l. in fin. ff. fini.regun. uel nisi instrumenta sint antiqua, uel si sunt noua,probant inter contrahentes tantùm,secundum Bald.

Eundem Bart. in leg. i. in fin. princ.§.aliàs eſt.§.ratio. ff. quemadmod. teſtam. ape. quod eſt uerum ſecundùm Paul. de Caſtr. ibi, niſi tenor fuerit probatus per teſtes uel Notarium,uel niſi tranſigens ſciat tenorem teſtamenti, licet non uiderit,ut per Bart. in alleg. l. de his. verſic. quæro,extra gl.& in l. ſcyphi.ff.de op.legat.vel niſi aliàs illud legerit, licet non tempore traſactionis,ut ipſe ibidẽ, ubi ponit alias fallent. Et ultra ipſum idem, ſi cum iuramento. & per Alex.in l.qui Romæ. §. duo fratres. char. antepe.de uerb.oblig.& conſil 11. uolum. 2.

Sciens promiſit,hæc clauſula tollit exceptionem erroris, quæ opponi non poteſt. Bart.in l. ſed & ſi quis. §. fin. ff. ſi quis cau. Doc. & Pe.de Su.in l generaliter. C.de nõ num.pec.& Bart.in l. ſi dari.in fin.ff. de uer.oblig.& Alexandar ibi. & in leg.cum de indebito. de probat. & ſupra uerſic. clauſula ex certa ſcientia,in clauſulis reſcriptorũ, ubi plenius. Quod verum,niſi in renuntiatione uellet facta per mulierem, ut infra,quia nihil operatur ſecundum Paul. de Caſtr. in conſil.332. Item tollit cond. indebit. quæ non datur promittenti indebitum ſcienter. Bart.in l. fin.§. idem quæſiit.in i. col.verſic. unde ut prædicta ceſſen.ff. de condic.indebit. ubi dicit verum etiam ſi renuntiatum ſit inſtrumento condictioni indebiti condict. ſine cauſ. & omnibus ll. auxiliis. & per Paul. conſil. 133. & per Alexand. in d. leg. fin.§. i. & Bal. in leg. mater.C.de rei uend.

Si conſtet indebitum donat. Operatur tantum quantum clauſula ſciens ad prædicta ſe non teneri &c.de qua ſupra proximè dictum eſt. Brrt.in l.i.§. idem quæſiit. in i. col in fin.ff. de cond.indebit.

Obligans ſe refico periculo & fortunæ,idẽ dicit quòd obligaret ſe ad caſus fortuitos, ſecundum Bart. in l. ſi is qui in aliena. in princ. ff. de acquir.rei dom.

Poſsit ſubſtituere etiam pluries & ſubſtituendo remaneat procurator, Operatur ꝙ ſonant uerba,id eſt, quòd procurator ſubſtituens non deſinat eſſe procurator. Bar. in l. quod ſi forte.§. quid ergo. circa fin.quem.§. legit in l. uero procuratori. ff. de ſolu.

Cer-

Certiorata de beneficio Velleiano, non probant dicta verba certiorationem. gl. & Doct. in Authen. quomodo oporter episcopos. §. igitur. in ver. interroget. & Pet. de Suf. in l. fin. C. ad Velleia. & Pau. de Cast. consi. 332. Addo Freder. de Sen. in consi. suo cxicx. quod incipit, quæritur an domi. Margareta. & domi. Ant. de Butr. in cap. quoniam contra falsam. in 14. co. de probat. Panor. in cap. cum causam. i. in versic. quo ad secundum de circunstantiis test. & omnino per dom. Alexand. in l. sciendum, in decimo quarto colum. versiculo sed quid si instrumento. ff. de verborum obligation. cum aliis concord. ibidem per eum signatis.

Posit pignus vendere iure creditoris, operatur ut vendi posit pignus etiam absente debitore. Bald. in leg. si cum militaribus. C. de re milit.

Promittens sub pœna seruare, intelligitur scilicet per stipulationem Bart. in l. ad diem. ff. de verbor. obli. glo. & Paul. de Castr. in l. rescriptum. §. si pacto. in fi. ff. de pact.

Quod est verum, nisi interrogatio præcesserit, & responsio secuta fuerit incontinenti. no. ita Alexand. in leg. nam & postea. §. 1 ff. de iureiur. & in l. sciendum. colu. 4. de verbor. oblig.

Res vendita sit pro pretio obligata, Operatur quòd ipsa res per emptorem ante solutum pretium non posit alienari. Bart. in l. si ita quis. §. ea lege. in 1. col. in uersic. uenio ult. ad q. in fin. versic. de verb. oblig.

Iurant uera esse contenta in instrumento &c. hæc clausula tollit præsumptionem simulationis. Bal. in l. fin. C. de non numer. pec. & Cæp. in tra. de contract. simul. vlt. præsump. uersic. sed circa prædictas. Item facit præscriptionem non currere, & exceptionem non numeratæ pecuniæ non posse excipi, maximè si interuenit iuramentum duplex, ut not. plene Felin. in cap. si cautio col. 7. extrà de fide instrument. Sed an exceptionem falsi. Alex. consil. 79. 2. parte.

Oblato libello & lite contest. hæc clausula in instrumento posita non probat. Inno. in cap. quoniam contra. in 2. colu. magna. in fin. in. gl. sua. in uerbo personas. 2. de

pro-

probat. & in Spec. eod. tit. §. fin. uersic. sed pone iudex. & Fred. de Sen. in cōsi. 208. quæritur an do. Margareta &c.

Confessus habuisse & recepisse, facit præsumi φ tunc habuerit, non ex interuallo temporis. Bar. in l. certi. §. si numos. 2. col. in fi. in vers. hic moueo dubiū. ff si cert. pet. & in l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. in 2. col ī vers. itē aduerte. ff. de uerb. obli. & in l. post dotem. 1. q & ibi Bal. in vlt. col. in versic. quæro, uir fuit confessus. ff. sol. mat. & in l. prædia. in uersic. ista l. facit ad quæstionē. ff. de acq. poss. & in l. singularia. in 6. col. in uersic. quandoque, si cert. pet. & Ang. in d. §. Chrysogonus. ubi per Alex. quod uerum, si est renuntiatum exceptioni non num. pecu. secundum Bald. ubi supra in d. l. post dotem, in ult. colu. in uersic. aduertatis. licet. & ibi sentit Bart. in prælleg. i. q. & gl. & Doct. in l. si ex cautione. in uerbo, probare. C. de non num. pec. & Bart. in. l. i. C. de dot. cau. non num. Itē talis probat confessionem, non actualem numerationem. Doct. & Bart. in d. l. si ex cautione. in i. colum. uers. tu aduerte. & ibidem Bal. in 4. col. & in l. 1. C. de do. cau. nō num. quòd uerum est, nisi sit renuntiatum exceptioni non nu. pec. Bal. in l. pæcuniæ. paulò post princi. C. de solu. & Bar. in d. l. i. & in d. l. si ex cautione. Item nisi addantur verba, scilicet a Titio dando & numerādo ei, quia propter uerbum gerundii dando, probat ueram numerationem, quia illud significat actum usui subiectum. Bald. in d. l. si ex cautione. in 4. col. in 5. q secus autem si addātur uerba participia, scilicet a Titio dante soluente, quia tunc nihil operatur, nec probant numerationem actualē, quia ibi dante &c. uenit in consequentiam confessionis præambulæ, non quòd notarius attestetur numerationē secundum Bal. sing. in l. si ex pretio. in i. col. uer. modo hic reuocantur in dubiū. C. si cer. peta. & in d. l. si ex cautione. 4. q. & in l. i. x. co. uer. & est simile quod quotidie accidit. C. de confes. Item uerū, nisi addantur uerba in præsentia mei Notarii, quia tunc probatur numeratio, de qua notarius attestatur, secundum Bart. in d. l. i. de do. cau. nō num. potest tamen contrarium probari, scilicet quòd tempore contractus non interuenit pecunia secundum Bald.

in d.

eman.§. illud. in fi. de lib. legat. & in l. qui cum tutorib. in princ. in ver. ex hoc dico. ff. de transac. per l. 1. de stat. lib. & in l. qui Romæ. §. duo fratres. in 11. col. in ver. 6. quæro. ff. de verb. ob. & in l. si vxor. §. diuus. in fin. ff. de adul. & Bald. in l. pactum. 13. q. C. de col. Addo Bart. in l. quòd seruns. in 2. col. ff. de cond. ob caus. & ibidem do. Alexan. in 2. col. in versic. extra gloss. cum aliis concord. ibidē per eum signatis. quid autem si diceret omnino ius quod habet & habere sperat, uel posset habere, an intelligatur etiam ex causa de futuro. uide Bart. in leg. hæredem. ff. mand. quòd sic.

Præsēti & recipienti, hæc clausula nō probat præsentiam secūdū Paul. de Cast. sing. in l. illud. C. de sacr. san eccl.

Adde tamen quòd facit præsumptionem, quod fuerit præsens, ut not. Ang. in l. i. & ibi Bald. C. de contrahen. et comit. stipul.

Fideiussor promisit soluere de suo. tam respectu iudicii quàm contractus, et soluere iudicatum, facit executionem fieri posse contra eum quæ aliàs fieri non posset. Bald. in l. fin. in fin. C. de fideiuss. tut.

Quia sic placuit in quittationibus, quid operetur, Bal. in l. pact. 17. quæst. C. collat.

Periculum sit commune. Operatur ut nō dicantur duo rei debendi in solidum. Bald. in l. rem mihi. §. in exercitu. ff. commoda & in l. si non singuli. uersic. ex prædictis ergo. C. si certum petatur.

Cessit actionem realem & personalem dicto emptori, Operatur ut emptor possit agere contra actorem uenditoris sui, vt suscipiat in se iudicium euictionis. Bal. in l. i. in fi. C. de iur. dot.

Tutor defendere sine mora promittit dictum pupillū, poni debet in instrumentis tutelarum Bal. in fi. §. omnem. in princ. C. de admi. tuto. quid operetur, Bald. in l fi. §. defensionem. eodem titulo.

Et iudiciū subire, Operatur ut talis promittens præcise cōpellatur. Bal. in l. 2. in 3 opp. C de hær uel act. vend.

De rato promisit, hæc clausula non ampliat mandatū, nec speciale mandatum inducit. Bart. in addit. Spec. de procu-

procu. in i. col. versic. clausula rati. & uers. sequent.

Vt patet in instrumento, T. Notarii uiso & lecto, hæc clausula probat, licet de illo instrumento aliter non constet, in Spec. de instru. edi. §. restat. uers. quid si in aliquo. & ibi Bal. in addit. in 6. col. uersic. quando instrumentū. Ang. in l. sciendum. in repet. vbi alleg. Specu. ff. de uerb. obligat. & ibi Ang. & Alexand. & Ioann. Pet. de Peru. & Doct. moderni in Auth. si quis in aliquo C. de eden. Sed ibi Angel. & Capha, & Paul. de Cast. tenent contrarium, siue dicatur, a me uiso & lecto, siue dicatur, ut patet in instrumento manu mei Notarii infra scripti. in hoc tamen vl. Rapha. & Fran. ibi tenent conttarium, ut tunc probet. Sed arg. contra per Bald. in l. quædam. ff. eodem tit. ubi dicit quòd Notario creditur ut vni testi, quando dicit se rogatum de tali actu. quia si non apparet de actu, non habetur eius dictum pro instrumento publico, secundū Bal. Sed Fran. de Capil. in dicta Authen. concordauit opin. licet in cons. quidam Ant. de peregrinis, &c. tenuerit cum c. pig. Ang. & sequacium. concordat autem sic. quia prima opi. Spec. procedit quando instrumentū referens attestatur de alio, q est necessarium antecedens ad ipsum, vt t. tutor, de cuius tutela patet publico instrumēto manu. p. scripto a me uiso & lecto, quo casu probat, quia instrumentum tutelæ est necessarium antecedens ad quictationem, vt ubi aliàs non secus est. & procedit opi. Alb. et aliorū. Raph. uerò in l. si quis ex arg. §. prætor. ff. de eden. dicit simpliciter quòd probet. et eum sequitur d. Fran. in d. Authen. si quis in aliquo, v. col. et ibid. uide. Alex. Imol. vlt. colum. uersic. 2. est utrum. ubi saluata dictum Specul. suprà relatum. et do. Ant. et Alexand. in secunda col. aliter saluantem. et deinde pro d. Ias. May. in 15. columna cum duabus sequen. in uersic. vltra. Bart. 2. limit. ubi tenet indistictè contra Specu, reprobando omnes saluationes. sed Alexand. de Imol. in consil. 6. 4. par. dicit quòd probat quo ad partes inter quas Notarius sic asseruit nō quo ad præiudiciū tertii. Adde omnino quod notaui in apost. ad Lanfr. de Oria in cap. quoniam contra falsam. versic. instrumentorum productiones. nu. 24. versic modò quæro.

in uer.

in verſ.2. in alio inſtrumento. extrà de probatio. & quod poſui in apoſtil. ad Guil. de Cug. in Auth. ſi quis in aliquo. num. i. in uerſ. mentionē. & ibi etiam poſui in apoſt. ad Bald. in uerſic. facit mentionem. num. v. C. de eden.

Vt in tali inſtrumento continetur tanquam narratoria non probat ſecundum Innoc. in addit. c. fin. de fid. inſtru men. vide quod notaui ſupra proxi. uerſic.

Si res euincatur, ſalua ſi prior actio poſita in inſtrumento dationis ſolutum, Operatur quod re euicta detur contra reum prima actio quæ aliàs non daretur. Bar. in l. ſi quis aliam. in 2. col. in uerſ. alii dicunt quòd hæc ſolut. ff. de ſolu. & in l. eleganter. in princ. in uerſi. ad ſecundum opponitur. ff. de pig. acti. Ang. in l. libera. C. de ſentent. & Bart. Cæpol. in cautela 315.

Saluo iure in hypotheca, & contra fideiuſſores in inſtrumento dationis in ſolutum, Operatur ut euicta re creditor poſsit agere contra fideiuſſorem per dationem in ſo lutum liberatos, & hypothecaria contra poſſeſſores bonorum rei. Bart. in d. leg. ſi quis aliam. in i. col. in uerſi. alii dicunt quòd hic ſoluituri ff. de ſolu. & Bart. Cæpo. in d. caut. 315.

Conſentio ſaluo iure meo, Operatur quòd conſenſus non prçiudicet. l. 4. §. i. ff. quib. mod. pign. uel hypo. ſol. & Paul. de Caſtr. conſil. 301. & ita conſului.

Recipio ſortem, ſaluo iure intereſſe, quid operetur, uide Bal. in l. fin. in pe. co. ad fi. in uerſi. vltimo quæro, quid ſi creditor. ff. de eo quod cer. loco.

Recipio ſortem, ſaluo iure pœne, quid operetur, dic quòd tunc pœna poteſt peti quatenus ſortem excedit. in Spec. de arbit. §. ſi uer. ſed pone quòd dum reſpicit.

Bene & diligenter, id eſt, arbitrio boni uiri. Bart. in l. cum filius §. ſi pater, de leg. ſecundo leg. ſi ita ſit ſcriptum. de ma. teſta. cap. i. in fin. de eo qui mit. in poſ. in 6, & tertia clement. i. de offic. ordin. & Alexand. conſil. 60. 4. parte.

Locator promiſit ſub hypotheca ſuorum bonorum ſeruare promiſſa &c. Operatur quòd emptor non poſsit expellere conductorem de illa re, etiam & hypothecata,

P ſecun-

ſecundum Bart. in l. i. §. quod autem. in verſic. & ideo dixi iam. ff de ſuperfi. Addo Bart. in l. emptorem. C. loca. & ibi Bald in 2. col in verſi. quæro an emptor.

Computata omni quantitate confeſſata, numerata, promiſſa, quæ de dicto debito appareret &c. Operatur ut non poſsit iterum peti, licet conſtet de promiſsione & de confeſsione, uel de numeratione. Bart. in l. planè. §. i. in fi. de leg. i. & in l. triticum. ff. de verb. oblig.

Boni auri, & iuſti ponderis, in contractibus non eſt neceſſaria, quia ſubauditur ſemper in promiſsionibus, quòd detur pecunia non reprobata. Bart. in leg. lecta. 2. col. in prin. in uerſi. uerius tamen puto. ff. ſi cer. pet.

Obligans bona præſentia & futura, intelligitur de futuris, quæ nunquàm antè fuerint obligata, ideo non intelligitur de re alienata per debitorem conſenſu creditoris, & poſtea redempta per debitorem, quia illa non uenit in hypotheca, ex quo aliàs fuit & deſiit eſſe de hyp. per alienationem cum conſenſu creditoris factam. caſus eſt ſin. ſecund. Bald in l. ſolita. quæ eſt l. fin. & ibi. Bart. C. de remiſſ. pig. Sed Bart. tenet contrarium in l. ſicut. §. ſuperuacuùm. in 2. col. in verſ. uenio ad ſecun. ff. qui. mo. pi. ſol. ſcilicet quòd ſi hyp. erat generalis, recidit res eadem in priorem hypotheca. licet deſierit eſſe hypothecata per cõſenſum pręſtitum in eius alienatione, per creditorem. quod not.

Adde Bart. Sozi. in ſuo tract. fallen. reg. 108. Bald. in l. fin. nume. 9. verſi. ſed pone quod eſt adiectum. & quod ibi poſui in addit. ad ipſam in uerſic. de futuris C. de pact. Fe. in c. in præſentia. col. 3 verſi. in tex. ibi, uende uniuerſa. extra de probat Panormit. in cap. nulla eccleſiaſtica. nume. 11. & ibi poſui in apoſtil. ad ipſum. in verſ. præſentia & futura. extra de conceſ. præbend. & per Philip. Cor. conſil. 9. incip. quanquam. in litera p.

Nihil contra diuiſionem facturos, hæc clauſula non impedit fideicommiſſ. petitionem. Bart. in l. fi. §. idem quæſiit. in fi ff. de cond. indebit. ſed quid operetur. per Bart. in l. qui Romæ. §. duo fratres. i. q & ibi Doct. de verb. obli.

Teſtibus vocatis in inſtrumentis poſita, intelligitur, ſcilicet

ſcilicet ad hoc quod actum fuit per interpretes. Ange. in Authen. de Tabel. in princ. 2. col. 1 verſic. quid autem ſi inſtrumentum. col. 4. Bart. in leg. hæredes palàm. §. in teſtamentis. ff. de teſtib. & i. verſic. prox.

Et rogatis, hoc verbum poni debet, aliàs non præſumitur rogatus teſtium factus. Bart. in d. l. hæredes. §. in teſtamentis. ff. omnino vide. addo Bart. in l. ſciendum. in 4. col. in verſic. quæro extra gloſſ. ff. de verb. oblig. & do. Anton. de Butr. in cap. ſicut. de re iudic. & omnino per do. Alexand. Imol. in d. l. ſciendum in 16. col. in fin. in uerſi. extrà gloſſ. inducit Bart. cum concor. & tribus notabilibus limitationibus ibi ad hoc per eum poſitis.

Adde Bald. in repetit. l. habeat. nume. 37. & quod ibi polui in apoſtil. ad ipſam in verſic. ſuper quarto puncto. C. de ſacroſanct. eccl. dixi etiam in apoſtil. ad Lanfran. de Oria. in cap. quoniam contra falſam. §. teſtium depoſitiones. num. 24. verſicu. quæro vlterius. & ſeq. extrà de probat.

Renuntiauit beneficiis omnibus &c. in inſtrumentis correorum, vel fideiuſſorum, non extenditur ad beneficium cedendarum. Bald. in l. ſi diuiſa. C. loca.

Clauſula videlicet quam renunciationē partes uoluerunt extendi ad omnia, & ignorata, operatur id quod uerba ſonant.

Adde Doct. in l. emptoris. §. Lucius. & ibi Bart. ff. de pact. & Cardi. in Clem. i. in 13. not. in 3. oppoſ. extrà de ſepul.

Clauſula renuntians omnibus probationibus, uel quòd non poſsit probari contrarium, niſi per aliud inſtrumentum, non ualet. Bar. & Doct. in Authen. iubemus. in 2. col. in verſic. quæro, dicitur hic, ibi & ideo illa. C. de iudic.

Adde inquantum dicit non valere clauſulam qua renuntiatur probationi teſtium. uide Felin. omnino in ca. 2. col. pen. verſ. decimo. intellige, ut ibi limitat, niſi in pacto iudiciario, vel iurato, extrà de proba. & quid de generali renuntiatione teſtium uide Fe. vbi ſupra. colum. fin. & Guiliel. de Cugn. in leg. cum debitoris. in fin. C. de iudic. tantum quòd uel non tamen tranſit ad hæredes.

idem tenuit Rom. in leg. i. ff. ne quis eum qui. & in leg. qui bona.§. quædam.ff.de dam. infect.

Beneficio de duobus reis, epistolæ diui Adri.& cedendarum, quid operetur. uide Angel.in Authen. de duob. reis. in i. col.in versi.ad euidentiam scias. & in uersi. est & alia constitutio. & in uersi. est & tertia.l.col.7. & Bal. in addit. Spec.de renun.& conclus. versi. quatuor sunt.

Ego dico, quòd renuntiatio beneficii, de duobus reis, tollit beneficium inter principales insolidum obligatos. no. An. vbi supra,& versi.& hoc. est doctrina.col.7. Renuntiatio autem beneficii epistolæ diui Adri. tollit fideiussores insolidum obligatos. ut per Bald. & Angel. vbi suprà. & Bart. in leg. si a duobus.§.si a Titio.col.fi.pe.q. ff.de duobus reis.

Et omni l. auxilio, in renuntiationibus mulierum, & maxime quando tutelam accipiunt, est de substantia cōtractus. Bal.in addit. Speca.de tut. ver.tenetur mater quæ suscepit. Bald.in Auth.matri & auiæ col 3. versi. uenio ad illam glo.C.quando mulier tu.offic.& in l.si quis sub cōditione.versi quæro,pro Auth. quæritur. col.6. ff. de testam. tutel. & Paul. de Cast.consi.75. incip.uisis compromisso. in i. dubio.& operatur quòd discusio non requiratur, vt not Bal.in l.1. col 4. de conue.fisci debi.libr.10. & Alex.consil. 31. volum. 4.

Renuntiauit &c. hæc clausula debet extendi secundū ordinem & consuetudinem Notarii Bal.in addit Spec.de instru edit.in 2.col. in princ.uersic. quid operentur.

Adde quod notaui in apostil. ad l. cæterum. in apost. super eo.uer.de leg.i. Iac. Rebuffi.in l.inuitis. num.2. & quod ibi posui in apost.in uersi.&c. C.de decre.decu. lib. 10. Gemi.cap.i.§. in cæteris. & ibi posui in apost. ad eum in eo.uersi.& iterum ibi in apostil. ad Pphil. Fran. etiam in eo.versi.extrà de cle. con iug. dixi etiam in apostil. ad Lanfranc.de Ori. post Bened. Vad. in princ. num.12. in uersicul. dictio &c. extrà de probat. Felin.in cap. cum p. Tabellio.versic.septimò quæritur colum. 4. extrà de fide instru. & Bal. consi.63. uolum.5.

Iurans non contrauenire intelligitur, scilicet si modicè

cè lædatur, nisi addatur ratione læsionis. quia intelligitur etiam de magna. Ioan. de Imol. in c. cum contingat. 24. col. de iureiu. & Bart. Cæp. de ser. rusti. tit. de aquæduc.

Clausulæ Testamentorum.

Quisquis mihi hæres erit, hæc clausula extenditur etiam ad successores ab intestato. Bart. in l. si quis cum nullum in princ. ff. de iur. cod. & habet uim clausulæ codicillaris, ut repetat legata a uenientibus ab intestato. gloss. & Docto. in leg. ex duobus. §. filium. in uerbo quoque. ff. de vulga. & pupil.

Saluo iure coloni, hæc clausula in legato rei locata alteri per testatorem operatur, quòd legatario detur utilis actio contra colonum ad pensiones, quæ aliàs peti non possent. Bald. in l. i. 3. col. in versi. quæro, quid si testator. C. de usur. & fru. leg.

Pupillus moretur cũ tutore. Intelligitur, scilicet quatenus ei sit vtile, aliàs non, secundum Bart. in consi. Bittoniensis quidam. per l. i. ff. vbi pup. educ. deb.

Nisi hæres det tibi fundum, ex nunc dono, hæc clausula in testamento valet secundum Bal. in leg. sancimus. in fi. C. de testa.

Cum potero testari, hæc clausula posita in testamento in testabilis non ualidat illud testamentum. Bal. in l. eam quam. penul. col. in uersic. item si frater minor testetur. C. de fideicommis. vbi idem dicit.

Clausula, cum capere poterit legatarius, nõ ualidat legatum factum incapaci. secundum Bal. ibidem, in uersi. itẽ vetat testatoribus. iuncto uersi. præce. & ex hoc infertur secus in clausula, cum capere poterit hæres, quia valet testamentum. l. in tempus. ff. de hæred. instit sed clausula, cum vidua erit vxor, nõ ualidat donationem inter virum & vxorem. secundum Bal. in d. l. eam quam. pe. col. versi. dicit aliquis, imò valet. C. de fideicom.

Mater uidens T. esse idoneum tutorem, hæc clausula probat idoneitatem tutoris petiti, nõ tamen probat quòd per inquisitionẽ datus sit, id est, citatis citãdis. Bal. in l. om nem. in 2. col. in princ. versi. quæro, an datiuus. C. ad Ter-

tul. hæc clausula magis cadit suprà inter clausulas contractus.

Si contingat me mutare testamentum, ex nunc dono hæreditatem meam inter viuos, quid operetur, per Bal. in l. sancimus. in ult. col. in versi nunquid autem testator. C. de test. & in l. cum antiquitas in uer. de ista autem donatione. C. eodem tit. & Bar. in l. stipulatio hoc modo concepta. in pri. col. in uer. per istam. l. damno ff de uerb. obli. & ibi Alexn. plenius, quod non operatur donationem, nec impedit testamenti mutationem. & Bart. in l. si quis. in princ. testam. nti. in pe. col. in uers. dicit ergo sic testator ff. de leg. 3. & in l. cum duobus. §. idem respondet. ff. pro soc. & Paul. consi. 144. quod operatur in legatis. & fideicom. non in hæreditate.

Cassans & irritans, hæc clausula tacitè inest in secundo testamento. Bald. in l fin. v. q. C. de edi. di. Adr. tol. per glo. in l. hæredem. ff. de his qui. ut indig.

Clausula cassans &c. in secundo testamento, nō soléni non tollit primum solēne. Bart. in l. si iure. in 2. co. in ucrb. quæro, dicit testator. ff. de leg. 3. Bald. in l. sancimus. in. i. col. in uer. reuoco in dubiū. & ibidem Paul. C. de testam.

Clausula, cassans, nihil operatur nisi ex ipso testamēto adeatur hæreditas. Bar. in l. sed si in cōditione. §. fi. in ver. & istud inducebam ff. de hæred. instit. & in d. l. si iure. ad fi in uer. & idem si in 2. parte. Sed Bald. in Authen. hoc inter liberos in i. col. in ver & ideo sufficiunt clausulæ. C. de testa. dicit quòd dicta clausula suficit ad derogatione primi testa. & adde suprà ver. clausula derogato. in uersi. vlt.

Clausula, cassans, uide suprà ver. clausula derogatoria. per totum. & uide in uer. clausula non obstantibus. uersi. 18. & plenissimè per Alexan. consil. 7. 4. Parte.

clausula, quod testamentum uolo ualere, etiam iure donationis inter uiuos, non impedit testamenti mutationem. Pet. de Anch. & Imo. in rubr. de testa. & Alexand. in l. stipulatio hoc modo in uerb. oblig item.

clausula, si non ualet ut testamentum, ualeat ut donatio inter uiuos, non impedit testa. mutationem, quia non ualet

ualet ut donatio. Bald. Ang & Imo.in.l. hæredes palàm. §. fin. de testam. Alexand.in leg. stipulatio hoc modo. i. colum. de verb. oblig.

Plus petere non possit in testamento in quo hæres sit institutus in parte, & cohæredem non habeat, quomodo intelligatur. Bar.in l. quotiens.§. si duo. Paulò post princ. ff. de hæred.instit. & in l. fideic. §. si quis ita. de leg. 3. uers. sed quid si testator. & in l. iurisiurandi. §. si liberi. in 3. col. in princ. ff. de ope. liber.

clausula, plus petere non possit, intelligitur, scilicet de bonis defuncti. Bal. in l. liberti. 10. col. vers. sed dubitatur in filia. C. de ope. li. & Bar. in l. ut iurisiu. §. si liberi. in 3. col. in vers. quæro, pater instituit ff. eod. tit. Item intelligitur ut hæres non ut filia, & ideo succedit in emphi non obstante dicta clausula. Bal. in l. si adulta. in uers. sed nunquid. C. de hære. act. Item tollit ius accresc. Bar. in l. si ego. in i. col. in fi. in vers. & prædicta faciunt. ff. de iniust. testã. Item intelligitur, nisi pro legitima suppletione, nisi expressim ei renũtietur. l. scimus. §. cum autẽ de inoff. testã.

Clausula, & plus petere non possit, adiecta uni legato, an facit reuocari alia legata in eodem testamento facta. Bal. in leg. liberti pe. col. vers. sed an ista clausula. C. de ope. liber. dicit quòd non, nisi de legatis expresse dicat, nec etiam legata in alio testamento, nisi coniectura sit in contrarium.

Clausula, sis contentus tali re pro omnibus, quæ tibi legaui, intelligitur, scilicet pro legatis puris, non pro cõditionalibus. l. Paulo. §. i. & ibi Bar. in fi. de leg. 3. & plenius in l. fideicommissa. §. si ita scripserit. eodem titulo.

Iure institutionis, omissa in testamento possunt probari per testes duos, licet plures requirantur in testamento, quia agitur de probanda solennitate testamẽti de voluntate testatoris. Bal. in l. 2. in 2. col. uers. ex his resultat decisio. C. de secun. tab. uide Bald. in leg. errorem. C. de test. vlt. col. in uers. quærit hic in col. ubi dicit uerum esse quãdo testamentum est nuncupatiuum, non quando in scriptis. Sali. in leg. in exercendis 6. col. dicit quòd imò per 7. debet probari.

Clausula iure institutionis, nō potest addi codicillis ad legatū factū in testamento simpliciter filio. Bal. in l. nō codicillū. circa fi. in vers. quid ergo si pater. C. de test. per. l. ꝙ per manus. de iure codicillo. sed in testamēto sic ex uirtute clausulæ quod extendi posśit de consilio sapientis.

Clausula, relinquo iure institutionis, importat institutionem uncut verbum instit. Bar. in l. filiū, §. sed si portio. ff. de l. præstan. gl. & Dyn. Bart. & Doc. in l. his uerbis. in prin. ff. de hære. insti. Guil. de Cu. in l. i. nu. 4. & ibi posui in apostil. ad ipsum tit. uers. verbum relinquo. C. de sacr. sanct. eccles. & glo. in c. si pater. extrà de testam. lib. 6.

Hæres restituat bona sua, intelligitur, scilicet de bonis testatoris, non de bonis hæredis, quia uerbum sua, refertur ad testatorem, non ad hæredem. Bart. in l. cum in testamento. de auro & argent. legat.

Cum eadem conditione, id est, cum eisdem pactis, & oneribus. l. nihil. & ibi Bart. in fi ff. de coniung. cū emanc. li. & in l. si societatem. §. arbitrorum i. col. in versic. ex qua not. ff. pro so. Bald. & Flo. in l. 4. §. i. ff. de ser. Oldr. in q. duo sunt statuta &c. & supra in clausulis contractuum, vers. cum eadem conditione.

Si decesserit sine filiis, hæc clausula adiecta institutioni filii clerici, qui filios naturales habe re non potest, intelligitur de legitimis tantum, id est, de ecclesia. Bar. in l. hæredibus. §. Titius. in vers. facit ad q. ff. ad Trebel. addo Bal. in l. generaliter. §. cum autem. circa mediū. uers. sed quid si ista conditio. C. de instit. & subst. sed vide Ange. in l. si quis posthumos in prin ff. de lib. & posth. ꝙ imo si clericus babeat filios spurios quòd illi excludent substitutū. & Pan. in cap. in præsentia. in 13. col. in ver. quæro vlterius. de prob. & omnino per d. Alex. Imol. in d. l. si quis posthumos, in princi. in 3. col in fi. ver. subdit hic Ang. cum aliis conc. ibidem per eum signatis. Item adiecta a patre, intelligitur de filiis masculis, non de fœminis. secus si ab extraneo secundum Alexand. conf. 14. 4. parte.

Hæres legatarium in possesśione non molestet, Operatur quòd legatarius propria autoritate posśit apprehēdere posśesśionem rei legatæ. Ant. & Pet. de Su. in l. rei. ff. de

rei

rei uẽd. alias non posset. C. quorũ leg. l. i. Addo quod vbi testator diceret, uim fieri uerè legatariis meis, operatur, vt eis videatur dedisse licentiam apprehendendi possessionem rei legatæ authoritate propria. ita sing. Lud. Ro. in Authent. similiter. in 20. speciali. C. ad l. falc.

Substituit vulgariter, pupillariter, & per fideic. Operatur quòd datio substituti vulgaris non tollat suitatem. Bart. in l. non iustam. in i. col. in uer. ex hac so. nota. C. ad Trebel. Item intelligitur, quòd electio sit substituti. ui de Bald. in l. si frater. C. de fideicom.

Adde eundem in apostil. ad Specu. in titu. de instr. edi. vers. forma illa. col. 12. & in l. precibus. col. penul. uersic. sed quid si testator. C. de impu. & aliis subst. non autem habetur beneficium abstinendi, sed remanet suitas. vt no. Bal. in 7. l. non iustam. in op, C. ad Trebel.

Alter alteri, vel de uno in alterum, habet locum etiam quando alter moritur cum filio si apponitur inter extraneos, secus si inter suos, secundum Bal. no. in l. i. in uerb. quærit. gl fi. C. de do. cau. mor. quod no. ad l. cum acutissimi. de fideic. cum conco.

Quãdiu castè & vidualiter vixerit, nõ importat perpetuã viduitatẽ, & sic debet habere prestationẽ dietim. Bal. in l. fi. in i. col. in verb. & dicit Iac. But. C. de indic. uid. tol. & in leg. i. C. de fideicom. i. col. in ver. aut aliquid est dietim. uide Barto. in l. damnas esto. in prin. ff. de usufruct. leg. no. in apost. in l. legatum. eod. versi. ff. de annu. leg.

Volo omnia debita solui, intelligitur etiam de debito naturali tantum. Bald. in l. 2. in 2. q. C. de fideic. & in l. id quod pauperibus. in 5. col. in ver. 9. quæritur. C. de epis. & cleric. & Io. de Pra. in l. quib. diebus. §. dominus. de cond. & demon.

Valeat omni meliori modo, in testamentis quid operetur, vide suprà, verbo omni meliori. inter clausulas libellorum, & inter clausulas compromissorum, in eod. uer.

Si Deus aliud faceret de filio, intelligitur, si moriatur non si exbanniatur. Bald. in rubr. C. depo. in 9. q. l. publ. in princ. & Bart. eodem titu. ff.

Si omnes vel vterq;, vel si ambo decesserint sine filiis,

vel in pupillari ætate, an importent reciprocam substitutionem, & quomodo, vide Paul.de Cast.consi.57.

Stetur dicto tutoris, vide Doct.in l.plane. & ibi Bar.ff. quod falso tuto auth.gestum est.& in l testam C.de test.

Testator sequens animi sui voluntatem potius quam iuris solennitatem, quid operetur, vide tex. & Doct. in l. pe.§.fi.de leg.2.& vide Bal.in l.quidam.col.fi.versi. si autem non dixit.C.de iure delib.

Testamentum valeat ad consilium sapientis, quid operetur, uide Bart.in l.pater filium §. de leg. 3. & in l.Gallus.de lib.& posth.& in illa institutio.in i.q.vbi plenè de hæred insti.& Bal.in l. captatorias.in 2.co.in prin.in ver. quinto opp.quod tota ditauidemus.C.de testame. milit. & omnino per Ioan.in Specu.de instrum.edi. §.8. versic. quid si a contrahentibus in addit. M.uide quod notaui supra in ver.clausula iure institutionis uers.2.

Quod hæres ubique conueniatur a legatariis, potest in testamento poni per testatorem sed intelligitur dum modo hæres non reperiatur tanquam aduena.Bal.in l.fi. §.sed & si quis pen.col.in ver. extra quæro, testator.C. communia de le.

Sanus mente, licet corpore languens, quare ponatur in testamentis, est tex.& Bal.in l.sanum.C.de transact.

Tu dic, quia cum in dubio staretur medicorum relationi & iudicio, vt euitetur illa medicorum vicinorum examinatio, cum iam non sit casus dubius, quia apparet per hanc clausulam de eius sanitate, vt per Bar. in l 2 ad fi ff. de test.& in l.obseruare. ff de cur.fur.

Cùm petiero, non facit conditionem. l. Titia hæredis. & ibi Bart.ff.de cond.& demonstra.

Si velit fauore libertatis, exponitur, id est, si debuerit velle vel non fuerit arbitratus.Bal.in l captatorias.i. col. in 4.opp.C.de test.mil.

CLAVSVLAE CODICILLARES.

CLAVSVLA codicillaris si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, facit deberi legata a uenientibus ab intestato.l ex ea.§. ex his.& ibi Barto.ff.de test.& infra eo.per discursum.

Clausula

Clausula codicillaris in testamento rupto natiuitate posthumi, importat fideicommissum in personam institu ti. sed an conseruet legata, uide Paul. de Cast. l 6. col. 57. & consil. 58.

Clausula codicillaris an habeat locum in testamento nullo ex causa præteritionis, & an quando testamentum irritatur præteritione posthumi præteriti. Pau. de Cast. in consi. 58.

Clausula codicillaris in testamento inualido, facit uenientes ab intestato uideri grauatos de restituendo hæred. scripto. l ex ea. § i. per gl. in uerbo, uerbis. in uer. sed nunquid tota. & Bart. de test. l. quia autem. cum gl. si quis omis. cau test & Barto. in l. posthumus. § fi. de in iust. test. & in Authen. ex causa. vlt q. & ibi, Bal. 7 q de lib præte. & Oldrad. consi. 138 & Alex. in l. certi. C. de testam. mil. & per eum in consi. 26. i. parte. Bar. in l. i. 5 q. ff. de iure codi. Pau de Cas. in l j. in fi C. de po. hær. inst. & in marg. ver. testator. in princ. Bald. in d. l. ex ea in §. ex his. post Dy. dicit quod nihil operatur in præterito nato, sed nasci turo sic, si in d. clausula est uerbum, non ualebit.

Clausula codicillaris operatur in fauorem posthumo rum. Bal in l. si totas. C. de inoffic. dona.

Clausula codici. an includat ius de futuro. Bald. in leg. ex testamento. in lect. anti. C. de fideicom.

Clausula codicillaris in substitutione directa facit eam ualere iure fideicommiss. Rapha. & Paul. de Cast. in lege si frater. C. de fideicom. Bald. in lege uerbis ciuilibus. in 2. col. in ver. item ex ista gloss. not. & ibi Angel. & Imol. qui istud exclamat. ff de vulg. & pupil. Angel & Raph. in lege precibus. C. de impub. & ali. substit. & dicit ibi se. ita consuluisse. & Paul. de Castr. consi. lix. adde d. Ant. & Imol. in c. Raynutius, in materia compendiose. de testament. & d. Alexand. in d. l. uerbis. in 1. colum in fi. cum concor. suis.

Clausula codicillaris nō inducit licentiam repudiandi, & ideo suitatē non tollit, quæ tolli solet per licentiam repudiandi. Ange. in lege qui autem, in fin. ff. si quis omi. ca te. Bald. in rubri. C. si quis omi. cau. testamen. in 2. col.

in prin·in ver.2.quando testator.& infra eo·ver.30.

Clausula codicillaris in testamento sororis, in quo est institutus vir condemnatus de crimine publico, an tollit querelam in officiosi testamenti, alteri sorori, & an facit directam substitutionem transire in fideicom·Paul.de Castr·consi·59.

Clausula codicillaris in testaméto filii, quid operetur. Doct.& Ang.in l. qui in potestate.ff.de testam. Cyn. & Bal.in l.senium.in i.colu in fin· ver.modo formatur talis q.C.qui test.facere poss.& Bal.in addit.Specul.de instrument.edit.versic.filius familias·

Adde Bartol.in leg. si iure.ad fin·ff.de legat.3.& Paul. de Cast.consil.226.incip.circa primum quæsitum.

Clausula codicillaris conseruat fideicommissum uniuersale relictum in testamento rupto, per natiuitatem posthumi nati post testamentum,uiuo testatore.Paul.de Cast.in l.i.in fin.de posthum.hæred.instit.

Clausula codicillaris, non operatur ubi est defectus personæ,sed vbi est defectus solénitatis.Bald.in l.seniũ.in 2.col.in prin·vers.& facit ad prędicta.C.qui test.fac.poss·

Clausula codicillaris,an conseruet testamentũ a principio nullũ.Bal.in l.fin·i.& 2.q·col.magna. C. de codicil. distinguit.vide quód notaui suprà eod.versicu·4·

Clausula codicillaris quot & quibus modis concipiatur· Bald.in d.l.fin.3.col.mag.in fin.in uersic.2. præmitto. C. de codic.& Bar.in l.i.ff.in eod.tit.& infra per discursum·

Clausula codicil. an & quid operetur in testamento nullo præteritione posthumi mortui uiuo testatore Bal. in l.fin.penul. col. in princ.uersicu· sed quæro de tali q. C.de codic.& Paul.de Cast.in l.i.in fin. C.de posthum. hæred.instit.

Clausula codicillaris in primo testamento non inducit fideicomm·vt si hæres ex primo testamento teneatur per fideicom.hæredi ex secundo testamento.Bald.in l·fin.vlti.col·in uersicu.sed pone quód testator.C.de codicil.

Clausula codicillaris an & quid operetur in testamento,in quo posthumus est præteritus, & extraneus est hæres,& posthumus uiuo testatore decedit.Bal.in d.leg.fi 8·

col·

col. verſ.ſed quæro de tali quæſtione. C. de Codi. & ſuprà eod.in verſ.15.

Clauſula codicillaris non valet iure directo,iure fidei com.in pupillari ſubſtitutione inualida,euaneſcit poſt pubertatem,ſicut ipſa ſubſtitutio pupillaris, niſi dictum ſit, ſi non ualebit,quia tunc durat etiam poſt pubertatem,ut notat Bal.in l.ſi frater. C.de fideicom. in lect. antiq. uide Oldrad.conſil.149.

Clauſula codicillaris poſita in teſtamento,& nõ declarata teſtatori per Notarium nihil operatur. Barto. in l. i. 6.q.C.de iur.codicil & in ſimil. But. & Abb. in cap. cum contingat de iureiuran.& in cap.quintauallis.Andr.Barbat.in conſil.ſpectabilis &c.11.colum.quod eſt poſt conſil.46. Alexan.de Imol.in 4.parte.

Clauſula codicillaris an operetur in teſtamento continente præteritionem nepotis poſthumi. Alexan. conſil. 123.prima parte.

Clauſula codicillaris an conſeruet legata,quando hæreditas repudiatur,ita not.Barto.in l i.q.12. ff. de iure codicil.& in l.eam quam.& ibi Doct. C.de fideicom. quod eſt verum, ſi ſit iſta clauſula concepta per uerba futuri temporis,ſcilicet ſi non ualebit, ut per Bartol. vbi ſupra, & Bald.in l.ſi iure.in fin.C.de codicil.

Clauſula codicillaris,quas perſonas uideatur grauare. glo.in uer.uoluerit.& Bartol in l.i.in princ.in uer.& primò quæro.ff.de iure codicil.

Clauſula codicillaris valet iure teſtamẽti,& codicillorũ valet.Bar.in l.i.2.q.ff.de iure codic.per l.fin. & ibi Bal. in 5.col.magna,in verſi.nunc aliqua de clauſula.C. eodẽ. titu.quia dictio,Et reſoluitur pro velut,dicit Bar. in terminis d.clem.in l.ſi Titio.in princ.ff.de uſufruct.leg.

Clauſula,valeat iure teſtamenti, vel ſaltem codicillorum,quid operetur, Bartol. in d.l.i.2.col.in verſicu. ſed quid ſi dixit.ff.de iur.codicil.

Clauſula,vel valuit ualere iure codicillorum,valet,ſecundum Bartolum in dicta leg. 1.2. colum. in verſicu.ſed quid ſi reperitur.

Clauſula codicillaris habet effectum etiam quãdo teſtamentum

ſtamentum non ualet, ratione ſolennitatis omiſſæ. Bart. in d.l.i.ii.col.in uerſicu.tertiò quæro C de codicil. §. fin. de leg.2.& l.his uerbis.de teſtamen. ſecus ſi non ualet ratione uoluntatis imperfectæ, ſecundùm Bartol.ibi in 4.q. & Bald.in l.ex ea.in princ ff.de teſt.

Clauſula codicillaris an operetur in teſtamento continente præteritionem. Bartol in d.l.i.v.q.& Doct in Authen.ex cauſa.de libe.præter Paul.de caſtr.conſil 58 & conſil.37.i.parte. Alexand de Imol. Bartol. in l.2. ad fin. in uerſicu.ultim.ſcias.ff de leg.3.& ibi Bald.dicunt communem opin.eſſe contra Guil. & gloſ. in d. Authen. ubi etiam Bart.idem tamen dicens quod ſic. Bald.in d leg.ex ea.§.i.de teſta. dicit poſt Dyn. & Ray. quod in nato non operatur, in poſthumo ſic, ſi in clauſula eſt uerbum, non ualebit.& ſupra eo.uerſicu. 15.& 17.

Clauſula codicillaris quid operetur, quandò poſt humus eſt præteritus, uide Bartol.in d.leg.i.vi.q.ff de codicil.& in lege ſi ſtipulatus fuerim.§.cum ſtipulamur. ff. de uerb.oblig.

clauſula codicillaris in teſtamento tantum ſignificat, quantum dicendò, ſi legata non debentur ex teſtamento, debeantur ab inteſtato. ſecundum Bald.in rubr. c. ſi quis omiſ.cauſ.teſt.in 2.col.in princ.uerſic.2.quando teſtator & Barto.in l.quia autem.in princ.in 3.not ff. eod. titu.& in l.i.in i.col.& i.q.ff de codicil.

clauſula codicillaris non inducit licentiam repudiandi, ut repudians poſsit adire ab inteſtato Bald.in rubr.c. ſi quis omiſ.cauſ.teſt.in 2.col.in princ.uerſicu 2. quando teſtator & Angel in l.quia autem.ff.eod.tit.quod eſt uerum ſecundum Baldum, etiam ſi ſic clauſula ualeat iure teſtamenti & codicillorum, quia nihilominus hæres repudiando incidit in edictum, ſecundum Baldum ibi.

clauſula, ſi non ualet, uel non valebit iure teſtamenti, facit præſumi teſtatorem cogitaſſe de ruptura teſtamenti Bald. in Authen. ex cauſa. vi. colum. in verſic. item in teſtamentis communiter c. de liber. præte. quem etiam uide in lege fin. in pen. colum. in princip. uerſ. de inde repudiamus uerbum. c. de codicil. & omnino per Paul.

de

de castr. consil. 56. & 58.

clausula, si non ualet iure testamenti, ualeat cuiuslibet iure ultimæ uoluntatis, facit ualere iure don. caus. mort. testamentum filii familias factum patre præsente, & operatur quòd legata debeantur etiam hæreditate non adita. Baldus in l eam quam. 6. colum. c. fideicommiss.

clausula, si non ualet iure testamenli, an referatur ante tempus conditi testamenti. Bart. in leg. i. 7. q. c. de cocodic. quod sic.

clausula codicil. non operatur, quando testamentum ualet iure testamenti. Alexan. in l. certi. c de testamen milit. unde clausula codicil. in testamento uiri, in quo est uxor ad uitam instituta, non facit eam uideri grauatam de restituendo post mortem uenientibus ab intestato, Alex. in sing. contra Angel. in d. l. certi.

clausula, si non ualet &c. intelligitur, scilicet de præsenti, non futuro, & ideò cautela est, eam concipi, si non ualet uel non ualebit iure testamenti &c. Bartol. in lege si ita scripsisset in fin. ff. de leg. 2. ubi remittit se ad dicta in lege i. ff de codicil. & in Authent. ex causa. de lib. pręt. in ultim. colum. & in lege si ita. in penulti. colum. in uersi. quæro, scitis. ff. de aur. & argen. leg. ubi dicit ualere, si dicatur, si non ualet iure testamenti, saltem valeat &c. Idē est si dicatur, si non valeret quia trahitur ad futurum, & exponitur, id est, si nō valebit, secundum Baldum in lege final. in penul. colum. in fin. in uersic. 2. quæstione. c. de codicil. & Bartolus in lege si debitor. in fin. ff de contrahen. empt. & in l. si stipulatus fuero. §. cum stipulamur. & in lege cum stipulamur per Angel. & Alexandrū de Imol. ff. de verborum obligat. & Bald. in lege si frater. c. de fideicommiss. in lec. antiq.

clausula, si non ualet iure testamenti, ualeat omni meliori modo quo potest, quomodò intelligatur. Bart. in d. l. i. 8. quæst. ff. de codicillis. & in l si ita quis. in fin prin ff. de leg. 2. & in l. si ita in preallægato uersic. quæro scitis. ff. de aur. & argent. legat.

Clausula codicillaris operatur etiam in testamento rupto ex causa exhæredationis. Bartol. in lege i. 9. q. de codicil.

dicil. & in Authen. ex causa. in vlt. col. & ibi Doct. C. de lib. præter.

Clausula, si nō valet iure testamenti. valeat iure donationis inter uiuos, quam fecit mihi Notario stipulanti pro hærede, non tollit effectum in secundo testamento, nec ualidat primum, unde hæres ex primo non potest uti contractu donationis, & excludere hæredem ex secundo testamento. Bald. sing. in lege ex testamento. de fideicommiss.

Clausula codicillaris non facit deberi legata nominatim relicta a præterito. Bald. in l. penul. uer. item quæro, nunquid. C. de fideicommiss.

Clausula codicillaris cōseruat testamentū cōtinēs præteritionem lineæ maternæ. Paul. de Castr. cons. 248.

Clausula codicillaris operatur etiam in testamento rupto contra tabulas. Bart. in l. i. 10. q. de codicil.

Clausula codicillaris operatur in testamento rupto per querelam in off. testa. Bartolus in l. Titia. ff. de in off. test. & in Authent. ex causa. ultim. colum. in uer. quæro vtrum ista clausula. C. de libe. præt. & Paul. de Cast. consilio lix. tenet contrarium.

Clausula codicillaris an operetur in testamēto rupto agnatione sui hæredis, puta, quia vnus ex hæredibus moriatur uiuo altero superstitibus filiis, deinde moriatur auus eius pater superstitibus filiis suis, & nepotibus ex filio præmortuo instituto præteritis. Bar. in dicta leg. i. 11. quæst. C. de codicil. quod nō, nisi quantum ad substituenda legata. & adde infrà eodem. ver. penu. & omnino per Alexandrum, consilio 142. secunda parte.

Clausula codicillaris in testamento fratris continente institutionem turpis personæ, nihil operatur, nec facit quòd soror querelans cōtra testamentū uideatur rogata per fideicom. restituere hæreditatem turpi personæ. Pau. de castr. consilio 59. & Ang. in Authen. ex causa, C. de lib. præter. & Bartol. cæp. in fin. ver. 83.

Clausula codicillaris in primo testamen. reuocato per secūdum, an facit primum valere iure codicillorum. Bar. in d. l. i. 15. q. de codicil. quòd non. & Bald. in l. fin. ultim. col.

col.in princ.ver.sed pone quòd testator.C.eod.titu.

Clausula, si non valet, exponitur, id est, quatenus non valet. Barto. in lege.Stichum qui meus erit.in 2. colu.in versicu. ista faciunt ad q. ff. de leg. i. & in Authent. ex cau. vlt. col.vers.veritas est hæc. C. de lib.præt.& Paul. consi.147.

Clausula codicillaris in testamento, in quo sunt duo æqualiter instituti, operatur quòd ipsi possint inuicem aliquid petere, quia tantùm debebit unus dare, quantum recipere. Bart.in l.ab omnibus.§.si Titio.in fin de leg.i.

Clausula codicillaris, an operatur in testamento continente substitutionem pupillarem. Bald.in l.i.16.q.ff.de codicillis.quòd sic.

Clausula codicillaris in codicillis, an & quid operetur. Barto.in d.leg.i.17.q.ff.de codicil.& Bal. in d.l.fi.penult. col.in fin.uersi.extra quæro C.eod.titu. vbi dicit contra Barto.quòd facit ualere vt testamentum.

Clausula codicillaris an operetur in testamento noui ter vel postea facto valido vel inualido.Bald. in l.i.C.de fideicommis.liber.quod non.

Clausula codicillaris operatur etiam in testamento rupto ex non adita hæreditate. Bartolus in d. l.i.12. quæst. C. de codicillis.

Clausula codicillaris operatur in testamento rupto ex defectu hæredis incapacis.secundum Bartol. in d.l.i. 13. quæst.de codicill.

Clausula codicillaris impedit detrahi duas quartas. Bart.in lege Papin.§.meminisse.in fin.de inoff.testam.& in lege.quanquam.in fin.C.ad leg.Falc. vbi dicit, quòd si alias testamentum est nullum, talis clausula facit videri venientes ab intestato pure rogatos de restituendo, ideo filius institutus legitimam tantùm detrahit. & omnino per Alex.consi.140.2.parte.

Clausula codicillaris in testamento rupto agnatione posthumi an operetur.dic quòd non. Barto.tenet in lege si stipulatus fuerim.§.cùm stipulamur.de verb.oblig.quē etiam uide in d.l.i.6.quæst.C.de codicil.

Clausulæ codicillaris materiam supple.in Spec.de instrum.

ſtrum.edit.§.compendioſæ.uerſi.item uide. & ibi Baldus in addit.uer.clauſula ſi non ualet &c.cum ſequen. & per Old.conſilio 172.& per Alexand. conſi.140. 2.parte. & conſilio.26 prima parte.

Clauſulæ Iudicialium.

Non conſentit,niſi ſit competens, hæc clauſula operatur, vt quis non dicatur contumax, nam ſi ſimpliciter opponitur exceptio incompetentiæ,nec dicitur niſi quatenus ſit competens,dicitur contumax. Bald. in Marga. uerſ.cõtumax.ver.5.Ioan. Andr.in ca.Cumana,de elect. poſt Inno in 1.col.ad fin. ver. ſed ecce aliquis.& Ang & Doct.in l.non uidetur.ff.de iud.

Adde Angel.& Petr.de Suſ.in l. non videtur.ff. di iud. Io.de Imol.poſt Barto.in l.non ſolum.§.morte.in fin.de oper.no. nunt. Panor.in c.cum M nume.2. in apoſtil. in verſicu. adde dictum. & ibi Felin.colnm.25.verſicu. quinta concluſio proteſtans. extrà de probat. & in cap. Cumana.nume.9 in verſicu.in quantum.extrà de elect. no. Bald.in lege ex coniunctione.nume.8. & ibi poſui in apoſtil.ad eum,in verſicu. ſe non conſentire.C.de pact. Math. Matheu ſingul. 63. incip. not. cautelam. & Alexand. conſi.42.incip.in caſu & lite.col.3. ver. ex quibus infertur.volu.3.

Alter alteri auxilium &c. hæc clauſula in inquiſitione vel accuſatione criminali ponitur apte, quando ſunt duo tantùm,non quando plures,ſecundum Bal.ſing. in l. ancillæ C.de fur.in 1.col. in verſi.quarto not.& ſupra in clauſula alter alteri.in clauſulis contractuum.

Ego dico,quòd denotat vnum duorum, & non pluriũ propriè ſecundum Bal. vbi ſuprà non determinando vt no. Cardinalis in cle. 1. in princ. extra de præbend. & in clem.2.de reb. eccl. non alien.dixi autem proprie, propter verba Paul.de Caſt con.18.vbi dicit, quod impropriè dicitur de tribus & vltrà, quod modo puto verum, tum propter dogma Grammaticorum, quod eſt quòd alter dicatur de duobus, & alius de pluribus, tum propter no.per Baldum vbi ſuprà, dum dicit, quod irritatur inquiſitio,

quisitio, in qua dicitur alterum alteri auxilium præstitisse, si inquisiti sunt tres, vel vltrà, de quo etiā per Ang. Aret. in tract malefi. in ver. alter alteri. & Ioan. de Ferra. in suo tract. de lib. in fur. inquisiti.

Instrumentum non rasum nec cancellatum in productione instrumentorum facta, in iudicio poni debet. lege fina. & ibi Doct. & Bald. C. de edict. diui Adria. toll. puto quòd voluerit allegare Bald. in 4. oppos. sed non loquitur ita clare, & talis clausula probat, licet postea constet instrumentum cancellatum. Barto. in lege i. ff. si tabul. testamen. extra & Bald. in lege si vnus. in fin. C. de testamen.

Cassum, hæc clausula posita in margine prothocolli vel actorum non probat cancellationem, etiam si sit manu eiusdem Notarii, nisi habeat testes, dicm & cōsulem, vbi per Ioan. Andr. in addi. Specul. de instr edit §. ostenso. versicu. illud quoque in additione incipiente dixit Rolandinus. & Pau. de Castr. consil. 40. dubium. Addo Paul. de Castr in l. si vnus. & ibi domi. Alexand. Imol. in penul. col. ad fin C. de testa.

Si senseris te grauatum in præceptis posita, operatur quòd omne præceptum iudicis sic factum resoluatur in simplicem citationem, sed Bald. in l. 2. 3. colum. versic. uenio ad citationem verbalem. C. de epis. audi. Bar. & Doct. in l. i. C. de exec. rei iudic. in l. de pupillo. §. meminisse. in 3. col. in versicu. dicatur ergo. vt ff. de oper. nou. nunt. & gl. & Doct. in c. ex parte. el i. in versicu. dubia. de ver. signifi. & plenè. Addo Bald. in l. actione. in 2. col. in versicu. quærit Iacob. C. de transact.

Adde eundem Bald. in c. i. de mili. vasal. qui contu. est & in l. 2. C. de serui. Cardi. in clement. 2. col. 23. de iudic. & in c. i. extra de restit. spol. quod est verum, si fiat com patenti, alias licet vim concepti, vt not idem Bald. super Rubr. C. commi vel epist. col. i. versic. quid de eo. & in l. ad peremptorium. ff. de iudic. & ideo non arctat, si compa ret, vt per Aret. in §. curare. instit. de act. Alexand. in alleg. §. meminisse. & Paul. de Castr. consil 5. incip. causa quæ vertitur, & non aliter nec alio modo, quid operetur.

bald. in l. si quidem. in 2. col. in uersic. not. glos. quæ non est alibi. C. de except. quod reus confitens cum illo verbo non potest condemnari nisi aliud probetur.

Admittit si & in quantum, debet exponi, scilicet de iure, & non de facto. bal. & Doct. in lege i. in vlt. col. ibi. in vlt. glos. & ibi Petr. de Sus. C. quomodo & quãdo iudex.

Admitto si & in quantum, nihil operatur, quando iudex admittit non admittenda, quia habentur pro non admissis. Bart. in l. si quando. in fin. princ. & ibi Imol. ff. de legat. i. uide Bartol. in l. ambitiosa. in 13. colum in uersicu. quæro quid si informatione. ff. de dec. ab. ordi. fa. & in l. ille a quo. §. si de testamento. in 2. colum. in uersi. quæro quid operetur. ff. ad Trebel. & in l. mortis. §. iste fere. ff. de pœ. & in l. iudex postquam. in i. col. in versic. vlti. quæro. & ibi Ioan. de Imol. de re iudic. & in lege ait prætor. §. in 2. col. in versic. per hanc etiam legem. eodem ti. sed caue, quia in d. §. iste fere. & in d. l. iudex. & in d. l. ait prætor. §. i. non loquuntur de hac clausula, sed de alia penitus diuersa. Ioan. de Imol. & Angel. in d. §. si testamento. & Lod. consil. 56. Doct. iu cap. cõstitutus. de appel. Ioan. Andr. in cap. cum appellatione. eodem tit. lib. 6. & in c. cùm contingat. & ibi Ioan. de Imol. & Doctor. de offic. delegat. I Bæbius. de pact do. addo Angel. in dicta l. iudex. & ibi do. Alexand. Imol. in vltima colum. in versicu. quære rit Angel. & ibi & Bald. plene in l. edita. in 30. colu. C. de edend. in repetione Perusina, in versicu. item dubitatur si iudex. & Bartol. in l. & si conditionalis. & ibi domi. Alex. in apostil. cum concor. ibi per eum signatis, & eundem domi. Alexand. in apostil. Bart. dicta lege fin. quando. cum concor. ibi per eum datis, cum addo d. Philip. de Perusioni c. sæpe. de appel. Admitto si & in quantum, facit admissa haberi de actis, quæ producta non admissa, non essent de actis, ut in positionibus interrogatoriis, & si c. præsentium. de testi. in 6 Bartol. in lege generaliter. §. sed & iuramento. in i. colum. in versicu. not. super versicu approbatum. C. de rebus cred. & iureiurand. Item dicta clausula omissa facit producta haberi pro non productis, nec releuant not. in cap. cum contingat. de offic. deleg.

& Bald.

& Bald. in d.§.ſed iuramentum.

Non admiſit, intelligitur, id eſt reiicit. Bald. in l. i. in fin. C.de negot.geſt. Alexand. in lege ſi pupilli. §.ſi quæcunque. de negot.geſt.

Admitto ſi & in quantum de iure poſſum in decreto iudicis, vel in authoritate tutoris, quid operetur. Bart. & Doct. in lege quando. in princ. de legat. i. & in lege cum propter. de leg. præſtan. & in lege & ſi conditionalis. de author.tut. Bald. in l.i. penulti. colum. in verſicu. 2. item dubitatur. C. qui admit. quod valet. & Barto. in lege. cum procurator. de oper.nou.nunt. Addo Angel. in leg. iudex poſtquàm. & ibid. Alexand. in vlti.col. in verſicu. & ſimiliter hic Ang. ff. de re iudic. Addo Bald. in l. edita. numer. 98.col.penulti. & quod ibi poſui in addit. ad ipſum in verſicu. & in quantum de iure teneor. C. de edēdo. & Felin. in cap.cum contingat. col.3. verſic. quid autem ſi in libello. extrà de offic. deleg.

Admitto libellum ſi de iure valeat, alias non, quid operetur, Bald. in lege edita. 30. col. in verſicu. item dubitatur ſi iudex. in repet. Peruſina. C. de edend.

Defero appellationi, ſi & in quantum de iure debeo, quid operetur, per Bald. in d. lege edita. 30. colum. in prælleg. verſicu. item dubitatur ſi iudex. de edend quòd ſi non debet deferri iudex a quo, præ ſe ferat in iuriſdictione.

Si & in quantum de iure poſſum, in alienationem feudi vel emphyt. quid operetur, Bald. in c.i. §. hoc quoque. in 7.col. in verſic. ſed pone quòd vendidit. de ſuc. feu. in vlt. feud. & in l. cum eorum. C. de ſenten. & in l. diffamari. C. de inge.man. ad do do. Alexand. Imol. in l. iudex poſtquam. in fin. in verſicu. & ſimiliter. ff. de re iudic.

In quātū de iure fieri poteſt, in reformationibus quid operetur, Barto. in l. ambitioſa. in 13.col. in verſic. quæro quid ſi in reformationē. ff. de decr. ab ordi. fa. vlt. colu.

Si & quatenus iuſtitia patiatur, in proteſtatione de nō conteſtando litem. operatur vt contumacem iudex condemnare non poſsit. Doct. & Petr. de Suſ. in lege non videtur. ff. de iudic.

Confirmo si de iure venit confirmandum in confirmationibus,subauditur etiam omissa.Bald.in marg.versic.litera versicu.4.

Et per eum non steterit,in processu posita,nihil operatur ad pœnam statuti requirentis facti consummationem,Bald.in addit.Specul.de accusatore.in 2.col. in fin. & versicu.not.quòd vbicunque.& infrà versic.statutum. de maleficiis.versi.78.& sequenti.

Reseruatis exceptionibus, indiffinitiua hæc clausula posita in interlocutoria iudicis, operatur vt si constabit exceptiones esse veras, factum habeatur pro non facto. Barto.in leg.ille a quo. §.si de testamento in 2.colum.in versicu quæro quid operetur ista reseruatio. & ibi Angel.& Imol.& omnino per domi.Alexan.Imol. in 2.col. in versicu. sed dubium vertitur.cum aliis concord. per eum datis.ff.ad Trebellia. & potest iudex sic pronuntiare,sed non debet,quia prius debet cognoscere exceptionem.Alexand.post Bartol.in l.si pupilli. §.si quandoque. ff.de neg.gest.

Citatus iuratus,hæc clausula probat iuramentum,non citationem.Bald.in l.fin.in vlti.col.versicu. quæro caue-tur.C de re iudic quod est verum in iuramento, quando examinatio fuit facta tali die qua potuerit iurari. alias secus,secundum Bald.ibi, & in Authen. si quis in aliquo in 2.col.magna in fin.in versic. & idem dicimus in teste. C. de edend.& in l.iurisiurandi.in i. colum.uersicu.sed pone quòd reperitur. C.de testamentis.vbi dicit verum,nisi addatur iuratus tali loco,& tali die,quia tunc probat sic esse,secundum Bald.ibi in uersicu.2. autem Notarius dicere potest. Host. & Ioann. Andr. in c. quoniam contra. de probatio.Bal.vero aliter loquitur in addit.Spec. de teste. in vlt.char.uersicu.in actis non reperitur. Item uerū, nisi addatur præsente parte, quia aliter non præsumitur iuratus.Barto.in lege Theopompus. in princ.in ver. Doct. & Old.ff de do præleg.vide tamen in Spec.de teste.§.sequitur versi.& not.vbi aliter loquitur,& tenet Abb Sicul. in c.quod autem. de iure patr. & per Alexand. consil. 41. 4. parte, vbi etiam dicit quòd non creditur Notario

asserenti

asserenti sententiam transiuisse in rem iudicatam.

Adde, dum loquitur, testem in dubio præsumi deponere non iuratum. Bald. in Authen. si quis in aliquo. num. 9. & quod ibi posui. in apostil. ad eum. in uersicu. probaret iuramentum interuenisse. C. de edend. vbi teneo contra eum per iura hic allega. notaui etiam in apostil. ad Iacob. Rebuffi. in l. per hanc nume. 3. in uersicu. iuratus deponat. C. de ero. mili. anno. libr. 12. de quo plené per Felin. in cap. tuis. colum 4. uersicu. Item in quantum domi. Anton. & domin. Abb. & ibi Panor. col. fin. de testi.

Præsente T. & non contradicente, posita in actis iudiciariis nocet, nisi in diffinitiua & interlocutoria, quia presens & non contradicens potest appellari infra 10. dies, secundum Bart. in l. i. in i. colum. in versi. ult. not. C. de relat. & Bald. in l. ne in arbit. in fin. C. de arbi. & infrà eo. in clausulis sententiarum, versic. præsente T. & non contradicente.

Si in termino non compareas, procedetur ad cognitionem &c. posita in citatione habet uim peremptorii. Cardi. in leg. si finita. §. Iul. 2. colum. in versic. 2. quæro. ff. de dam. infect.

Clausulæ Sententiarum.

COmputatio banno uel eius pœna poni debet in sententia condemnatoria pœnali, ne duplex pœna, scilicet banni & sentētiæ posita credatur pro eodem delicto. Bald. in l. i. 7. colum. uersic. sed si in ipsa bannitione. ibi, & ideo sæpe iudices. C. de hæred. instit. sed in practica non seruatur.

Reseruato iure competentiæ, in sententia apposita intelligitur, scilicet si quod ius competat. secundùm Ioan. Pa. in sum. in titu. de sententia. uersic. absoluimus. facit glos. Inno. in clem. i. uersic. dignitatibus. in fin. de præbend.

Si sententia lata est in maiori uel in minori quantitate, quàm debeat ex nunc eam reducimus, quid operetur, per Bart. in l. iudex postquam. in i. colum. in fin. versic. vlti. quæro pone. ff. de re iud.

Saluo & reſeruato quod ſi &c. iſta clauſula eſt eadem cum præcedenti, de qua Bartolus in l. iudex poſtquam. in dicto uerſi. ultim. quæro pone. ff. de re iud. & ibi Doct. moder. vbi etiam dicunt quòd debet poni ante verſ. condemnamus, non poſt, vt ibi per Bar. & Imol. & in l. i. §. fin. de quæſt. & in l. i. ad Turpil. & in l. moris. §. iſte de pœnis. Bal. in l. ſi quis filio. §. fin. in fin. ff. de iniuſt. te. & Ang. Aret. plene in tractatu maleficiorum, verſic. ſaluo ſemper. Addo d. Alexand. in dicta l. iudex poſtquam in ulti. col. qui allegat Baldum in tit. de iud. in vltima col.

Clauſula ſaluo ſemper & reſeruato, & in ſententia ſuper ciuilibus poſita quid operetur. Baldus in l. terminato, prima col. uer. modo quæro utrum iudex. C. de fruct. & li. expen. vbi dicit quòd operatur in his quæ poſtea inſeruntur, vel pro incertis haberi debent, non prorſus omittuntur, vnde non uitiantur declarata prius, ſi poſt dictam clauſulam nihil aliud declaretur ſecundum Bald. ibi.

Clauſula, ſaluo & reſeruato. non facit conditionem, ſi diſpoſitio eſt perfecta in ſe. Bald. in d. leg. terminato. in ſecunda colum. in verſicu. not. quòd illa uerba, ſaluo &c.

Clauſula, ſaluo & reſeruato, an reſoluat, ſi contrarium declaratur, poſt Bar. dicit, quòd ſic, in d. l. iudex poſtquã. de re iud. ſcilicet antequam diuerſum ſit ad extraneos actus, aliàs, non, ut tenet Bald. in d. l. terminato. in 2. col. in verſi. not. quòd illa uerba, ſaluo &c.

Reſtituas & non moleſtes, operatur quòd moleſtare non poſſet, etiam ſi ſibi ius poſtea ſuperueniat in re reſtituta. gloſ. in l. permiſceri. §. ſpecies. in verb. reſtitut. ff. de acquirenda poſſeſſ. Angel. & Petrus de Suſ. in l. qui reſtituere. de rei vend.

Viſo compromiſſo, poſita in laudo probat compromiſſum. de quo aliter non appareat, ſecundum Ioan. de Imo. & Lud. Pom. in l. ſciendum. ff. de verborum obligat. & Innocent. in cap. quia uariis. de iureiurand. Paul. de Caſtr. colum. 3. conſilio 145. Dyn. conſil. 13. incip. Ptolemæus. Petrus de Ancha. conſil. 162.

Tu dic hoc verum, quando compromiſſum præſente

& non

& non contradicente parte est latum, vel quando laudum est antiquum, & sic concord. Doct. cōtra. Ita not. Innoc. in cap. quia varus extra de iureiur. facit l. peregre. de acquir. posse. ita not. Bald. consil. suo incip. in Christi nomine Amen. quod ex priuilegio. & Petr. de Ancharanus consil. 162.

Viso libello litis contestatione debet poni in sententia, aliàs non valet secundum Doct. Bartol. in leg. 2. in princ. uers. tamen iudex. & ibi Petr. de Su. ff. de iud. & not. in l. i. C. de sentent ex peric. recit. quod est verum, etiam si sententia sit iusta, secundum Bartol. Doctor. & Ioan. de Prat. in l. multum. de condition. & demonstra. in 4. colu. Caue tamen, quia Bart. ibi nihil dicit de ista clausula. & Bart. in l. properandum §. & si quidem. in versi. no. aliud quod hic dicitur. C. de iudic. Item verum nisi sit sententia, quæ transiuerit in rem iud. secundum Compo. in cap. in præsentia. de renuntiat. & do. de Rota. in decis. 282. & Franc. & de Padu. in Authen. si quis in aliquo. C. de eden. & Paulus de Castr. consil. 3. & ex dictis verbis probantur acta, maxime quando pars non fuit absens, sed præsens secundum Compost. & Doct. in d. cap. in præsentia. & cap. quoniam contra. de probat. Innocen. in cap. bonæ. el i. in 3. colum. magn. in glos. sua in uer. præsumitur. de elect. & per Paul. de Castr. in dicto consilio. & Franc. ubi suprà vltim. colum. sed vide in Specul. de probat. §. 3. & omnino not. per Bart & Doct. in l. i. in versi. ulterius no. C. de rela. & Innoc. in dicto cap. quoniam contra. in ultima colum. in glos. sua in uerbo processu. & in cap. cum Bert. in 2. colum. magna in glos. in verbo, concessimus. de re iud. & in cap. cum in iure. in 2. col. in gl. in versi. de mandato. de offi. deleg. & Bart. in dicta Authen. si quis in aliquo. ad finem, in uer. quæro, reperitur. & ibi per Baldum in 2. colum. magna ad finem, in uersic. sed ponamus quod iudex. & Bartol. in l. final. in versic. & hoc inducebam ad q. ff. quando app. sit. Bald. in marg. versic. sententia. v. colum.

Sunt autem prædicta uera, si addatur sententia uiso libello, & aliis de quibus ego notarius sum rogatus tali die.

quia

quia tunc probat secundum Hostien. & Lanfran. in dicto cap. quoniam contra. in princip. 19 colum. de probat uide Angel in §. & hoc insuper in 3. colum. in princip. in versicu. ulterius pone quòd in sententia. in Authen. ut spon. lar. Addo Panorm. in cap. quoniam contra. in 17. colum in versic. nunc. quæro an in casibus. de prob. uide Angel. in §. & hoc insuper. in Auth. ut spon. larg. & Card. in clem. i. 2 quest. de probat. quod non probantur nisi quæ facta sunt eadem die, & loco, & non alia, etiam si exprimatur dies & locus quibus facta sint. & per Alexand. consil. 41. 4. parte.

Visa citatione & relatione, in sententia non est necessaria, licet sit de cautela. quia ex quo de eis constat ex actis præsumitur iudex uidisse & cognouisse. Bal. in l. edicto. C. de edi. di. Adr. tol. puto quòd voluerit allegare in v. colum. in i. opp. in fi. sed non loquitur de ista clausula. & Sicul. in cap. quoniam contra. x. colum. de probat. & Phi. in cap. cum. para. ultima charta de appel. addo Angel. in §. & hoc insuper. in 3. colum. versi. sed pone quod instrumentum. in Authen. ut spon. larg. colla. 9.

Viso mandato, in sententia non probat mandatum. Bal. in addi. Specul. de probat. in i. col. in fin. uersi. licet in sententia. sed, clausula, talem constitui procuratorem in supplicatione probat mandatum. leg. ne satisdatio. ff. rem ra. ha. secundum Lod. in fin. in versi. procurator. uer. vtrum verba. & ita not. Salycet. in l. optimam. C. de contra & commit. stip. Bald. in cap. i. §. sed vtrum. in tit. per quos fiat inuesti. in feu. & gloss. in cap. nonnulli. de rescript. Si autem apponatur clausula, uiso & lecto in sententia, puto quòd probaretur mandatum. ita not. Ioan. Andr. in addi ad Specul. in titu. & de instru. edi. §. restat. versicu. i. vbi Nicol. de Orlandino. & ibi Spec. ad fin. Bartol. & Doct. in l. sciendum. de verb oblig.

Pro tribunali sedentes, poni debet in sententia, vel in alio actu requirente causæ cognitionem. Bart. in l. a procedente. in i. not C de dila. & in l. i. versi. & ideò sis cautus. C. de sen. experi. re. de qua clausula uide per Angel. Are in tract. maleficiorũ. ver. nos Potestas pro tri. seden.

In his

In his scriptis pronuntiamus, debet poni difinitiua, aliàs omissa uitiat. Ang. in l. errorem C. de test. & in leg. fin. C. de sentent. ex peri. reci. Lanfranc. in cap. quoniam contra. vers sententias. 4. col. de probat.

Absoluo ab omni eo quod petere posset, posita in laude, quid importet per Alexan. consil. 46. i. parte.

Procuratorio nomine in sententia an probet illum esse procuratorem Angel. in Authen. ut spon. larg §. & hoc insuper. 3. colum. in princ. in versic. sed tunc quæro. columna 9. quod non. Adde quod posui supra proxi. versi. mandato.

Lecta data, in sententia poni debet, aliàs sententia nõ lecta non valet. Bald. in l. fideicommissa. § i in princip de leg. 3. & plenius in l. 2. C. de sentent. ex peri. reci. Bald. in leg. cum sententiam. versic. quæro nunquid iudex. C. de senten. & interlo. omni. iud. quod intellige de diffinitiua, ut plene dixi in apostil. ad Lanfranc. de Or. post eum in cap. quoniam contra falsam. §. interlo. & appel. un. v. uers. est ordine successiuo. & nu. 6. uers. secundo requiritur. extra de probatio. & in secundo incipiente sententialiter.

Et si non soluat, amputetur ei manus, quomodo hæc causula intelligatur, uide Bartol. in leg Stichus column. pen. uersic. & per hanc legem dico. ff. de pecu. leg Ang. in Authen. ut nulli iudi. §. fin. Bald. in leg. quanquam. & ibi Alexand. ubi not. iudicem posse auferre de bonis taliter condennati, licet dicat magis sibi expedire amputationem membri quàm pœnam illam pecuniariam. no. idem Alex. in l. de requi. reis.

Sententialiter promulgata, facit præsumi sententiam latam cum recitatione scripti, & iudice pro tribunali sedente. Bart. in l. sciendum in fin ff. de verborum obligat. & ibi Alexan. ad finem. & Paul. de Castr. consilio 3. item facit pręsumi latam esse, etiam si non dicatur lata &c. Bar. in leg fin. C. de sentent. ex peri. reci. ubi dicit secus in clausula data, & infra proximè. & Alexand. ubi suprà in fin. Baldus & Ang. in l quæcunq;. §. final. ff. de Publicia. & Baldus in l. fideicõmissa. § i. de leg. 3. & in l. si is qui de te.

& in

& in l.i. de senten. ex peri.rec. & in l. i. vltima charta, de fide instrumen. & iure hast. fis. libro decimo. & Doct. in cap. sicut. dere iudi. & in cap. final. eodem tit. in 6.

Data, hæc clausula non probat sententiam fuisse latã, nisi aliud addatur, secundum Bart. in l. fi. in fi. C. de sentent. ex peri. reci. & supru proxi. vers.

In his scriptis promulgata an probet sententiam latam in scriptis in Spec. de sententia. §. iuxta, uer. tota. & Bart. in leg. fin. versic. sed quæro. C. de senten. ex peri. re. distinguit.

Condemno, si de iure est condemnandus, uel si probatum fuerit, non est forma sententiæ, nec sententia, sed monitio. Innocent. cap. prudentiam. de offic. deleg. & Bald. in marg. clausula. uer. v.

Rapha. & Pet. de Suf. in l. 3. C. quomodo & quando iudex. & Lanfran. in tract. de arbi. parte i. col. 11. Et ideò cauti practici dicunt, me præsente & contradicente, secundum Bart. Cæpo. caute. 147. incipi. regula est. & Alexander omnino. in l. i. de verbor. oblig. de quo omnino Ant. Corf. sing. suis in versic. taciturnitas. & quod ibi posui.

Præsente T. & non contradicente, in sententia diffinitiua vel interlocutoria non nocet, quia potest postea appellare, secus in aliis iudicialibus actibus. Bartol. in leg. 1. in. versic. ulti. not. C. de rela. Bal. in l. vt in arbitris. in fin. C. de arbit. & supra in clausulis iudiciorum in versicu. præsente T. & non contradicente.

FINIS CLAVSVLARVM.